A ZSIDÓ TUDOMÁNYOK

Fejezetek a klasszikus forrásokból

IV. kötet

Tankönyv

2008. október – 2009. január

האוניברסיטה הפתוחה ללימודי יהדות בהונגריה

ZSIDÓ TUDOMÁNYOK SZABADEGYETEME

BUDAPEST, 2008

Szerkesztette
Köves Slomó rabbi
és
Oberlander Báruch rabbi

2. kiadás

© Zsidó Tudományok Szabadegyeteme, 2008

Az **L. A. Pincus Fund** (Izrael) támogatásával
Supported by the
L. A. Pincus Fund for Jewish Education in the Diaspora, Israel

Kiadja: CVT-aLapok Bt.
Felelős kiadó: dr. Klár András

Zsidó Tudományok Szabadegyeteme
The Open University of Judaic Studies in Hungary

Budapest, Wesselényi utca 4. I/1. 1075
Telefon/fax: (+36 1) 268-0183
E-mail: *info@zsido.com*
Internet: *www.zsido.com*

ISBN 963 7533 32 X

Tartalom

Előszó 7
Bemutatkozás 8

1. Biblia

Szemelvények Rási kommentárjából 11
Az étkezés és áldásai a Bibliában 42

2. Talmud

A zsidó törvénykezés fája 63
A Talmudi oldal 64
A Misna és legfontosabb kommentárjai 65
Chulin 7. fejezet: *Bászár sönitálém min hájáin*:
A felügyelet nélkül hagyott hús 84

3. Hálachá – Zsidó jog

Maimonidész: Az áldások szabályai
10. fejezet: Az alkalmi áldások 102
Maimonidész: A tiltott ételek szabályai
3. fejezet: A tej, a tojás, a sajt és a vaj 109
9. fejezet: A tejes és a húsos 114
Sulchán Áruch – A „terített asztal”
170. fejezet: Az étkezéskor betartandó illemszabályok 121
171. fejezet: Nem szabad lekicsinylően bánni az étellel 124
181. fejezet: Az étkezés utáni kézmosás törvénye 124
184. fejezet: Az étkezés utáni áldások helye és ideje 125
Birchot Hánehenin: Az étkezés áldásai 127
A ljadi-i rabbi Snéur Zálmán: Szidur Hárév
Az étkezés előtti kézmosás törvényei 131
Az étkezés előtti áldások rendje 1. fejezet 141

Az étkezés áldásainak gyakorlati útmutatója 148
Hayim Halevy Donin: Az étkezés törvényei 155
Németh Zoltán beszélget *Oberlander Báruch* rabbival:
Kóser étkezés egyetemistáknak... 167

4. Az étkezés és áldásai a zsidó filozófia fényében
Rabbi Jehudá Hálévi: Kuzári: A kazár király értekezései
Az áldások jelentősége 175
Maimonidész: A tévelygők útmutatója:
A tiltott eledelek parancsolatai 178
Rabbi Áháron Hálévi: Széfer Háchinuch – A 613 parancsolat
3. micva: A szökőín fogyasztásának tilalma 182
73. micva: Az összemarcangolt állat fogyasztásának tilalma 183
92. micva: A hús és a tej együtt főzésének tilalma 187
159. micva: A nyolc csúszómászó rituális tisztátalansága 188
451. micva: A *schitá*, a rituális vágás előírása 191
A lubavicsi rebbe:
A kóser étkezés kabbalisztikus jelentése 195
Enni és Imádkozni 204
Hayim Halevy Donin: A lélek eledele 207
Zalman I. Posner: Elavultak-e a kóserság törvényei? 213

5. Az ima gyakorlata
Látogatás Isten Házában 219
Az ima mozdulatai 221
Útmutatás az imakönyvhöz 222
A *kádis* elmondásának szabályai 226
A csók: a vallásos odaadás kifejezése 227
Mit tegyünk ha felhívnak a Tórához? 230
A zsinagóga szótára 232
Jasa Heifetz és az ima 234

6. Kabbala – Zsidó misztika

A kabbalisztikus *Széder Histálselut* – az isteni fény láncolata 238

Nefes háádám – a lélek kabbalisztikus „lélek térképe” 239

Tánjá: A közepesek könyve 241

Mit kérdezzek? 286

Források 288

Jegyzetek 290

A *nyomtatott* héber ábécé (Álef-bét) 292

Előszó

Kezében tartja a *Zsidó Tudományok Szabadegyeteme* tankönyv sorozatának negyedik kötetének új kiadását. Ebben a terjedelmes anyagban a Talmudból, Maimonidész munkáiból, a zsidó filozófia és misztika műveiből válogattunk és fordítottunk. Az itt megjelentetett kabbalisztikus írásokhoz hasonló mű magyar nyelven a Szabadegyetem tankönyvein kívül még soha nem jelent meg. Olyan Talmud-fordítás, amely a Talmud valódi, vitázó jellegét híven tükrözi, ugyancsak kizárólag a Szabadegyetem tankönyveiben található. A fordítások nagy része héber, jiddis vagy arámi eredetiből kimondottan ehhez a kiadáshoz készült, alkalmanként korábbi magyar vagy angol fordítások felhasználásával. A könyv anyagát illusztrációkkal és táblázatokkal egészítettük ki, ezzel is segítve a könnyebb érthetőséget. Célkitűzésünk, hogy ebben a szemeszterben tanulmányozzuk az itt összegyűjtött anyag túlnyomó részét.

A Szabadegyetem célja, hogy mindezeket a klasszikus tanokat olyan érdeklődők számára is eljutassa, akiknek eddig nem nyílt lehetőségük az ilyesfajta autentikus tudományokban elmélyülni. Az itt közé tett anyag, és a Szabadegyetem tanrendje egyedülálló abban, hogy az egyrészt nagyon mély és közvetlen bepillantást nyújt a zsidó tudományokba, ugyanakkor azok számára is érthető, akik semmiféle előismerettel nem rendelkeznek. Programunk tükrözi a hagyományos jesivák tanmenetét is. Ebben a szemeszterben újdonság, hogy félnapos tagozatra is lehetőség nyílik azok számára, akik nem tudják elkötelezni magukat egy teljes napi intenzív tanulás mellet.

Az alapos, esetleges félreértéseket, tévhiteket tisztázó ismeretek elsajátítása érdekében, a magas szintű stúdiumok mellett olyan, beszélgetéseket is tervezünk, melyeken mindenki felteheti a témával kapcsolatos kérdéseit. El szeretnénk kerülni az olyan órákat, melyeken a társaság nagy része egyáltalán nem, vagy csak alig-alig érti, hogyan kapcsolódnak egymáshoz az egymást követő gondolatok, ezért minden felmerülő kérdést jobb helyben tisztázni, mint órákkal, vagy napokkal később. Természetesen az órák, és a szemeszter után is van mód kérdések feltevésére, vagy akár nem tárgyalt témák megbeszélésére is.

A több mint egy évtizedes felnőttoktatási programjaink során és a Szabadegyetem elmúlt öt éve alatt szerzett tapasztalatokból merítve megpróbáljuk a lehető leghatékonyabban, legsikeresebben kihasználni ezt a három hónapot. Ehhez a Ti segítségeteket is várjuk! Magatok számára is érdekesebbé, hatékonyabbá tudjátok tenni ezt a szemesztert, ha folyamatosan elmondjátok véleményeteket a beszélgetésekről, a tanult anyagról, annak nehézségéről stb.

Ezútón szeretnénk köszönetet mondani dr. Klár Andrásnak, akinek a támogatása nélkül ez a könyv sem jelenhetett volna meg.

Hatékony, jó tanulást kívánunk!

Köves Slomó

Bemutatkozás

Hurwitz Sholom rabbi**,** Dél-Afrikában született 1973-ban. A North View High School elvégzése után tanulmányait az izraeli Ohr Hatmimim és Ohr Yaakov jesivákban folytatatta. 1998-ban kiemelkedő eredményű rabbi vizsgát tett Gávriel Cinnernél, nemzedékünk egyik legnagyobb törvényhozó rabbijánál New Yorkban. 2001 óta a Pesti Jesiva tanulmányi igazgatója. Feleségével Dvorá Leával és öt gyermekével Budapesten élnek.

Köves Slomó, az EMIH vezető rabbija (szül. Budapest, 1979): Rabbinikus tanulmányait a Yeshiva High School-ban (Pittsburgh, Pennsylvania), a francia Institut Superieur D'etudes Rabbiniques et Talmudiques-ban és Central Lubavitch Yeshivot-ban (N.Y.) végezte. Letette a szofér (hivatásos tóramásoló) és a mohél (hagyományos körülmetélő) vizsgákat is. A Holocaust óta ő az első hazánkban avatott ortodox rabbi. Rabbivá avatásán 2003-ban Mádl Ferenc a Magyar Köztársaság elnöke és Izrael Állam főrabbija is részt vett. 2007-ben a Debreceni Tudomány Egyetem Történelemtudományi kara doktorrá avatta. Feleségével, Dvora Leával és két gyermekével él Budapesten.

Nógrádi Bálint, Budapesten született 1975-ben. A budapesti Berzsenyi Dániel Gimnázium matematika szakának elvégzése után 1993-ban érettségizett. Tanulmányait az Egyesült Államokban, a Grinnell College, Grinnell, Iowa egyetemén folytatta. 1997. májusában kitüntetéssel szerzett közgazdasági diplomát, azután tanulmányait a New York-i Hadar Hatorah Jesivában folytatta. Feleségével Sárával, és négy gyermekével Budapesten él.

Oberlander Báruch rabbi**,** New Yorkban született 1965-ben, a második világháborút Magyarországon túlélt szülők gyermekeként. Izraeli és amerikai jesivák elvégzése után a Central Yeshiva Tomchei Tmimim Lubavitz-ban avatták rabbivá 1988-ban. A lubavicsi rebbe küldötteként 1989 óta él feleségével Batshevával Magyarországon. A Vasvári Pál utcai templom rabbija; az Egység, és a Gut Sábesz főszerkesztője; az ELTE jogi karának 1990 óta előadója. A KERT, Közép-kelet Európai Rabbik Tanácsának 2005 óta elnöke. Feleségével, Batshevával és hét gyermekével él Budapesten.

A ZSIDÓ TUDOMÁNYOK

Fejezetek a klasszikus forrásokból

1. Biblia

Biblia

Brésit (1Mózes **1:1–6:8.)** פרשת בראשית

A hetiszakasz tartalmából

● Isten hat nap alatt megteremti a világot. Az első napon megalkotja a sötétséget és a fényt. A második napon a „felső vizek" és az „alsó vizek" elválasztásával megteremti a mennyboltot. A harmadik napon megvonja a szárazföldek és a tengerek határait, és földből fákat és füveket sarjaszt. A negyedik napon elhelyezi az égbolton a Napot, a Holdat és a csillagokat, hogy időmérők legyenek és megvilágítsák a földet. Az ötödik napon megteremti a halakat, a madarakat és a hüllőket, a hatodik napon pedig a szárazföldi állatokat és az embert. A hetedik napon Isten abbahagy minden munkát, és a nyugalom napjává szenteli azt. – ***Uo.*** **1:1–2:3.**

● Isten a föld porából formálja meg az ember testét, és az „élet leheletét" leheli belé orrlyukain keresztül. Az ember az elején még egyedül van, de aztán Isten úgy dönt, hogy „Nem jó, hogy az ember egyedül legyen", s ezért kivesz a bordái közül egyet, asszonnyá formálja azt, és összeházasítja az embert az asszonnyal. – ***Uo.*** **2:4–25.**

● Ádámot és Évát Isten az Édenkertbe helyezi el, és megtiltja nekik, hogy „a jó és rossz tudásának fájáról" egyenek. A kígyó ráveszi Évát, hogy szegje meg a tilalmat, és az asszony a férjét is megkínálja a tiltott gyümölcsből. Bűnük büntetéséül Isten elrendeli, hogy az ember váljon halandóvá, térjen vissza a földbe, amelyből vétetett, és a javakat csak szenvedés és nehézségek árán szerezhesse meg. Isten kiűzi az embert az Édenből.

– ***Uo.*** **3.**

● Éva két fiút szül: Káint és Ábelt. Káin összeszólalkozik Ábellel, meggyilkolja őt, és hontalan vándorrá lesz. Ádámnak egy harmadik fia is születik, Sét, akinek tizedik generációs leszármazottja Noé, az egyetlen igaz ember a megromlott világban. – ***Uo.*** **4:1–6:8.**

Szemelvények

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים, אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ. (בראשית א, א)

Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet. (*1Mózes* 1:1.)

בראשית – Kezdetben... – אמר רבי יצחק – Azt mondta Jicchák rabbi: – לא היה צריך להתחיל התורה אלא מהחודש הזה לכם – A Tórát inkább az „Ez a hónap legyen számotokra..." [a naptár szerkesztési][1] résztől kellett volna kezdeni, – שהיא מצוה ראשונה שנצטוו [בה] ישראל – amit Izrael az első parancsként kapott. – ומה טעם פתח

[1] *2Mózes* 12:2.

בבראשית – Mi az oka tehát, hogy a „Kezdetben...” résszel, [a teremtés történetével] kezdődik? – משום כח מעשיו הגיד לעמו – Azért mert [írva van:[2]] „Hatalmas tetteit kijelentette népének, – לתת להם נחלת גוים – [ezáltal] adván nekik nemzetek birtokát”, – שאם יאמרו אומות העולם לישראל – vagyis, ha majd a világ népei azt mondják a zsidóknak: – לסטים אתם – „Rablók vagytok, – שכבשתם ארצות שבעה גוים – akik elfoglalták hét kánaáni nép földjét!”, – הם אומרים להם – akkor ők [a zsidók] azt felelhetik erre: – כל הארץ של הקב״ה היא – „Az egész világ Istené, – הוא בראה – Ő teremtette – ונתנה לאשר ישר בעיניו – és annak adta, akinek jónak látta. – ברצונו נתנה להם – Az Ő akarata volt odaadni nekik, [a kánaáni népeknek,] – וברצונו נטלה מהם – és az Ő akarata volt később elvenni tőlük – ונתנה לנו – és nekünk adni”.

בראשית – Kezdetben teremtette... – דרשוהו רבותינו ז״ל – A bölcsek úgy magyarázták, [hogy a בראשית nem úgy olvasandó, hogy „kezdetben” hanem „A kezdet miatt...”] – בשביל התורה – azaz a Tóra miatt, – שנקראת ראשית דרכו – amit „útjának kezdete”-ként neveztek el[3], – ובשביל ישראל – és Izrael miatt, – שנקראו ראשית תבואתו – amit pedig „termésének kezdete”-ként[4].

ברא אלהים – ...teremtette Isten (*Elohim*)... – ולא אמר – És nem az van írva: – ברא ה׳ – „…teremtette az Örökkévaló (*JHVH* – tetragrammaton)”.[5] [Azért használja a Tóra mégis a szigort szimbolizáló אלהים (*Elohim* – szó szerint „bírák”) nevet], – שבתחלה עלה במחשבה – mert először arra gondolt a Teremtő, – לבראתו במדת הדין – hogy a törvény szigorával fogja a teremtést véghez vinni [és irányítani, ezért itt az *Elohim* név áll], – ראה שאין העולם מתקיים – de látta, hogy a világ nem maradna fenn, – הקדים מדת רחמים – ezért előrébb helyezte a könyörületet – ושתפה למדת הדין – és azt a törvény szigorával társította. – היינו דכתיב – Ezért van írva:[6] – ביום עשות ה׳ אלהים – „...azon a napon, amelyen az Örökkévaló Isten – ארץ ושמים – a földet és az eget alkotta”.

וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב, וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ. (בראשית א, ד)

És látta Isten, hogy a világosság jó, és elválasztotta Isten a világosságot a sötétségtől. (*1Mózes* 1:4.)

וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל – És látta Isten, hogy a világosság jó, és elválasztotta... – אף בזה אנו צריכים – Ennek [azaz a világosság elválasztásának] a megértéséhez is szükség van – לדברי אגדה – egy *ágádá*ra: – ראהו – látta Isten, a világosságot, – שאינו כדאי להשתמש בו רשעים – hogy az nem érdemes a gonoszok használatára, – והבדילו לצדיקים – és ezért elválasztotta[7] azt a *cádik*ok, igazak részére – לעתיד לבא – az eljövendő időre. – ולפי פשוטו כך פרשהו – Az egyszerű

[2] *Zsoltárok* 111:6.

[3] *Példabeszédek* 8:22.

[4] *Jeremiás* 2:3.

[5] A Kabbala szerint Isten minden neve egy bizonyos tulajdonságára utal. A *JHVH* – tetragramaton használata itt helyénvalóbb lett volna, ugyanis ez a név a könyörületet és a jóságot jelképezi, ami a teremtés alapja.

[6] *1Mózes* 2:4.

[7] Pontosabban *elhatározta*, hogy a teremtés hét napja után elválasztja azt, hiszen ez a különleges fény a teremtés napjaiban végig fénylett, miként a próféta erre a messiási időkre

לעתיד לבא – az eljövendő időre. – ולפי פשוטו כך פרשהו – Az egyszerű magyarázata pedig ennek a mondatnak a következő: – ראהו כי טוב – látta Isten, hogy a világosság jó – ואין נאה לו ולחשך – és nem illendő, hogy a sötétséggel összekeveredve – שיהיו משתמשין בערבוביא – együtt álljanak szolgálatban, – וקבע לזה תחומו ביום – ezért felállított annak egy határt, a nappalt, – ולזה תחומו בלילה – és ennek egy határt, az éjszakát.

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה, וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד. (בראשית א, ה)

És lett este és lett reggel: egy nap. (*1Mózes* 1:5.)

יום אחד – ...egy nap. – לפי סדר לשון הפרשה – A fejezet nyelvezete alapján, – היה כמו שכתוב בשאר הימים – ahogy írva van a többi napnál is: – יום ראשון – „első nap”, – שני, שלישי, רביעי – „második”, „harmadik”, „negyedik”. – למה כתב אחד – Akkor miért írta mégis: „egy”? – לפי שהיה הקב״ה יחיד בעולמו – Azért, mert az Örökkévaló ekkor még egyedül volt – שלא נבראו המלאכים – Világában, – עד יום שני – mert nem történt még meg az angyalok megteremtése, – כך מפורש בבראשית רבה – csak a második napon. – Így magyarázzák a *Brésit rábá* midrásban.[8]

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה, וְהָיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים. (בראשית א, יד)

És mondta Isten: „Legyenek világítótestek az égboltozaton, hogy elválasszák a nappalt az éjjeltől, és szolgáljanak jelekül az ünnepekre, a napok és az évek számára. (*1Mózes* 1:14.)

יהי מארת וגו׳ – ...Legyenek világítótestek… – מיום ראשון נבראו – [A világítótestek] megteremtése az első napon kezdődött, – וברביעי צוה עליהם – és a negyedik napon parancsolta meg Isten, – להתלות ברקיע – hogy felkerüljenek az égboltra. – וכן כל תולדות שמים וארץ – Az ég és föld alkotásainak teremtése hasonló módon mind – נבראו מיום ראשון – az első napon történt, – וכל אחד ואחד נקבע – majd mindegyik [a maga helyére] rögzült – ביום שנגזר עליו – azon a napon, amikor az megparancsoltatott nekik. – הוא שכתוב – Erre utal [a teremés első mondatában – „Kezdetben teremtette Isten az ege*t* és a földe*t*” – kétszer is ismétlődő tárgyrag a *t*-את, amelynek kétszeri ismétlése a héber nyelvtan szerint amúgy fölösleges lenne, azonban valójában a tárgyragként funkcionáló את elöljárószó itt járulékos értelemmel is bír, nevezetesen, hogy nem csupán az eget (és a földet) teremtette Isten, hanem mindazt, ami belőle származik.] Miként írva van:[8] – את השמים – „az egeke*t*”, – לרבות תולדותיהם – beleértve mindazt, ami belőlük (az egekből) létrehozatott, – ואת הארץ – „és a földe*t*”, – לרבות תולדותיה – beleértve mindazt, ami belőle (a földből) létrehozatott.

יהי מארת – ...Legyenek világítótestek… – חסר וי״ו כתיב – A *váv* betű ki van hagyva [a **מארת** – *möorot* szóból,[9] így *váv* nélkül a szó így is olvasható: מְאֹרֹת

vonatkozóan utal (*Jesájá* 30:26.): „És olyan lesz a hold világa, mint a nap világa, és a nap világa hétszer olyan, mint a hét nappalnak világa...”.

[8] 3:8.

[9] A *váv* gyakran ו (*cholám*) magánhangzó jelölésére szolgál.

(*möérot*), azaz „átkok”], – על שהוא יום מארה – mert az [, a negyedik nap,] egy elátkozott nap, – ליפול אסכרה בתינוקות – amelyen a gyermekek fogékonyabbak a torokgyíkra. – הוא ששנינו – Erre utal [a következő]: – ברביעי היו מתענים – „A negyedik napon böjtöltek, – על אסכרה שלא תפול בתינוקות – hogy a torokgyík betegsége elkerülje a gyermekeket.”

להבדיל בין היום ובין הלילה – …hogy elválasszák a nappalt az éjjeltől... – משנגנז האור הראשון – miután az első fény el lett tárolva. [A fent említett[10] két magyarázat közül az első szerint az első fényt valójában csak a teremtés hét napja után választotta külön Isten. E magyarázat szerint ez a mondat is a hét nap utáni időszakra vonatkozik, mivel ez a nagy fény biztosan éjszaka is fénylett, így hát a nap lemenetele észrevehetetlenné vált.] – אבל בשבעת ימי בראשית – De a teremtés hét napja során – שמשו האור והחושך הראשונים יחד – [e szerint a magyarázat szerint] az eredeti fény és sötétség együtt szolgált – בין ביום ובין בלילה – nappal és éjjel.

והיו לאותות – …és szolgáljanak jelekül... – כשהמאורות לוקין – Amikor a világítótestek fogyatkozásban vannak, – סימן רע הוא לעולם – az rossz jel a világ számára, – שנאמר – mint írva van:[11] – מאותות השמים אל תחתו – „Az égi jelektől ne rettegjetek...” – בעשותכם רצון הקב״ה – Vagyis, ha teljesítitek Isten akaratát, – אין אתם צריכין לדאג מן הפורענות – nincs miért tartanotok a megtorlástól. [Tehát a „jelek” itt azt jelenti: rossz hírek, megtorlás.]

ולמועדים – …az ünnepekre... – על שם העתיד – [Ez] a jövőre vonatkozóan [hangzik el]. – שעתידים ישראל להצטוות על המועדות – Mivel Izrael parancsokat kap majd az ünnepek megtartására, – והם נמנים למולד הלבנה – amelyek [időpontját] az újhold alapján kell kiszámítani.

ולימים – …a napok… számára. – שמוש החמה חצי יום – A nap félnapos szolgálata – ושמוש הלבנה חציו – és a hold félnapos szolgálata – הרי יום שלם – egy teljes napot tesz ki.

ושנים – …és az évek számára. – 365 לסוף שלש מאות ששים וחמשה ימים – nap elteltével befejezik ciklusukat – יגמרו מהלכת בשנים עשר מזלות המשרתים אותם – az őket szolgáló tizenkét csillagképben, – והיא שנה – és ez [éppen] egy év. – וחוזרים ומתחילים פעם שניה – Ezt követően új ciklust kezdenek, – לסבב בגלגל כמהלכן הראשון – ugyanolyan ciklust írva le, mint először.

וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר, פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ. (בראשית א, כב)

Ekkor megáldotta őket Isten, mondván: „Szaporodjatok és sokasodjatok és töltsétek meg a vizeket a tengerekben, a madarak pedig sokasodjanak a földön.” (*1Mózes* 1:22.)

ויברך אותם – …megáldotta őket... – לפי שמחסרים אותן – Mivel ezeket [nagymértékben] veszejtik el, – וצדין מהם ואוכלין אותם – vadásszák és fogyasztják őket, – הוצרכו לברכה – szükségük volt erre a külön áldásra [hogy szaporodjanak és sokasodjanak]. – ואף החיות הוצרכו לברכה – Valójában a [szárazföldi] állatoknak is szükségük lett volna áldásra, – אלא מפני הנחש שעתיד לקללה – de mivel a kígyónak az volt a végzete, hogy átok sújtsa, – לכך לא ברכן – ezért az állatok nem lettek megáldva, – שלא יהא הוא בכלל – nehogy [a kígyó velük együtt] részesüljön

[10] Lásd Rási *1Mózes* 1:4. és a 7. lábjegyzet ott.

[11] *Jeremiás* 10:2.

megáldva, – שלא יהא הוא בכלל – nehogy [a kígyó velük együtt] részesüljön az áldásban.

פרו – …Szaporodjatok... – לשון פרי – [Ez a szó] a *pri* (gyümölcs) szóból származik, – כלומר עשו פירות – [és] azt jelenti: hozzatok gyümölcsöt.

ורבו – …és sokasodjatok... [A kettő együtt (szaporodjatok és sokasodjatok) fölöslegesnek tűnik.] – אם לא אמר אלא פרו – Ha csupán „szaporodjatok” lett volna kimondva, – היה אחד מוליד אחד ולא יותר – akkor mindegyik csak egyet szült volna, és nem többet. – ובא ורבו – [Ezért] lett elrendelve a „sokasodjatok”, – שאחד מוליד הרבה – hogy mindegyik sok utódnak adjon életet.

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֹרֵעַ זֶרַע אֲשֶׁר עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וְאֶת כָּל הָעֵץ אֲשֶׁר בּוֹ פְּרִי עֵץ זֹרֵעַ זָרַע, לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה. וּלְכָל חַיַּת הָאָרֶץ... (בראשית א, כט-ל)

És szólott Isten: „Íme, odaadtam nektek minden magtermő füvet, amely az egész föld színén van, és minden fát, amelynek gyümölcse magot terem; tiétek legyen eledelül. A föld minden vadjának... (*1Mózes* 1:29–30.)

ולכל חית הארץ – …tiétek legyen eledelül – לכם יהיה לאכלה – [és] **a föld minden vadjának...** – השוה להם הכתוב בהמות וחיות – [Isten] azonosnak tekinti őket [azaz az embereket] az állatokkal, – למאכל – már ami az élelmüket illeti. – ולא הרשה לאדם ולאשתו – Az embernek és feleségének [ugyanis] nem engedte meg, – להמית בריה ולאכול בשר – hogy a húsuk fogyasztásáért megölje az állatokat, – אך – viszont – כל ירק עשב יאכלו יחד כלם – mindnyájuk számára [embernek állatnak egyaránt] engedélyezte az összes növény fogyasztását. – וכשבאו בני נח – Amikor [azonban] „Noé fiai” jöttek [vagyis miután Noé és családja túlélte az Özönvizet], – התיר להם בשר – nekik [már] engedélyezte Isten a hús fogyasztását, – שנאמר כל כירק עשב – mint írva van:[12] „Minden mozgó lény, amely él… – רמש אשר הוא חי וגו׳ – amint a zöld füvet”, amelyet engedélyeztem Ádámnak, – שהתרתי לאדם הראשון – „nektek adtam mind.”

וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה, וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה. (בראשית ב, ב)

És a hetedik napon Isten bevégezte művét, melyet alkotott, és megnyugodott a hetedik napon minden művétől, amelyet alkotott. (*1Mózes* 2:2.)

ויכל אלהים ביום השביעי – És a hetedik napon Isten bevégezte... [De hát nem a hatodik napon fejezte be Isten a teremtést?] – רבי שמעון אומר –Simon rabbi azt mondta: – בשר ודם – [az ember, aki] húsból és vérből való, – שאינו יודע עתיו ורגעיו – nem ismerheti [pontosan] az időt és a perceket [vagyis nem tudhatja pontosan, mikor végződik a péntek és mikor kezdődik a szombat], – צריך להוסיף מחול על הקודש – ezért a hétköznapból hozzá kell valamennyit toldjon a szenthez [azaz néhány percet hozzá kell adnia a szombathoz a péntekből]. – הקב״ה שיודע עתיו ורגעיו – Isten azonban, aki [pontosan] ismeri az időt és a perceket, – נכנס בו כחוט השערה – hajszálpontosan lépett be [a szombatba, vagyis pontosan ismeri a szombat beköszöntének pillanatát, és Ő éppen ebben a pillanatban fejezte be a munkát], – ונראה כאלו כלה בו ביום – amely [nekünk] úgy tűnhet, mintha éppen

[12] *1Mózes* 9:3.

kát], – ונראה כאלו כלה בו ביום – amely [nekünk] úgy tűnhet, mintha éppen azon a napon [azaz szombaton] fejezte volna be [művét. Ezért olvassuk: „És a hetedik napon Isten bevégezte”]. – דבר אחר – Egy másik magyarázat: [Ekkor, azaz a hatodik nap végén] – מה היה העולם חסר – mi hiányzott [még mindig] a világból? – מנוחה – A nyugalom [fogalma]. – באת שבת באת מנוחה – A szombat eljövetelével született meg a nyugalom[13], – כלתה ונגמרה המלאכה – [azaz] a mű [ekkor] teljesedett ki és készült el.

וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ, כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת. (בראשית ב, ג)

Ekkor megáldotta Isten a hetedik napot és megszentelte, mert ezen megnyugodott Isten minden művétől, amelyet teremtett és alkotott. (*1Mózes* 2:3.)

ויברך ויקדש – …megáldotta… megszentelte... – ברכו במן – A manna révén szentelte meg. – שכל ימות השבת – A hétköznapokon – היה יורד להם עומר לגלגלת – személyenként egy *omer*-nyi manna hullott az égből, – ובששי לחם משנה – a hatodik napon, pénteken, azonban kétszeres adag.[14] – וקדשו במן – A manna révén szentelte meg Isten, – שלא ירד בו מן כלל – mivel az szombaton egyáltalán nem hullott az égből.[15] [Ily módon nem kellett szombaton kimenniük mannát gyűjteni.] – והמקרא כתוב על שם העתיד – Ez a vers már eleve a jövőre utal [azaz az áldás és a megszentelés hatása csupán sok-sok évvel később teljesedett be, de már itt, a teremtésnél, utal rá az Írás].

אשר ברא אלהים לעשות – …amelyet teremtett és alkotott. – המלאכה שהיתה ראויה לעשות בשבת – A munkát, amelyet amúgy szombaton kellett volna elvégeznie, – כפל ועשאה בששי – a pénteki munka megduplázásával végezte el, – כמו שמפורש בבראשית רבה – ahogyan azt a *Brésit rábá midrás*[16] kifejti.

וַיִּטַּע יהוה אֱלֹהִים גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם, וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר. (בראשית ב, ח)

És az Örökkévaló Isten kertet ültetett napkeleten Édenben és odahelyezte az embert, akit alkotott. (*1Mózes* 2:8.)

מקדם – …napkeleten... – במזרחו של עדן נטע את הגן – Édentől keletre ültette a Kertet. – ואם תאמר הרי כבר כתב ויברא אלהים את האדם וגו׳ – Esetleg közbevetheted, hogy hiszen már olvastuk:[17] „És teremtette Isten az embert...” [akkor hát miért hangzik el újra az előző mondatban az ember teremtésének története]? – ראיתי – [A választ arra alapozom, amit] láttam – בברייתא של ר׳ אליעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי – Eliezer rabbi, Joszé Háglili rabbi fiának brájtájában. – משלושים ושתים מדות שהתורה נדרשת – A Tórát harminckét elv alapján értelmezik, – וזו אחת מהן – és a következő egyike ezeknek: – כלל שלאחריו מעשה –Gyűjtőfogalom, amely egy általános érvényű állítást követ, – הוא פרטו של ראשון – az ennek a megelőző [állításnak] a

[13] A nyugalom szombaton lett „megteremtve”. A teremtés valójában tehát szombaton fejeződött be.

[14] *2Mózes* 15:16–22.

[15] *Uo.* 25–26.

[16] 11:10.

[17] *1Mózes* 1:27.

nyű állítást követ, – הוא פרטו של ראשון – az ennek a megelőző [állításnak] a részletes számbavétele. [Azaz amikor a Tóra általánosságban beszél egy témáról, majd konkrét történésekről tudósít, akkor ez utóbbiak nem egy új témát vezetnek be, hanem inkább tisztázzák és részletezik az előző általánosságban felvetett témát.] – ויברא את האדם זהו כלל – [Tehát] a „Megteremtette az embert" az általános állítás, – סתם בריאתו מהיכן – amely homályban hagyja azt, hogy miből lett teremtve, – וסתם מעשיו – amiképpen azt is homályba burkolja, hogy mi is történt vele. – חזר ופירש וייצר ה׳ אלהים וגו – A szöveg ezt követően ismétel és tisztáz: „Isten megalkotta az embert...", – ויצמח לו גן עדן – és Éden Kertjében növényeket hajtatott neki, – ויניחהו בגן עדן – „És Éden Kertjébe helyezte őt", – ויפל עליו תרדמה – és mély álmot bocsátott rá. – השומע סבור – Aki ezt hallja, azt gondolhatja, – שהוא מעשה אחר – hogy ez egy másik történet, – ואינו אלא פרטו של ראשון – holott valójában ez az előző részletezése. – וכן אצל הבהמה – Ugyanez igaz az állatokra is. – חזר וכתב – Ismételten ez áll:[18] – ויצר ה׳ אלהים מן האדמה כל חית השדה – „És megalkotta az Örökkévaló Isten a földből a mező minden vadját", [noha egyszer már szerepelt, hogy: „És Isten megteremtette a szárazföldi vadat…, meg a barmot…".[19]] – כדי לפרש – [Ez újfent elismétlésre kerül, azért hogy] érthetővé tegye [a vers folytatását]: – ויבא אל האדם – „és elhozta az emberhez, – לקרות שם – hogy az elnevezze őket", – וללמד על העופות – és megtanítandó a madarakkal kapcsolatban, – שנבראו מן הרקק – hogy azok [nem a földből, hanem] a mocsárból lettek megteremtve.

וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ. וַיַּפֵּל יהוה אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה. (בראשית ב, כ-כא)

És az ember nevet adott minden baromnak, az ég minden madarának és a mező minden vadjának; de az ember nem talált magához való segítőtársat. És az Örökkévaló Isten mély álmot bocsátott az emberre, aki elaludt; ekkor kivett bordáiból egyet, és húst zárt helyébe. (*1Mózes* 2:20-21.)

ולאדם לא מצא עזר – …de az ember nem talált magához való segítőtársat. – ויפל ה׳ אלהים תרדמה – És az Örökkévaló Isten mély álmot bocsátott... [Az aszszony megteremtése miért közvetlenül az után következik, hogy Ádám nevet ad az állatoknak?] – כשהביאן – Amikor [Isten] elé vezette azokat (az állatokat), – הביאן לפניו כל מין ומין זכר ונקבה – minden fajból egy hímet és egy nőstényt hozott. – אמר לכלם יש בן זוג – [Ádám] azt mondta: Mindnyájuknak van társa, – ולי אין בן זוג – nekem azonban nincs társam; – מיד ויפל – [majd] közvetlenül [ez olvasható]: „Isten mély álmot bocsátott [az emberre]…" [és megteremtette Évát].

מצלעותיו – …bordáiból... – מסטריו – Szó szerint az oldalaiból, – כמו ולצלע המשכן – mint [a következő versben]:[20] „És a hajlék másik oldala." – זהו שאמרו – Ez [egybevág azzal], amit [bölcseink] mondtak:[21] – שני פרצופים נבראו – hogy eredetileg két arccal lett megteremtve [az ember]. [A férfit és nőt egynek

[18] *Uo.* 2:19.

[19] *Uo.* 1:25.

[20] *2Mózes* 26:20.

[21] *1Mózes*, az 1:27-tel kapcsolatban.

detileg két arccal lett megteremtve [az ember]. [A férfit és nőt egynek teremtette Isten, és a nő megteremtése csupán a két oldal különválasztását jelentette.]

ויסגר – …zárt... – מקום החתך – A vágás helyét.

וייש ויקח – …és ő elaludt… ekkor [Isten] kivett... – שלא יראה חתיכת הבשר – Hogy [a férfi] ne lássa azt a húsdarabot, – שממנו נבראת – amelyből az asszony megteremtetett, – ותתבזה עליו – nehogy visszataszítóvá váljék számára [az asszszony].

וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת. (בראשית ג, ז)

Erre megnyílt mindkettőjük szeme, és megtudták, hogy meztelenek, és összefűztek fügefaleveleket, és csináltak maguknak ágyékkötőket. (*1Mózes* 3:7.)

ותפקחנה עיני שניהם – Erre megnyílt mindkettőjük szeme... – לענין החכמה דבר הכתוב – A vers a tudatra utal – ולא לענין ראיה ממש – és nem a tényleges látóképességre, – וסוף המקרא מוכיח – amint az a vers végére is nyilvánvalóvá válik[22] **וידעו כי ערומים הם – …és megtudták, hogy meztelenek...** – אף הסומא יודע – Még egy vak ember is tudja, – כשהוא ערום – ha meztelen. – אלא מהו – Akkor hát mire utal ez: – וידעו כי עירומים הם – „És megtudták, hogy meztelenek”? – מצוה אחת היתה בידם – [A válasz:] Volt egy parancsolat, amelyet meg kellett volna tartaniuk [hogy ne egyenek a fa gyümölcséből], – ונתערטלו הימנה – és ők levetkőzték magukról [ennek a parancsolatnak a teljesítését, azzal, hogy megszegték].

עלה תאנה – …fügefaleveleket... – הוא העץ שאכלו ממנו – Ez volt az a fa, amelynek a gyümölcséből ettek. – בדבר שנתקלקלו – Azzal, amivel elkövették a bűnt, – בו נתקנו –javítottak [helyzetükön]. – אבל שאר העצים מנעום – De a többi fa meggátolta őket [abban], – מליטול עליהם – hogy szakítsanak a leveleikből. – ומפני מה לא נתפרסם העץ שאין – Miért nem mondja meg a Tóra a [tiltott] fa fajtáját? – הקב״ה חפץ להונות בריה – Azért, mert Isten nem akar –egyetlen teremtményt sem megbántani, – שלא יכלימוהו – [és azért nem említi a Tóra nyíltan a fa nevét,] hogy az emberek ne szégyenítsék meg – ויאמרו זהו – mondván: „Ez az [a fa], – שלקה העולם על ידו – amely miatt a világ [büntetéssel] sújtatott.” – מדרש רבי תנחומא – A forrás: Tánchumá rabbi midrása.[23]

אֶל הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים וְאֶל אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ וְהוּא יִמְשָׁל בָּךְ. (בראשית ג, טז)

És az asszonyhoz így szólott: „Megsokasítom fájdalmadat és terhességedet, fájdalommal fogsz szülni gyermekeket, sóvárogni fogsz férjed után, és ő uralkodik rajtad.” (*1Mózes* 3:16.)

עצבונך – …fájdalmadat... – זה צער גידול בנים – Ez a gyermeknevelés gyötrelmére utal.

והרנך – …és terhességedet... – זה צער העבור – Ez a terhesség fájdalmára utal.

בעצב תלדי בנים – …fájdalommal fogsz szülni gyermekeket... – זה צער הלידה – Ez a gyermekszülés fájdalmára utal.

[22] Ezt olvassuk: „…és megtudták, hogy meztelenek”. Nem szükséges látni ahhoz, hogy az ember tudja, hogy meztelen. Így aztán nyilvánvalóan a bölcsességre történik utalás.

[23] *Vájérá* 14.

ואל אשך תשוקתך – …sóvárogni fogsz férjed után... – לתשמיש – A házasélet után. – ואף על פי כן אין לך מצח – De mégsem lesz bátorságod, – לתובעו בפה – hogy nyíltan követeld tőle, – אלא הוא ימשול בך – hanem inkább ő uralkodik rajtad. – הכל ממנו – [Azaz] minden [kezdeményezés] tőle ered majd, – ולא ממך – és nem tőled.

תשוקתך – …sóvárogni fogsz... – תאותך – [Olyan értelemben] fogsz vágyakozni, – כמו ונפשו שוקקה – mint [ebben a versben]: „Sóvárog a lelke”.[24]

וְהָאָדָם יָדַע אֶת חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת יהוה. וַתֹּסֶף לָלֶדֶת אֶת אָחִיו אֶת הָבֶל... (בראשית ד, א-ב)

Az ember megismerte feleségét, Évát; s viselős lett Éva és szülte Káint, mondva: férfit szereztem, az Örökkévalót. Ezután gyarapodott és szülte testvérét, Ábelt… (*1Mózes* 4:1–2.)

והאדם ידע – Az ember megismerte... – כבר קודם הענין של מעלה – Ez már az előző elbeszélésben közölt eseményt megelőzően történt, – קודם שחטא ונטרד מגן עדן – azaz mielőtt [az ember] bűnt követett el, és kiűzetett Éden Kertjéből. – וכן ההריון והלידה – És ugyanez igaz a fogantatással és a gyermekszüléssel kapcsolatban is [ezek is a bűnbeesést megelőzően történtek]. [Azért nem lehet egyszerűen magyarázni, hogy a fenti után „ismerte”, és most születtek meg gyermekei mert:] – שאם כתב – Ha az állna a szövegben: – וידע האדם – (*vájédá ádám* – És megismerte az ember), – נשמע – akkor az arra utalna, – שלאחר שנטרד היו לו בנים – hogy miután kiűzetett, gyermekei születtek.

קין – ..Káin... – על שם – [Vagyis] ezt a nevet az alapján kapta, [hogy Éva azt mondta:] – קניתי איש – *kániti is* [„férfit szereztem”].

את ה׳ – …az Örökkévalót (*et HáSém*)... – כמו עם ה׳ – [Az „*et HáSém*”] ugyanazt jelenti, mint az „*im HáSém*”, az Örökkévalóval.[25] – כשברא אותי ואת אישי – [Ami azt jelenti:] „Amikor [Isten] engem és a férjemet teremtett, – הוא לבדו בראנו – Ő egyedül teremtett bennünket. – אבל בזה שותפים אנו עמו – Ebben [a szülésben] azonban partnerei vagyunk.”

את קין את אחיו את הבל – …Káint… testvérét, Ábelt... – שלש אתים – Az את-*t* [tárgyrag, a héber nyelvtan szabályainak látszólag nem megfelelően] háromszor hangzik el, – ריבוים הם – továbbiakra utalva. – מלמד שתאומה נולדה עם קין – Ez arra utal, hogy egy lány ikertestvére is született Káinnak, – ועם הבל נולדו שתים – és két lány ikertestvére született Ábelnek.[26] – לכך נאמר – Ezért szerepel [Ábellel kapcsolatban]: – ותוסף – „Ezután gyarapodott [és szülte testvérét, Ábelt]”.

וַיִּקַּח לוֹ לֶמֶךְ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאַחַת עָדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלָּה. (בראשית ד, יט)

És Lemech vett magának két feleséget, az egyiknek neve volt Ádá, a másiknak neve volt Cilá. (*1Mózes* 4:19.)

---

[24] *Jesájá* 29:8.

[25] Ha Éva csupán azt akarta volna kifejezni, hogy egy férfit kapott Isten*től*, akkor azt mondta volna, hogy מן ה׳ (*min HáSém* – Istentől); az את (*et*) „-val/-vel”-t is jelenthet.

[26] Az את (*et*) kétszer szerepel Ábellel kapcsolatban: את אחיו את הבל (*et áchiv et hável*).

ויקח לו למך – És Lemech vett magának... – לא היה לו לפרש כל זה – Nem lett volna szükséges mindezt részletezni, – אלא ללמדנו מסוף הענין – kivéve azért, hogy megtanítsa nekünk [az Írás], a beszámoló végén, – שקיים הקב״ה הבטחתו – hogy Isten teljesítette ígéretét, amelyet tett, – שאמר – amikor azt mondta:[27] – שבעתים עמד למך לאחר שהוליד בנים – „Hétszeresen bűnhődjék aki megöli Káint.” – יוקם קין – Fogta magát Lemech, miután gyermekeket nemzett – ועשה דור שביעי – és létrehozott egy [Káintól számított] hetedik nemzedéket[28], – והרג את קין – és megölte Káint. – זהו שאמר – Ez az [amire Lemech utal], amikor azt mondja:[29] – כי איש הרגתי לפצעי וגו׳ – „Mert embert öltem sebemért…”.

שתי נשים – …két feleséget... – כך היה דרכן של דור המבול – Ez volt a szokása az Özönvíz nemzedékének; – אחת לפריה ורביה – egy feleség gyermeknemzés céljára, – ואחת לתשמיש – egy pedig házasélet céljára. – זו שהיא לתשמיש – Azzal a feleséggel, akivel házaséletet élt, – משקה כוס של עקרין – megitatott egy fogamzásgátló főzetet, – כדי שתעקר – hogy meddővé váljék, – ומקושטת ככלה – majd felékesítette, akár egy menyasszonyt, – ומאכילה מעדנים – finomságokkal táplálta, – וחברתה נזופה – miközben a társfeleségét elhanyagolta, – ואבלה כאלמנה – és az szomorkodott akár egy özvegyasszony. – וזהו שפירש איוב – Erről írta Jób: – ואלמנה רועה עקרה לא תלד – „Gondoskodik a meddőről, aki nem szül gyermeket, – לא ייטיב – és az özveggyel nem tesz jót”,[30]– כמו שמפורש באגדת חלק – amint azt a *Chélek* kezdetű [talmudi] fejezet aggádikus része kifejti.[31]

עדה – …Ádá... – היא של פריה ורביה – Ő volt a gyermeknemzés céljára tartott feleség, – ועל שם שמגונה עליו – és azért hívták így, mert visszataszító volt a férje számára – ומוסרת מאצלו – és távol maradt tőle (férjétől). – עדה תרגום של סורה – Az עדה (*ádá*) arámiul annyit jelent: „távol tartott”.

צלה – …Cilá... – היא של תשמיש – Ő volt a házasélet céljára tartott feleség. – על שם שיושבת תמיד בצלו – és azért hívták így, mert mindig a férje árnyékában tartózkodott. – דברי אגדה הם בבראשית רבה – Ezek aggádikus értelmezések a *Brésit rábá midrás*ban.[32]

וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שָׁת לִי אֱלֹהִים זֶרַע אַחֵר תַּחַת הֶבֶל כִּי הֲרָגוֹ קָיִן. (בראשית ד, כה)

És Ádám megint megismerte feleségét, és az szült fiút, akit Sétnek nevezett, mert úgymond, adott nekem Isten más magzatot Ábel helyett, mivelhogy őt Káin megölte. (*1Mózes* 4:25.)

וידע אדם וגו׳ – És Ádám megint megismerte [feleségét]... [Miért követi ez közvetlenül a Lemechről és feleségeiről szóló beszámolót?] – בא לו למך אצל אדם הראשון – Lemech felkereste az Első Embert, – וקבל על נשיו – és panaszkodott neki

[27] 15. vers.

[28] *1.* Káin; *2.* Chánoch; *3.* Irád; *4.* Möchujáél; *5.* Mötusáél; *6.* Lemech; *7.* Tuvál-Káin.

[29] 23. vers.

[30] *Jób* 24:21.

[31] Lásd *Szánhedrin* 108a.

[32] 23:2.

a feleségei miatt [mivel azok tartózkodtak a vele való együttléttől mondván, hogy úgy is meg fognak halni a tőle születendő gyermekeik Káin bűne miatt]. – אמר להן – Ő (Ádám) erre ezt mondta nekik: – וכי עליכם לדקדק – „Helyénvaló-e, hogy így szemmel tartjátok – על גזירתו של מקום – az Örökkévaló büntetéseit? [Nem dolgotok megkísérelni kijátszani az Örökkévaló rendelkezéseit azzal, hogy nem vagytok hajlandóak gyermekeket szülni.] – אתם עשו מצותכם – Ti megteszitek azt, ami megparancsoltatott nektek, – והוא יעשה את שלו – Ő pedig majd teszi a maga dolgát.” – אמרו לו קשוט עצמך תחלה – Ők erre ezt válaszolták neki: „Először pótold te a mulasztásodat! – והלא פרשת מאשתך – Vajon nem tartottad-e magad távol a feleségedtől – משנקנסה מיתה על ידך – azóta, hogy, miattad, elrendeltetett a halál?” – מיד – Rögtön ezt követően…

וידע אדם עוד וגו׳ – És Ádám megint megismerte... – מהו עוד – Mit fejez ki itt az עוד (*od* – még, megint)? – ללמדך – Ez azt tanítja, – שנתוספה לו תאוה על תאותו – hogy a felesége iránti vágya nagyobb volt, mint valaha.

וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֵרְרָהּ יהוה. (בראשית ה, כט)

És elnevezte őt Noénak, mondván: ez majd enyhet hoz nekünk munkánkban és kezünk fáradalmában a földön, melyet elátkozott az Örökkévaló. (*1Mózes* 5:29.)

זה ינחמנו – …ez majd enyhet hoz nekünk... – ינח ממנו את עצבון ידינו –könnyít majd rajtunk, kétkezi munkánk terhén. – עד שלא בא נח – Noét megelőzően – לא היה להם כלי מחרישה – az emberiségnek nem voltak mezőgazdasági eszközei, – והוא הכין להם – és ő (Noé) készített [először ilyen eszközöket]. – והיתה הארץ מוציאה קוצים ודרדרים – A föld korábban tövises cserjéket és bogáncsot termett, – כשזורעים חטים – amikor búzát vetettek bele, – מקללתו של אדם הראשון – az Első Ember átkának eredményeképpen, – ובימי נח נחה – Noé idejében azonban ez megszűnt. – וזהו ינחמנו ינח ממנו – Ez a jelentése a ינחמנו (*jönácháménu*) szónak, mintha [két szóból állna és] az lenne írva: ינח ממנו (könnyít rajtunk). – ואם לא תפרשהו כך – Ha nem így magyarázod, [hanem úgy fordítod a ינחמנו (*jönácháménu*) szót, hogy „megvigasztal minket”] – אין טעם הלשון נופל – akkor a szó jelentésének semmi – על השם – köze a [נח – *Noách*] névhez, – ואתה צריך לקרות שמו מנחם – és akkor inkább Menáchém-nek kellene őt (Noét) nevezni.

וַיִּנָּחֶם יהוה כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל לִבּוֹ. (בראשית ו, ו)

Megbánta az Örökkévaló, hogy alkotta az embert a földön és elszomorodott szívében. (*1Mózes* 6:6.)

וינחם ה׳ כי עשה – Megbánta az Örökkévaló, hogy alkotta... – נחמה היתה לפניו – Vigasztalásul[33] szolgált Számára, – שבראו בתחתונים – hogy a földön alkotta meg az embert, –שאלו היה מן העליונים – mert ha az ember a mennyei lények egyike lett volna, – היה ממרידן – akkor *azokat* lázította volna fel.

[33] A נחם gyöknek két jelentése van: 1) megbán; 2) megvigasztal, megvigasztalódik.

ויתעצב – …és elszomorodott… – האדם – az ember **אל לבו** – szívében. – של מקום – Isten szívében. – עלה במחשבתו של מקום – Azaz: Istennek eszébe ötlött, – להעציבו – hogy elszomorítsa az embert. – זהו תרגום אונקלוס – Ez az Onkelosz-féle fordítás szerinti magyarázat, [hogy az „elszomorítás" az emberre és nem Istenre utal].– דבר אחר וינחם – A וינחם (*vájináchem*) szó egy eltérő magyarázata [„megbánni" értelmében]: – נהפכה מחשבתו של מקום – Az Örökkévaló hozzáállása megváltozott: – ממדת רחמים – az Isteni Könyörületesség helyett – למדת הדין – az Isteni Igazságszolgáltatásra. – עלה במחשבה לפניו מה לעשות באדם – Ismét fontolóra vette, mit is tegyen az emberrel, – שעשה בארץ – akit a földön alkotott. – וכן כל לשון ניחום שבמקרא – Ehhez hasonlóan, valahányszor a ניחום (*nichum*) szó szerepel a Szentírásban, – לשון נמלך מה לעשות – az azt jelenti, hogy [valaki] újra fontolóra vette, mit is tegyen. – ובן אדם ויתנחם – [Például:] „Sem emberfia, hogy meggondolja magát."[34] – ועל עבדיו יתנחם – „És megszánja szolgáit,"[35] – וינחם ה׳ על הרעה – „És elállott az Örökkévaló a balvégzettől,"[36] – נחמתי כי המלכתי – „Megbántam, hogy királlyá tettem."[37] – כולם לשון מחשבה אחרת הם – Mindezek arra utalnak, hogy [az illető vagy Isten] meggondolta magát [valamivel kapcsolatban]. – ויתעצב – …és elszomorodott szívében. – נתאבל על אבדן מעשה ידיו – Azaz: [Isten][38] siratta keze munkájának pusztulását, – כמו נעצב המלך על בנו – mint [a következő versben:] „Bánkódik a király a fia miatt."[39]

– וזו כתבתי לתשובת המינים – Ezt [az alábbit] pedig az eretnek [elgondolásokra] reagálva írtam. – גוי אחד שאל את רבי יהושע בן קרחה – Egy nem-zsidó egyszer megkérdezte Jehosuá ben Kárchá rabbit, – אמר לו אין אתם מודים – e szavakat szólva: „Nem értesz egyet azzal, – שהקב״ה רואה את הנולד – hogy Isten ismeri a jövendőt?" – אמר לו הן – A rabbi erre azt válaszolta: „Dehogynem." – אמר לו והא כתיב – Mire a nem-zsidó: „De hiszen írva van: – ויתעצב אל לבו – »És elszomorodott szívében [azaz Isten szívében]« [a vers látszólag azt sejteti, hogy az Örökkévaló nem tudta előre, mi fog történni]!" – אמר לו – A rabbi így válaszolt neki: – נולד לך בן זכר מימיך – „Született-e valaha fiad?" – אמר לו הן – „Igen," válaszolta a másik. – אמר לו ומה עשית – „És hogyan reagáltál rá?" kérdezte a rabbi. – אמר לו שמחתי ושימחתי את הכל – Mire az: „Hát örvendtem, és mindenki mást is megörvendeztettem." – אמר לו ולא היית יודע – A rabbi erre azt kérdezte tőle: „De hát nem jutott eszedbe, – שסופו למות – hogy végül [ő is] meg fog halni?" – אמר לו בשעת חדותא – [A nem-zsidó] erre azt válaszolta: „Ha örvendezésnek van itt az ideje, – חדותא – örvendezzünk, – בשעת אבלא אבלא – ha pedig a gyásznak van itt az ideje, gyászoljunk." – אמר לו כך מעשה הקב״ה – A rabbi erre azt felelte neki: „Éppen így viselkedett az Örökkévaló is. – אף על פי שגלוי לפניו – Noha előre tudta, – שסופן לחטוא – hogy [az emberek] végül bűnbe esnek – ולאבדן – és elpusztíttatnak, – לא נמנע מלבראן – mégsem tartózkodott

[34] *4Mózes* 23:19.

[35] *5Mózes* 32:36.

[36] *2Mózes* 32:14.

[37] *1Sámuel* 15:11.

[38] E szerint a másik változat szerint a ויתעצב (*vájitácév*) Istenre utal.

[39] *2Sámuel* 19:3.

מלבראן – mégsem tartózkodott megteremtésüktől, – בשביל הצדיקים – mégpedig az igazak kedvéért, – העתידים לעמוד מהם – akik a jövőben származnak tőlük.”

Noách [Noé] *(1Mózes* 6:9–11:32.) פרשת נח

A hetiszakasz tartalmából

● Isten utasítja Noét – az egyetlen igaz embert, aki egy erőszaktól és romlottságtól lezüllesztett világban még megmaradt –, hogy építsen egy nagy, fából készült, kívül-belül szurokkal bevont bárkát. Egy hatalmas özönvíz – mondja Isten – el fogja törölni az életet a föld színéről; a bárka azonban a víz színén marad, belsejében Noéval és családjával, és minden állatfajból egy-egy párral (egy hímmel és egy nősténnyel). **– *Uo.* 6:9–7:9.**

● Negyven nap és negyven éjjel szakad az eső, és még újabb százötven napon át tajtékzanak a vizek, mielőtt csillapodni, majd apadni kezdenének. A bárka végül megtelepszik az Ararát hegyén és ablakából Noé elküldi a hollót, majd többször is a galambot, „hogy megnézze, vajon leapadtak-e már a vizek a föld színéről." Amikor a föld felszíne teljesen felszikkad – pontosan egy napévvel (365 nap) a Vízözön kezdete után –, Isten megparancsolja Noénak, hogy hagyja el a bárkát, és népesítse be újra a földet. **– *Uo.* 7:10–8:19.**

● Noé oltárt épít, és áldozatot mutat be rajta Istennek. Isten szövetséget köt Noéval, hogy soha többé nem pusztítja el az egész emberiséget az emberek cselekedetei miatt, és az emberrel kötött új szövetségének bizonyságául szivárványt helyez el az égen. Isten az élet szentségéről is rendeletet ad Noénak: a gyilkosság főbenjáró vétség, s noha az ember engedélyt kap arra, hogy állathúst fogyasszon, tilos ennie még élő állat húsából és véréből. **– *Uo.* 8:20–9:17.**

● Noé szőlőt ültet, és lerészegedik a gyümölcsétől. Noé fiai közül kettőre, Sémre és Jáfetre áldás száll, amiért betakarják apjuk mezítelenségét, harmadik fiára, Chámra azonban átok mondatik, amiért visszaél apja megalázó állapotával. **– *Uo.* 9:18–29.**

● Noé leszármazottai tíz nemzedéken át közös nyelvvel és kultúrával rendelkező homogén nép maradnak. Majd egyszer csak szembeszállnak Teremtőjükkel: építenek egy hatalmas tornyot, saját legyőzhetetlenségüket szimbolizálandó; mire aztán Isten összezavarja a nyelvüket, „hogy ne értsék meg egymás beszédét", s ezzel eléri, hogy abbahagyják a város és a torony építését, és szétszéledjenek az egész föld színén, hetven néppé osztódva szét. **– *Uo.* 10:1–11:9.**

● Noé hetiszakasza a Noét Ábrámmal (később Ábrahámmal) összekötő tíz nemzedék leszármazási rendjével fejeződik be, valamint szó esik még Ábrám utazásáról szülőhelyéről, Ur-Kaszdimból Cháránba, útban Kánaán földje felé. **– *Uo.* 11:10–32.**

Szemelvények

אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ, נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו, אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ נֹחַ. (בראשית ו, ט)

Ezek Noé leszármazottai: Noé igaz, jámbor ember volt a maga nemzedékében. Az Istennel járt Noé. (*1Mózes* 6:9.)

אלה תולדות נח נח איש צדיק – Ezek Noé leszármazottai: Noé igaz... ember... [Miért csak Noé jellemzése után kerül sor leszármazottai felsorolására?] – הואיל והזכירו – [A válasz:] Mivel megemlítette őt (Noét) az Írás, – ספר בשבחו – megdicsérte, – שנאמר – ahogy írva van:[40] – זכר צדיק לברכה – „Az igaznak emlékezete áldásra való”. – דבר אחר – Másik magyarázat: – ללמדך – arra tanít téged ez, – שעיקר תולדותיהם של צדיקים – hogy a cádikok „utódainak” lényege, – מעשים טובים – a jó cselekedeteik.

בדורותיו – ...a maga nemzedékében... – יש מרבותינו – Bölcseink egy része – דורשים אותו לשבח – ezt a kifejezést dicséretként magyarázza: – כל שכן – annál inkább, – שאלו היה בדור אברהם – ha Ábrahám nemzedékében élt volna, – היה צדיק יותר – még nagyobb cádik lehetett volna. – ויש שדורשים אותו לגנאי – Mások ezt szégyenként magyarázzák: – לפי דורו – csak a nemzedékéhez képest – היה צדיק – volt cádik, – ואלו היה בדורו של אברהם – ha Ábrahám nemzedékében élt volna, – לא היה נחשב לכלום – nem számított volna senkinek.

את האלהים התהלך נח – ...Az Isten*nel* járt Noé. – ובאברהם הוא אומר – Ábrahámról pedig ezt mondja a Tóra:[41] – התהלך לפני – „...járj én*előttem*...”, – אשר התהלכתי לפניו – „Az Örökkévaló aki *előtt* jártam”. – נח היה צריך סעד לתומכו – Noénak támogatás kellett [az Örökkévalótól], – אבל אברהם היה מתחזק – Ábrahám azonban erős volt – ומהלך בצדקו מאליו – és magától járt az igaz úton.

וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס. (בראשית ו, יא)

A föld pedig megromlott Isten előtt, és megtelt a föld erőszakkal. (*1Mózes* 6:11)

ותשחת – ...megromlott... – לשון ערוה ועבודה זרה – Ez paráználkodást és bálványimádást jelent. – כמו – Mint [a következő versben]:[42] – פן תשחיתון – „…nehogy megromoljatok”, – כי השחית כל בשר וגו – [és] „…mert minden élő hús megrontotta”.[43]

ותמלא הארץ חמס – ...megtelt a föld erőszakkal, – גזל – rablással.

עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי גֹפֶר קִנִּים תַּעֲשֶׂה אֶת הַתֵּבָה וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ מִבַּיִת וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר. (בראשית ו, יד)

Készíts magadnak bárkát góferfából, kamrákat készíts a bárkában, és kend be kívül-belül szurokkal. (*1Mózes* 6:14.)

עשה לך תבת – Készíts magadnak bárkát... – הרבה ריוח והצלה לפניו – Sok módja van a megmentésnek Őelőtte, – ולמה הטריחו – miért terhelte meg Noét – בבנין זה – mégis ezzel az építéssel? – כדי שיראוהו אנשי דור המבול – Azért, hogy [~~ezzel Noé a megtérésre~~ biztassa embertársait] látni fogják az özönvíz

[40] *Példabeszédek* 10:7.

[41] *1Mózes* 17:1., 24:40.

[42] *5Mózes* 4:16.

[43] *1Mózes* 6:12.

zel Noé a megtérésre biztassa embertársait] látni fogják az özönvíz nemzedékének emberei, – עוסק בה – hogyan foglalkozik azzal – **120** – מאה ועשרים שנה éven keresztül, – ושואלין אותו – és kérdezzék őt: – מה זאת לך – „Miért csinálod ezt?" – והוא אומר להם – Erre válaszolhat nekik: – עתיד הקב״ה להביא – „Az Örökkévaló– מבול לעולם – özönvizet fog bocsátani a földre", – אולי ישובו – hátha ezáltal megtérnek.

וַהֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּךְ, וּבָאתָ אֶל הַתֵּבָה אַתָּה וּבָנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּנְשֵׁי בָנֶיךָ אִתָּךְ. (בראשית ו, יח)

Én pedig szövetséget kötök veled: menj be a bárkába, te és fiaid, feleséged és fiaid feleségei veled együtt. (*1Mózes* 6:18.)

והקמותי את בריתי – Én pedig szövetséget kötök veled... – ברית היה צריך על הפירות – Szükség volt erre a szövetségre a gyümölcsök miatt, – שלא ירקבו ויעפשו – hogy meg ne rothadjanak, és meg ne penészedjenek [az özönvíz egy éve alatt], – ושלא יהרגוהו רשעים שבדור – és azért is, hogy a nemzedék gonoszai meg ne öljék őt, Noét.

אתה ובניך ואשתך – …te és fiaid, feleséged…. – האנשים לבד והנשים לבד – Külön a férfiak, és külön a nők. – מכאן – Ebből arra következtetünk, – שנאסרו בתשמיש המטה – hogy tilos volt számukra a házasélet [miközben az élőlények éppen elpusztulnak a bárkában].

וַיֹּאמֶר יהוה לְנֹחַ בֹּא אַתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתֵּבָה כִּי אֹתְךָ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בַּדּוֹר הַזֶּה. (בראשית ז, א)

Akkor ezt mondta az Örökkévaló Noénak: „Menj be egész családoddal a bárkába, mert téged láttalak igaznak Előttem ebben a nemzedékben…" (*1Mózes* 7:1.)

כי אותך ראיתי צדיק – ...mert láttalak igaznak... – ולא נאמר צדיק תמים – De nincs írva „igaz, jámbornak"[44]. – מכאן – Innen tanuljuk, – שאומרים – hogy mondani – מקצת שבחו של אדם – a dicséretnek csak kis részét [szabad] – בפניו –az ember előtt, – וכולו שלא בפניו – és a teljeset csak akkor, amikor nincs jelen.

מִכֹּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח לְךָ שִׁבְעָה שִׁבְעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהֹרָה הִוא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ. (בראשית ז, ב)

Minden tiszta baromból hetet-hetet vigyél magaddal, hímet és nőstényt. Azokból az állatokból, amelyek nem tiszták, egy párat, hímet és nőstényt. (*1Mózes* 7:2.)

הטהורה – ...tiszta... – העתידה להיות טהורה – Ami a jövőben tiszta [kóser] állat lesz – לישראל – a zsidóknak. – למדנו – Innen tudjuk, – שלמד נח תורה – hogy Noé [már] tanult Tórát.

שבעה שבעה – ...hetet-hetet... – כדי שיקריב מהם קרבן – Hogy tudjon áldozatot bemutatni belőlük, – בצאתו – mikor kijönnek a bárkából.

[44] Lásd a fenti elemzést 6:9.

כִּי לְיָמִים עוֹד שִׁבְעָה אָנֹכִי מַמְטִיר עַל הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה וּמָחִיתִי אֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה. (בראשית ז, ד)

Mert hét nap múlva negyven nap és negyven éjjel tartó esőt hullatok a földre, és eltörlök a föld színéről minden élőlényt, amelyet alkottam. (*1Mózes* 7:4.)

כי לימים עוד שבעה – Mert hét nap múlva... – אלו שבעת ימי אבלו – Ez volt a hét gyásznapja – של מתושלח הצדיק – az igaz Metuseláchnak – שחס הקב״ה על כבודו – és megtisztelvén őt az Örökkévaló – ועכב את הפורענות – visszatartotta a büntetést. – צא וחשוב שנותיו של מתושלח – Ha megszámolod Metuselách életének éveit, – בשנת שש מאות שנה ותמצא שהם כלים – azt fogod találni, hogy azok egybeesnek – לחיי נח – Noé 600. évével. [Metuselách Lemech születése után 782 évet élt,[45] Lemech pedig nemzette Noét 182 éves korában.[46] Ebből kitűnik (782–182), hogy Metuselách, Noé 600 éves korában halt meg.]

וַיִּסָּכְרוּ מַעְיְנֹת תְּהוֹם וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמָיִם, וַיִּכָּלֵא הַגֶּשֶׁם מִן הַשָּׁמָיִם. (בראשית ח, ב)

És bezárultak a mélység forrásai meg az ég zsilipjei, és megszűnt az eső az égből. (*1Mózes* 8:2.)

ויסכרו מעינות – És bezárultak a mélység forrásai... – כשנפתחו כתיב כל מעינות – Amikor megnyíltak, ez állt a szövegben: „*Minden* forrása”[47], – וכאן אין כתיב כל – míg ellenben itt a „minden” nem szerepel. – לפי שנשתיירו מהם – Ez azért van, mert egyesek nyitva maradtak, – אותן שיש בהם צורך לעולם – azok, amelyekre szüksége volt a világnak, – כגון חמי טבריא וכיוצא בהם – mint például Tibériás hőforrásai, és más ehhez hasonlók.

ויכלא – …és megszűnt... – וימנע – [Ez szószerinti fordításban azt jelenti, hogy] visszatartatott, – כמו לא תכלא רחמיך – [ezt a כלא (*kálá*) szógyököt hasonló értelmében máshol is találjuk] például „…ne vond meg tőlem irgalmadat…”,[48] – לא יכלה ממך – [és] „…nem tagadja meg tőled…”.[49]

צֵא מִן הַתֵּבָה, אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ וּבָנֶיךָ וּנְשֵׁי בָנֶיךָ אִתָּךְ. (בראשית ח, טז)

Menj ki a bárkából, te és feleséged, fiaid és fiaid feleségei veled együtt. (*1Mózes* 8:16.)

אתה ואשתך וגו׳ – …te és feleséged... – איש ואשתו – [Itt] férfi és asszony [együtt vannak megemlítve].[50] – כאן התיר להם תשמיש המטה – Most már újra megengedett volt számukra a házasélet.

כָּל רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה, כְּיֶרֶק עֵשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת כֹּל. (בראשית ט, ג)

---

[45] *1Mózes* 5:26.

[46] *Uo.* 28–29.

[47] 7:11.

[48] *Zsoltárok* 40:12.

[49] *1Mózes* 23:6.

[50] Lásd Rási *uo.* 6:18., 7:7.

Minden mozgó lény, amely él, tietek legyen eledelül; amint a zöld füvet [amelyet korábban már nektek adtam, most] **nektek adtam mindent** [eledelül]**. (*1Mózes* 9:3.)**

לכם יהיה לאכלה – …tietek legyen eledelül... – שלא הרשיתי לאדם הראשון לאכול בשר – [Isten azt mondta:] „Ádámnak, az első embernek nem engedtem meg, hogy húst egyen, – אלא ירק עשב – csakis zöldségeket. – ולכם כירק עשב – Míg ellenben nektek – amiképpen a zöldségeket, – שהפקרתי לאדם הראשון – amelyeket Ádámnak, az első embernek engedélyeztem, – נתתי לכם את כל – nektek mindent odaadtam.”

אַךְ בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ. (בראשית ט, ד)

De a húst lelkével, a vérrel ne egyétek. (*1Mózes* 9:4.)

בשר בנפשו – …húst lelkével, a vérrel... – אסר להם – Megtiltotta nekik, – אבר מן החי – hogy élő állatból [kimetszett] testrészből, azaz húsából, egyenek. – כלומר – Szó szerint azt jelenti: – כל זמן שנפשו בו – amíg a „lélek” [élet] benne van a vérében, [azaz amíg él az állat] – לא תאכלו הבשר – ne edd meg a húst.

בנפשו דמו – …lelkével, a vérrel... – בעוד נפשו בו – amíg a „lelke” [az élete] benne van. [Amiből tehát két tilalmat vezetünk le:] – בשר בנפשו... לא תאכלו – Húst lelkével… ne egyétek – הרי אבר מן החי – Ez az élő állatból kivágott testrészekre utal. – ואף בנפשו דמו לא תאכלו – Valamint lelkével, a vérrel ne egyétek, – הרי דם מן החי – ami az élő állat vérére utal.

וְאַךְ אֶת דִּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם אֶדְרֹשׁ מִיַּד כָּל חַיָּה אֶדְרְשֶׁנּוּ, וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו אֶדְרֹשׁ אֶת נֶפֶשׁ הָאָדָם. (בראשית ט, ה)

Véreteket pedig, melyben életetek van, számon fogom kérni, számon kérem minden állattól, és számon kérem minden embertől és annak fivérétől, az embernek lelkét. (*1Mózes* 9:5)

ואך את דמכם – Véreteket pedig... [A ואך (*vöách*) mintha az előző versre utalna vissza. Hogy is van ez?] – אף על פי שהתרתי לכם – Noha megengedtem nektek, – נטילת נשמה בבהמה – hogy elvegyétek az állatok életét, – את דמכם... אדרוש – [de] számon kérem a vérét, azaz megbüntetem, – מהשופך דם עצמו – aki saját vérét ontja, vagyis azt, aki öngyilkosságot követ el.

לנפשותיכם – …melyben életetek van... – אף החונק עצמו – Még akkor is, ha valaki megfojtja magát, – אף על פי שלא יצא ממנו דם – noha vér nem folyt belőle.

מיד כל חיה – …minden állattól... [Mivégre intette Isten a vadállatokat?] – והופקרו למאכל לפי שחטאו דור המבול – Mivel az Özönvíz nemzedéke bűnbe esett, – חיות רעות לשלוט בהן – minek következtében vadállatok prédájául lettek odavetve, – לשלוט בהן –és azoknak, a vadállatoknak, hatalmuk volt felettük, – שנאמר – amint írva van:[51] – נמשל כבהמות נדמו – „Mint a jószágot[52], uralják” [vagyis az ember a lábasjószághoz hasonlóan zsákmánya lesz a vadállatoknak], – לפיכך הוצרך להזהיר עליהן – így aztán az ő érdekükben szükséges volt figyelmeztetni – את

[51] *Zsoltárok* 49:13.

[52] A נמשל (*nimsál*) kétféleképpen is fordítható: *1.* összehasonlítva; *2.* uralva.

להזהיר עליהן – így aztán az ő érdekükben szükséges volt figyelmeztetni – את החיות – a vadállatokat [nehogy emberre támadjanak].

...minden embertől – ומיד האדם – Attól, aki előre megfontolt szándékkal és tanúk nélkül gyilkol, – אני אדרוש – számon kérem [a tettét].

...és annak fivérétől – **מיד איש אחיו** – [Hogyan lehet az áldozatra mint a gyilkos fivérére utalni? Ez azt jelenti:] – מיד שהוא אוהב לו כאח – hogy úgy szereti, akár fivérét, – והרגו שוגג – és csak véletlenségből ölte meg, – אני אדרוש אם לא יגלה – számon kérem rajta tettét, ha nem vonul számkivetésbe – ויבקש על עונו לימחל – és nem imádkozik bűne bocsánatáért, – שאף השוגג צריך כפרה – mert bizony még egy nem szándékosan elkövetett [gyilkosság] is vezeklést tesz szükségessé. – ואם אין עדים –És ha nincsenek tanúk, – לחייבו גלות – akik számkivetésre kötelezznék, – והוא אינו נכנע – ő pedig nem alázkodik meg, – הקדוש ברוך הוא דורש ממנו – Isten számon kéri rajta [tettét], – כמו שדרשו רבותינו ז״ל – ahogyan Bölcseink magyarázták [a verset:] – והאלהים אנה לידו – „És az Isten juttatta kezére”[53], – במסכת מכות – a [Talmud] *Mákot* traktátusában[54], – הקדוש ברוך הוא מזמן לפונדק אחד וכו׳ – Isten úgy intézi, hogy összetalálkozzanak egy vendégfogadóban [az, aki akaratlanul ölt és az, aki előre megfontolt szándékkal ölt. Ez utóbbi egy létra alatt ül, az előbbi pedig éppen lefelé ereszkedik a létrán, amikor egyszer csak megcsúszik, rázuhan az alatta ülőre, és ezzel megöli. A valódi gyilkos ily módon elnyeri büntetését, a véletlenül gyilkoló pedig számkivetésbe vonul, mivel itt már vannak tanúk.]

וַיַּרְא חָם אֲבִי כְנַעַן אֶת עֶרְוַת אָבִיו, וַיַּגֶּד לִשְׁנֵי אֶחָיו בַּחוּץ. (בראשית ט, כב)

Mikor Chám, Kánaán atyja meglátta atyja meztelenségét, megmondta kinnlevő két testvérének. (*1Mózes* 9:22.)

...Chám, Kánaán atyja meglátta – **וירא חם אבי כנען** – יש מרבותינו אומרים – Bölcseink közül egyesek azt mondják, hogy – כנען ראה והגיד לאביו – Kánaán látta meg először [az ittas Noét], és szólt róla apjának. – לכך הוזכר על הדבר – Ezért van [Kánaán] megemlítve a történet kapcsán, – ונתקלל – és ezért lett [később] megátkozva.

...meglátta atyja meztelenségét – **וירא... את ערות אביו** – [Ez nem jelentheti azt, hogy Chám semmi mást nem tett, csak meglátta. A 24. versben ugyanis a következőt találjuk: „Mikor Noé mámorából felébredt és megtudta, mit *tett* vele legkisebb fia”.] – יש אומרים סרסו – Bölcseink közül egyesek azt állítják, hogy [Chám] kasztrálta [atyját]. – ויש אומרים רבעו – Mások szerint nemierőszakot követett el rajta.

אֵלֶּה בְנֵי חָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לִלְשֹׁנֹתָם, בְּאַרְצֹתָם בְּגוֹיֵהֶם. (בראשית י, כ)

Ezek Chám fiai családtagjaik szerint, nyelveik szerint, országaikban, népeikben. (*1Mózes* 10:20.)

[53] *2Mózes* 21:13.

[54] 10b.

ללשונותם בארצותם – …nyelveik szerint, országaikban... – אף על פי שנחלקו כולם בלשונות וארצות – Jóllehet nyelveik és országaik szerint különbözőek lettek, – בני חם הם – mégis mind Chám leszármazottai.

וַיְהִי כָל הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת, וּדְבָרִים אֲחָדִים. (בראשית יא, א)

És az egész földnek egy volt a nyelve és egyféle volt a beszéde. (*1Mózes* 11:1.)

שפה אחת – …egy volt a nyelve... – לשון הקודש – [Ez a nyelv] a szent nyelv[, a héber volt].[55]

ודברים אחדים – …és egyféle volt a beszéde. – באו בעצה אחת – Azaz egy tervvel jöttek – ואמרו לא כל הימנו – és mondták: „[Istennek] nincs joga ahhoz, – שיבור לו את העליונים – hogy a mennyet egyedül a Maga számára válassza ki. – נעלה לרקיע – Nosza menjünk fel az égbe, – ונעשה עמו מלחמה – és szálljunk hadba Vele!” – דבר אחר – [A ודברים אחדים (*udvárim áchádim*)] egy másik magyarázata: – על יחידו של עולם – [Istenkáromló módon beszéltek] az univerzum Egyedüli Létezőjéről. – דבר אחר – A ודברים אחדים (*udvárim áchádim*) egy újabb magyarázata: – אמרו אחת לאלף ושש מאות חמשים ושש שנים – Azt mondták: „1656 évente egyszer[56] – הרקיע מתמוטט – az égbolt összeroskad, – כשם שעשה בימי המבול – mint az Özönvíz idején. – בואו ונעשה לו סמוכות – Nosza, [ezúttal készüljünk fel rá, és] készítsünk támasztékot neki!”

[55] Lásd Rási *1Mózes* 2:23., ahol kimutatja, hogy a világ héber nyelven teremtetett. Ha tehát csak egyetlen nyelv létezett, akkor az nyilván a héber volt.

[56] Ennyi idő telt el a Teremtés és az Özönvíz között.

Lech löchá ***(1Mózes* 12-17.) פרשת לך לך**

A hetiszakasz tartalmából

● Isten megszólítja Ábrámot és megparancsolja neki: „Menj el országodból, szülőföldedről és atyád házából abba az országba, amelyet mutatok neked.” Ott, mondja Isten, Ábrám nagy néppé lesz. Ábrám feleségével, Szárajjal és unokaöcscsével, Lóttal, elutazik Kánaán országába, ahol oltárt épít, és folytatja az Egyetlen Isten üzenetének terjesztését. **– *Uo.* 12:1–9.**

● Egy éhínség Egyiptomba kényszeríti az első zsidót, ahol a gyönyörű Szárajt a fáraó palotájába viszik; Ábrám életét az menti meg, hogy fivérnek és nővérnek adják ki magukat. Az Örökkévaló által ráküldött csapások meggátolják az egyiptomi királyt abban, hogy hozzáérjen Szárajhoz, és meggyőzik őt, hogy adja vissza Szárajt Ábrámnak, és arannyal, ezüsttel és jószággal kártalanítsa a fivért, akiről végül kiderül az is, hogy a férje Szárajnak. ***Uo.* 12:10–20.**

● Visszaérkezvén Kánaán országába, Lót elválik Ábrámtól és letelepszik Szodoma gonosz városában, ahol rabul ejtik, amikor Kedorláómer és három szövetségese egyesített csapataikkal meghódítják Szodoma völgyének öt városát. Ábrám egy kis csapattal elindul unokaöccse megmentésére, legyőzi a négy királyt, majd áldásban részesül Málkicedektől, Sálém (Jeruzsálem) királyától. **– *Uo.* 13–14.**

● Az Örökkévaló a „Részek Között” megpecsételi Ábrámmal kötött szövetségét, s eme aktus során megjövendöli neki Izrael népének száműzetését és üldöztetéseit (*gálut*), és rájuk hagyományozza a Szentföldet elévülhetetlen örökségül.

– *Uo.* 15.

● Mivel Száraj tíz évvel az Országba való megérkezésüket követően még változatlanul gyermektelen, megkéri Ábrámot, hogy vegye feleségül szolgálóját, Hágárt. Hágár megfogan, pimaszul kezd viselkedni úrnőjével, majd miután az keményen bánik vele, megszökik tőle. Csupán egy angyal tudja rábírni a visszatérésre, aki elárulja neki, hogy a fiától hatalmas nép származik majd. Ábrám 86 éves, amikor megszületik Ismáél.

– *Uo.* 16.

● Tizenhárom évvel később Isten Ábrám nevét Ábrahámra („tömegek atyja”) változtatja, Szárajét pedig Sárára („hercegnő”), és megígéri, hogy fiuk fog születni. Ettől a gyermektől, akit Izsáknak („nevetni fog”) neveznek el, származik majd az a nagy nemzet, akivel Isten az Ő különleges szövetségét fogja megalapozni. Isten parancsot ad Ábrahámnak, hogy metélje körül magát és leszármazottait, hogy „ez legyen a szövetség jele köztem és köztetek”. **– *Uo.* 17.**

Szemelvények

וַיֹּאמֶר יהוה אֶל אַבְרָם לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ, אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ. וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ, וֶהְיֵה בְּרָכָה. (בראשית יב, א-ב)

Az Örökkévaló ezt mondta Ábrámnak: „Menj el magadért országodból, szülőföldedről és atyád házából arra a földre, amelyet mutatok neked! Nagy néppé teszlek, és megáldalak, naggyá teszem nevedet, és te légy áldássá….” (*1Mózes* 12:1–2.)

לך לך – ...Menj el magadért... – להנאתך ולטובתך – A hasznodért és a jólétedért. – וכאן אי אתה זוכה לבנים – Ott **nagy néppé teszlek**, – ושם **אעשך לגוי גדול** – de itt nem lesz gyereked. – ועוד שאודיע טבעך בעולם – Továbbá, ezáltal híressé teszlek a világban.

ואעשך לגוי גדול – …Nagy néppé teszlek... – לפי שהדרך – Mivel a vándorlás – ממעטת פריה ורביה – a gyermeknemzésnek, – גורמת לשלשה דברים – három dolognak árt: – וממעטת את הממון – a vagyonnak, – וממעטת את השם – és a hírnévnek, – לכך הוזקק לשלש ברכות הללו – ezért szükség volt e három áldásra: – שהבטיחו – ígéretet kapott – על הבנים – gyerekekre, – ועל הממון – vagyonra, – ועל השם – és hírnévre.

ואברכך – ...megáldalak... – בממון – Vagyonnal.

והיה ברכה – ...és te légy áldássá. – הברכות נתונות בידך – Az áldások átadatnak a te kezedbe. – עד עכשיו היו בידי –Mostanáig az Én kezemben voltak, – ברכתי את אדם –megáldottam Ádámot, – ואת נח – Noét, – ואותך – és téged. – ומעכשיו – Mostantól – אתה תברך את אשר תחפוץ – te fogod megáldani azt, akit akarsz.

– דבר אחר – Egy másik magyarázat: – ואעשך לגוי גדול – Nagy néppé teszlek – זהו שאומרים אלהי אברהם – ezért mondjuk [az *Ámidá* imában]: „...Ábrahám Istene”, – ואברכך – megáldalak – זהו שאומרים אלהי יצחק – ezért mondjuk: „...Izsák Istene”, – ואגדלה שמך – naggyá teszem nevedet – זהו שאומרים אלהי יעקב – ezért mondjuk: „...Jákob Istene”. – יכול יהיו חותמין בכולן – Befejezhető-e az áldás mindhármukkal? – תלמוד לומר – Erre az van írva: – והיה ברכה – és te légy áldássá, – בך חותמין – veled [Ábrahámmal] fejezzük be az áldást[57], – ולא בהם – és nem velük.

מארצך –...országodból... – והלא כבר יצא משם עם אביו – Nemde eljött már onnan [Úr Kászdimból] apjával együtt, – ובא עד לחרן – és eljött egészen Cháránig?[58] – אלא כך אמר לו – Hanem így mondta Ő neki: – התרחק עוד משם – „Távolodj el mégjobban onnan [Úr Kászdimból] – וצא מבית אביך – és gyere el apád házából [Cháránból]!”

אל הארץ אשר אראך – ...arra a földre, amelyet mutatok neked! – לא גלה לו – Nem fedte fel neki rögtön a földet [ahová mennie kell], – כדי לחבבה – hogy megkedveltesse a szemében, – בעיניו – és adjon neki jutalmat – ולתת לו שכר – minden egyes [további isteni útmutató] szóért. – על כל דבור ודבור – Hasonlóképpen: – כיוצא בו – „...fiadat, az egyetlent, akit szeretsz, Izsákot...”.[59] – את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק – És ugyanígy: – כיוצא בו – על אחד ההרים אשר אומר אליך –

[57] „Áldott vagy Te, Örökkévaló, Ábrahám védelmezője!”

[58] *1Mózes*. 11:31.

[59] *Uo.* 22:2.

„...az egyik hegyen, amelyet majd megmutatok neked."[60] – כיוצא בו – Szintén: – וקרא עליה את הקריאה אשר אנכי דובר אליך – „...és intézd hozzá a kiáltványt, amit majd mondok neked!"[61]

וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אָחִיו וְאֶת כָּל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן, וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן. (בראשית יב, ה)

Fogta Ábrám Szárajt, a feleségét, és Lótot, a testvére fiát, és minden vagyonukat, amit szereztek, és a lelkeket, amelyeket Háránban készítettek, és elindultak, hogy Kánaán földjére menjenek. El is érkeztek Kánaán földjére. (*1Mózes* 12:5.)

אשר עשו בחרן – ...amelyeket Háránban készítettek... – שהכניסן תחת כנפי השכינה – Vagyis a *Söchiná* (isteni dicsfény) szárnya alatt vitték be őket, – אברהם מגייר את האנשים – Ábrám betérítette [az egyistenhitre] a férfiakat – ושרה מגיירת הנשים – és Száraj betérítette a nőket, – ומעלה עליהם הכתוב – ezért fogalmaz így az Írás – כאלו עשאום – mintha készítették volna őket. – ופשוטו של מקרא – Az egyszerű magyarázat pedig, –עבדים ושפחות – [az עשו (*ászá* – készítettek) egyenlő a szereztékkel, azaz] a szolgálókra és a szolgálónőkre vonatkozik, – שקנו להם – akiket megvettek, – כמו – mint [a következő versben]:[62] – עשה את כל הכבוד הזה – „…szerezte (*ászu*) ezt az egész gazdagságot", – וישראל עושה חיל – „…mialatt Izráel megszerezte erejét"[63] – לשון קונה וכונס – a megszerzés és a birtokbavétele kifejezése.

וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה, וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ. (בראשית יב, ו)

Majd áthaladt Ábrám az országon egészen Schem helységig, Móre terebintusáig. Akkor még a kánaánita volt ezen a földön. (*1Mózes* 12:6.)

עד מקום שכם – ...Schem helységig... – להתפלל על בני יעקב – Hogy imádkozzon Jákob fiaiért – כשיבאו להלחם בשכם – amikor majd harcolni jönnek Schembe.[64]

אלון מורה – ...Móre terebintusáig... – הוא שכם – Ez [is ugyanúgy] Schem. – הראהו – Megmutatta [Ábrámnak az Örökkévaló] – הר גריזים והר עיבל – a Gerizim és Évál hegyeket [melyek Schem mellett fekszenek], – ששם קבלו ישראל – ahol majd magukra veszik – שבועת התורה – a zsidók a Tóra esküjét.[65]

והכנעני אז בארץ – ...Akkor még a kánaániták voltak ezen a földön. – היה הולך וכובש את ארץ ישראל – Elfoglalják akkor Izrael földjét – מזרעו של שם – Sém leszármazottjától, – שבחלקו של שם נפלה – ugyanis Sém része lett ez, – כשחלק נח את הארץ לבניו – mikor Noé elosztotta a földet fiai között, – שנאמר – ahogy írva van:[66] – ומלכי צדק מלך שלם – „És Málkicedek, Sálém királya..." [Málkicedek Sém, Noé

[60] *Uo.*

[61] *Joná* 3:2.

[62] *1Mózes* 31:1.

[63] *4Mózes* 24:18.

[64] *1Mózes* 34.

[65] *5Mózes* 11:27., 27:11-26.

[66] *1Mózes* 14:18

fia volt, Sálem pedig Jeruzsálem]. – לפיכך – Ezért – ויאמר ה׳ אל אברם – ezt mondta az Örökkévaló Ábrámnak: – לזרעך אתן את הארץ הזאת – „A te utódaidnak fogom adni ezt a földet!”,[67] – עתיד אני להחזירה לבניך – vagyis a jövőben visszaadom ezt fiaidnak, – שהם מזרעו של שם – akik Sém utódai.

וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב לָבוֹא מִצְרָיְמָה, וַיֹּאמֶר אֶל שָׂרַי אִשְׁתּוֹ הִנֵּה נָא יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יְפַת מַרְאֶה אָתְּ. (בראשית יב, יא)

És történt, hogy amidőn közelébe ért Egyiptomnak, így szólott feleségéhez, Szárajhoz: Íme látom, milyen szép ábrázatú asszony vagy. (*1Mózes* 12:11.)

הנה נא ידעתי – …Íme látom... [Hogy lehet, hogy annyi év házasság után Ávrámnak először tűnik fel Száraj szépsége?] – מדרש אגדה – A *Midrás* aggádikus magyarázata a következő: – עד עכשיו לא הכיר בה – Eleddig nem volt tudatában [az asszony szépségének], – מתוך צניעות שבשניהם – mert mindketten nagyon szemérmesek voltak. – ועכשיו על ידי מעשה הכיר בה – Most azonban „észrevette” az asszonyt egy eseménynek köszönhetően.[68] – דבר אחר – Egy másik magyarázat: – מנהג העולם שעל ידי טורח הדרך – A természet rendje az, hogy az utazás viszontagságai miatt – אדם מתבזה – az ember elveszíti vonzerejét, – וזאת עמדה ביופיה – ő (Száraj) azonban megőrizte szépségét. – ופשוטו של מקרא – De e vers egyszerű magyarázata a következő: – הנה נא הגיע השעה – Íme látom, hogy itt az ideje – שיש לדאוג על יפיך – aggódni a szépséged miatt. – ידעתי זה ימים רבים – Jó ideje tudom már, – כי יפת מראה את – hogy gyönyörű vagy, – ועכשיו אנו באים בין אנשים שחורים ומכוערים – most azonban sötét és visszataszító emberek közé fogunk érkezni, – אחיהם של כושים – a kusiták testvérei közé, – ולא הורגלו באשה יפה – akik nicsenek hozzászokva, hogy ilyen szép nőt lássanak. – ודומה לו – Egy ehhez hasonló példa:[69] – הנה נא אדוני סורו נא – „Íme, kérlek benneteket Uraim, térjetek be”.[70]

וַיְהִי רִיב בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה אַבְרָם וּבֵין רֹעֵי מִקְנֵה לוֹט, וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי אָז יֹשֵׁב בָּאָרֶץ. (בראשית יג, ז)

És civódás volt Ábrám jószágának pásztorai és Lót jószágának pásztorai közt; a kánaániták és periziták akkor az országban laktak. (*1Mózes* 13:7.)

ויהי ריב – És civódás volt... – לפי שהיו רועים של לוט רשעים – Mert Lót pásztorai aljasok voltak, – ומרעים בהמתם בשדות אחרים – és mások földjein legeltették az állataikat. – ורועי אברם מוכיחים אותם – [Amikor] Ábrám pásztorai megszídták őket – על הגזל – amiért lopást követtek el, – והם אומרים – ők így válaszoltak: – נתנה הארץ לאברם, ולו אין יורש – „Ez a föld Ábrámnak adatott, akinek nincs örököse, – ולוט יורשו – [tehát] Lót, az unokaöccse, az örököse, – ואין זה גזל – ezért ez nem számít lopásnak.” – והכתוב אומר והכנעני והפרזי אז יושב בארץ – A versben azonban ez áll: „a kánaániták és periziták akkor az országban laktak,” –

---

[67] *Uo.* 12:7.

[68] A *Tánchumá* elbeszéli, hogy egy folyóhoz értek, amelynek vizében Ávrám megpillantotta felesége tükörképét, és ekkor ébredt rá, milyen gyönyörű is az asszony.

[69] Vagyis ahol a נא (*ná*) „ímé”-nek van fordítva, jóllehet rendszerint egy kérést bevezető szóként, „kérlek / légy szíves” értelemben szokták fordítani.

[70] *1Mózes* 19:2.

ez áll: „a kánaániták és periziták akkor az országban laktak,” – ולא זכה בה אברם עדיין – vagyis Ábrám még nem birtokolta azt.

וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים, לַיהוה מְאֹד. (בראשית יג, יג)

Csakhogy Szodoma népe igen erkölcstelen volt, és nagyon vétkezett az Örökkévaló ellen. (*1Mózes* 13:13.)

ואנשי סדום רעים – Csakhogy Szodoma népe igen erkölcstelen volt... – ואף על פי כן לא נמנע לוט מלשכון עמהם – És Lót mégsem vonakodott attól, hogy közöttük lakjon. [Miért említi itt az Írás, hogy a szodomiták gonoszak voltak?] – שם רשעים ירקב – ורבותינו למדו מכאן – Bölcseink ebből arra következtettek, hogy: – „A bűnösök neve semmivé lesz”[71], [azaz a gonoszakról csakis elítélően lehet beszélni, ha említést teszünk róluk, akkor gonoszságukról is szót kell ejteni].

רעים – …erkölcstelen... [Mi a különbség az „erkölcstelen” és a „vétkezett” között?] – בגופם – Testi dolgokban; **וחטאים – …vétkezett...** – בממונם – Vagyoni dogokban.[72]

לה׳ מאוד – …nagyon… az Örökkévaló ellen. – יודעים רבונם – Ismerik Urukat, – ומתכוונים למרוד בו – és készakarva lázadnak Ellene.

וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר אַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר, כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם. (בראשית יד, א)

Történt Ámráfel, Sineár királyának, Árjoch, Elászár királyának, Kedarláómer, Élám királyának és Tideál, Gojim királyának napjaiban... (*1Mózes* 14:1.)

אמרפל – …Ámráfel...[73] – הוא נמרוד שאמר לאברהם – Ő Nimród, aki utasította Ábrahámot: – פול לתוך כבשן האש – „Ugorj bele a tüzes kemencébe!”[74] [Az אמרפל (*ámráfel*) név az אמר פול (*ámár pol*) – „Azt mondta: Ugorj!” egybevonásából keletkezett.]

מלך גוים – …Gojim királya... [A גוים (*gojim*) szó szerint „népek”-et jelent.] – מקום יש ששמו גוים – Létezik egy Gójim nevezetű hely, – על שם שנתקבצו שמה – mert erre a helyre összegyűltek – מכמה אומות ומקומות – sokan több népből és országból, – והמליכו איש עליהם ושמו תדעל – és királlyá kiáltottak ki egy Tidál nevű férfit.

עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת בֶּרַע מֶלֶךְ סְדֹם וְאֶת בִּרְשַׁע מֶלֶךְ עֲמֹרָה, שִׁנְאָב מֶלֶךְ אַדְמָה וְשֶׁמְאֶבֶר מֶלֶךְ צְבוֹיִים וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִיא צֹעַר. (בראשית יד, ב)

...hogy ezek háborút viseltek Berá, Szodoma királya, Birsá, Gomora királya, Sineáv, Ádmá királya, Seméver, Cevójim királya és Belá vagyis Cóár királya ellen. (*1Mózes* 14:2.)

---

[71] *Példabeszédek* 10:7. A vers egyszerű jelentése az, hogy nevük feledésbe merül, ahogyan azt Rási is állítja az ehhez a vershez fűzött kommentárjában.

[72] *Szánhedrin* 109a. Az Onkelosz-féle fordítás ezt a két dolgot éppen fordítva értelmezi.

[73] Lásd *1Mózes* 10:10-et, ahol Nimródot azonosítják Sineár királyaként.

[74] Lásd: Rási *uo.* 11:28.

ברע – …Berá... [**ברע** (*berá*) azt jelenti: „rosszindulattal”. Azért nevezték így,] – רע לשמים – mert rosszindulattal viseltetett Isten iránt – ורע לבריות – és rosszindulattal viseltetett az emberiség iránt.

ברשע – …Birsá... [**רשע** (*resá*) azt jelenti: „rosszindulattal”. Azért nevezték így,] – **שנתעלה ברשעו** – mert aljasság révén került hatalomra.

שנאב – …Sineáv... [שנ׳אב (*sin'áv*) úgy is értelmezhető, hogy: שונא אביו (*szone áviv*): „Gyűlöli az apját.” Azért nevezték így,] – שונא אביו שבשמים – mert gyűlölte az ő Mennyei Atyját.

שמאבר – …Seméver... [**שמ׳אבר** (sem'éver) úgy is értelmezhető, hogy: **שם אבר** (*szám éver*): „Szárnyra kapott.” Azért nevezték így,] – שם אבר לעוף ולקפוץ – Szárnyra kapott, hogy felröppenjen, felszökelljen – ולמרוד בהקב״ה – és fellázadjon Isten ellen.

בלע – …Belá... – שם העיר – A város neve [és nem a király neve. Az, hogy ez az utolsó király nincs megnevezve, azt jelzi, hogy az előző királyok azért lettek néven nevezve, hogy nevük feltárja aljas jellemüket.]

וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו, וַיָּרֶק אֶת חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׁמֹנָה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד דָּן.
(בראשית יד, יד)

És midőn Ábrám meghallotta, hogy testvére fogságba jutott, felfegyverezte kiképzett embereit, akik házában születtek, háromszáztizennyolcat és üldözte azokat Dánig. (*1Mózes* 14:14.)

וירק – …felfegyverezte... – כתרגומו וזריז – Onkelosz úgy fordítja a *vájárek* szót, hogy „És felvértezte”. – וכן – Hasonlóan, a – והריקותי אחריכם חרב – [a következőképpen hangzik Onkelosz fordításában:] – אזדיין בחרבי עליכם – „Felvértezem (*váhárikoti*) magam egy karddal ellenetek.”[75] – וכן אריק חרבי – Hasonlóan: „Kirántom (*árik*) kardomat”[76]. – וכן והרק חנית וסגור – Hasonlóan: „Végy elő lándzsát, csatabárdot”[77].

חניכיו – …kiképzett embereit... – חנכו כתיב – A szöveg itt a „kiképzett” kifejezést [és nem a „szolga” kifejezést] használja , – זה אליעזר – ami Eliézerre utal, – שחנכו למצות – akit kiképzett a micvák tartására. – והוא – És ennek [a חניכיו (*chánicháv*) szónak] jelentése: – לשון התחלת כניסת האדם או כלי – Egy személy vagy egy edény felavatása [vagy kiképzése] – לאומנות שהוא עתיד לעמוד בה – a neki kijelölt hivatásra [vagy feladatra]. – וכן חנוך לנער – Hasonlóan: „Neveld a gyermeket”[78] – חנכת המזבח – [vagy:] „Az oltár fölavatására”[79] – חנכת הבית – [vagy:] „A Szentély felavatása [azaz felszentelése]”.[80] – ובלעז קורין לו איניציי״ר – Ófranciául: *enseigner* [azaz „tanítani”].

[75] *3Mózes* 26:33.

[76] *2Mózes* 15:9.

[77] *Zsoltárok* 35:3.

[78] *Példabeszédek* 22:6.

[79] *4Mózes* 7:11.

[80] *Zsoltárok* 30:1.

רבותינו אמרו אליעזר – …háromszáztizennyolcat – **שמונה עשר ושלש מאות** – Bölcseink azt mondták, hogy Eliezer egymaga volt. – **והוא** – És ez [vagyis a 318-as szám] – **מנין גימטריא של שמו** – nevének gemátriai[81] megfelelője.

עד דן – …Dánig. [A következő versben pedig az áll, hogy Chováig üldözték őket.[82]] – **שם תשש כחו** – Ott megcsappant az ereje, – **שראה** – mert meglátta [profetikus látomásban], – **שעתידין בניו** – hogy gyermekei – **להעמיד שם עגל** – [arany]borjút állítanak majd ott.

בִּלְעֲדֵי רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי, עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם. (בראשית יד, כד)

Csakis azt, amit a legények megettek és azon férfiak osztályrészét, akik velem mentek: Ánér, Eskól és Mámré vegyék ki osztályrészüket. (*1Mózes* 14:24.)

הנערים – …a legények... – **עבדי אשר הלכו אתי** – [Jelentése:] Szolgáim, kik velem tartottak, – **ועוד ענר אשכול וממרא וגו׳** – és rajtuk kívül Ánér, Eskól és Mámré… – **ואף על פי שעבדי נכנסו למלחמה** – Noha szolgáim voltak azok, akik részt vettek a harcban, – **שנאמר לעיל הוא ועבדיו ויכם** – mint írva van: „Ő és szolgái megverték [őket],”[83] – **וענר וחבריו ישבו על הכלים לשמור** – és Ánér és barátai hátra maradtak, és csupán a felszerelést őrizték; – **אפילו הכי הם יקחו חלקם** – mindazonáltal ők is vegyék ki osztályrészüket. – **וממנו למד דוד** – Tőle (Ábrahámtól) tanult Dávid [király], – **שאמר כחלק** – amikor azt mondta: „Hanem amekkora annak a része, – **היורד למלחמה** – aki elment a harcba, – **וכחלק** – akkora legyen annak a része is, – **היושב על הכלים** – aki a fölszerelésnél maradt. – **יחדיו יחלוקו** – Egyforma részt kapjanak!”[84] – **ולכך נאמר** – Ezért áll az Írásban, hogy: – **ויהי מהיום ההוא ומעלה** – „És így lett ez attól a naptól fogva – miként azelőtt is: – **וישימה לחוק ולמשפט** – rendelkezéssé és szokássá tették ezt.”[85] – **ולא נאמר והלאה** – Nem az áll a szövegben, hogy *azóta*, – **לפי שכבר ניתן החוק בימי אברהם** – mert a törvény már Ábrám idejében átadatott.

וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבֶּט נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם, וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ. (בראשית טו, ה)

És kivezette a szabadba és szólott: „Tekints fel az égre és számláld meg a csillagokat, vajon meg tudod-e őket számlálni.” És szólott hozzá: „Ilyenek lesznek a te magzataid!” (*1Mózes* 15:5.)

ויוצא אתו החוצה – És kivezette a szabadba... [Honnét vezette ki Ábrahámot az Örökkévaló?] – **לפי פשוטו** – Az egyszerű jelentés szerint: – **הוציאו מאהלו לחוץ** – Kivezette sátrából a szabadba, – **לראות הכוכבים** – hogy lássa a csillagokat. – **ולפי**

[81] *Gemátriá*: A héber szavak számértéke (ugyanis minden héber betű egy bizonyos számértékkel bír). E szerint אליעזר (*Eliezer*) = 318.

[82] Lásd az ahhoz a vershez írt Rási-kommentárt.

[83] *1Mózes* 14:15.

[84] *1Sámuel* 30:24.

[85] *Uo.* 30:25.

מדרשו – A Midrás[86] magyarázata szerint azonban – אמר לו – az Örökkévaló azt mondta neki: – צא מאצטגנינות שלך – „Hagyd el asztrológiai számításaidat, – שראית שאינך עתיד להעמיד בן במזלות – amelyeket a csillagok állása alapján készítettél, – אברם אין לו בן – és amelyekből arra jutottál, hogy sorsod szerint nem lesz fiad. – *Ábrám* az, akinek nem lesz fia, – אבל אברהם יש לו בן – *Ábrahám*-nak azonban lesz fia. – וכן שרי לא תלד – Hasonlóképp, *Száraj* lesz az, aki nem fog szülni, – אבל שרה תלד – *Sára* viszont igenis *fog* szülni. – אני קורא לכם שם אחר – Azáltal, hogy [eltérő] névvel illetlek benneteket, – וישתנה המזל – a sors[otok] megváltozik." – דבר אחר – Egy másik magyarázat: – הוציאו מחללו של עולם – Az Örökkévaló kivitte Ábrámot a világ szférájából, – והגביהו למעלה מן הכוכבים – és fölemelte őt a csillagok fölé. [Isten ily módon jelképesen bizonyította be neki, hogy Ábrám felette áll az asztrológiai befolyásoknak.] – וזהו לשון הבטה – Ez magyarázatot ad a הבטה (*hábátá*) kifejezés használatára, – מלמעלה למטה – amely fölülről lefelé való nézést jelent.

וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם, אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה.
(בראשית טו, יג)

És mondta Ábrámnak: „Tudd meg, hogy idegen lesz a te magzatod egy országban, amely nem az övék, szolgákká teszik és sanyargatják őket négyszáz évig. (*1Mózes* 15:13.)

כי גר יהיה זרעך – …hogy idegen lesz a te magzatod... [Mivel Ábrahám leszármazottai ténylegesen nem tartózkodtak négyszáz évet Egyiptomban, miképpen teljesedett be a négyszáz éves számkivetettségről szóló prófécia?] – משנולד יצחק – Izsák születésének idejétől – עד שיצאו ישראל ממצרים ארבע מאות שנה – addig, amíg Izrael kivonult Egyiptomból, négyszáz év telt el. [Ezek szerint a magyarázat szerint a זרעך (*zárachá* – magzatod) szó már Izsákra is utal.] – כיצד – Hogy is van ez? – יצחק בן ששים שנה כשנולד יעקב – Izsák hatvan éves volt Jákob születésekor, – ויעקב כשירד למצרים אמר – és amikor Jákob lement Egyiptomba, azt mondta [a Fáraónak]: – ימי שני מגורי – „Vándoréletem éveinek napjai – שלשים ומאת שנה – százharminc év," – הרי מאה ותשעים – ami összesen 190. – – ובמצרים היו מאתים ועשר 210 évet voltak Egyiptomban, – כמנין רדו – ami a רדו (*rödu*) számértékének felel meg,[87] – הרי ארבע מאות שנה – s ez mindösszesen 400 esztendő. – ואם תאמר – Ha esetleg azt mondanád, – במצרים היו ארבע מאות – hogy 400 évet voltak Egyiptomban, – הרי – [nem lehetne igazad,] mivel – קהת מיורדי מצרים היה – Kehát (Lévi fia) egyike volt azoknak, akik lementek Egyiptomba.[88] – צא וחשוב שנותיו – Ha összeadod az éveit – ושמונים של קהת ושל עמרם – Kehátnak és Ámrámnak (Kehát fia), – שהיה כשיצאו ישראל של משה ממצרים – és hozzáadod Mózes (Ámrám fia) nyolcvan évét,[89] – amennyi idős akkor volt, amikor az izraeliták elhagyták Egyiptomot, –

[86] *Brésit rábá* 44:10.; *Nödárim* 32a.

[87] *1Mózes* 42:2, ahol Jákob utasítja fiait, hogy „menjenek le" (רדו – *rödu*) Egyiptomba, és vegyenek gabonát, enyhítendő a Kánaánban pusztító éhínségen.

[88] Lásd *2Mózes* 6:16.

[89] *Uo.* 7:7.

אין אתה מוצא אלא שלש מאות וחמשים – akkor összesen csupán 350-et fogsz kapni.[90] – ואתה צריך להוציא מהן – És még ebből is le kell vonnod – כל השנים שחי קהת אחר ושחי – Kehát mindazon éveit, amelyeket Ámrám születése után élt le, – לידת עמרם עמרם אחר לידת משה – és azokat, amelyeket Ámrám élt le Mózes születése után. [Kehát, Ámrám és Mózes élete átfedésben volt egymással, s ez jelentősen lecsökkenti az előbb kapott 350 évet. Így tehát lehetetlenség a felvetés, hogy Ábrahám leszármazottai akár csak megközelítőleg 400 évet tartózkodtak volna Egyiptomban. Ezért adódik a következtetés, hogy a 400 évet Izsák születésétől kell számolni.]

בארץ לא להם – …egy országban, amely nem az övék... – לא נאמר בארץ מצרים – Nem az áll a szövegben: „Egyiptom országában," – אלא בארץ לא להם – hanem: „egy országban, amely nem az övék," – ומשנולד יצחק – és abból az időből, amikor Izsák született – ויגר אברהם וגו׳ – az áll:[91] „És Ábrahám… [ideglenesen] *tartózkodott*..."[92] – וביצחק – Izsákkal [és Jákobbal] kapcsolatban pedig ez áll: – גור בארץ הזאת – „*Tartózkodjál* ebben az országban."[93] – ויעקב גר בארץ חם – „És Jákob Chám országában *tartózkodott*."[94] – לגור בארץ באנו – „Jöttünk, hogy az országban *tartózkodjunk*."[95]

וַתִּקַּח שָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם אֶת הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים לְשֶׁבֶת אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁהּ לוֹ לְאִשָּׁה. (בראשית טז, ג)

Száráj, Ábrám felesége vette szolgálóját, az egyiptomi Hágárt, tíz év múltán, hogy Ábrám Kanaánban lakott, és odaadta férjének, Ábrámnak feleségül. (*1Mózes* 16:3.)

ותקח שרי – Száráj… vette... – לקחתה בדברים – Vagyis: [kedves] szavakkal [rá]vette: – אשריך שזכית – „Mily szerencsés is vagy, – לידבק בגוף קדוש כזה – hogy egy ilyen szent testhez odasimulhatsz."

מקץ עשר שנים – …tíz év múltán... [Miért tíz?] – מועד הקבוע לאשה – Ennyi idő van megállapítva egy asszony számára, – ששהתה עשר שנים – akinek [esküvője óta] tíz év telt már el – ולא ילדה לבעלה – anélkül, hogy gyermeket szült volna a férjének. – חייב לישא אחרת – A férfinak ezt követően [a „szaporodjatok és sokasodjatok" micvájának érdekében] másik asszonyt kell elvennie.[96]

לשבת אברם וגו׳ – …hogy Ábrám [Kanaánban] lakott... [De hát nem több mint tíz éve voltak már házasok?] – מגיד – Ebből megtudjuk, – שאין ישיבת חוצה לארץ – hogy az Erec Jiszráelen kívül eltöltött évek – עולה לו מן המנין – nem számítanak bele ebbe az időtartamba, – לפי שלא נאמר לו – mivel nem mondta neki

[90] Kehát 133 évet élt (*uo.* 6:18.). Ámrám 137 évet élt (*uo.* 6:20). Ehhez hozzáadva Mózes 80 évét, összesen 350-et kapunk.

[91] *1Mózes* 21:34.

[92] A וישב (*vájésev*)-vel ellentétben – ami azt jelenti: „és letelepedett" – itt a ויגר (*vájágár*) szó szerepel – a גר (*gér*), azaz „idegen" jelentésű szóból –, amelynek ideiglenességet sugalló konnotációja van.

[93] *1Mózes* 26:3.

[94] *Zsoltárok* 105:23.

[95] *1Mózes* 47:4.

[96] A *Sulchán áruch* szerint (*Even háezer* 154:10. Römá) ma ez már nem kötelező.

tanak bele ebbe az időtartamba, – לפי שלא נאמר לו – mivel nem mondta neki Isten: – ואעשך לגוי גדול – „És nagy néppé teszlek téged,”[97] – עד שיבא לארץ ישראל – egészen addig, amíg Erec Jiszráelbe nem érkezett.

וַיְהִי אַבְרָם בֶּן תִּשְׁעִים שָׁנָה וְתֵשַׁע שָׁנִים, וַיֵּרָא יהוה אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי אֵל שַׁדַּי הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים. (בראשית יז, א)

Mikor Ábrám kilencvenkilenc éves volt, megjelent az Örökkévaló Ábrámnak és szólott hozzá: „Én vagyok a mindenható Isten, járj előttem és légy tökéletes. (*1Mózes* 17:1.)

אני אל שדי – …Én vagyok a mindenható Isten... [Mi a שדי név magyarázata, és miért szerepel itt Istennek ez a neve?]– אני הוא – [Jelentése:] „Én vagyok Az, – שיש די באלהותי לכל בריה – Akinek istensége minden teremtmény számára kielégítő.[98] – לפיכך התהלך לפני – Ezért hát járj Előttem, – ואהיה לך לאלוה ולפטרון – s Én Istened és Oltalmazód leszek.” – וכן כל מקום שהוא במקרא – Hasonlóan, valahányszor feltűnik [a שדי név] a Szentírásban, – פירושו – így magyarázandó: – די יש לו – „[Ő] elegendő.” – והכל לפי הענין – minden esetben az adott szövegkörnyezetbe illő [jelentés vagy magyarázat a figyelembe vevendő].

התהלך לפני – …járj előttem... – כתרגומו פלח קדמי – Ahogyan Onkelosz fordítja: „Engem imádj!” – הדבק בעבודתי – Ragaszkodj az Én imádásomhoz.

והיה תמים – …és légy tökéletes. – אף זה צווי אחר צווי –Ez [nem az előző felszólítás folytatása, – hiszen akkor az „és tökéletes leszel” megfogalmazás lett volna helyes – hanem] újabb felszólítás, amely az előző felszólítást követi, – היה שלם בכל נסיונותי – [azaz] „Légy tökéletes minden próbatételben.”[99]

– ולפי מדרשו – A Midrás magyarázata szerint: – התהלך לפני – A „Járj előttem” utal – במצות מילה – a körülmetélés előírására, – ובדבר הזה – és ennek következményeképpen – שכל זמן שהערלה בך אתה תהיה תמים – tökéletessé válsz. – דבר בעל מום לפני – Mert amíg nem vagy körülmetélve, tökéletlen vagy előttem. – עכשיו אתה חסר אחר – A והיה תמים (*vehjé támim*) egy másik magyarázata: – jelenleg nincs [uralmad][100] – חמשה אברים שתי עינים שתי אזנים – öt szerved [fölött]; a két szemed, a két füled – וראש הגויה – és a hímtagod [fölött]; – שאוסיף לך אות על שמך – neved egy [az „5”-ös szám értékének megfelelő ה – „hé”] betűvel való kiegészítése révén – ויהיו מנין אותיותיך – [neved] betűinek számértéke lesz – מאתיים ארבעים ושמונה – kétszáznegyvennyolc, – כמנין אבריך – amely megfelel szerveid számának.[101]

וַיַּקַּח אַבְרָהָם אֶת יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְאֵת כָּל יְלִידֵי בֵיתוֹ וְאֵת כָּל מִקְנַת כַּסְפּוֹ כָּל זָכָר בְּאַנְשֵׁי בֵּית אַבְרָהָם, וַיָּמָל אֶת בְּשַׂר עָרְלָתָם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ אֱלֹהִים. (בראשית יז, כג)

---

[97] *1Mózes* 12:2.

[98] A ש-ד-י tehát a ש (*se*) [ami, amely] és a די (*dáj*) [elegendő, kielégítő] szavak összevonásából lett: „amely elegendő”.

[99] Isten tíz próbatételnek vetette alá Ábrahámot, lásd *Az atyák bölcs tanításai* 5:3.

[100] Az ember nem képes kontrollálni a szemével vagy fülével elkövetett bűnöket, hiszen akaratlanul is megláthat illetve meghallhat olyasmit, ami tiltott. (*Rán*, *Nödárim* 32b.)

[101] Körülmetélésének eredményeképpen Ábrahám teljes morális kontrollra tett szert minden cselekedete fölött.

És vette Ábrahám a fiát, Ismáélt, és háza minden szülöttjét és mindenkit, akit pénzen vett, minden férfit Ábrahám háznépe közül, és körülmetélte előbőrük húsát ugyanaznap, amelyen Isten beszélt vele. (*1Mózes* 17:23.)

בעצם היום – …ugyanaznap... – בו ביום שנצטוה – *Ugyanazon a napon*, amelyen a parancsot kapta, – ביום ולא בלילה – *nappal* és nem éjszaka. – לא נתיירא – Nem tartott a bálványimádóktól, – ולא מן הלצנים לא מן הגוים – sem a gúnyolódóktól. – ושלא יהיו אויביו ובני דורו אומרים – S így ellenségei és kortársai nem mondhatták: – אילו ראינוהו – „Ha láttuk volna, – לא הנחנוהו למול – nem engedtük volna meg neki, hogy elvégezze a körülmetélést – ולקיים מצותו של מקום – s [ezzel] teljesítse Isten előírását.”

וימל – …és körülmetélte... – **לשון ויפעל** – Ez a **ויפעל** (*vájifál*) alak, azaz másokat metélt körül.

בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם, וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ. (בראשית יז, כו)

Ugyanaznap metéltetett körül Ábrahám és fia, Ismáél. (*1Mózes* 17:26.)

בעצם היום הזה – Ugyanaznap… – שמלאו לאברהם תשעים ותשע שנה – amelyen Ábrahám betöltötte kilencvenkilencedik évét, – ולישמעאל שלש עשרה שנים – Ismáél pedig a tizenharmadik évét, – נמול אברהם וישמעאל בנו – Ábrahám és a fia, Ismáél körül lettek metélve.

Az étkezés és áldásai a Bibliában

Az asztali áldás

5Mózes 8:10.

És enni fogsz[102] és jól fogsz lakni, és áldani fogod[103] az Örökkévalót, a te Istenedet azért a jó országért, amelyet adott neked.

Az állatok és az ember eledele

5Mózes 11:13–15.

13. Ha pedig jól figyeltek rendeleteimre, melyeket ma rendeltem nektek, és szeretettel, tiszta szívből és egész lényetekkel szolgáljátok majd Örök Isteneteket, **14.** akkor időben adok esőt földetekre, őszi és tavaszi esőt, hogy be tudjad gyűjteni gabonádat, mustodat és olajodat. **15.** Füvet adok mezőidre állataid számára, te is ehetsz és jóllakhatsz.

[A Talmud (*Bráchot* 40a) erről megjegyzi, hogy „tilos az embernek az előtt ennie, mielőtt barmát meg nem etetné, amiképp írva van: *Füvet adok mezőidre állataid számára, te is ehetsz és jóllakhatsz.*"]

---

[102] **És enni fogsz.** Figyelemreméltó a parancs, hogy élvezzék az ország terményeit. A világ jó dolgai az emberek élvezetére szolgálnak és nem szabad megütközni azon, hogy szívesen élvezzük azokat, sőt a zsidó felfogás meg is kívánja ezt az embertől.

[103] **áldani fogod.** Azaz, megköszönöd neki, dicsőíteni fogod hálás szívvel. A rabbik (*Bráchot* 21a.) ezeket a szavakat parancsnak tekintették és erre alapították azt a rendelkezést, hogy minden étkezést „asztali áldás" kövessen. Mivel „a föld és minden gazdagság rajta az Örökkévalóé – mondja a Talmud –, mindenki, aki valami földi gyönyört élvez és nem mond köszönetet Isteni Ajándékozójának, lopás bűnét követi el Isten ellen" (*uo.* 35b.).

Az áldás négy részből áll: hálaadás ételért, Izrael országáért, a templomért és általános dicséret és könyörgés. Zsidó felfogás szerint az asztal oltár (*uo*. 55a.); és minden étkezést kezdetén és végén meg kell szentelni könyörgéssel.

A régi zsidó misztikusok a megszabott áldást vidám himnuszok, a *Zmirot* éneklése által extatikus elemekkel egészítették ki. Ez az egyedülálló összekapcsolása Isten imádásának és a jókedvnek a zsidó szellem szüleménye, amely összekapcsolja a világit a szenttel és a mindennapi élet cselekedetei fölé az Istenség szivárványát borítja. Az asztali himnuszok éneklésének ezt a szent szokását csakhamar elfogadta az egész zsidóság. Igaz, hogy csak szombaton énekelték, amely nap mindig központi helyet foglal el a hívő zsidó életében. Ilyen módon a szombati étkezés valósággal az öröm szertartása volt. Azok számára, akik énekelnek és gyermekeiket megtanítják énekelni ezeket a gyönyörű himnuszokat és dalokat, a szombat, éppúgy mint őseik számára volt, előéreztetése „annak a napnak, amely tökéletes szombat és az örök üdvösség pihenése".

Vegetarianizmus

1Mózes 1:29–30.

A teremtés korában

29. És szólott Isten: „Íme, odaadtam nektek minden magtermő füvet, amely az egész föld színén van, és minden fát, amelynek gyümölcse magot terem; tiétek legyen eledelül[104]. **30.** A föld minden vadjának és az ég minden madarának és mindennek, ami a földön mászik, amelyben élő lélek van, mind a zöld füvet adtam eledelül”. És így lett.

1Mózes 9:1–4.

Az özönvíz után

1. És megáldotta[105] Isten Noét és fiait és szólt hozzájuk: „Szaporodjatok és sokasodjatok és töltsétek be a földet. **2.** Féljen és rettegjen tőletek a föld minden állata és az ég minden madara; minden ami mozog a földön és a tenger minden hala hatalmatokba adatott. **3.** Minden mozgó lény[106], amely él, tietek legyen eledelül; amint a zöld füvet[107] nektek adtam mind. **4.** De a húst lelkével, a vérrel[108] ne egyétek.

[104] **eledelül.** A kezdetleges ideális korban (mint az eljövendő messiási korszakban is [Lásd *Jesájá* 11:7.]) az állatok nem voltak egymás zsákmányai.

[105] **És megáldotta.** Az áldás, melyben Ádám részesült (1:28.) megújíttatik, mert Noé és fiai egy új nemzedék fejei. Az isteni áldás megerősíti őket, hogy hozzáfoghassanak egy elpusztult világ újjáépítéséhez.

[106] **Minden mozgó lény.** A kifejezés itt tág értelemben magába foglal szárazföldi állatokat, halakat és szárnyasokat.

[107] **amint a zöld füvet.** 1:29-ben Isten a növényzetet az ember táplálékául rendelte, most engedélyt adott, hogy az ember az állatok húsát is élvezhesse.

[108] **vérrel.** Bibliai felfogás szerint a vér azonos az élettel (vö. *5Mózes* 12:23.), „mert a vér a lélek”. Ez a gondolat egyenes következménye annak a ténynek, hogy amint a vér kifolyik a testből, az életerő gyengül és végre teljesen megszűnik. Az élet – bármilyen formában – a szentség egy elemét foglalja magában, miután Isten minden életnek a forrása. Ezért, noha engedély adatott az állathús evésére, egy korlátozás fennállott: az életnek teljesen el kellett távoznia a testből, mielőtt az ember a húst élvezi. Rási szerint ennek a korlátozásnak kettős természete van: először megtiltja az *éver min hácháj*-t, „egy darab levágását élő állatról” – primitív népek közt, pl. Abesszíniában előforduló barbár szokás; és másodszor semmi esetre sem szabad vért enni, mert az az élet székhelye, forrása. Ez a kettős tilalom: a kegyetlenség eltiltása állatokkal szemben és a vér élvezete, a legtöbb zsidó vágatási (*sechitá*) szabálynak és a hús előkészítésének („kóserolás”) az alapja, amit a zsidók megtartottak ősidők óta.

Nem áldozati húsevés

5Mózes 5:19–23.

19. Minden[109] elsőszülöttet[110], amely születik marhád és juhaid közül, a hímet szenteld az Örökkévalónak, a te Istenednek; ne dolgoztasd szarvasmarhád elsőszülöttjét és ne nyírd meg juhod elsőszülöttjét. **20.** Az Örökkévaló, a te Istened színe előtt fogyaszd el azt évről-évre[111] azon a helyen, amelyet kiválaszt az Örökkévaló; te és házad népe[112]. **21.** És ha hiba van rajta[113], sánta vagy vak, bármily rossz hiba, ne áldozd az Örökkévalónak, a te Istenednek. **22.** Kapuidban eheted; a tisztátalan és a tiszta együtt; mint a szarvast és az őzet. **23.** Csak vérét ne edd; a földre öntsd ki, mint a vizet.

Állatok levágása táplálkozás céljából

5Mózes 12:20–22.

20. Ha majd kitágítja[114] az Örökkévaló, a te Istened határodat, amint mondta neked és azt mondod: húst szeretnék enni, mert a lelked vágyik[115] húst enni: lel-

[109] **Minden.** Ennek a résznek, amely a barmok elsőszülöttségével foglalkozik, a 14:22–29 után kellett volna következni, ahol a tizedről van szó. De az utolsó versek a szegény-tizedet említették meg, tehát a szegények dolgával foglalkozik ennek kapcsán az utána következő rész.

[110] **Minden elsőszülöttet.** Az elsőszülöttek feláldozásáról lásd *2Mózes* 13:2.

[111] **évről-évre.** Az áldozást nem szabad elhalasztani egy éven túl. Ez nem ellenkezik azzal, amit *2Mózes* 22:29. mond: „a nyolcadik napon szenteld nekem", mert a *Möchiltá* ezt úgy magyarázza, hogy a nyolcadik naptól kezdve; vö. *3Mózes* 22:27.

[112] **házad népe.** Szószerint: „házad" (Az IMIT régi fordítása).

[113] **És ha hiba van rajta.** Az elsőszülöttekről szóló törvénnyel foglalkozik *3Mózes* 27:26. is; ott meg van tiltva az elsőszülöttet bármily más célra szolgáló áldozatul használni. Ugyanígy *4Mózes* 18:17–18., ahol kijelenti, hogy az elsőszülöttek húsa a papot illeti. Ezek a szavak: „az Örökkévaló, a te Istened színe előtt fogyaszd el" arra a személyre vonatkoznak, aki jogosítva van azt megenni, azaz a pap, amint az elő van írva *4Mózes*-ban. Minthogy *5Mózes* Mózes öt könyve előző könyveinek folytatása, Mózes hallgatói nagyon jól tudták, hogy ki egye meg az elsőszülöttet, amint azt már előbb elrendelte (Hoffmann).

[114] **Ha majd kitágítja.** *3Mózes* 17. fejezetében szó van arról, hogy a közönséges fogyasztásra szolgáló minden állatot a találkozás sátrának bejáratánál kell levágni. Ez az intézkedés csak ideiglenes volt, arra az időre vonatkozott, amíg az izraeliták a sivatagban éltek és az oltár közelében laktak. A Szentírás megadja ennek az intézkedésnek okát, t. i., hogy ne merülhessen fel a gyanú, hogy az állatot a szatíroknak szánt áldozatul vágták le. (Lásd *3Mózes* 17:7.) Ezt az intézkedést egy másik váltja fel *5Mózes* ebben a fejezetében. Izrael nagyobb területen helyezkedik el a honfoglalás után és nem lehet megkívánni minden izraelitától, hogy elmenjen a központi szentélybe Silóban vagy Jeruzsálemben, valahányszor húst akar enni.

ked egész kívánsága szerint ehetel húst. **21.** Ha a hely, amelyet az Örökkévaló, a te Istened kiválaszt, hogy odahelyezze a nevét, messze lesz tőled, akkor levághatsz marhádból és apró jószágodból, amelyet az Örökkévaló adott neked, úgy, amint parancsoltam néked[116], és egyél kapuidban lelked egész kívánsága szerint. **22.** Úgy egyed azt, amint eszik a szarvast és az őzet[117], a tisztátalan és a tiszta mind egyformán ehet belőle[118].

Óvás a vér élvezete ellen

Uo. 23–25.

23. De[119] óvakodjál[120]: ne edd a vért, mert a vér a lélek[121], és ne edd a lelket a hússal[122]. **24.** Ne edd azt[123]; öntsd ki a földre[124], mint a vizet. **25.** Ne edd azt,

[115] **vágyik.** Itt a *ivá* tő „piel" alakját használja a Szentírás. Luzzatto szerint ennek más értelme van mint a „hithpaél"-nak, ez utóbbi esetben arról van szó, hogy a vágyakozó maga éleszti a vágyát (*4Mózes* 11:4., 34.), míg az előbbi alak azt fejezi ki, hogy az illető szenvedőleges szerepet tölt be, akaratán kívül, az ösztöne által vezetve kívánja meg a dolgokat. Ebből a versből következtetik bölcseink (*Szifré*; *Chulin* 84a.), hogy az ember csak akkor egyen húst, ha nem tudja legyőzni lelkének vágyát utána (Hoffmann).

[116] **úgy, amint parancsoltam néked.** Ez nem vonatkozhat a 15. versre, mert ez esetben nem perfectumot, hanem jelen időt használna (vö. 11:8., 13., 22., 27–28.; 12:11. stb.). A hagyomány szerint a „megparancsoltam" a „levághatsz" igéhez tartozik. A Tórában azonban nem találunk előírást a „sechita" szabályaira vonatkozólag. Minden valószínűség szerint szóbeli hagyományt közölt Mózes erre nézve. Ez bizonyítaná tehát a Szóbeli Tan létezését már a mózesi korban (Hoffmann; lásd még *Szifré*; *Chulin* 28a.).

[117] **a szarvast és az őzet.** Ezek tiszta állatok voltak, de nem alkalmasak áldozatok céljára, mert nem házi állatok; *3Mózes* 1:2.

[118] **egyformán ehet belőle.** A rituális szempontból tisztátalan egyén nem részesülhet az áldozati állat húsából, de résztvehet a nem-áldozati étkezésben.

[119] **De.** Ezt a törvényt említi *1Mózes* 11:4. és előfordul *3Mózes* 17:11., 14.; 19:26-ban. Az állatok levágásának módja és a hús besózása főleg azt célozza, hogy eltávolítsa a vért a húsból.

[120] **óvakodjál.** Szószerint: „légy erős" (Az IMIT régi fordítása); állj ellen a kísértésnek minden erőddel.

[121] **a vér a lélek.** Lásd *3Mózes* 17:11., 14.

[122] **ne edd a lelket a hússal.** Ezt a rabbik úgy magyarázták, hogy nem szabad enni egy élő állat húsából vagy véréből; lásd *1Mózes* 9:4. (*Pszáchim* 22b., *Chulin* 102a., Jeruzsálemi Talmud *Názir* 6:1.)

[123] **Ne edd azt.** A rabbik úgy magyarázták ezt és a következő, feleslegesnek látszó verset, hogy az a vér is tiltott, ami az állatban maradt, miután a vér kifolyása megszűnt (*Kritot* 4b.).

[124] **öntsd ki a földre.** Ellentétben az áldozati állat (vö. 27. vers) vagy egy szárnyas vagy vadászat alkalmából elejtett állat vérével; ezeknek a vérét be kellett fedni; *3Mózes* 17:13.

hogy jó dolgod legyen neked és gyermekeidnek[125] utánad, ha azt teszed, ami helyes az Örökkévaló szemében.

3Mózes 17:10–14.

10. És akárki Izrael házából és a jövevények közül, aki közöttük tartózkodik, aki eszik bármiféle vért[126], arcomat majdan az ellen a személy ellen fordítom, aki eszi a vért és kiirtom őt népe közül. **11.** Mert a testnek lelke[127] a vérben van és én elrendeltem nektek[128] az oltáron, hogy engesztelést szerezzen lelketek számára, mert a vér az, ami a lélekben engesztelést szerez[129]. **12.** Azért mondom[130] Izrael

[125] **hogy jó dolgod legyen neked és gyermekeidnek.** Ibn Ezrá azt állítja, hogy a vér élvezése demoralizáló hatással van az erkölcsre és a testi állapotra és ez káros hatással van a jövő nemzedékre.

[126] **eszik bármiféle vért.** A tilalom, amelyben bennfoglaltatik annak a húsnak az evése is, amely még véres, általános vonásokban már megvan. *3Mózes* 3:17., 7:26.

A Tóra nem indokolja meg ezeket az ismételt, ünnepélyes parancsokat. Céljuk az lehet, hogy az ember erőszakos ösztöneit megszelídítsék azáltal, hogy távol tartják őt a vértől, és arra nevelik, hogy irtózzék minden vérontástól. Idővel az átlagos izraelitától teljesen megvonták azt a jogot, hogy egy állatot megöljön azért, hogy húsát megegye és egy erre a célra képesített testületre bízták, a „sochet"-ekre. Ezek a parancsolatok kétségtelenül hozzájárultak ahhoz, hogy a zsidók humánus érzésű néppé váljanak. „Vegyük figyelembe azt a körülményt, hogy egy zsidó anya soha sem ölt meg csirkét sajátkezűleg, és akkor megértjük, miért ritkább az emberölés zsidók között, mint bármely más emberi közösségben" (A. Leroy Beaulieu).

A zsidó levágási mód (*sechitá*) a legnagyobb vérveszteséget idézi elő az állatnál; és a megmaradt vért kivonják a hús áztatása és sózása által.

A 15. versben előforduló *növélá* és *tréfá* terminusokra megjegyzendő, hogy a magától megdöglött (*növélá*), vagy a más állat által megölt állat (*tréfá*) húsa, szigorúan tilos. Ez utóbbi terminus (*tréfá*) oly állatok húsát is jelenti, amelyeket ugyan rituálisan levágtak, de sebet vagy szervi hibát találtak bennük, akár külsőleg, akár a levágott állat utólagos belső vizsgálata alkalmával. Olyan állatokat, amelyeket nem pontosan előírt *sechitá* törvényei szerint vágtak le, a *növélá* terminus technicusával jelölik. Az olyan állatok húsát, amelyet rabbinikus vizsgálati mód szerint nem találnak egészségesnek, nem szabad felhasználni táplálkozás céljaira.

[127] **a testnek lelke.** Az állat életereje a vérben volt. Noha lélek és vér nem teljesen azonosak, mégis a vér a lélek főhordozója. Súlyos vérveszteség következtében elsorvad az életerő; és ha a veszteség folytatódik, az életerő teljesen megszűnik. A vérnek tehát bizonyos szentsége van és ezért nem szabad tápszerül felhasználni, szent és szimbolikus célokra van fenntartva.

[128] **elrendeltem nektek.** Azaz, én arra szántam, hogy az oltáron legyen elhelyezve a te javadra (nektek). Ezek a szavak határozottan megcáfolják azt a feltevést, mintha az Istennek feláldozott állat élete megvesztegetést jelentene. A vér az oltáron a hívő lelki javát szolgálta, nem pedig Istennek szánt ajándék volt.

[129] **a lélekben engesztelést szerez.** A vérrel, amely a lelket tartalmazza (*Kritot* 22a.). A vérnek mint a lélek jelképének az engesztelés rítusaiban való használata kifejezésre juttatja a hívő lelkének teljes odaadását Isten iránt, és kifejezi azt a gondolatot, hogy ha az ember aláveti akaratát Istennek, ennek következménye az isteni kegyelem biztonsága.

fiainak: Senki közületek ne egyék vért; a jövevény sem, aki közöttetek tartózkodik, ne egyék vért. **13.** És akárki Izrael fiai közül és a jövevények közül, aki közöttük tartózkodik, aki vadászva elejt vadat[131] vagy madarat, melyet enni szabad, bocsássa ki vérét és födje be porral[132]. **14.** Mert ami a testnek lelkét illeti, a vér benne egy a lelkével és mondtam Izrael fiainak: semmiféle húsnak vérét ne egyétek; mert a testnek a lelke a vér, bárki eszi, irtassék ki.

3Mózes 19:26.

Ne egyetek semmit vérével[133]; ne űzzetek varázslást[134] és ne jósolgassatok[135].

A zsír és a vér tilalma

3Mózes 7:22–27.

22. És szólt az Örökkévaló Mózeshez; mondván: **23.** Szólj Izrael fiaihoz, mondván: Ne egyétek a zsírját[136] se ökörnek, se juhnak, se kecskének[137]. **24.** El-

[130] **Azért mondom.** Azaz, mivel a lélek a vérben lakozik, azért tilos az evése.

[131] **vadászva elejt vadat.** Ezt nem kell szószerint érteni. Természetesen a háznál nevelt szárnyasokra is vonatkozik (*Chulin* 84a.).

[132] **födje be porral.** Mivel a vér a lélek jelképe. tisztelettel kell vele bánni, mint ahogy a tetemet sem szabad temetetlenül hagyni. A porral való betakarás egyértékű a holttest eltemetésével. Hoffmann (*uo.* 14.) a *kiszuj hádám*-ban annak jelképét véli felismerni, hogy a vér tilalma vadnál és szárnyasnál is teljes mértékben fennáll. Áldozatra alkalmas állatnál ilyenféle jelképezésre nem volt szükség, mert a tény, hogy a vér feláldozásra kerül, eléggé indokolja az evésnek tilalmát; vö. 10. és 11. verset. Vö. még a 14. verset.

[133] **vérével.** „Megöltek egy állatot, vérét felfogták egy tálban vagy egy fazékban és ettek az állat húsából a vér körül ülve. Úgy képzelték, hogy majd jönni fognak a szellemek, hogy egyenek a vérből, (mert a vért a szellemek táplálékának tartották) és így barátságot köthetnek a szellemekkel" (Maimonidész). Bölcseink azonban ezt egyrészt szószerint vették és úgy értelmezték, hogy nem szabad enni az állatból mielőtt még kimúlt volna, másrészt erkölcsi parancsnak tekintették, amely szerint a törvényszék tagjai, akik ítélete alapján valakit kivégeznek, böjtölni kötelesek a kivégzés napján" (*Szánhedrin* 63a.).

[134] **ne űzzetek varázslást.** Vagy: „Ne jósoljatok kígyókból" (Deutsch). Az ókori Keleten, mind Egyiptomban, mind Kánaánban vagy Mezopotámiában, nagyon el volt terjedve a varázslás minden fajtája és súlyosan ránehezedett lelkületükre. Az izraelitákat felszabadították a babonák nyomása alól a Biblia itteni törvényei; vö. *4Mózes* 23:23. (lásd még *1Mózes* 44:5., 15-hez szóló magyarázatot).

[135] **ne jósolgassatok.** Vagy: „Ne jósoljatok… felhőkből" (Deutsch). Általános szokás volt a pogányoknál, hogy az időket és évszakokat figyelgették és némely napot „szerencsésnek", másikat „szerencsétlennek" tartották. Vagy pedig a felhők járásából jósoltak.

[136] **zsírját.** Általánosságban 3:17-ben beszél erről. Itt részletezi a dolgokat.

[137] **se ökörnek, se juhnak, se kecskének.** A három áldozati állat; ezeknek a zsírját, amelyet *chélev*-nek neveznek, tilos megenni, kivéve a hússal szervesen összetartozó zsírt, mely nem esik tilalom alá. A tiszta állat többi zsírját *sumán*-nak nevezik és meg van engedve.

hullott állatnak[138] zsírja és széttépett állatnak zsírja földolgozható bármilyen munkára, de semmi esetre se egyetek belőle. **25.** Mert bárki eszik oly barom zsírjából, amelyből tűzáldozatot áldoznak az Örökkévalónak, az a személy, aki eszi, irtassék ki népe közül. **26.** Semmi vért ne egyetek a ti lakhelyeiteken, sem madárét, sem baromét[139]. **27.** Az a személy, aki vért eszik[140], irtassék ki népe közül.

3Mózes 3:16–17.

16. És füstölögtesse el a pap az oltáron; tűzáldozati kenyérként, kellemes illatul. Minden zsírt az Örökkévalónak. **17.** Örök törvény[141] ez nemzedékeiteken át, minden lakhelyeteken; semmiféle zsírt és semmiféle vért ne egyetek.

Tréfá: a szétmarcangolt hús

2Mózes 22:30.

És szent emberek[142] legyetek nekem; és a mezőn talált szétmarcangolt húst[143] ne egyétek, az ebnek[144] vessétek oda!

---

[138] **Elhullott állatnak.** Héberül: *növélá*, ezt a terminus technicust használják olyan állatra is, amelyet nem az előírás szerint vágtak le.

[139] **sem madárét, sem baromét.** Mivel itt csak ezt a két gyűjtőfogalmat említi, bölcseink azt a következtetést vonták le, hogy ez a tilalom nem vonatkozik a halakra. Ezért a rituális sózás kötelezettsége, amelynek az a célja, hogy eltávolítsa a vért, nem kötelező a halaknál (*Kritot* 20b.).

[140] **vért eszik.** Lásd a 17:10-hez szóló magyarázatot.

[141] **Örök törvény.** A *Szifrá* így magyarázza ezt a verset: „Örök törvény" – a zsír és vér evésének a tilalma nemcsak addig volt érvényes, amíg az izraeliták a sivatagban voltak, amidőn szabad húsélvezet (*böszár táává*) nem volt, csak áldozati hús (*slámim*); annak zsírját azonban elégették a frigysátor oltárán; hanem a szentély korában is, amikor szabad húsélvezet is meg volt engedve. Erre utal a kifejezés „nemzedékeiteken át", a tilalom későbbi időkre is vonatkozik, amidőn már egyáltalán nem mutattak be áldozatokat. Erre vallanak a szavak „minden lakhelyeteken"; ez minden országra vonatkozik, még a Palesztinán kívüliekre is, ahol sohasem hoztak áldozatokat. (Lásd 17:10-hez.)

[142] **És szent emberek.** A szentség gondolatának kapcsolatát a tiltott étellel lásd *3Mózes* 11:44-hez. Az előbbi törvények, miként a következők is, egyesszámban vannak; csak ez a vers van többesszámban. Moritz Lazarus, a kiváló zsidó filozófus felhívja a figyelmet arra a tényre, hogy ha a Tórában a szentség eszméjéről vagy kötelességéről van szó, mindig többesszám van. (Pl. Szentek legyetek, *3Mózes* 19:2.), mert halandó ember csak akkor válhatik szentté, ha másokkal együtt dolgozik a nagy Eszme diadaláért, mint a közösség, a társadalom, vagy a „királyság" tagja.

[143] **szétmarcangolt húst.** Héberül: *tréfá*; ezt a kifejezést eredetileg csak olyan állatra alkalmazták, amelyet vadállat marcangolt szét a vadonban, de ma minden olyan húst ezzel jelölnek, amely rituális szempontból nem felel meg és így nem használható táplálékul. A kásrut célja az élet megszentelése.

3Mózes 22:8.

Elhullott vagy vadtól széttépett[145] állatból ne egyék, nehogy tisztátalan legyen általa. Én vagyok az Örökkévaló.

A *tréfá* tisztátlansága

3Mózes 17:15.

15. És akárki[146], aki eszik elhullott vagy vadtól széttépett állatot, akár bennszülött, akár jövevény[147], az mossa meg ruháit, fürödjék meg vízben és tisztátalan lesz estig, akkor tiszta. **16.** De ha nem mossa meg és testét nem fürészti, akkor viselje bűnét.

Jechezkél 4:14.

Erre mondtam: Jaj, Uram, Örökkévaló, íme a lelkem nincsen megtisztátalanítva, s elhullott és széttépett állatot nem ettem ifjúkoromtól fogva egész mostanáig és undokság húsa nem jutott az én számba.

Uo. 44:31.

Semmiféle dögöt vagy széttépettet, madárból vagy baromból, ne egyenek a papok.

---

[144] **az ebnek.** A zsidó hagyomány szerint ez a parancs azt a gondolatot juttatja kifejezésre, hogy Isten egyetlen teremtmény jótetteit sem hagyja jutalmazás nélkül. A kutyák nem ugatták meg a zsidókat, midőn Egyiptomból kivonultak. Ez a jutalmuk (*Möchiltá*).

[145] **vadtól széttépett.** Ismétli itt, mint a papoknak szóló külön intelmet, az olyan állati húsok élvezetének tilalmát, amelyeket nem vágtak le a szabályoknak megfelelően, mert az ilyen állat érintése által okozott tisztátalanság alkalmatlanná tenné őket a szentélyi szolgálatra (Ibn Ezrá); lásd még *Jechezkél* 44:31.

[146] **És akárki.** Vö. 11:39-től.

[147] **jövevény.** Teljes prozelita, *gér cedek* (*Szifrá*); lásd *5Mózes* 14:21.

A szökőín fogyasztásának tilalma

1Mózes 32:23–33.

23. Fölkelt[148] azon éjjel és vette két feleségét, két szolgálóját és tizenegy gyermekét és átkelt Jábók[149] gázlóján. **24.** Vette őket és átvezette a patakon és átvezette azt, amije volt. **25.** És Jákób egyedül maradt és tusakodott vele egy ember hajnalhasadtáig. **26.** És midőn látta, hogy nem bír vele, megérintette csípőjének forgócsontját[150] és kificamodott Jákób forgócsontja tusakodás közben. **27.** És az szólt[151]: „Bocsáss el, mert feljött a hajnal”; de ő azt mondta: „Nem bocsátalak el, amíg meg nem áldottál”. **28.** És ő szólt hozzá: „Mi a neved?”[152] Mondta: „Jákób”. **29.** És ő szólt: „Ne legyen többé a neved Jákób[153], hanem Izrael[154], mert küzdöttél[155] Istennel[156] és emberekkel[157] és győztél”. **30.** És kérdezte Jákób,

[148] **Fölkelt.** Ez a rész szemlélteti Jákób lelki életének válságát. Beszámol találkozásáról egy Égi Lénnyel, nevének Izraelre változtatásáról, az Égi Lény áldásáról és jellemének ebből eredő átalakulásáról. Maimonidésznek az a véleménye, hogy ez az egész esemény „próféta látomás”. Más, különböző korban élő bibliamagyarázók is szimbolikusan fogták fel ezt a viaskodást és ősatyánk belső küzdelme megnyilvánulásának tekintik. – Mert benne is – mint minden halandóban harcolnak az alacsony szenvedélyek a nemes érzésekkel. A halálosan csendes éjszakában feleségeit, gyermekeit és mindenét átküldte a folyón. Jákób egyedül maradt – Istennel. Ott a sötétségben, kiszolgáltatva az aggódó rettegésnek, Isten küldöttje birkózott vele, aki oly sokszor harcolt emberekkel és győzött energiájával, ellenálló képességével és magasabb értelmével. A próféta szavai szerint (lásd e hetiszakasz haftáráját) „Neki (Jákobnak) volt hatalma az angyal felett, és bírt vele, ő sírt és könyörgött hozzá”. Ez a könyörgés irgalomért, bűnbocsánatért és Isten védelméért meghallgatásra talált. Jákób, az eltaszított, Izrael lett. Isten fejedelme. Ősatyánknak ez a titokzatos küzdelme lett általános emberi allegóriája a harcnak és viaskodásnak egy-egy félelmetes válság előestéjén a kísértés magányában és homályában” (Stanley).

[149] **Jábók.** A Jordán mellékfolyója, feleúton a Holttenger és a Kineret-tó között.

[150] **megérintette csípőjének forgócsontját.** Általában ezt úgy értelmezik, hogy ez lett volna a támadó utolsó erőfeszítése Jákób legyőzésére.

[151] **És az szólt.** Az ellenség aggódó törekvése arra, hogy kiszabaduljon mielőtt „hajnalodik”, késztette ősatyánkat arra a gondolatra, hogy támadója természetfeletti lény. Ezért követel Jákób áldást a szabadonbocsátás jutalmául.

[152] **Mi a neved?** Szónoki kérdés, nem kíván feleletet, ez kitűnik a 17:5-ből. A nevek a Szentírásban nemcsak egyszerű jelzésre szolgálnak, hanem belső jelentőségük is van.

[153] **Ne legyen többé a neved Jákób.** Azaz: „fondorkodó”, aki megtévesztéssel győz ellenségei felett.

[154] **Izrael.** Ez a név nyilván a győzelem kifejezése: valószínűleg „Isten harcosa”. Utódai az izraeliták. Isten harcosai, akik az isteniért küzdenek, akik mennyei segítséggel Istenüknek aratnak győzelmet.

[155] **küzdöttél.** A LXX és Vulgata így fordítják: „Győztél Istennel szemben és győzni fogsz emberekkel szemben”.

[156] **Istennel.** Vö. *Hoséá* 12:4. Itt új példánk van arra, hogy „Isten” az „Isten angyala”, kifejezés helyett áll 16:7. és 31:11-ben.

[157] **emberekkel.** Lábánnal és Ézsauval.

mondván: „Mondd meg, kérlek, nevedet!” Felelt: „Miért kérdezed a nevemet?”[158] És megáldotta őt ott. **31.** És Jákób elnevezte a helyet Penuélnek: mert láttam Istent színről-színre[159] és megmenekült lelkem[160]. **32.** Már felkelt reá a nap, mikor elment Penuél mellett; ő pedig sántított[161] csípőjén. **33.** Azért nem eszik Izrael fiai a szökőinat[162], amely a csípő forgócsontján van, mind a mai napig, mert megérintette Jákób csípőjének forgócsontját, a szökőínt.

Tiszta és tisztátalan négylábúak

3Mózes 11.

1. És szólt az Örökkévaló Mózeshez és Áronhoz[163], mondván nekik: **2.** Szóljatok Izrael fiaihoz[164], mondván: Ezek azok az állatok, amelyeket ehettek minden barom közül, amely a földön[165] van. **3.** Mindazt, ami hasadt patájú[166], aminek kettéhasítottak a patái, ami kérődző a barmok között, azt ehetitek. **4.** De ne egyé-

[158] **Miért kérdezed a nevemet?** Mint *Bírák* 13:17-től az angyal nem akarja elárulni a nevét, mert valami misztikum van benne.

[159] **Láttam Istent színről-színre.** A *Tárgum* szerint: „Láttam Isten angyalait színről-színre”.

[160] **megmenekült lelkem.** Jákób angyalt, Isteni Lényt látott és életben maradt: vö. *2Mózes* 33:20.

[161] **sántított.** A harc rajta hagyta nyomát, de Jákób győztesen került ki belőle, megváltva és a küzdelemben átalakulva. Ez volt mindig sorsa a népnek is, amely tőle kapta nevét.

[162] **A szökőinat.** Ezt, más vele összefüggő erekkel és inakkal együtt rítusunk szerint el kell távolítani a levágott állatból, mielőtt az állatnak ezt a részét megesszük. Ez az intézkedés Izrael részére állandó emlékeztetés az isteni gondviselésre, melynek megnyilvánulását ősatyánk történetében látjuk.

[163] **és Áronhoz.** A papok kötelessége volt, „hogy különbséget tegyenek a szent és a nem szent között, a tisztátalan és a tiszta között” (10:10.).

[164] **Szóljatok Izrael fiaihoz.** Ennek a fejezetnek a párhuzama *5Mózes* 14. A két szöveg közti eltérésekről majd a megfelelő deuteronomiumi fejezet magyarázatánál beszélünk. A tiszta és tisztátalan állatok közti megkülönböztetés visszamegy a bibliai történet legősibb korszakaira; de a kritériumok, amelyek alapján különbséget tehetnek a különböző fajták között, csak itt válnak ismeretessé.

[165] **a földön.** A szárazföldön; ellentétben a 9. verssel, ahol a vízi-állatokat sorolja fel.

[166] **ami hasadt patájú.** Ahelyett, hogy felsorolná azokat az állatokat, amelyek ehetők, amint a Deuteronomiumban történik, itt csak az általános szabályt adja meg, amelyek segítségével az egyes állatfajtákat fel lehet ismerni. A „tiszta” állatnak három ismertetőjele kell, hogy legyen: a) a hasadt pata, b) a patáknak teljesen kettéhasítottaknak kell lenniük, c) kérődzőnek kell lennie. Valószínű, hogy azért emeli ki ezt a három jellegzetes tulajdonságot – hasadt pata, teljesen kettéhasadt pata, kérődzés –, mert ezáltal kirekeszti általánosságban a ragadozó és veszélyes természetű állatokat az emberi táplálék számára alkalmas állatok sorából.

tek a kérődzők és a hasadt patájúak közül ezeket: a tevét[167], mert kérődző ugyan, de patája nem hasadt, tisztátalan az nektek. **5.** És a hegyi nyulat[168], mert kérődző ugyan, de patája nincs meghasadva, tisztátalan az nektek. **6.** És a nyulat, mert kérődző ugyan, de patája nem hasított, tisztátalan az nektek. **7.** És a sertést[169], mert hasadt patájú ugyan és kettéhasított a patája, de nem kérődzik, tisztátalan az nektek. **8.** Húsukból ne egyetek és dögüket[170] ne érintsétek, tisztátalanok azok nektek.

Tiszta és tisztátalan halak

9. Ezeket ehetitek mindabból, ami a vízben van[171]: mindazt, aminek úszószárnya van és pikkelye a vízben, a tengerekben és a folyókban, azokat ehetitek. **10.** De mindazt, aminek nincs úszószárnya és pikkelye a tengerekben és folyókban, a vizek minden csúszó-mászója közül és minden élő állat közül, mely a vízben van[172], undokság[173] az nektek. **11.** Undokság legyen az nektek; húsukból ne egyetek és dögüket utáljátok. **12.** Mindaz, aminek nincs úszószárnya és pikkelye a vízben[174], undokság az nektek.

---

[167] **a tevét.** A teve patájának a talpa párnázva van. Ennek következtében szilárdan megállhat a homokban. E párnázat következtében a pata nincs teljesen széthasítva.

[168] **a hegyi nyulat.** Ez az állat, – miként a házi nyúl is, – állandóan mozgatja az állkapcsát, mintha kérődznék.

[169] **a sertést.** A sertés elleni ellenszenv nemcsak Izraelben volt meg. Eredetileg bizonyára visszataszító külseje és piszkos életmódja miatt undorodtak tőle.

[170] **dögüket.** A tiszta állatnak teteme, amelyet szabályos módon levágtak, nem okozott tisztátalanságot.

[171] **a vízben van.** „Ezek a jellegzetességek, amelyeket a törvény kiemel a megengedett állatoknál, t. i. a hasadt pata, a teljesen kettéhasadt pata, a kérődzés, a halaknál a pikkely és az úszószárny, nem az okot mondják meg, hogy miért ehetők, ha ezek a tulajdonságok fennállnak, és miért vannak eltiltva, ha nincsenek meg; hanem csak ismertetőjelekül szolgálnak, hogy általuk megkülönböztessük a megengedett fajtákat a tiltott fajtáktól" (Maimonidész). Általában megtiltja a Tóra a különféle kagylók és rákok evését, amelyek különböző betegségeket okozhatnak, különösen forró égövi vidékeken.

[172] **minden élő állat közül, mely a vízben van.** Ez azokra a tengeri állatokra vonatkozik, amelyek nem tartoznak a halak közé, pl. a fókák és bálnák.

[173] **undokság.** Az előbbi paragrafusban a tiltott fajtákat „tisztátalan"-nak nevezi; azaz nemcsak hogy ehetetlenek, hanem dögük érintése is tisztátalanná tesz. A halakkal ez másképp van. Ezek „undokságok" és evésük tilos, de érintésük nem tesz tisztátalanná.

[174] **Mindaz, aminek nincs úszószárnya és pikkelye a vízben.** Bölcseinknek az a felfogása, hogy minden halnak, amelyiknek vannak pikkelyei, vannak úszószárnyai. Vannak halak, melyeknek pikkelyei nem ismerhetők fel szabad szemmel, de bizonyos módon megállapíthatók, ezek a megengedettekhez tartoznak (*Chulin* 66b., *Ávodá Zárá* 39a.).

Tisztátalan madarak[175]

13. És ezeket utáljátok[176] a madarak közül, nem ehetők azok, undokságok: a sas[177], az ölyv és a keselyű[178]; **14.** a kánya és a sólyom faja szerint; **15.** minden holló[179] faja szerint; **16.** a struccmadár[180], a fecske[181], a sirály[182], a karvaly faja szerint; **17.** a kuvik[183], a búvár[184] és a bagoly[185], **18.** a hattyú[186], a pelikán[187] és a héja; **19.** a gólya[188], a gém[189] faja szerint, a banka[190] és a denevér[191].

A szárnyas csúszó-mászók

20. Minden szárnyas csúszó-mászó[192], amely négy lábon jár, undokság az nektek. **21.** De ezeket ehetitek mindazon szárnyas csúszó-mászók közül, amelyek

---

[175] A tiltott madarak mind a ragadozó madarak csoportjába tartoznak, továbbá azok közé, amelyek sötét romokban és mocsarakban élnek. De mivel a Tóra hozzáfűzi „faja szerint", bölcseink felsoroltak különböző ismertető jeleket, amelyek által a tiszta madarat fel lehet ismerni (*Chulin* 59a., 61a.).

[176] **utáljátok.** Lásd a 10. vershez szóló magyarázatot.

[177] **a sas.** A héber „neser" szót általában sassal fordítják, de nagyon valószínű, hogy a „fakó keselyűről van szó. Ez a leghatalmasabb ragadozó madár, Deutsch: „aranysas"-nak fordítja; lásd *5Mózes* 32:11-hez szóló magyarázatot.

[178] **a keselyű.** Deutsch: „fekete sas".

[179] **holló.** Idetartozik a varjú és a vetési varjú.

[180] **a struccmadár.** Szószerint: „a jajgatás leánya". Ez a madár úgy szerepel a Bibliában, mint romok között élő állat (*Jesájá* 13:21.), amely folyton jajgat (*Michá* 1:8.).

[181] **a fecske.** Más fordítás: „sólyom" (Deutsch). Eszerint a smj „rabolni" tővel lenne összefüggésben.

[182] **a sirály.** Deutsch szerint: „csüllő, így neveztetik soványságáról (*sácháf*)".

[183] **a kuvik.** Említve van *Zsoltárok* 102:7-ben, hogy romokban lakik.

[184] **a búvár.** „Így neveztetik, mert magát nyílsebességgel veti a halra, midőn azt a magas szikláról, hol utána leselkedik, a vízben észreveszi" (Deutsch).

[185] **a bagoly.** Olyan madár, amely „a félhomályban tartózkodik", romok lakója (*Jesájá* 34:11.). A *nesef* félhomály szóval lenne eszerint összefüggésben.

[186] **a hattyú.** Ugyanezzel a névvel egy négylábú szárazföldi mászó állatot is jelölnek a 30. versben.

[187] **a pelikán.** A Szentírásban olyan madárnak ismerik, amely visszavonultan él pusztaságokban (*Zsoltárok* 102:7.).

[188] **a gólya.** A héber szó talán azt jelenti, hogy „jámbor, szeretetteljes" fiókáihoz.

[189] **a gém.** Talán az *ánáf* „haragudni" tővel van összefüggésben. Deutsch magyarázata szerint „haragos természetű madár".

[190] **a banka.** Deutsch: „összetett név *duch* (törni) és *chifát* (= *kifá* [szikla]); így neveztetik az erdei fajd, mely a sziklát kivájja, hogy abba fészkét rakja".

[191] **a denevér.** Együtt említik a vakondokkal (*Jesájá* 2:20.). Olyan madár, amely miként a vakond, sötét helyekre húzódik.

[192] **Minden szárnyas csúszó-mászó.** Rovarok, melyek gyorsan szaporodnak, és az emberek számára csapást jelentenek.

négy lábon járnak, amelyeknek szökőszáraik[193] vannak a lábuk fölött, hogy szökdécseljenek velük a földön; **22.** ezeket ehetitek közülük: a sáskát[194] faja szerint, a szoleámot faja szerint, a chargólt faja szerint és a chágábot faja szerint. **23.** De minden szárnyas csúszó-mászó, amelynek négy lába van[195], undokság az nektek.

Az érintés által származó tisztátalanság

24. Ezek által[196] tisztátalanokká lesztek[197]; bárki megérinti dögüket, tisztátalan legyen estig[198], **25.** és bárki viszi[199] dögüket, mossa meg ruháit és tisztátalan legyen estig. **26.** Minden barom, amely hasadt patájú, de nem kettéhasadt és nem kérődző tisztátalan az nektek, bárki érinti azt, tisztátalan legyen. **27.** És mindaz, ami talpán jár, a négy lábon járó állatok közül, tisztátalan az nektek; bárki megérinti dögüket, tisztátalan legyen estig; **28.** és aki viszi dögüket, mossa meg ruháit és tisztátalan legyen estig. Tisztátalanok azok nektek.

Tisztátalan csúszó-mászók

29. És ezek a tisztátalanok[200] nektek a csúszó-mászók között, amelyek a földön mozognak: a menyét, az egér, a gyík faja szerint; **30.** a cickány[201], a tűzgyík, a csillaggyík, a csiga és a kaméleón. **31.** Ezek a tisztátalanok nektek minden csúszó-mászó közül; bárki megérinti őket holtuk után[202], tisztátalan legyen estig. **32.** És mindaz, amire hull valami közülük holtuk után, tisztátalan legyen: akár faedény[203] vagy ruha vagy bőr vagy zsák, bármely edény, amivel munkát végeznek, vízbe tétessék és tisztátalan legyen estig, azután tiszta. **33.** És minden cse-

---

[193] **szökőszáraik.** Hátsó, tagolt lábaik magasabbak többi lábaiknál. Ezek segítségével szökdécselnek.

[194] **a sáskát.** Az említett négy sáskafajta között mi már nem tudunk különbséget tenni. Ezért a későbbi zsidó vallási tekintélyek, tekintettel arra, hogy lehetetlen a tévedéseket elkerülni, minden sáskafajtát eltiltottak.

[195] **amelynek négy lába van.** Azaz, a hátsó tagolt lábakon kívül.

[196] **Ezek által.** A *Szifrá* (és Rási is) ezt a paragrafust bevezetésnek tekinti a 26. és köv. versekhez.

[197] **tisztátalanokká lesztek.** Azaz, alkalmatlanok a szentélyi szolgálatban való részvételre, vagy „szent” étel érintésére.

[198] **estig.** És akkor meg kellett fürdenie annak, aki tisztátalanná lett.

[199] **viszi.** Egyik helyről a másikra. A tisztátalanság a ruházatra is átterjed, azt is meg kell tisztítani.

[200] **a tisztátalanok.** Nem szabad ezeket megenni és dögük tisztátalanná tesz.

[201] **a cickány.** Ez és a három következő név fordítása bizonytalan, valószínűleg gyíkfajták.

[202] **holtuk után.** Amíg élnek, érintésük nem tesz tisztátalanná.

[203] **faedény.** Azoktól az állatoktól, amelyek szoros érintkezésbe kerülnek tisztátalan dolgokkal, és elhullásuk után élősdiek lepik el őket, tanácsos egészségi okokból is óvakodni.

répedény[204], amelybe azokból valami beleesik, minden, ami benne van, tisztátalan legyen, az edényt pedig törjétek el. **34.** Minden étel[205] benne, ami ennivaló, amire víz kerül, tisztátalan legyen, és minden ital, amely innivaló, bármilyen edényben, tisztátalan legyen. **35.** És mindaz, amire dögükből valami hull, tisztátalan legyen; a kemencét, a tűzhelyet[206] döntsétek le, tisztátalanok azok, és tisztátalanok legyenek nektek. **36.** Azonban a forrás[207] és a kút, amelyben víz gyűl össze, tiszta marad, de aki érinti[208] dögüket, tisztátalan legyen. **37.** És ha dögükből hull valami a vetőmagra[209], amely vetni való, az tiszta. **38.** De ha vizet tesznek a magra és hull reá a dögükből[210], tisztátalan az nektek.

39. És ha elhull[211] valamely barom, amely nektek eledelül szolgál, aki megérinti dögét, tisztátalan legyen estig. **40.** És aki eszik dögéből[212], mossa meg ruháit és tisztátalan legyen estig és, aki viszi dögét, mossa meg ruháit és tisztátalan legyen estig.

41. És minden csúszó-mászó[213], amely mozog a földön, undokság az, nem ehető. **42.** Mindazt, ami hasán[214] jár és mindazt, ami négy lábon[215] jár, mind a

---

[204] **cserépedény.** Ez bizonyítja, hogy a „tisztátalanság” fogalma bizonyos mértékben azonos a „ragályossággal”, és hogy a tisztátalanság különböző fokai megfelelnek a ragályossághoz való hajlamosság különböző fokainak. Máskülönben nem lenne értelme, hogy megkülönböztessék az érc- vagy zománcedényt a cserépedénytől. Ez utóbbit nem lehetett elég alaposan megtisztítani, össze kellett tehát törni és így használatra alkalmatlanná tenni.

[205] **Minden étel.** Ez azt jelenti: ha egy elhullott állat beleesik egy cserépedénybe, amelyben étel van, az étel csak abban az esetben lesz tisztátalan, ha előzőleg megnedvesedett; ez a megnedvesedés minden időre alkalmassá teszi az ételt a tisztátalanság befogadására (vö. 38.).

[206] **a kemencét, a tűzhelyet.** Ez utóbbi olyan tűzhelyet jelent, amely úgy volt kivájva, hogy két fazék részére volt benne hely. Erre utal a héber dualis. Ezt is, mint a kemencét, agyagból készítették: ezért le kellett ezeket dönteni, ha tisztátalanokká váltak.

[207] **a forrás.** Ez a vers arról a kivételes esetről beszél, amikor a hulla nem okoz tisztátalanságot. Ha beleesik egy forrás vagy egy kút vizébe, amelybe a víz természetes módon gyűlik össze (azaz, nem emberi vagy állati erő segítségével), akkor nem teszi az elhullott állat a vizet tisztátalanná. Csakis ilyen „természetes” vizet szabad használni rituális tisztításra. A legkisebb mennyiség egy rituális fürdőhöz (Mikva) 3 köbről, ami az emberi test teljes alámerülését lehetővé teszi! (*Éruvin* 4b.: *ámá ál ámá börom sélos ámot*).

[208] **de aki érinti.** Ámbár a vizet nem teszi tisztátalanná, de azt, aki megérinti a dögöt, még ha az a forrásban vagy a kútban fekszik is, tisztátalanná teszi.

[209] **vetőmagra.** Ezen kifejezésen értjük a magot, úgy ahogyan azt elvetik; a búzaszemet hüvelyében, éppúgy az árpaszemet és lencsét (*Chulin* 117b.).

[210] **dögükből.** A természetes halállal kimúlt, ill. nem előírásos módon levágott állat.

[211] **elhull.** Ha természetes halállal múlik ki, még a tiszta állat hullája is tisztátalanságot okoz. A hulla érintése tisztátalanná tesz, a hulla vivése a ruhák tisztítását is szükségessé teszi.

[212] **aki eszik dögéből.** Ezt *5Mózes* 14:21. tiltja el.

[213] **csúszó-mászó.** Ez a vers folytatja az étkezési törvények felsorolását, amelyeket a tisztátalanságról szóló szabályok megszakítottak. Ennek a versnek a 23. vers után kellene kö-

soklábúakat[216], minden csúszó-mászót, amely mozog a földön, ne egyétek meg, mert undokságok azok.

A törvények erkölcsi jelentősége

43. Ne tegyétek lelketeket undokká[217] semmiféle csúszó-mászó által és meg ne tisztátalanítsátok magatokat általuk, nehogy tisztátalanok legyetek általuk. **44.** Mert én vagyok az Örökkévaló, a ti Istenetek, szenteljétek tehát meg magatokat, hogy szentek legyetek[218], mert szent vagyok Én[219]; meg ne tisztátalanítsátok lelketeket semmi csúszó-mászó által, amely mászik a földön. **45.** Mert én vagyok az Örökkévaló, aki fölhozott benneteket Egyiptom országából[220], hogy legyek a ti

---

vetkeznie, ahol nagyobb, illetve szárnyas „csúszó-mászókkal" foglalkozott. Itt a kisebb „csúszó-mászókról" van szó, azaz férgekről és csigákról.

[214] **hasán.** A *gáchon* szó harmadik betűje nagyobb a rendesnél. Itt van ugyanis a Tóra közepe a betűk számát tekintve (*Kidusin* 30a.).

[215] **négy lábon.** Kígyószerű lények, melyeknek lábaik vannak, mint pl. a skorpió.

[216] **mind a soklábúakat.** Pl. pókok, hernyók, százlábúak.

[217] **Ne tegyétek lelketeket undokká.** Azzal, hogy esztek a tiltott dolgokból. Rabbinusaink kiterjesztették ezt a tilalmat minden olyan cselekedetre vagy magatartásra, ami utálatot idéz elő, mint pl. tisztátalan tányérból való evésre, vagy arra, ha piszok érinti az ételt (*Mákot* 16b., *Sábát* 90b.).

[218] **szenteljétek tehát meg magatokat, hogy szentek legyetek.** Más fordítás: „és tartsátok magatokat szentül, úgy szentek lesztek" (Deutsch). Vagy: „Törekedjetek szentségre és szentek lesztek". A törekvés a szentség után önmagában is megszentel (Hermann Cohen).

A Tóra megparancsolja, hogy Izrael szent legyen. Ennek a parancsolatnak két oldala van: egy pozitív és egy negatív. A pozitív oldala törekvés Istenhez való hasonlatosságra; (*imitatio Dei*); lásd a 19:2-höz szóló magyarázatot. A negatív oldal eltávolodást jelent minden tisztátalan és undok dologtól. Mint ahogy semmi sem lehetett kapcsolatban Istennel, amin a legkisebb folt is volt, éppúgy az izraelitáknak arra kellett törekedniük, – már amennyire ez ember számára elérhető, – hogy maradjanak távol mindentől, ami fizikailag vagy szellemileg tisztátalan. Mindenhol, ahol férfiak vagy nők szent élet után törekednek, már maga a törekvés is magában hordja a teljesülés lehetőségét. Rabbi Pinchász ben Jáir mondta: „Óvatosság tisztálkodáshoz vezet; tisztálkodás tisztasághoz; tisztaság megszenteltséghez; megszenteltség alázatossághoz; alázatosság bűntől való félelemhez; a bűntől való félelem jámborsághoz (*chászidut*); jámborság a szent szellem (*ruách hákodes*) eléréséhez" (*Szotá* végén.)

Bölcseink, – akik rendszerint a vallás általános elveit lefordítják a mindennapi élet nyelvére, az étkezés előtti kézmosás előírását a *vöhitkádistem*-re alapítják („szenteljétek meg tehát magatokat"). (*Bráchot* 53b.).

[219] **mert szent vagyok Én.** „Ez az alapja annak a kötelességeteknek, hogy magatokat megszenteljétek és annak kezessége, hogy képesek vagytok életeteket megszentelni. Szentség az isteni létezésnek valódi lényege; és minthogy az Ő lehelletét belétek lehelte, részesévé tett benneteket az Ő Mennyei Természetének, és felruházott benneteket azzal a lehetőséggel, hogy a szentséget elérhessétek. „Mivel Én szent vagyok, legyetek ti szentek és azzá is válhattok" (Sámson Refáél Hirsch).

[220] **aki fölhozott benneteket Egyiptom országából.** Istennek köszönhetik az izraeliták szabadságukat; ezért joga van Istennek, hogy akaratát rájuk kényszerítse. A vers azt is je-

Istenetek; legyetek tehát szentek, mert szent vagyok én. **46.** Ez[221] a törvény a baromról, a madárról és minden élő lényről, amely mozog a vízben és minden lényről, amely csúszik-mászik a földön; **47.** hogy különbséget tegyetek a tisztátalan és a tiszta között, az állat között, amelyet szabad enni és az állat között, melyet nem szabad enni.

A húsos-tejes tilalma

2Mózes 23:19.

Földed zsengéjének[222] elejét vigyed Örökkévaló Istened házába; ne főzd[223] a gödölyét anyjának tejében.

2Mózes 34:26.

Földed zsengéjének elejét vidd Örökkévaló Istenednek házába; ne főzd a gödölyét[224] anyjának tejében.

---

lenti, hogy Isten szabadította fel Izraelt a rabszolgaságból, hogy az Ő megszentelő szolgálatára vezesse őket.

[221] **Ez.** Ezekben a versekben ismét összefoglalja a fejezet tartalmát.

[222] **zsengéjének.** A bemutatás módját leírja *5Mózes* 26.

[223] **ne főzd.** Ez a parancs még kétszer szerepel, 34:26-ban és *5Mózes* 14:21-ben. Ezekre a szavakra alapították bölcseink azt a tilalmat, hogy nem szabad húst és tejet semmiféle formában és semmi módon együtt enni. Ez kétségtelenül régi hagyomány volt Izraelben. Onkelosz, aki rendszerint szigorúan a héber szöveghez ragaszkodik, így fordítja versünk végét: „ne egyetek húst tejjel".

E törvény eredeti célja felől megoszlanak a vélemények. Némelyek szerint ez az intézkedés a bálványimádás és a babona ellen irányul (Maimonidész); mások szerint ez az emberiesség követelménye és arra szolgál, hogy a szív eldurvulásától megóvja az embert (Ábárbánel, Luzzatto). „Mi nem tudjuk milyen felháborító eset volt e tilalom oka, de nyilván ez a kifejezés bizonyos emlékeztetést jelentett Izrael számára, amely mindig figyelmeztette arra a gyengéd emberiességre, amely megkülönböztette őt a barbár nemzetektől" (Ewald). A hagyomány szerint azért szerepel háromszor a Tórában ez a tilalom, hogy eltiltsa: a hús és a tej együttes (1) evését, (2) főzését és (3) egyéb felhasználását.

[224] **ne főzd a gödölyét.** Lásd a 23:19. szóló magyarázatot.

5Mózes 14:21.

Ne egyetek semmi[225] dögöt[226]; a jövevénynek[227] adjad, aki kapuidban van, hogy egye, vagy add el[228] az idegennek, mert szent nép vagy te az Örökkévalónak, a te Istenednek. Ne főzd meg[229] a gödölyét anyja tejében.

A pogányok borának tilalma

5Mózes 32:36.

37. És így szól[230]: Hol vannak isteneik,

A szikla, ahol menedéket találtak,

38. Akik megették áldozataik zsírját,

És megitták öntőáldozatuk borát,

Keljenek föl és segítsenek nektek,

Ők legyenek a ti oltalmatok.

39. Lássátok most, hogy Én, Én vagyok az[231],

És nincs más isten mellettem:

---

[225] **semmi dögöt.** A hagyomány szerint a „semmi” (*kol*) szóból következik *tréfá* tilalma (*Szifré*).

[226] **dögöt.** Héberül: *növélá*. Ennek a héber szónak jelentése tulajdonképpen ez: „egy állat hullája, amelyet nem a *sechitá* előírásai szerint öltek meg” (Hoffmann). Tehát nemcsak az olyan állatra vonatkozik, amely természetes halállal múlt ki, hanem arra is, amelyet lelőttek.

[227] **a jövevénynek.** *3Mózes* 17:15. szerint a *növélá* húsának evése egyaránt tisztátalanná teszi az izraelitát és a jövevényt. *3Mózes*-ben a „jövevény” szó azt a nem-izraelitát jelenti, aki prozelita lett a szó teljes értelmében (*gér cedek*). Az itt szereplő „jövevény, aki kapuidban van” (*gér sáár*, vagy *gér tosáv*) olyan „jövevény” (idegen), aki Izrael vallási életén kívül marad, de aki magára vállalta, hogy megtartja a hét noachida-törvényt, amelyek kötelezők mindenkire, aki emberi társadalomban élni akar (Lásd *Hertz Biblia. 2Mózes* 132. old.).

[228] **vagy add el.** A Talmudban vita van arról, hogy vajon szószerint kell-e az itt mondottakat érteni és a „jövevénynek” csak ajándékozni („adni”) szabad, az idegennek azonban „eladni” kell, vagy pedig mindkét igére mindkét főnév vonatkozik (*Pszáchim* 21b.).

[229] **Ne főzd meg.** Lásd *2Mózes* 23:19.

[230] **És így szól.** Isten szerencsétlenségük nagyságán keresztül fog hozzájuk szólni. Majd meggyőzi őket a tények logikája által, hogy az istenek, akikben bíztak, érdemtelenek voltak erre és így lehetségessé teszik az Ő számára, hogy érdekükben közbelépjen (Driver).

[231] **Lássátok most, hogy Én, Én vagyok az.** Izrael értse meg a szenvedésekből, amelyek érték és abból amit a bálványok és imádóik teljes tehetetlenségéből tanult, hogy Izrael Istene az egyedüli hű Isten; és hogy csak egyedül az Övé a hatalom az élet és a halál fölött, Ő sebezhet meg és menthet meg halálos veszedelmektől.

Én ölök és Én éltetek,

Én ütöttem sebet és Én gyógyítok,

És nincs, aki kiszabadíthat kezemből.

Az edények kikóseritása

4Mózes 31:21–24.

21. És Eleázár, a pap, mondta a sereg embereinek, akik a háborúba mentek: Ez a tannak törvénye[232], amelyet parancsolt az Örökkévaló Mózesnek: **22.** Az aranyat, az ezüstöt, a rezet, a vasat, az ónt, az ólmot, **23.** minden tárgyat, ami átmegy a tűzön[233], vigyétek át a tűzön és tiszta lesz, csakhogy tisztító vízzel[234] tisztíttassék meg; és mindent, ami nem megy át a tűzön, vigyetek át a vízen. **24.** És mossátok meg ruháitokat a hetedik napon és tiszták lesztek; és azután bejöhettek a táborba.

[232] **Ez a tannak törvénye.** Ami 19. fej.-ben áll. Eleázár elmondja a törvény rendelkezéseit, hogy a jelen körülményekre alkalmazhassa.

[233] **minden tárgyat, ami átmegy a tűzön.** Különbség van azon tárgyak között, melyek kibírják a tűzben történő tisztítást és azok között, amelyek nem tűzállók. A Talmud e törvényeket úgy értelmezi, hogy minden háztartási tárgyat, amit étel készítésénél használtak és így közvetlenül a tűzön használtak, tűzzel kellett megtisztítani. A többieknél elég a vízben történő tisztítás (*Ávodá Zárá* 75b.).

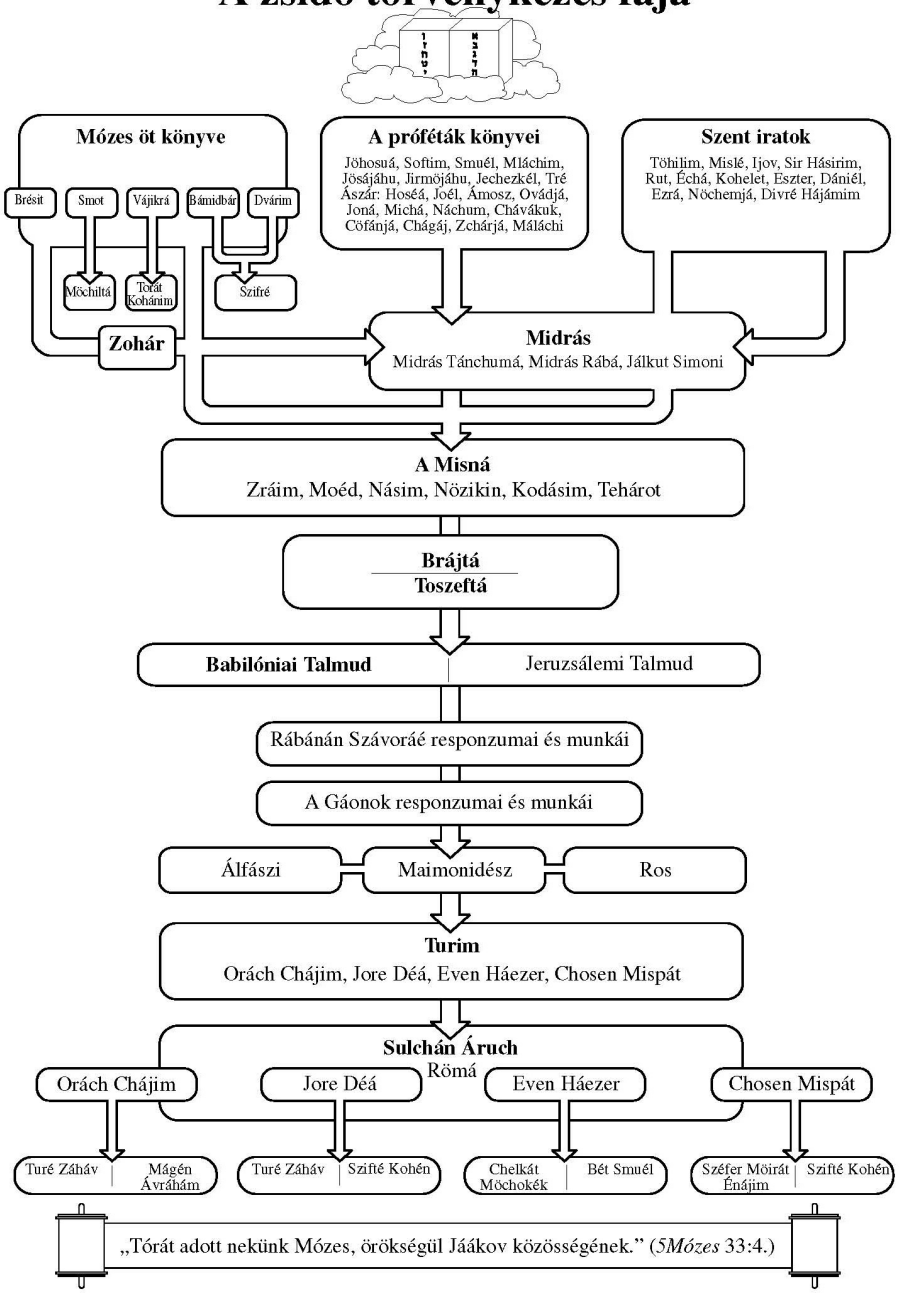
[234] **tisztító vízzel.** Lásd 19:9.

A ZSIDÓ TUDOMÁNYOK

Fejezetek a klasszikus forrásokból

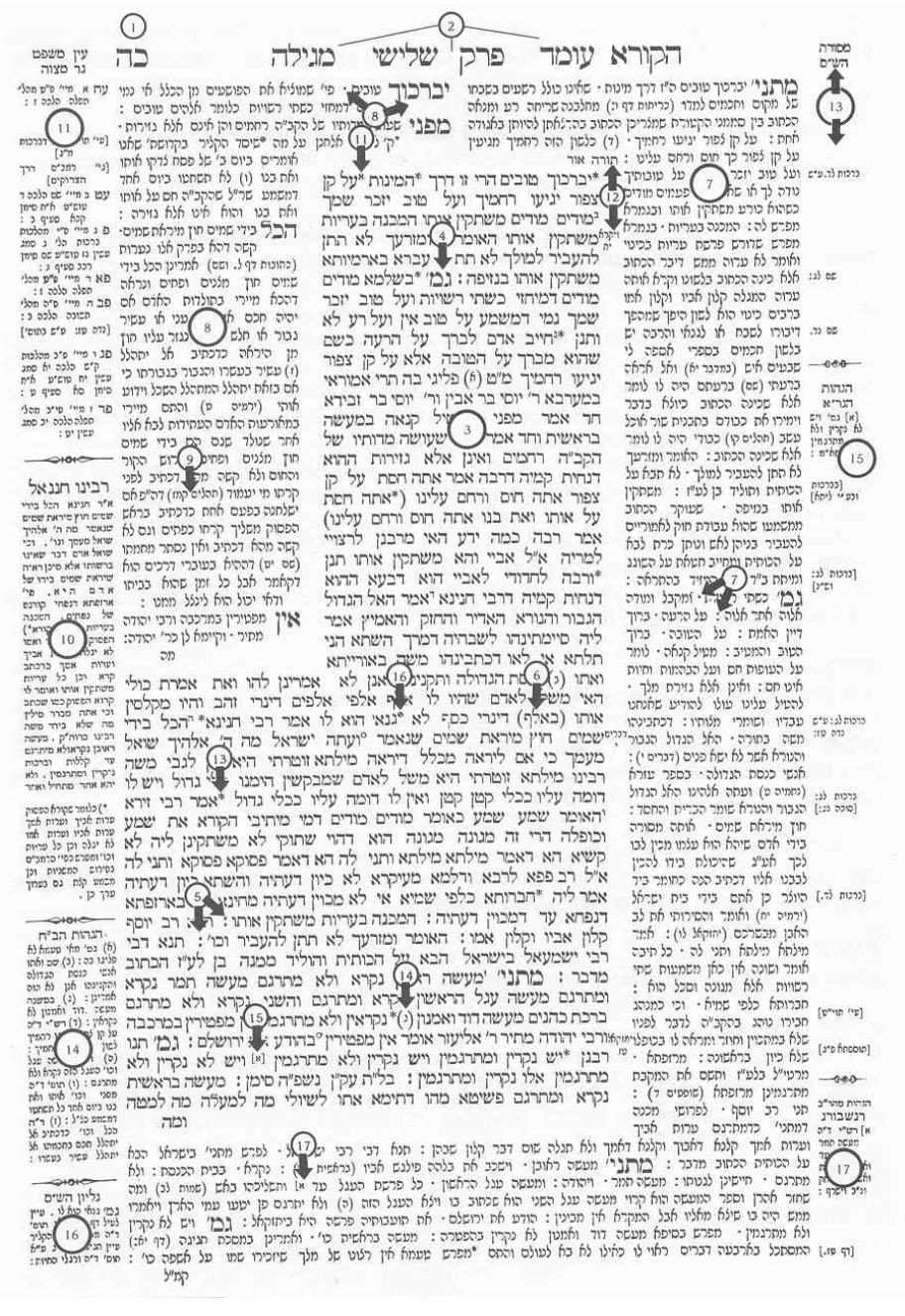
2. Talmud

A zsidó törvénykezés fája

„A Tóra, a Misna, az Ágádá, és bármi, amit egy bölcs tanítvány tanítani fog mestere előtt, már mind el lett mondva Mózesnek a Színáj hegynél.” (Jeruzsálemi Talmud, *Péá* 2:4.)

A Talmudi oldal

1. Lapszám. 2. Oldalcím. 3. Talmudi szöveg. 4. A [Misná és] a Gömárá kezdetét jelölő rövidítés. 5. Témákat elválasztó jel. 6. Zárójelek, a talmudi szövegre vonatkozó javítások. 7. Rási-kommentár. 8. Toszáfot-kommentár. 9–17. Különféle talmudi kommentárok.

A Misna és legfontosabb kommentárjai

A Biblia, a Tóra szövegét és parancsolatait évszázadok és évezredek során kutatták és magyarázták. A szóbeli magyarázatok első kodifikált törvénygyűjteménye a *Misna.*

A Misna első nyomtatott kiadását, mely már 1492-ben megjelent, számos újabb kiadás követte. Ezeket lapszéli kommentárokkal látták el. Ismertetőnkben elsősorban „a Romm testvérek és özvegye" által Vilnában (Wilno, Vilniusz) a XIX. század vége óta többször is kiadott, kommentárokkal ellátott, széles körben elterjedt kiadást mutatjuk be. Ez a kiadás a legtöbb utána megjelentetett „hagyományos" változat alapjául szolgál. A vilnai kiadás felépítése kissé bonyolult, nehezen kiismerhető. Minden egyes oldalon és a kötetek végén is terjedelmes kommentár és magyarázat szerepel a Misna főszövegén kívül.

A mű felépítésének és történetének megértését szolgálja az alábbi leírás, mely bemutatja a könyv felépítését, egyes részeinek jellegzetességeit, címét, történetét és ismerteti a szöveg stílusát és szerzőjét is.

1.

A Misna – המשנה

Típus: főszöveg

Terminológia

A héber „SáNáH" szó azt jelenti: ismételni, és az ismétlés útján történő memorizálásra utal. A „Misna" jelentése következésképp „ami betéve megtanulandó", szemben a Biblia rabbinikus meghatározásával, a „*Mikrá*"-val, minek jelentése: „amit egy *írott* szövegből olvasnak fel és recitálnak".

A *Misna* tehát általánosságban a Szóbeli Tóra teljes hagyományát jelenti, ahogy azt a Bölcsek a polgári időszámítás első évszázadaiban megszerkesztették. Hosszú időn át ezeket a szövegeket, nem írták le, hanem csak szájhagyomány útján maradtak fenn, szemben a Biblia könyveivel melyek az „Írott Tan"-t képezték. Ezt a hagyományt a Misna leírásának korszakában azért törték meg, mert a Szóbeli Tan kezdett feledésbe merülni.

A „*Misná*"-t bizonyos kontextusokban a „*Midrás*"-sal állítják szembe. Az utóbbi gyűjtemény a Biblia szövegéhez csatolt rabbinikus tanítást jelöli, míg az előbbi az Írástól, annak felépítésétől függetlenül rendszerezett vagy megszövegezett tanításokra vonatkozik.

A *Misna* kifejezés legszorosabb értelmében, a rabbinikus irodalomnak arra a meghatározott munkájára vonatkozik, amely a fentebb körvonalazott sajátosságokat testesíti meg.

A Misnában idézett zsidó bölcsek neve *táná* (többes számban *tánáim*), amely a héber SáNáH-val rokon arameus szótőből származik. Azt a korszakot, amelyben a *Misnát* leírták ezért „tannaikus kornak" is nevezzük. A *táná* szó a tannaikus kort követő *ámorá*-periódus egyik tisztségét is jelöli. Az *ámorá*-periódus „tannái", azok a tudós ámorák voltak, akik kitűntek a tannaikus kor szóbeli hagyományainak memorizálásában, és őket kérték meg, hogy az Akadémia tudósai előtt elmondják ezeket a szövegeket.

A *Misna* nagyon kevés kivétellel (ilyenek például az arameus nyelvű jogi dokumentumok) teljes egészében héber nyelvű, és olyan dialektusban íródott, amely megfelel a Júdeában beszélt köznyelvnek.

A Misnát teljes egészében Izráel földjén szerkesztették, és az összes ott idézett bölcs, még ha eredetileg más helyen (Babilonban, Rómában) lakott is, a Szentföldön fejtette ki tevékenységét.

A talmudi oldalon a Misna passzusait (amelyekhez a Talmud kommentárként szolgál), a „MáTNi" rövidítés vezeti be, amely az arameus *mátnitin*, „a mi Misnánk" szó rövidített alakja. Szokás a Babilóniai Talmudban a Misnát a „*mi* Misnánk"-ként (vagy: „az általunk tanult" Misnaként) emlegetni, hogy megkülönböztessük más, „külső", a Misna gyűjteményen kívüli misnáktól, amelyeket arameus szóval *brájtá*-nak nevezünk. A Talmud mindegyik fejezete egy Misna-idézettel kezdődik.

Dátumok

*** Kialakulás**

Bár léteznek olyan hagyományok is a Misnában, amelyek eredete a polgári időszámítás előtti V. századig (a Nagy Gyülekezetig; Lásd. *Nechemjá* 8–10.) nyúlik vissza, és léteznek olyan késeiek is, melyek a harmadik század közepéről származnak, a Misna főszövegének zöme a nagyjából az I. század dereka és a III. század második évtizede között élt szaktekintélyek tanításaiból áll össze.

Ebben az időszakban számos nagy történelmi fordulópont következett be a zsidóság életében, például 68-ben a Második Jeruzsálemi Szentély lerombolása, vagy 135-ben a Simon bár Kochbá (vagy bár Kuzibá) által vezetett és tragikus véget ért Róma elleni felkelés. Mivel a *Misna* lényegében véve vallási törvénykönyv, ezért ezeket a nagy jelentőségű történelmi eseményeket szinte nem is említi egyértelmű módon, pedig a *Misna* megszerkesztését – vagyis a Szóbeli Tan írásba foglalását – sokan éppen az említett eseményekre történt reagálásnak tekintik.

A tudományos és a történelmi irodalomban szokásossá vált, hogy a Misna korát „nemzedékek"-re osztják. E nemzedékeket azokról a városokról nevezték el, ahol a rabbinikus vezetés fő központjai működtek.

E konvenció szerint a tudósok a következő nemzedékekről beszélnek:

– Jávne [=Jamia, Jabne]

A Szentély 68-ban történt lerombolását követően a zsidó közösségi vezetők és a Tóra-tudomány művelői ebbe a tengerparti városkába költöztek.

A jávnei Bölcsekre várt az a feladat (a „rabbi" szó „vallási tanító" értelemben e kor előtt valószínűleg nem volt még használatos), hogy a judaizmust hozzáigazítsák ahhoz az új helyzethez, amelyben a vallási élet nagy központja, a Jeruzsálemi Szentély már nem létezik. Valószínű, hogy az előző generációk szájhagyományának megőrzését Jávnéban kezdeményezték.

„Jávne" legalább két teljes nemzedéket jelöl, dátum szerint a 68-tól 135-ig terjedő időszakot.

Az első Jávne-nemzedéknek olyan kiemelkedő alakjai voltak, mint Rábán Jochánán ben Zákáj (az Akadémia alapítója), Eliezer ben Hirkanosz és Josuá ben Chánánjá rabbi. A későbbi Jávne-periódus, amit néha a Bár-Kochbá-féle felkelés katonai központjára célozva „Bétár nemzedéknek" neveznek, két nagy hatású, Ákiba rabbi és a Jismáél rabbi nevével fémjelzett iskola működéséhez kötődik. A két iskola a Tóra-értelmezés más-más módjait alakította ki.

– Usá

A Bár-Kochbá-felkelés tragikus utóhatásaként a rómaiak teljesen elpusztították Jeruzsálemet, feldúlták Júdea tartományt, Izrael Földjének déli részét, amely addig a zsidó vallási vezetés központja volt. E helyzet miatt a vallási vezetők átköltöztek az északi régióba, Galileába, és a rabbinikus bíróság egy ideig egy galileai faluban, Méir rabbi szülőfalujában, Usában székelt.

A Misna túlnyomó része ebből az időszakból származik. A Bölcsek által a Misnában említett „Usaiak" szinte mindegyike Ákivá rabbi tanítványa volt. Közéjük tartoznak a következő rabbik: Méir, Jehudá [bár Iláj], Simon ben Jocháj, Jozsé [ben Cháláftá], Elázár [ben Sámuá] és a nemzedék fejedelme: (*Nászi*) Rábán Simon ben Gámliél.

– Bét Sáárájim: A szerkesztés nemzedéke

Erről a korszakról az alábbiakban szólunk.

*** Szerkesztés**

Minden ősi forrás egyetért abban, hogy a Misnát Jehudá háNászi (a fejedelem) rabbi állította össze. Jehudá háNászi 217-ben halt meg. [Róla lentebb.] Azt azonban máig vitatják, hogy vajon írásba is ő foglalta-e, vagy csak meghatározta, rendszerezte és rögzítette a még később is csak szájhagyomány útján terjedő szövegeket.

A Misna szerkesztője, aki az előző (Usá) nemzedék legjelentősebb tanítóival együtt tanult, a különböző akadémiákon formált korábbi összeállításokat foglalta össze egy új, egységesített munkában. A Misnában szinte egyetlen olyan részlet nincs, amely egyidős lenne a szerkesztőjével.

Szerző

Jehudá ben Simon rabbi héber titulusa *nászi* (a fejedelem) volt, amivel a zsidó nép hivatalos politikai képviselőjét és szellemi vezetőjét jelölték.

A *nászi* volt a judaizmus legfelső bírói és törvényhozói testületének, a Szánhedrinnek az elnöke. Az polgári i.e. I. században élt, köztiszteletben álló idősebb Hilél idejétől a cím örökletessé vált, és szinte megszakítás nélkül így is öröklődött tovább.

A talmudi szövegekben Jehudá rabbit általában egyszerűen csak „rabbi"-ként, vagy legendás jámborsága folytán „*rábénu hákádos*"-ként, „a mi szent mesterünk"-ként említik.

Hely

Jehudá háNászi rabbi, miután Júdeából elköltözött, a galileai Bét Sáárájimban lakott, ahol a Misna művének legnagyobb részét szerkesztette. Egészségi okokból élete utolsó szakaszát Ciporiban töltötte, de Bét Sáárájimban van eltemetve.

Ismertetés

A Misna, kevés jelentős kivétellel (ilyen például az *Ávot* – Atyák – traktátus) csak a zsidó Szóbeli Tan *jogi* (héberül *hálachá*) részével foglalkozik.

A Misna egyik jellegzetessége, hogy a zsidó vallási törvény hagyományait témák szerint, hat fő körbe csoportosítja. Ezeknek a fő részeknek a neve *szdárim* (egyes számban *széder,* magyarul „rend"). Innen ered a Misna teljes neve: *Sisá szidré Misná* (a Misna hat rendje). Az egyes rendek több tematikus értekezésre vagy traktátusra (héberül *mászechet*, többes számban *mászechtot*) oszlanak. Jóllehet a téma szerinti besorolás az elsődleges, ez alól számos kivétel van, amelyek közül legtöbb a szerkesztés korábbi szakaszainak eltérő rendszerezési elveit tükrözi. A Misna hat rendje a következő:

– Első rend: *Zráim* (Vetések) –סדר זרעים, 11 traktátus

A mezőgazdasággal kapcsolatos törvények, főleg Izrael földjére vonatkoztatva; a kohénokat és a levitákat megillető rész; mi az, amit külön kell választani a terméstől, és a szegényeknek kell adni; valamint az áldások elmondásának törvényei.

– Második rend: *Moéd* (Kijelölt idő, „ünnep") –סדר מועד, 12 traktátus

A szombatra, az ünnepnapokra és a böjtnapokra vonatkozó törvények; az egyes ünnepekre és ünnepnapokra vonatkozó különleges törvények és előírások. A *Skálim* traktátus ugyan nem illeszthető ebbe a meghatározásba, ám mivel a sékel-adót rendszeres időközönként szedték, ezért ebben a rendben kapott helyet.

– Harmadik rend: *Násim* (Asszonyok) –סדר נשים, 7 traktátus

A házasságkötés és az abból származó kötelességek törvényei. Ebben a rendben azonban olyan traktátusok is találhatók (*Nödárim* és *Názir*), melyek csak érintőlegesen kapcsolódnak ehhez a témához.

– Negyedik rend: *Nözikin* (Károkozások) –סדר נזיקין, 10 traktátus

Ez a rend a polgári és büntetőtörvényekkel foglalkozik, a testi fenyítéssel, a halálbüntetéssel, a rabbinikus bíróság felállításával, a bíróság által hozott hibás döntésekkel, valamint a bírósági eljárás rendjével. Ez a rész tárgyalja a bálványimádás, illetve annak elkerülésének törvényeit, a Bölcsek véleményét a legkülönfélébb háláchikus kérdésekben, valamint az etika és a bölcsesség dolgait.

– Ötödik rend: *Kodásim* (Szentségek) –סדר קדשים, 11 traktátus

A *Kodásim* rend (a *Chulin* traktátus kivételével) az áldozatokra és a Szentélyre vonatkozó törvényeket tárgyalja. Ezt a rendet már a talmudi időkben is nehéz stúdiumnak tartották.

– Hatodik rend: *Tehárot* (Tisztulás) –סדר טהרות, 12 traktátus

A rituális tisztaság és tisztátalanság törvényei. Már a talmudi időkben is a Misna egyik legnehezebb rendjének tartották. Ehhez a rendhez – a *Nidá* traktátuson kívül – nem készült Gömárá.

Mindegyik traktátus fejezetekre oszlik, amelyek *misná*nak vagy *hálách*ának nevezett, számozott egységekből állnak. Az idézetek jelölésének szokásos módja tehát a következő: Traktátus, fejezetszám, misna száma (például *Zváchim* 4:2.). A Babilóniai Talmudban található Misna-idézetek nincsenek megszámozva.

A rendeken belül a traktátusok sorrendjét általában a fejezetek száma határozza meg (csökkenő sorrendben). Egyedül a *Zráim* nem illik ebbe a rendszerbe.

A Misna nyilvánvalóan nem azzal a céllal készült, hogy a Szóbeli Tan egészét felölelje. Ugyanazok a Bölcsek, akik munkájukkal hozzájárultak a kialakításához, a tannaita Midrás-gyűjtemények összeállításában is kitűntek.

A Misna formája legjobban azokban a jogi elveknek a kifejtésében tükröződik, amelyeknek bibliai gyökereit úgy dolgozták ki, hogy a nélkül is meg lehessen vitatni őket, hogy szövegmagyarázói eredetükhöz visszatérjenek.

A törvények megformálásában a Misna számos különféle irodalmi szerkezetet alkalmaz:

* Egyes szabályokat név nélkül (*sztám Misná*) idéz, arra utalva, hogy azok mindenki által elfogadott törvények.

* Egyes szabályok vitatárgyainak Bölcseit néven nevezi (például „X rabbi szerint szabad, Y rabbi szerint nem szabad"), de az indokokat többnyire nem fejti ki.

* A Misna gyakran névnélküli nézeteket rendel a néven nevezett Bölcsek véleménye mellé. Ha a névvel jegyzett vélemény mögött egy anonim vélemény áll, azt a következő formula vezeti be: „És a Bölcsek azt mondják...".

Ennek az a magyarázata, hogy az anonim nézetekkel a többség álláspontját kívánták jelezni, s ennélfogva törvényi normaként mutatják be.

Noha a Misna legnagyobb része törvényi rendelkezésekből és vitákból áll, számos más típusú szöveget is tartalmaz, köztük midrás-részleteket (azaz rabbinikus értelmezéssel ellátott bibliai passzusokat), anekdota jellegű precedenseket, rítusok és procedúrák (főleg a Szentély-beli szertartások) részletes ismertetését, és egyebeket.

A Misnának sok olyan kiadása van, amelyben a szöveg „pontozott" (*nikud*), de nincs ennek hivatalosan elfogadott verziója. Léteznek régi „pontozott" kéziratok is, köztük a budapesti, Kaufmann-féle Misna kézirat.

2.

Maimonidész Misna-kommentárjai – פירוש המשניות להרמב״ם

Típus: Kommentár

Cím

Nem maradt ránk olyan feljegyzés, amely szerint az író adott volna címet a munkájának. A kommentárra néha arabul – *Kitáb al-Szirádzs,* A lámpás könyve –, máskor héberül – *Széfer HáMáor* – hivatkoznak. Ma többnyire *Pirus HáMisnájot löháRámbám,* Maimonidész Misna-kommentárjai néven emlegetik.

Dátum

A szerző 1138-tól 1204-ig élt. Tíz teljes évig (1168–1177) dolgozott a másik nagy művén a *Misné Torá*-n, a Törvénykönyvön, melyet egészen élete végéig javítgatott.

Maimonidész huszonhárom és harminc éves kora között (1161–1168) állította össze Misna kommentárját.

Szerző

Mose Maimonidész (Mose ben Maimon rabbi, akit általában neve héber rövidítésével *RáMBáM*-ként említenek) a középkori intellektuális és vallási élet egyik magasan kiemelkedő alakja volt. Törvénykönyve megalkotásán kívül kitűnt a filozófiában, a tudományban, az orvoslásban, a szentírás-magyarázatban és a közösség vezetésében is.

Spanyolországban, Cordobában született, de a vallási indíttatású üldöztetések elől családjával még fiatal korában elmenekült. Előbb a marokkói Fezben állapodtak meg, majd nem egész egy évig Izraelben lakott, s végül Egyiptomban telepedett le.

Maimonidész irodalmi munkái között található egy filozófiai logikával foglalkozó mű; egy judeo-arab nyelvű kommentár a Misnához; a Tóra 613 parancsának felsorolása; a *Misné Torá* törvénykönyv; *A tévelygők útmutatója* című

judeo-arabul írt filozófiai értekezés, továbbá számos levél és válaszlevél, amelyeket különböző zsidó közösségeknek írt.

Hely

Egyiptom, Fusztat (ma Kairó).

Ismertetés

Maimonidész Misna-kommentárja, amit judeo-arabul, az arab judaizált és héber betűkkel írt dialektusában írt, a maga idejében úttörő jellegű munka volt, ugyanis a babilóniai akadémiákat követő zsidók köreiben nem volt szokásos gyakorlat a Misnának a Babilóniai Talmudtól független, önálló tanulmányozása.

Maimonidész arra törekedett, hogy mindegyik Misnát a Talmud által adott értelmezések fényében mutassa be. Mivel a Talmud gyakran egymásnak ellentmondó Misna-magyarázatokat rögzít, és azokat bonyolult vitákban mutatja be (sokszor különböző traktásukban, megosztva), ezért Maimonidésznek el kellett döntenie, hogy melyik magyarázatot fogadja el mérvadónak. Maimonidész kommentárja emiatt sok tekintetben olyan, mint egy irányadó törvénykönyv, és sokan Maimonidész saját összefoglaló törvénykönyve, a *Misné Torá* előzetesének tekintik.

Maimonidész az irányadó törvény meghatározásakor a Talmudban szereplő és a Talmud utáni szaktekintélyeknél megtalálható elveket alkalmazza, de időnként későbbi szaktekintélyek döntéseit is felhasználja. Különös súlyt helyezett Jichák Álfászi rabbi (1013–1103), a legjobban tisztelt spanyol jogszabályalkotó döntéseire, aki az ő apja tanítójának a tanítója volt. Ezen kívül gyakran vette igénybe az ősi rabbinikus irodalmat, főleg a Jeruzsálemi Talmudot, azaz számos kortársával ellentétben, kutatásait nem korlátozta a Babilóniai Talmudra.

A kommentár világos, tömör stílusban íródott, hogy ne csak a szakértők értsék, és hogy segítse a haladó tanulókat a Misna talmudi magyarázatainak felidézésében. Maimonidész, az örök racionalista, többnyire a téma általános elveit részletezi, majd kimutatja, hogy ezek miként tükröződnek a Misnában tárgyalt konkrét példákban. Tekintettel néhány traktátusra, amelyeket a Babilóniai Talmud nem tartalmaz, Maimonidész tudta, hogy ezeknél a traktátusoknál a többi talmudi traktátusban és rabbinikus irodalmi művekben kell megkeresnie az idetartozó magyarázatokat; és főképpen így volt ez a Misnának azzal a hosszú és bonyolult rendjével kapcsolatban, amely a rituális tisztaság törvényeivel foglalkozik – *Széder Tehárot*.

A magához a Misnához fűzött magyarázatokon kívül a kommentárban számos „bevezetés” is található. Ezek tulajdonképpen a Misnával kapcsolatos egyes témakörök monográfiái. A kommentár elején található *Bevezetés* a Szóbeli Tan teljes hagyományát és irodalmát tekinti át, de vannak olyan kitérők is, amelyek az igazi hittel („A hit tizenhárom alapelve”), eszkatológiával, a halál utáni élettel és etikával foglalkoznak.

Maimonidész egész életén át javítgatta Misna-kommentárjait.

A Maimonidész által a Misnáról írt hat kéziratos könyvből, egy a jeruzsálemi Zsidó Nemzeti és Héber Egyetemi Könyvtár birtokában van, négy az Oxfordi Egyetemi Könyvtár tulajdonában, egy pedig még hiányzik.

Az elterjedt héber fordítás hét fordító munkája, akik közül kiemelkedik a rabbi és költő Jehudá Álchárizi (?–1225) és Smuél Ibn Tibon rabbi (1165 k. – 1230 k.). Ezek a fordítások nagyon bonyolult, nehezen érthető héberséggel íródtak. 1963 és 1969 között egy prominens jemeni Maimonidész-kutató, Joszéf Kápách (Kafah) rabbi (1917–2000) kiadta a Maimonidész eredeti kéziratairól készült új, modern fordítását. Ebben a kiadásban került első ízben nyilvánosságra sok olyan javítás (*mádurá bátrá*), amit Maimonidész saját maga eszközölt művében, s mely sok korábbi a *Misné Torá* és e könyv közötti ellentmondást tisztázott.

3.

Bertinorói Ovádjá rabbi Misna-kommentárja
פירוש המשנה להרב עובדיה מברטנורא –

Típus: Kommentár

Dátum

1450 k. – 1510 k.

Szerző

Bertinorói Ovádjá rabbi.

Hely

Bertinorói Ovádjá rabbi egy észak-olaszországi városkában, Bertinoróban született. Olyan kiváló olasz zsidó tudósokkal tanult, mint például Joszéf Colon rabbi. 1486-ban a Szentföldre költözött, ahol Jeruzsálem közösségének elismert vezetője lett. Egy ideig Hebronban élt.

Ismertetés

Ovádjá rabbi kommentárja meglehetősen rövid, és nagyobb részt korábbi munkákból áll össze. Legfontosabb alapja Rásinak a Babilóniai Talmudhoz írt kommentárja. Sok helyen, főképp azokban a traktátusokban, amelyek a Babilóniai Talmudban nem szerepelnek (s ennél fogva ezeket Rási nem is kommentálta), Maimonidész Misna-kommentárjához fordult, alkalmanként a sensi Sámsonét vette át, ritka esetekben saját tanítóit idézi, vagy saját értelmezéseit ismerteti (például amikor olasz nevük szerint azonosít fákat és más növényeket). Maimonidész példáját követve ő is megjelöli, hogy a Misnában melyik nézet az elfogadott.

4.

Toszáfot Jom Tov – תוספות יום טוב

Típus: Kommentár

Dátum

1579–1654

Szerző

Jom Tov Lipman Heller rabbi.

Hely

Jom Tov Lipman Heller rabbi a bajorországi Walersteinben született. Bécsben nevelkedett. Számos rabbinikus posztot töltött be Csehországban (Prágában és Nicholsburgban), Ausztriában (Bécs), Oroszországban (Nimerov) és Lengyelországban (Ludmir). Utolsó állomásán, 1641-ben Krakkó rabbija lett. A krakkói temetőben a kerítés mellett van eltemetve, a szegényeknek és a nincsteleneknek fenntartott parcellában.

Ismertetés

Ez a kritikai kommentár Bertinorói Ovádjá rabbi magyarázó kommentárjához kapcsolódik, többé-kevésbé úgy, ahogy a *Toszáfot* a Rási-féle Babilóniai Talmud-kommentárhoz. Ennek jegyében Heller rabbi rámutat Ovádjá kommentárjának valós és látszólagos ellentmondásaira, valamint a kommentár és annak talmudi forrásai közötti ellentmondásokra, továbbá magyarázatokat ad azokon a pontokon, ahol Ovádjá rabbi nem. Heller rabbi időnként szemrehányást tesz Ovádjá rabbinak, amiért felülbírálat nélkül lemásolta a Rási-féle Misna-értelmezést, és nem vette számításba a talmudi értekezések által megkívánt módosításokat.

A *Toszáfot Jom Tov* a Misna pontos szövegének tisztázására törekszik. Heller rabbi javításai bekerültek az ez után következő kiadásokba.

Heller rabbi eredetileg egy teljes, független kommentárt akart létrehozni, amely tanítójának, a prágai Lőw rabbinak, a „Máhárál"-nak a pedagógiai elvein alapult volna. Lőw rabbi a korának talmudista tudományában eluralkodó, erősen „tekervényes" érvelést („*pilpul*") ellensúlyozó módszerként a Misna-tanulás újjáélesztésére szólított fel.

Egyes népszerű kiadásokban a fent említett kommentár *Ikár Toszáfot Jom Tov* című tömörített változata helyettesíti a hosszú és részletes változatot.

5.

***Mölechet Slomo* – מלאכת שלמה**

Típus: Kommentár

Cím

A kifejezés a *2Krónikák* 8:16-ból való: „Salamon minden munkája”.

Dátum

1567–1624

Szerző

Slomo ben Josuá Ádeni rabbi, aki Becálél Áskenázi rabbi tanítványa volt (aki a *Sitá Mökubecet* írója, amely a középkori kommentárok és ritka kéziratok különböző olvasatainak gyűjteménye).

Hely

Slomo ben Josuá a jemeni Ádenben született, de még gyermekkorában a Szentföldre került. Élete legnagyobb részét a legteljesebb szegénységben, Hebronban töltötte.

Ismertetés

A *Mölechet Slomo* döbbenetes felkészültségről tesz tanúságot a korábbi kommentárok terén, beleértve azokat is, amelyek csak kiadatlan kéziratok formájában léteztek. Az író a különféle Misna-értelmezéseket összeveti a Bertinorói Ovádjá rabbi féle értelmezéssel, és elemzi is őket. Az izraeli *reáliá*ra támaszkodva helyenként fontos adatokat közöl, ide értve a Misnában említett flóra és fauna arab változatát. Ugyancsak értékes feljegyzéseket hagyott hátra a Misna-szöveg kiejtésének hagyományairól.

A *Mölechet Slomo* először a vilnai Romm-féle Misna-kiadásokban jelent meg nyomtatott formában. Egyes kötetekben ugyanazokon az oldalon szerepel, mint a Misna, más kiadásokban külön, a kötet végén.

6.

Tiferet Jiszráél – תפארת ישראל

Típus: Kommentár

Cím

A mű címében szereplő szavak a *Siralmak* 2:1-ből valók: „Izráel pompája”.

Dátum

1782–1861

Szerző

Israel Lipschütz rabbi.

Hely

Danzig (Gdansk; Lengyelország) és Dessau (Németország).

Ismertetés

A *Tiferet Jiszráél* kommentár bizonyos szavak és kifejezések értelmezése, amelyek a szöveghez illesztett lábjegyzetszerű hivatkozások formájában kapcsolódnak a Misnához. Lipschütz rabbi nagy figyelmet szentelt a nyelvtani kérdéseknek és a pontos fordításnak (a nehéz szavakat sokszor németül adta vissza).

A *Tiferet Jeszráél* a Misna-kiadásokban szokás szerint párhuzamos oszlopokba tördelve, két részre van osztva. Az első, a „*Jáchin*" egy szokásos magyarázó kommentár, a másik, a „*Boáz*" *Toszáfot*-stílusú elemző fejtegetéseket tartalmaz. A *Jáchin* és a *Boáz* nevek Salamon Templomának oszlopait jelölték (*1Királyok* 7:21.).

A Misna traktátusok több rendjét általános bevezető előzi meg, amely körvonalazza az egyes rendek fő témáit és fogalmait. A „*Hilchátá Gvirátá*" (Nagy törvények) című rész tételesen felsorolja a törvényeket, a *Sulchán Áruch*-ban meghatározott formájukban. Ezt a részt Lipschütz rabbi fia, Báruch Jichák Lipschütz rabbi fejezte be.

Lipschütz rabbi a *Tiszeret Jiszráél* rövidített változatát is elkészítette, amely egyes kiadásokban a *Zerá Jiszráél* (Izráel magja) cím alatt szerepel.

7.

***Chidusé Máhárich* – חידושי מהרי"ח**

Típus: Kommentár

Cím

A cím magyarul azt jelenti: *Máhárich* értelmezései. A *Máhárich* a szerző nevének héber rövidítése, amihez a megtisztelő „a mi tanító rabbink" jelző járult.

Dátum

?–1744

Szerző

Joél Chászid rabbi.

Az apja munkáját sajtó alá rendező Smárjának, a szerző fiának leírása szerint, Joél rabbi élete utolsó húsz évében minden világi tevékenységgel felhagyott annak érdekében, hogy aszkéta életmódot folytatva kizárólag a Tóra tanulásának és a vallási munkáknak szentelje magát.

Hely

Litvánia.

Ismertetés

A kommentár legfontosabb célja, hogy feloldja a Bertinorói Ovádjá rabbi kommentárja és a *Toszáfot Jom Tov* ellenvetései közötti látszólagos ellentmondásokat.

8.

***Toszáfot* Rabbi Akiva Éger – תוספות רבי עקיבא איגר**

Típus: Kommentár

Dátum

1761–1837.

Szerző

Éger rabbi Közép- és Kelet-Európában nemzedéke egyik legkimagaslóbb rabbinikus szaktekintélye volt. Rendkívüli tehetségnek tartották. 1790-ben Markish-Friedlandban Talmud-akadémiát alapított, ahol elfogadott egy rabbinikus pozíciót, és a Posen-régió főrabbijaként szolgált. A zsidó jog kérdéseiben (amint az válaszleveleiből kitűnik) az egész világból fordultak hozzá zsidók döntéséért. A felvilágosodási és reform-mozgalmak megingathatatlan ellenzője volt.

Hely

Németország, Csehország, Lengyelország.

Ismertetés

Éger rabbi Misna-*Toszáfot*ja, akárcsak a Talmudhoz és a *Sulchán Áruch*-hoz írt *Giljon Hásász* című munkája, olyan művekre hivatkozó rövid utalásokból áll össze, amelyek segítik az adott passzus megértését. A mű arról is nevezetes, hogy rövid kommentárjai a talmudi gondolkodás legmélyebb elemzései közül is feltárnak néhányat.

9.

Toszáfot Ánsé Sém – תוספות אנשי שם

Típus: Kommentár

Cím

A cím jelentése: „Neves emberek Toszáfotja”.

Ismertetés

Főleg későbbi szerzőktől származó Misna-értelmezések antológiája a Misna első és utolsó rendjéhez.

10.

***Misná Risoná* és *Misná Áchároná* – משנה ראשונה, משנה אחרונה**

Típus: Kommentár

Cím

A cím jelentése „Első Misna” illetve „Utolsó Misna”. Ezeket a kifejezéseket maga a Misna is használja a törvények korábbi, illetve későbbi fejlődési szakaszainak jelölésére. A jelen kontextusban azonban azt jelentik, hogy a Misna első illetve utolsó rendjére vonatkozó kommentárok.

Dátum

1762–1843

Szerző

Efrájim Jichák ben Leibus.

Hely

Lengyelország, Premysl és Lisk.

Ismertetés

Ez a két kommentár a *Zráim* és a *Tehárot* renddel foglalkozik, amelyeket a szokásos stúdiumok keretében ritkán tanulmányoznak. Ezek azok a Misna rendek, melyekre nincs Babilóniai Talmud (és ezért Rási magyarázat sincs, hiszen az az utóbbihoz kapcsolódik). A szerző annak érdekében, hogy ezeket a traktátusokat a szélesebb olvasóközönség számára is érthetővé tegye, hosszú és jól áttekinthető értelmezéseket és megjegyzéseket csatol a Misna szövegéhez.

11.

Keháti kommentárja – פירוש קהתי

Típus: Kommentár

Dátum

1910–1976

Szerző

Pinchász Keháti rabbi.

Hely

Pinchász Keháti Ukrajnában született, 26 éves korában Izraelbe alijázott.

Ismertetés

Ez a kommentár eredetileg egy levelező tanfolyam anyaga volt, de később, tekintettel a széleskörű igényre, könyv alakban is megjelentették. Népszerűségét világos stílusának és összefoglaló jellegének köszönheti. A Misna olyan klasszikus kommentátorainak munkáira épül, mint *Bertinorói Ovádjá rabbi*, *Toszáfot Jom Tov*, *Tiferet Jiszráél*, *Mölechet Slomo*, *Maimonidész* és mások.

Keháti jól összefogottan, könnyen érthető idiómában summázza ezeket a kommentárokat. Ritka érdeme, hogy nemcsak a kezdőhöz szól, hanem a tapasztalt talmudista előtt is új utakat nyit a további vizsgálódáshoz.

Eredeti megjelenése óta újra és újra kiadják e művet, és számos nyelvre lefordították.

12.

Oldalszámok

Típus: Tájékozódási segédlet

Mint a legtöbb héber vallási könyv esetén, a Misnában is lapszámozást szokás használni. E számozás egy-egy *lap*ra, azon belül a lap elülső és hátsó oldalára vonatkozik. A számot a könyv kinyitásakor látható első (páratlan) oldal bal felső sarkában egy héber betű jelzi. (Ne feledjük el, hogy a héber szöveg jobbról balra íródik!)

A legújabb kiadványok a szokásos arab számokkal írt *oldal*számozást is használnak; ez a páros oldalakon, a könyv lapjainak jobb felső sarkában látható. Az oldalszám természetesen a héber lapszámozás értékének kétszeresét mutatja. Például a 11. lap páros oldalán a 22-es (arab) oldalszám szerepel.

A lap- illetve oldalszámozást sosem használják az idézetek helyének meghatározására. Mivel nincs általánosan elfogadott lapszámozás, ezért sokkal egyszerűbb a *traktátus, fejezet,* és az adott *misna* számokat megadni. (Másképp van ez a

talmudi idézetekre való utalásoknál, ahol kifejezetten a Talmud lap számait használják.)

13.

Misna traktátusok neve

Típus: Tájékozódási segédlet

A Misna minden traktátusának (héberül *mászechet*) saját héber neve van, amely a felső margó közepén olvasható.

Egy-egy traktátus általában egy-egy konkrét témakörrel foglalkozó kötet, bár előfordul, hogy formai hasonlóságok és más okok miatt több tárgyat is érint.

A *Moéd* rendjében például, amely a zsidó ünnepekkel foglalkozik, külön traktátusok foglalkoznak a szombattal (*Sábát*), a húsvéttal (*Pszáchim*), a Sátoros ünneppel (*Szukká*), az Újévvel (*Ros Hásáná*) és más szent napokkal.

A Misnában összesen hatvan traktátus van. Mivel azonban a Misna értelemzése általában a Babilóniai Talmudra épül, amely néhány hosszabb traktátust rövidebb szekciókra oszt. A *Nözikin* (polgári törvény) harmincegy fejezetét szokás szerint három tarktátusra osztják: *Bává Kámá, Bává Möciá, Bává Bátrá* (Első-, Középső- és Utolsó-kapu), így a traktátusok végleges száma: hatvanhárom.

14.

Misna fejezetszámok

Típus: Tájékozódási segédlet

A Talmud és a Misna minden egyes traktátusa meg van számozva, amit a lap tetején héberül jelölnek.

Néhány nagyon ritka esetben a Babilóniai Talmud fejezeteinek sorrendje eltér a Misna illetve a Jeruzsálemi Talmud sorrendjétől. Így például a *Mögilá* és a *Szánhedrin* traktátus utolsó két fejezetének sorrendje fordított, ami talán azt tükrözi, hogy milyen sorrendben tanulmányozták a babilóniai akadémiákon.

15.

Misna fejezetcímek

Típus: Tájékozódási segédlet

A Misna mindegyik traktátusa fejezetekre oszlik. Az egyes fejezeteknek nevük van, amely általában a Misna-szöveg nyitószavából (vagy szavaiból) származik.

Ha egy traktátusban több fejezet ugyanazzal a szóval kezdődik, valamilyen más azonosítót is társítanak a névhez. Például: „Az első”, „Utolsó”, „Nagyobb”,

és hasonlók. A *Jövámot* traktátusban például a 10. fejezet címe *A nagyobb Háisá,* a 16. fejezeté pedig *Az utolsó Háisá.*

A fejezet címét és számát a lap felső részének közepén tüntetik fel.

A Talmud esetében gyakoribb a fejezetek címének a használata. A Misna fejezeteit azonban egyszerűbben és pontosabban lehet szám szerint azonosítani, ezért a címeket általában nem jelzik a hivatkozások. (Ezzel szemben a Misnának azok a passzusai, amelyek benne vannak a Babilóniai Talmudban, nincsenek megszámozva.)

16.

Misna-utalások – ציונים

Típus: Tájékozódási segédlet

A Misna vilnai, Romm-féle kiadásaiban hivatkozási rendszer (kereszt-referencia) található, mely a Talmud-részletekre és a legfontosabb zsidó törvénykönyvekre hivatkozik.

17.

Misna szövegváltozatok – שנויי נוסחאות

Típus: Tájékozódási segédlet

A Misna vilnai, Romm-féle kiadásai a Misna kéziratos és korai nyomtatott kiadásainak számos különféle olvasatát tartalmazzák, amelyek a Talmudban található Misna-idézetekből, és a fontos budapesti, Kaufmann-féle kéziratból származnak, amelyet sokan a Misna eredeti palesztinai szövege legpontosabb hordozójának tartanak.

18.

Misna számok

Típus: Tájékozódási segédlet

A Misna minden bekezdésének [=*misná, hálachá*] sorszáma van, amit a bekezdés elején, általában nagyobb, héber betűvel jeleznek.

Az európai nyelveken tehát az idézés szokásos módja a következő:

	Traktátus neve	Fejezet száma	Misna száma
Például:	*Bráchot*	4	5

Talmud

Chulin 7. fejezet:

BÁSZÁR SÖNITÁLÉM MIN HÁJÁIN: A FELÜGYELET NÉLKÜL HAGYOTT HÚS

A Talmud szövege

Chulin 95. lap első oldal közepétől
a 96. lap első oldalának közepéig.

A felügyelet nélkül hagyott hús

Ráv azt mondta: Ha egyszer akár egy rövid időre is **egy darab hús** felügyelet nélkül maradt, **eltűnt a szem elől** és nem volt látható**, akkor a** fogyasztása **tilossá válik**, mert elképzelhető, hogy valaki vagy valami, például egy állat kicserélte nem-kóserre. Habár ennek az esélye igen kicsi, de mivel a kóserság törvényei nagyon fontosak, ezért az elővigyázatosság még idáig és kiterjed.

A bálványimádónál talált hús

A fenti szabályt egy brájtá alapján **kétségbe vonták:**

RABBI Jehudá, a fejedelem, azt **MONDJA:** Olyan városban, ahol a **HÚSPIACOT ZSIDÓ MÉSZÁROSOK** látják el, az **A HÚS, AMIT EGY BÁLVÁNYIMÁDÓ** árusnál találnak, **MEGENGEDETT.** Tehát annak ellenére, hogy a hús nyilvánvalóan nem volt zsidó felügyelet alatt, vitatjuk Ráv állítását, és nem aggódunk amiatt, hogy esetleg kicserélték nem kóser húsra. **– ? –**

[A Gömárá válaszol:]

A bálványimádó kezében talált hús más megítélés alá esik mint a felügyelet nélkül maradt hús, mivel amikor a hús őrizetlen marad, fennáll a lehetősége, hogy például egy holló kicserélte egy másik városból származó húsra**.** Itt azonban a bálványimádó nyilvánvalóan megvédte a hollóktól és más állatoktól, és mivel ez a bálványimádó nem maga vágja le az állatokat, amelyeknek a húsát

árulja, hanem zsidó mészárosoktól kapja, akik pedig nem adnak neki *tréfli*t, hogy azt zsidó vevőknek adja[235], ezért ezt a húst el szabad fogyasztani[236].

„Ami a helyéhez van rögzítve, az fele-fele kezelendő"

[A Gömárá egy másik brájtá alapján kétségbe vonja a Ráv-féle szabályozást:]

Jöjj és halld a Ráv-féle rendelkezés elutasítását egy másik brájtából:

Ha **KILENC BOLT** van egy városban, és **MINDEGYIK** kóserül **LEVÁGOTT** állatokat **ÁRUL, ÉS** van **EGY** másik bolt, amelyik ***TRÉFLI* HÚST ÁRUL, HA** valaki húst **VÁSÁROLT EZEKBŐL** a boltokból**, DE NEM TUDJA, MELYIKBŐL VÁSÁROLTA,** akkor a hús **A BIZONYTALANSÁG** miatt **TILOSNAK** minősül, és nem szabad megenni.

Noha a szabály úgy szól, hogy kétség esetén a többség az irányadó, e szabály alól ez az eset egy nevezetes kivétel[237]: ugyanis ha számos megengedett és tiltott tárgy „rögzítve van" (*kávuá*), úgy tekintendő, hogy – a valós számoktól függetlenül – a kisebbség egyenlő mennyiségű a többséggel. Ha tehát a tárgyak *közt* kétség merül fel egy adott tárgy státusát illetően, arra a többségi elv nem vonatkozik, hanem azt mondjuk, hogy annak a valószínűsége, hogy a kérdéses tárgy a kisebbséghez tartozzon, a törvény szerint ugyanakkora, mint annak a valószínűsége, hogy a többséghez tartozik. Ez a szabály az úgynevezett כל קבוע כמחצה על מחצה דמי (*kol kávuá kömechecá ál mechecá dámé*) szabály, azaz *ami [a helyéhez] van rögzítve, az fele-fele kezelendő*.

A mi esetünkben tehát ha valaki húst vásárol az említett tíz bolt valamelyikében, és később elbizonytalanodik, hogy kóser vagy nemkóser húst árusító boltban vette-e, akkor az a kérdés, hogy hol vásárolta a húst, *kávuá* kérdésként, azaz egy *helyéhez rögzített* valamire vonatkozó kérdésként kezelendő, mivel a hús, amit vett, a bolt *belsejéből* származik. Így tehát az egyetlen nemkóser bolt szám-

---

[235] *Ritvá* azt kérdezi: Tételezzük fel, hogy a bálványimádó vigyáz a húsra, de ki állítja azt, hogy egész idő alatt rajta volt a szeme, és egy percre se hagyta felügyelet nélkül? *Ritvá* erre azzal felel, hogy a Ráv-féle szigorítás csak arra az esetre vonatkozik, amikor *biztos*, hogy a hús egy időre felügyelet nélkül maradt. Ha viszont ebben nem vagyunk biztosak, akkor nem kell azzal foglalkoznunk, hogy a hús *esetleg* felügyelet nélkül maradt [mivel az egész Rávféle tilalom önmagában is túlzott szigorúság, amit a Tóra törvényei még akkor sem írnak elő, ha a hús egyértelműen őrizetlenül maradt (*Ros Joszéf*)].

[236] Ezzel a meghatározással a Jeruzsálemi Talmud (*Skálim* 7:2.) nem ért egyet, és az ott leírtakat fogadták el a főbb törvényhozók Maimonidész (*A tiltott ételek törvényei* 8:12.) és a *Sulchán Áruch* (*Jore Déá* 63:1.) is:

"Bölcseink megtiltottak minden olyan húst, amely a piacon vagy a nem-zsidó kezében találtatott. Ez még akkor is így van, ha a környék minden hentese és metszője zsidó. Sőt, még az a kóser hús is, melyet a zsidó felügyeletlenül az otthonában hagyott, ugyancsak tilos.

Mindez csak akkor tilos, ha nincs a szóban forgó húson egy meghatározó jel. Az is megfelel ha akár jel nélkül felismeri a húst, illetve ha meg van csomózva és le van pecsételve."

[237] A Gömárá (*Kötubot* 15a.) bibliai szövegmagyarázat alapján vezeti le.

ban egyenlőnek tekintendő a kóser boltokkal, és mivel a bibliai törvényekkel kapcsolatos megoldatlan kérdések esetén a szigorúbb megoldást kell választani, a húst nem szabad elfogyasztani.

Abban az esetben azonban, **HA** a húst a boltokon kívül **TALÁLTÁK,** és nem lehet megbizonyosodni afelől, hogy melyikből származik, **A TÖBBSÉGHEZ IGAZODUNK**: mivel ebben az esetben a húst már kihozták a boltból, amelyikben tartották, és már nincs a helyéhez rögzítve**.** Így tehát, mikor azt próbáljuk eldönteni, hogy a hús kóser-e vagy sem, már nem helyéhez rögzített tárgyként kezeljük, ennélfogva az az általános szabály vonatkozik rá, miszerint כל דפריש מרובא פריש (*kol döpáris mérubá páris*), azaz *ami elválik, az a többségtől vált el*, és mivel a boltok többsége kóser húst árul, a talált hús elfogyasztható.

Mindenesetre a brájtá második esetéből azt látjuk, hogy jóllehet a hús felügyelet nélkül maradt az utcán, feltételezzük, hogy a város valamelyik boltjából származik, és – Ráv állításával ellentétben – nem foglalkozunk azzal, hogy esetleg hollók hozták ezt egy másik városból, ahol a hús többsége nem kóser. **– ? –**

[A Gömárá válaszol:]

Mikor a Brájtá azt mondja, hogy „…HA a húst a boltokon kívül TALÁLTÁK…”, akkor **itt is** egy olyan esetre céloz, **amikor** a húst **egy bálványimádó kezében találták**, és ebben az esetben nem maradt felügyelet nélkül**.** Nem pedig az utcán heverve találjuk a húst, mivel akkor valóban fölmerülne, hogy esetleg hollók hozták egy másik városból[238].

A nyers és a főtt hús

[A Gömárá egy Misna alapján kétségbe vonja a Ráv-féle szabályozást:]

Jöjjetek és tanuljátok meg a Ráv-féle rendelkezés elutasítását a következő Misnából:[239]

HA VALAKI HÚST TALÁL egy zsidók és bálványimádók által lakott városban, akkor [**HA NYERS], IGAZODJON** a város **MÉSZÁROSAINAK TÖBBSÉGÉHEZ.** Mivel a hús nyers, nekünk csupán azt a kérdést kell föltennünk, hogy az állatot zsidó vágta-e le, s így az kóser. Ennélfogva tehát ha a város mészárosainak többsége zsidó, akkor feltételezzük, hogy zsidó vágta le, s mint

[238] Mindazonáltal, noha a bálványimádóról feltételezzük, hogy a húst a boltból hozta, a hús „rögzített” vagy „elvált” státusa nem azon múlik, hogy a vásárlás pillanatában milyen volt a helyzete, mivel ha bálványimádóról van szó, a kóser és a nemkóser hús egy és ugyanaz. Tehát amíg egy zsidó nem találkozik a húst a kezében tartó bálványimádóval, a hús státusát illetően nincs kérdés. Amikor a kérdés felmerül, a hús már a bolton kívül van, és akkor már *elváltnak* tekintendő. Abban az esetben azonban, mikor a húst egy zsidó vásárolta (amikor is kóser vagy nemkóser státusának már el kellett dőlnie), a státusát a szerint a boltbeli állapota szerint kell meghatározni, amikor is *helyéhez rögzített* volt (lásd *Toszáfot; Chidusé Rabbi Ákivá Éger*).

[239] *Máchsirin* 2:9.

ilyen fogyasztható; ha a városbeli mészárosok többsége bálványimádó, akkor feltételezzük, hogy egy bálványimádó vágta le, s ez esetben a hús *tréfli.*

DE HA FŐTT, AKKOR IGAZODJON AZOKNAK TÖBBSÉGÉHEZ, AKIK HÚST ESZNEK. Ennélfogva ha a lakosság többsége zsidó, a hús – noha felügyelet nélkül maradt az utcán – elfogyasztható.

Még ha a város mészárosainak többsége zsidó is, és nem merül fel az a lehetőség, hogy a hús *tréfli*, ha a húsevők többsége bálványimádó, a húst nem fogyasztható, mert azok főzték meg, akik megvásárolták (akiknek a többsége bálványimádó)[240], és nem a mészárosok (akiknek a többsége zsidó).

Látjuk tehát, hogy a Misna szerzője nem foglalkozik azzal, hogy a húst esetleg hollók hozták egy másik városból, mert ha aggasztaná ez a lehetőség, akkor még ha a város mészárosainak és húsevőinek többsége zsidó volna is, a hús tilalmas lenne (nyersen is, főve is). **– ? –**

[Van egy lehetséges megoldása ennek a problémának, amit a Gömárá kizár:]

És ha erre is azt mondanád, hogy a Misna nem olyan esetre vonatkozik amelyikben a húst az utcán találják, hanem olyan esetre, **amikor egy bálványimádó kezében találják,** akkor miért állítja a Misna ez utóbbi rendelkezésben, hogy **„…HA FŐTT, AKKOR IGAZODJON AZOKNAK TÖBBSÉGÉHEZ, AKIK HÚST ESZNEK"?**

Nézzük meg, hogy a hús **bálványimádónál van-e**, amely esetben feltételezhető, hogy ő főzte meg és így még akkor sem szabad elfogyasztani, ha a lakosság többsége zsidó**, vagy zsidónál**, amely esetben akkor is el szabad fogyasztani, ha a lakosság többsége bálványimádó.

Mivel a Misna nem annak alapján határozza meg a hús státusát, hogy ki tartja a kezében, ezért nyilvánvalóan olyan esetre vonatkozik, amikor a húst felügyelet nélkül, az utcán heverve találják. Ennek ellenére – Rávval ellentétben –, ha a város mészárosainak és lakosságának többsége zsidó, engedélyezi a hús elfogyasztását, és nem tart a hollóktól, akik esetleg kicserélhették azt! **– ? –**

[A Gömárá elutasítja ezt a kérdést:]

Miről van itt szó? Egy olyan esetről, **amikor** a zsidó távol **áll, és** amíg föl nem veszi, **szemmel tartja** a húst, amelyet egy meg nem határozható ember ejtett el**.** Amíg a hús a tulajdonosa kezében volt, nem kellett attól tartani, hogy egy holló kicserélte . Ilyen esetben tehát Ráv rendelkezése nem alkalmazható. Mivel a hús elejtése óta felügyelet alatt volt, ezért nem kell aggódni amiatt, hogy hollók esetleg kicserélték; ugyanakkor azonban, mivel nem tudjuk, hogy a húst eredeti-

[240] A Bölcsek a bálványimádókkal tartott társadalmi kapcsolatok illetve a vegyes házasságok megelőzése érdekében bálványimádók által főzött sokféle étel fogyasztását tiltották; lásd a Misna *Ávodá Zárá* 35b. és *Sábát* 17b.

leg egy zsidó vagy egy bálványimádó ejtette-e el, ezért a többségi elvhez kell igazodnunk.

A szeletelt és a darabolt hús

[A Gömárá egy másik Misna alapján kétségbe vonja a Ráv-féle szabályozást:]

Jöjjetek és tanuljátok meg a Ráv-féle rendelkezés elutasítását a következő Misnából:[241]

AZ OLYAN húst**, AMIT VIDÉKEN** (azaz nem Jeruzsálemben) **TALÁLNAK** az utcán egy olyan városban akár, amelyikben a mészárosok többsége zsidó: ha csak **FEL VAN DARABOLVA, *TRÉFLI*NEK TEKINTENDŐ**, mivel fogyasztása tilos, ezért az ember nem fárad azzal, hogy fölszeletelje, hanem csak feldarabolja, és úgy dobja a szemétre. Ha viszont **SZELETEKRE VAN VÁGVA,** akkor **ENGEDÉLYEZETT**, mivel a mészárosok többsége zsidó és a húst szeletekre vágva és evéshez előkészítve találták, nyilvánvaló, hogy az kóser**.**

Mindenestre azt látjuk, hogy az utcán őrizetlenül heverő szeletelt hús fogyasztható, és nem kell amiatt aggódni, hogy esetleg egy holló kicserélte egy másik városból származó húsra, ahol a mészárosok többsége bálványimádó! **– ? –**

[A Gömárá kizárja az egyik válaszlehetőséget:]

És ha most is azt mondanád, hogy a Misna egy olyan esetre vonatkozik, amikor a zsidó távol **áll, és szemmel tartja** a tulajdonos által elejtett húst (így a hús állandóan szem előtt volt, és Ráv tilalma nem alkalmazható)**,** akkor **miért** rendelkezik úgy a Misna, hogy ha az állat csak **darabokra** volt vágva, akkor **tréflinek tekintjük?** Hiszen ha a zsidó látta, hogy nem szándékosan hajították ki az utcára, akkor feltételeznünk kéne, hogy a hús még akkor is a város többségben kóser húsából való (és a tulajdonos még az előtt ejtette el, mielőtt fölszeletelhette volna)!

A Misna, amelyik abból a feltételezésből kiindulva tiltja a feldarabolt húst, hogy azt eldobták, nyilván egy olyan esetről beszél, amikor a zsidó az utcán találja a húst. Mivel ez így van, ebből következik, hogy az első rendelkezés, amelyik engedélyezi az ilyen hús fogyasztását, ha az szeletekre van vágva, még olyankor is, amikor a húsra senki sem vigyázott, s így elveti Ráv állítását, miszerint a felügyelet nélkül maradt hús nem fogyasztható. **– ? –**

---

[241] *Skálim* 7:3. A Misna annak az esetnek a megvitatásával kezdődik, amikor a jeruzsálemi Szentély udvarán ismeretlen eredetű húst találnak, amivel kapcsolatban leszögezi, hogy ha a hús fel volt darabolva, akkor feltételezhető, hogy *olá*-nak, égőáldozatnak szánták, mivel azt fel szokták darabolni, mielőtt elégették az Oltáron (lásd *3Mózes* 1:6–8*.,* és Misna *Jomá* 26b.).

[A Gömárá megválaszolja ezt a kétségbevonást is:]

Kinek szólt ez a Misna-szabályból levezetett **kérdés**, miszerint az utcán talált felszeletelt hús fogyasztható**? Nem másnak mint Rávnak!** Ráv szerint viszont ennek a kérdésnek, semmi alapja. **Hisz azt mondották, hogy** ezzel a Misna-szabállyal kapcsolatban **Ráv azt mondotta:** a Misna nem a talált hús fogyasztásáról vagy annak tilalmáról szól, hanem amikor a Misna azt állítja, hogy ha valaki húsdarabokat talál az utcán, azok *tréfli*nek tekintendők, akkor ez alatt az értendő, hogy a húsdarabok nem csak *tréflik*, hanem azok *tumá*, azaz tisztátlanság forrásai is[242]. Mármost mikor a Misna később azt mondja, hogy „ha viszont szeletekre van vágva, akkor engedélyezett", akkor az nem azt jelenti, hogy az elfogyasztásuk **engedélyezett**, hanem csak azt, hogy a hússzeletek (a húsdarabokkal ellentétben) nem hordozói **a *növélá* tisztátlansági tilalmának.** Ennek ellenére ezeket a hússzeleteket nem szabad megenni, mert felügyelet nélkül maradtak.

Lévi azonban vitatja a Ráv-féle rendelkezést, és **azt mondja**, hogy a hús attól, hogy felügyelet nélkül maradt, még nem lesz tiltottá. Következésképp ő az egyszerű olvasat szerint értelmezi a Misnát, miszerint a hússzeleteket még **megenni is szabad.**

Ennek a Misnának az alapján tehát nem lehet kérdést szegezni Rávnak, mivel ő azt állítja, hogy a Misna tiltja a hús fogyasztását, és ez a tiltás csak a tisztátlanság törvényére vonatkozik.

(95/b lap kezdődik)

A folyóba ejtett állatfej

[A Gömárá megjegyzi:]

Ez a Ráv-féle szabály, miszerint ha a húst egy időre szem elől tévesztették, nem fogyasztható, **nem volt fehéren-feketén kimondva, hanem** következtetés útján, egy Rávval történt esetből **vezették le.**

Ráv ugyanis egyszer **az Istátit** folyón **járó kompnál ülve látott valakit, aki** egy kóser állat **fejét tisztította** a rajta lévő vértől a folyóban**.** Ez a komp pedig egy olyan város kikötőjében működött, ahol a mészárosok többsége zsidó volt, és az ottani húst kósernek tekintették. A fej **kicsúszott** a kezéből, és a folyóba esett**. Az illető hozott egy kosarat, azt a vízbe merítette,** és **két** fejet **húzott föl vele! Ráv azt mondta: „Így van ez rendjén**, hogy valaki elveszít valamit, és kettőt talál helyette**?** Nyilván már más fejek is voltak előtte a folyóban,

[242] Ezt a tisztátalanságot említi a Biblia (*3Mózes* 11:39.): „Ha elhull valamely barom, amely nektek eledelül szolgál, aki megérinti dögét, tisztátalan legyen estig".

amelyeket esetleg egy holló hozott oda egy olyan városból, ahol a húsok többsége nem kóser! Mindkét fejet **megtiltotta az illetőnek.**[243]

Ráv Káháná és Ráv Ászi csodálkozva **azt kérdezte Rávtól: „**Azért tiltottad meg ezt a húst, mert **a tilalmas hús gyakori,** és **az engedélyezett ritka?** Hisz épp ellenkezőleg: mivel a komphoz közeli városban a húsok többsége kóser, ezért a fogyasztható húsok vannak többségben! Így, még ha mindkét fej ott volt is már, még mindig feltételezhetjük, hogy mindkettő kóser?

Ráv erre azt **felelte: „**Igen! **A tilalmas** hús **gyakoribb."**

Ebből a történetből következtetünk arra, hogy Ráv szerint az a hús, amely egy időre eltűnt szem elől, az tilalmas. Mivel tartanunk kell attól a lehetőségtől, hogy a fejeket hollók hozták egy távoli városból, ahol a nemkóser hús gyakoribb, mint a kóser, ezért összességében valóban a nemkóser hús a gyakoribb. Mert különben mit értett volna az alatt, hogy „a tilalmas hús gyakoribb", hiszen ezen a helyen az engedélyezett hús volt a gyakoribb!

[A Gömárá megvizsgálja a történetből való következtetést:]

Mivel a Gömárának rá kellett mutatnia, hogy Ráv álláspontja (miszerint a szem elől veszett hús tilalmas) nem volt fehéren-feketén leszögezve, hanem egy esetből vezették le, ezért nyilvánvalóan van némi fenntartásunk ezzel a következtetéssel kapcsolatban. A Gömárá tehát megkérdezi:

És mi van, ha ezt a szabályt csak egy **levezetésen keresztül** ismerjük**?** Miféle gyöngeség van ebben a levezetésben?

[A Gömárá válaszol:]

Ez bálványimádók kikötője volt, és noha a város mészárosainak többsége zsidó, ennek ellenére, mivel a kikötőt sok bálványimádó látogatja, fel kell tételeznünk, hogy a hús a kikötőben többségben lévőből való, s így nem kóser**.** Tehát mondhatjuk, hogy Ráv nem amiatti aggodalmában tiltotta a fejeket, hogy azokat esetleg egy holló hozta máshonnan, hanem azért, mert a kikötőben a húsok többsége nem volt kóser. **Logikusnak is tűnik,** hogy valóban ez lehetett Ráv elgondolása, **mert azt mondotta nekik: „A tilalmas** hús **gyakoribb"**, ami feltételezhetően azt jelenti, hogy ténylegesen *úgy tudták,* hogy ezen a helyen a nemkóser hús a gyakoribb**.** De ha Ráv arra gondolt volna, hogy a húst *esetleg* hollók hozták oda egy másik városból, ahol a nemkóser hús a gyakoribb, akkor konkrétan ezt mondta volna ki.

[243] A *Toszáfot* [és *Ritvá*] úgy magyarázza, hogy ha a kosár csak egy fejet merített volna ki, akkor Ráv nem hivatkozott volna a „szem elől tévesztett hús" szabályára, és nem nyilvánította volna tiltottnak. Ráv ugyanis a folyóparton állt, és látta, hogy a fej vízbe ejtése és előkerítése közötti időben nem repült arra holló, ezért nem kell attól tartanunk, hogy az előkerült fejet esetleg egy holló ejtette a folyóba.

Milyen húst evett Ráv?

[A Gömárá fölteszi a kérdést:]

De ha **Ráv** gyakorlatilag tilosnak nyilvánította a szem elől tévesztett húst, akkor egyáltalán **hogyan evett húst?**

[A Gömárá válaszol:]

Az állat levágásának **pillanatában**, azaz rögtön a levágását követően vette át, **amikor** egy pillanatra **sem vette le a szemét** a húsról, és így az nem maradt őrizetlen**.**

Vagy **ha úgy jobban tetszik, mondd azt: amikor a húst** egy zsákba **bekötözték és lepecsételték**, ilyen esetben nem kell attól tartani, hogy a húst esetleg kicserélik**.** Ennélfogva a hús még akkor is fogyasztható, ha őrizetlenül maradt.

Vagy úgy is ehetett húst, hogy **ismertetőjelet tett** magára a húsra (ami bizonyítja, hogy az ugyanaz a darab kóser hús, amit felügyelet nélkül hagyott)**, mint azt Rábá bár Ráv Huná** szokta volt tenni**, aki háromszög formára vágta fel.**

Miért nem vett részt Ráv veje lakomáján?

[A Gömárá egy idevágó esetet idéz:]

Ráv elindult egyszer **a veje, Ráv Chánán házába.** A folyópartra érve **látta, hogy** éppen **közeledik a komp. Azt mondta** Ráv**: „Komp közeledik felém,** ez jó jel: azt jósolja, hogy **ünnep lesz** vejeméknél**!** Miután a komppal átkelt a folyón, **elment** a veje házához**, megállt a kapunál, és belesett az ajtó résén, és odabent** levágott és **felfüggesztett állatokat** látott, melyek az esti lakomához voltak előkészítve**. Kopogtatott,** mire **mindenki kijött, hogy üdvözölje.** A húst előkészítő **mészárosok is kijöttek**, hogy üdvözöljék, és őrizetlenül hagyták a húst**. Ráv** azonban **nem vette le a szemét** a húsról**. Azt mondta** a mészárosoknak**: „Ha most** a ti elővigyázatosságokra hagyatkoztunk volna**, tiltott** húst **etettetek volna a lányom fiaival**, mivel felügyelet nélkül hagytátok a húst**.**

Ráv végül **nem evett abból a húsból.**

[A Gömárá megkérdezi:]

Mi az oka, hogy nem evett a húsból**? Talán amiatt,** hogy **kikerült** a látótérből, azaz felügyelet nélkül hagyták, s így mint „szem elől tévesztett hús” tilalmassá vált**? De hiszen** a történetből kiderül, hogy Ráv **nem vette le róla a szemét**, és így a hús állandó felügyelet alatt volt! **– ? –**

[A Gömárá egy értelmezéssel próbálkozik:]

Inkább az a valószínű, hogy amiatt tartózkodott a hús elfogyasztásától**, mert előzőleg** azzal, hogy a közeledő kompot annak jeleként értelmezte, hogy aznap este a veje házában ünnep lesz, **jövőbe látást gyakorolt**, és ezzel vétett a

Tóra ellen, amely tiltja a jövendölés gyakorlatát[244]**.** Mivel tehát e lakomát illetően jövendölést gyakorolt, nem kívánt részesülni a húsból.

[A Gömárá elveti ezt az értelmezést:]

Ezt a történetet nem magyarázhatjuk így, mivel **Ráv** másutt **azt mondta: „Semmilyen olyan jövendölés nem** tiltott **jövendölés, amely nem** teljesen olyan, mint amilyet **Eliezer, Ábrahám szolgája gyakorolt**[245]**, vagy amilyet Jonátán, Sául fia gyakorolt**[246]**,** melyekben a jövendölő a jövendölés kimeneteléhez köti cselekedetét**!**[247] Így tehát Ráv, aki az épp kapóra jövő kompot csupán annak jeleként értelmezte, hogy este lakomát rendeznek, de nem ennek alapján döntötte el, hogy utazzon-e vagy sem, nem hágta át a Tóra tilalmát, és nem gyakorolt jövendölést!

[A Gömárá válasza:]

Ráv **inkább** azért tartóztatta meg magát a lakomától, mert **az egy „nem kötelező lakoma" volt**, és nem „micva lakoma"[248]**. Ráv pedig** soha **nem vett részt egy „nem kötelező lakomán"**, mivel egy Tóra-tudósnak nem szabad hasznot húznia semmilyen olyan lakomából, amely nem kötődik valamelyik micvához[249]**.**

---

[244] Lásd *3Mózes* 19:26. *Rási*val.

[245] *1Mózes* 24.

[246] *1Sámuel* 14:1–16.

[247] A *Chidusé HáRán* elmagyarázza, hogy a Gömárá nem azt akarja mondani, hogy Eliezer és Jonátán megszegte a jövendölés tilalmát, mivel ez a tilalom csak értelmetlen és logikátlan feltételekre vonatkozik – *Szánhedrin* 65b–66a.). Eliezer esetében azonban az előjel megfelelt a küldetésének, mivel Eliezer tudta, hogy akit az Ég Izsák feleségének és Izrael Matriárkájának rendelt, kedves és figyelmes nő, és döntését erre a „próbára" alapozta. Hasonlóképpen a Jonátán által figyelembe vett előjel is a filiszteus katonák bátorsági próbája volt. Az, hogy nem jöttek le Jonatánhoz és a fegyverhordozójához, azt mutatta, hogy hiányzik belőlük a bátorság, s így valószínű, hogy két merész harcos le tudja győzni őket (lásd még *Rási* és más kommentátorok megjegyzéseit az *1Sámuel* 14:9–10-hez).

Amikor Ráv azt mondja, hogy csak az a fajta jövendölés tilos, amilyenre Eliezer, és Saul fia Jonátán hagyatkozott, akkor ezt nem úgy érti, hogy ők tiltott dolgot cselekedtek, hanem úgy, hogy a Tórának az értelmetlen babonákkal kapcsolatos tilalma csak azokra emberekre vonatkozik, akik a cselekedeteiket kizárólag a babonákra alapozzák – ugyanúgy, ahogy Eliezer és Jonátán támaszkodtak [megengedett módon] a maguk ésszerű előjeleire.

A Tóra mindazonáltal nem tiltja, hogy egy logikátlan jelet kedvező előjelnek tekintsünk: a tilos az, hogy kizárólag erre alapozzuk a döntésünket.

[248] Azaz egy Tóra-tudós lányának és egy tanulatlan embernek a házasságát ünnepelték, ami nem minősül „micva lakomának", lásd *Pszáchim* 49a. (*Rási*)

[249] Rabbi Simon tanításának megfelelően, *Pszáchim* uo.

A bölcsek jövendölései

Ráv kompból jövendölt, azaz ha várt rá komp a kikötőben, akkor útra kelt, mert azt szerencsés jelnek vette, de ha sokat kellett várni a kompra, akkor nem[250]**; Smuél tekercsből jövendölt**, azaz kinyitott egy iránytekercset, és a szeme elé kerülő versből következtette ki, hogyan tovább**; rabbi Jochánán egy gyermek** által idézett vers**ből jövendölt**, azaz ha nem volt biztos a dolgában, akkor megkért egy gyermeket, hogy idézze az általa éppen tanult Biblia idézetet, és az alapján döntött[251]**.**

A babiloniai mester és tanítvány

[A Gömárá elmesél egy esetet, amikor rabbi Jochánán egy versre hagyatkozott, amelyet egy gyermek idézett neki:]

Ráv életének **minden évei** alatt**, rabbi Jochánán a neki** címzett leveleiben **mindig azt írta: „Babilóniai tanítónknak". Amikor Ráv meghalt,** és Smuél lett Babilónia legnagyobb Tóra-tudósa, rabbi Jochánán **Smuélnek** címzett leveleiben **mindig azt írta: „Bibilóniai** tudós**társunknak"**, mivel rabbi Jochánán a Tóra-tudományok terén egyenlőnek tekintette magát Smuéllel**.**

Smuél, amikor ezt észrevette **azt gondolta** magában**: „Hát nem tudok én semmi olyasmit, amiben** járatosabb lennék nála, és **tanítójának** lehetne engem tekinteni**?"**[252] Ezért kiválasztotta a Tóra-tudományok egy olyan területét, ahol meg tudja mutatni rabbi Jochánánnak, hogy őt is megilleti a „Babilóniai tanítónk" címe.

Tehát, Smuél **hatvan évre** előre **megírta neki a naptárhoz** szükséges **kiigazításokat**[253]**.** Rabbi Jochánánra nem hatott a dolog. **Azt mondta: „Ebből** csak azt látom, hogy **csupán a számoláshoz ért."**

Smuél ezután írt **tizenhárom teve**hátnyi[254] állatok kóserságát illető **kérdéseket**, melyekben felmerült a kétely, hogy esetleg **tréflik, és elküldte** rabbi

---

[250] Ez nem azt jelenti, hogy Ráv csak ettől az egy jeltől tette volna függővé az útját (mivel ez valóban tilos lenne; lásd fentebb, a 247. jegyzetet), hanem azt jelenti, hogy ezt is számításba vette hogy utazzon-e vagy sem. Ha tudta, hogy csak nehezen juthat komphoz, akkor minden tényezőt figyelembe véve úgy döntött, hogy nem indul útnak (*Chidusé HáRán*).

[251] A *Chidusé HáRán* fölveti, hogy ebben az esetben esetleg megengedhető kizárólag a gyermek verséből levezetett előjelre hagyatkozni. Ennek az alapja a Gömárá (*Bává Bátrá* 12b.), amely ezt bizonyos mértékben prófétálásnak tekinti, mint azt rabbi Jochánán mondja: „A Szent Templom lerombolásának napjától a prófétálás [képessége] elvétetett a prófétáktól, és a háborodottaknak és a gyermekeknek adatott."

[252] Smuél attól tartott, hogy ebből a rabbi Jochánán-féle megszólításból arra következtetnek majd a babilóniai zsidók, hogy méltatlan Ráv utódlására, kevesebbre fogják tartani és csökkentik a hatáskörét (lásd *Ijun Jáákov*).

[253] Smuél elsőrangú csillagász volt (lásd *Bráchot* 58b.), aki nagyon jól ismerte a Nap és a Hold égi járását, és tudta, milyen számítások szükségesek a zsidó naptár kiigazításaihoz (lásd *Ros Hásáná* 20b.).

[254] Ez a szám túlzás, nem szó szerint értendő. Jelentése: nagyon sok. (*Rási*)

Jochánánnak**.** Ez már tetszett rabbi Jochánánnak, és **azt mondta: „Van egy tanítóm Babilóniában, megyek és meglátogatom.”**

Mielőtt útnak indult, **azt mondta egy gyermeknek: „Olvasd föl nekem azt a versedet**, amelyet épp tanulmányozol**.”** A gyermek **felolvasta neki: „És Sámuel** [Smuél] **meghalt”**[255]**. Rabbi Jochánán azt mondta: „Smuél nyilván meghalt”.** Nem is utazott el.

[A Gömárá megjegyzi:]

Valójában **azonban nem így történt. Smuél nem halt meg, hanem** az Ég avatkozott közbe, **hogy rabbi Jochánán ne fárassza magát.**

Valódi előjelek

[A Gömárá egy Brájtát idéz az előjelekkel kapcsolatban:]

Egy Brájtá azt tanította: RABBI SIMON BEN ELÁZÁR AZT MONDJA: A Tóra tiltja ugyan a jövendölést és a jövendölésre való hagyatkozást, de az eljövendő dolgoknak vannak előjeleik. Így ha valakinek **HÁZ**építés**, GYERMEK** születése **VAGY NŐ** feleségül vétele után sikeres az első üzleti vállalkozása, **NOHA TILOS A JÖVENDÖLÉS**re hagyatkozva üzleti ügyeit kizárólag erre alapozni, **MÉGIS** jó **JEL EZ**, mutatva hogy továbbra is jól megy majd neki az üzlet, és ezt a jelet a többi meghatározó tényezővel együtt szintén számításba lehet venni**.**

[A Gömárá ezt így kommentálja:]

Rabbi Elázár azt mondta: Mindez csak akkor alkalmazható, **ha** az előjel **háromszori** ismétlődés formájában **megerősíttetik**, azaz ha ezek után a történések után háromszor sikerrel jár vagy kudarcot vall**. Ahogyan** látjuk, hogy a bibliai történetben mikor Jákob fiai arra kérték atyjukat, hogy engedje el velük Benjámint Egyiptomba, Jákob szintén hármas jellel felelt mondván, hogy két fiát már elvesztette, és ha elviszik Benjámint, „mindez engem terhel”, azaz nem menekül meg a további tragédiáktól, ahogy **írva van**[256]**: „**És szólt hozzájuk atyjuk, Jákób: Megfosztottatok gyermekeimtől, **József nincsen, Simon nincsen, és el akarjátok vinni Benjámint**, – mindez engem terhel**.”**

A zsinórra fűzött hús

[A Gömárá visszatér a „szem elől tévesztett húsra” vonatkozó Ráv-féle tilalom tárgyalásához:]

Ráv Huná megkérdezte Rávtól: Ha a húsdarabok **egy zsinórra** vannak felfűzve**,** és felügyelet nélkül maradnak, arra **mit mond a törvény?** Kell-e amiatt aggódnunk, hogy a húst esetleg kicserélték, avagy nem?

---

[255] *1Sámuel* 28:3. Az idézett versben Sámuel próféta haláláról van szó.

[256] *1Mózes* 42:36.

Ráv **így válaszolt neki: Ne légy** olyan **ostoba,** hogy **zsinórra** fűzött húsok dolgában tudakozódsz**,** mert **az** nyilvánvalóan **ismertetőjel**, és mutatja, hogy nem cserélték ki a húst. A hús tehát elfogyasztható**.**

[A Ráv-féle rendelkezés egy másik változata:]

Vannak, akik úgy tartják, hogy Ráv Huná mondotta Ráv nevében: A zsinórra fűzött húsnak a zsinór **ismertetőjele**, amely egyértelműen mutatja, hogy a húst nem cserélték ki, és akkor is el szabad fogyasztani, ha őrizetlenül maradt**.**

Megengedett hús a Jom Kipur előtti napon

A Nöhárdöá-i Ráv Náchmán a Jom Kipur előtti napon meglátogatta Pum Náhárában Ráv Kahanát. Hollók jöttek, és **májakat és veséket dobáltak** az utcákra**.** Ráv Káháná **azt mondta: „Fogd és edd. Ma a megengedett** hús **a gyakoribb."** Ugyanis ezen a napon zsidók vágják le a legtöbb állatot, és mivel ezeknek az állatoknak a zöme nem *tréfli*, a hús kósernek tekintendő.

Ráv Káháná tehát vitatja Ráv rendelkezését, miszerint a szem elől tévesztett hús fogyasztása tilos.

Felismerés kinézetre

Ráv Chijá bár Ávin egyszer **egy borospince hordói közt elvesztette** egy kóser állat végbelét, és később megtalálta**. Eljött Ráv Huná elé**, és megkérdezte: feltételezheti-e, hogy ez ugyanaz a kóser hús volt, amit elvesztett, vagy sem**.** Ráv Huná **azt felelte: „Van rajta valamilyen ismertetőjel**, amiről felismered**?"** Mert ha nincs, akkor bizony tartanunk kell attól, amit Ráv mondott[257], hogy ez nem ugyanaz a hús, mert esetleg egy holló időközben kicserélte. Ráv Chijá **így válaszolt: „Nincs."** Ráv Huná ekkor azt kérdezte: **„Az emlékezetedben megmaradt a kinézete,** felismered-e**?"** Ráv Chijá **azt felelte: „Igen",** amire Ráv Huná azt mondta: **„Ha így áll a helyzet, akkor eredj érte**, és edd meg**.** Ha ugyanis valaki felismeri, hogy a talált hús azonos azzal, amit elvesztett, akkor ez elegendő bizonyság arra, hogy ez valóban ugyanaz a hús.**"**

[Egy hasonló eset:]

Ráv Chániná Chozáá elvesztett egy darab kóser **hátszint**, és később megtalálta**. Eljött Ráv Náchmán elé**, és megkérdezte: feltételezheti-e, hogy ez ugyanaz a kóser hús volt, amit elvesztett, vagy sem**.** Ráv Náchmán **azt felelte: „Van rajta valamilyen ismertetőjel**, amiről felismered**?"** Mert ha nincs, akkor bizony tartanunk kell attól, amit Ráv mondott, hogy ez nem ugyanaz a hús. Ráv Chániná **így válaszolt: „Nincs."** Ráv Náchmán ekkor azt kérdezte: **„Az emlékezetedben megmaradt a kinézete**, felismered-e**?"** Ráv Chániná **azt felelte: „Igen",** amire

[257] Ráv Huná Ráv tanítványa volt.

Ráv Náchmán azt mondta: **„Ha így áll a helyzet, akkor eredj érte,** és edd meg. Ha ugyanis valaki felismeri, hogy a talált hús azonos azzal, amit elvesztett, akkor ez elegendő bizonyság arra, hogy ez valóban ugyanaz a hús.**”**

[A Gömárá még egy hasonló esetet idéz:]

Ráv Nátán bár Ábájé egyszer elvesztett egy orsónyi *töchélet*tel festett fonalat[258], és később megtalálta**. Eljött Ráv Chiszdá elé**, és megkérdezte: feltételezheti-e, hogy ez ugyanaz a *töchélet*tel festett fonal volt, amit elvesztett, vagy esetleg hamisított festékkel van megfestve**.** Ráv Chiszdá **azt felelte: „Van rajta valamilyen ismertetőjel**, amiről felismered**?”** Ráv Nátán bar Ábájé **így válaszolt: „Nincs.”** Ráv Chiszdá ekkor azt kérdezte: **„Az emlékezetedben megmaradt a kinézete**, felismered-e**?”** Ráv Nátán bár Ábájé **azt felelte: „Igen”,** mire Ráv Chiszdá **azt mondta: „Ha így áll a helyzet, akkor eredj érte,** és készíts belőle *cicit*et.”

Jobb a felismerés mint a beazonosítás

[A Gömárá összeveti az ismertető jelek és a felismerés megbízhatóságát:]

Rává azt mondta: Régebben azt mondtam, hogy az ismertetőjel jobb, mint az emlékezetből való felismerés, hiszen a törvény azt írja elő, hogy **visszaadjuk az elvesztett tárgyat** annak, aki megmutatja nekünk **az ismertetőjelét, de nem adjuk vissza** annak, aki azt állítja, hogy **emlékezetből felismeri**[259]**.** Most **viszont, hogy hallottam ezeket a tanításokat,** amelyekben a Bölcsek kósersági ügyek tekintetében megbíztak a szemmel történő felismerésben, **azt mondom, hogy a szemmel történő felismerés jobb,** mint az ismertetőjel.

(96/a lap kezdődik)

Hogyan ismeri fel a vak férfi a feleségét?

[A Gömárá további érveket sorol a felismerés érvényessége mellett:]

Mert ha nem ezt mondod (mármint hogy a szemmel történő felismerés elegendő), akkor **hogyan élhet egy vak férfi** házaséletet **az ő feleségével, és hogyan élhet bárki** házaséletet **a feleségével éjszaka?** A férjet mindkét esetben sötétség veszi körül, és lehetséges, hogy véletlenül (de a törvény által tiltottan) egy másik nővel hál. **Csakhogy** azt a következtetést vonjuk le, hogy a sötétben elég ha a férj **a hangjáról felismeri** a feleségét**.** Ha pedig ez így van akkor **itt is** és minden más esetben is elfogadható **a szemmel történő felismerés.**

Rási megjegyzi: Ellenben még mindig nem adunk vissza talált tárgyat olyan embernek, aki nem tud ismertetőjelet leírni. Nem azért nem adjuk vissza, mert a

[258] A Tóra (*3Mózes* 15:37.) úgy rendelkezik, hogy a cicit bizonyos szálait *töchélet*-tel fessék meg. Mivel a *töchélet*et drágán adták, ezért fenn állt a csere veszélye.

[259] Hacsak nem Talmud-tudós az illető [lásd *Bává Möciá* 23b.] (*Rási*).

vizuális felismerés nem megbízható, hanem azért, mert gyanítjuk, hogy mivel az ember természetétől fogva hajlamos lopásra és erkölcstelenségre[260], ezért szándékosan vagy a tényeket eltúlzásával – mert azt hiszi, hogy a tárgy az övé – hazudik[261].

A gyilkos azonosítása

[A Gömárá egy további bizonyítékot említ:]

Ráv Jichák, Ráv Mösársijá fia, azt mondta: Tudd, hogy a szemmel történő felismerés megbízhatóbb, mint az ismertetőjel, **hiszen** a törvény kimondja, hogy **ha két** tanú **jön** a bíróság elé**,** és **azt mondják: „Egy ember, akinek ilyen meg olyan ismertetőjele van, megölt egy** másik **embert",** de személyesen nem ismerik a tettest, ezért nem tudják megmondani, hogy ki volt az, akkor **azt az embert nem végezzük ki** gyilkosságért, hiszen ilyenkor nem az egész személyt, hanem csak *egy* rajtalevő ismertető jelet ismernek fel, **ha viszont azt mondják: „Látás alapján** fel**ismerjük** a gyilkost**",** és azonosítják, **akkor** ez alapján **kivégezzük** őt, mivel amikor látás alapján felismerik, akkor azon nyomban már *egész személyét* be tudják azonosítani, hogy ez nem más, mint ő.[262]

Ismerősről nem kell azonosító jel

[A Gömárá egy gyakorlati bizonyítékot mutat arra az esetre, amikor a szemmel történő felismerés jobb, mint az ismertetőjel:]

Ráv Ási azt mondta: Tudd, hogy a szemmel történő felismerés megbízhatóbb, mint az ismertetőjelek, **mert ha egy ember azt mondja a küldöncének: „Hívd ide ezt és ezt az embert, akinek ilyen meg ilyen ismertetőjele van", akkor nem biztos, hogy a küldönc** ezek alapján **felismeri. Ha viszont ismeri** az illetőt, akkor biztos, hogy **amikor meglátja, tudni fogja, hogy érte** küldték**.**

---

[260] Lásd Misna, *Mákot* 23b.

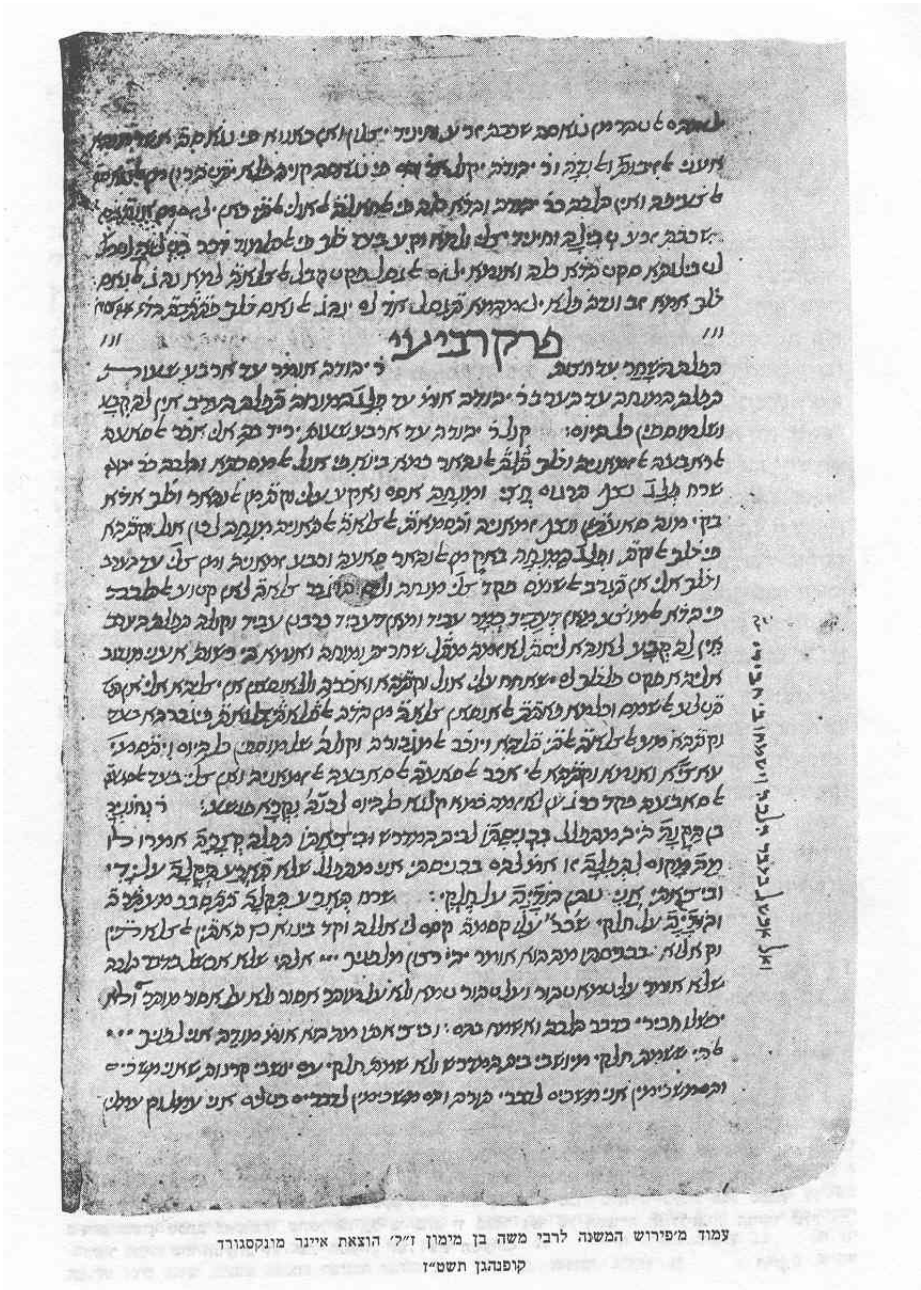
[261] A Talmud-tudós becsületességében azonban a tisztelet alapján megbízunk, és ha azt állítja, hogy a talált tárgyban a sajátját ismeri fel, akkor a szemmel történt felismerés alapján visszaadjuk neki.

[262] Lásd rabbi Cvi Orenstein *Sut Birkát Röcá* című könyvében 3. fej.

A ZSIDÓ TUDOMÁNYOK

Fejezetek a klasszikus forrásokból

3. Hálachá

עמוד מ׳פירוש המשנה לרבי משה בן מימון ז״ל׳ הוצאת איינר מינקסגורד
קופנהגן תשט״ז

Maimonidész saját kézzel írt Misna magyarázatának egy lapja

Maimonidész, Mose ben Máimon, a Rámbám:

Széfer Áhává: A szeretet könyve

Hilchot Bráchot – Az áldások szabályai

10. fejezet

Az alkalmi áldások

„...aki életben tartott..."

1. §. A Bölcsek a Szent – áldott legyen! – elismeréseként, és a Neki címzett hálaként számos olyan áldást bevezettek, amelyeknek vagy az eleje vagy a vége nem a *Báruch* – „Áldott" szóval kezdődik. Hasonlóak ezek azokhoz az ima-áldásokhoz, amelyeket már említettünk. Ezek közé az áldások közé a következők tartoznak:

Annak, aki új házat épít, vagy új tárgyat vásárol – attól függetlenül, hogy volt e már tulajdonában hasonló érték –a következő áldást kell mondania: „Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, ki életben tartott, megőrzött bennünket, s engedte megérnünk ezt a mai napot!"

2. §. Hasonlóképpen: aki több mint harminc nap után látja ismét a barátját, annak el kell mondania ezt a *sehechejánu* – „életben tartott" kezdetű áldást.

Ha pedig több mint tizenkét hónap után látja először, akkor az „Áldott vagy Te, Örökkévaló... aki feltámasztod a halottakat!" áldást kell elmondania.

Aki olyan gyümölcsöt lát, amely csak az év egy bizonyos szakában terem, annak első megpillantásakor ugyancsak el kell mondania az *életben tartott* áldást.

A jó és a rossz hír hallatán

3. §. Amikor kedvező dolgot hall valaki, akkor a következő áldást kell elmondania: „Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, a jó és jótevő!" Ha rossz hírt hall, akkor ezt az áldást kell elmondania: „Áldott [vagy, Te...], az igaz bíró!"

A nem kívánatos eseményekre ugyanolyan bizakodó lélekkel kell mondani az áldást, mint amilyen örömmel mondjuk az örvendetes dolgok esetén. Erre utal az Írás[263]: „Szeresd hát az Örökkévalót, a te Istenedet egész szíveddel, egész lelkeddel és egész erőddel." A szeretetnek ebbe a megparancsoltatott dimenziójába az is beletartozik, hogy még nehéz időkben is boldogan fogadjuk el és dicsérjük az Örökkévalót.

[263] *5Mózes 6:5*

4. §. Amikor valakivel valamilyen kedvező dolog történik, vagy kedvező híreket hall, még akkor is el kell mondania *a jó és jótevő* áldást, ha a kívánatos esemény végeredmény később valószínűleg valamilyen gondot okoz. És ellenkezőleg: ha valakivel valamilyen kedvezőtlen dolog történik, vagy kedvezőtlen híreket hall, akkor is el kell mondania *az igaz bíró* áldást, ha a kedvezőtlen eseménynek később valószínűleg szerencsés végkimenetele lesz. Az áldások elmondásakor nem a lehetséges végkifejletet vesszük tekintetbe, hanem csak a jelenlegi helyzetet.

Áldás az esőért

5. §. A bőséges eső esetén elmondandó áldásokra a következő szabályok vonatkoznak: Ha valaki egyénileg birtokol földet, akkor az *életben tartott* áldást mondja el. Ha másokkal közösen birtokolja a földet, akkor a *jó és jótevő* áldást mondja. Ha pedig az illetőnek nincs földje, akkor ezt az áldást mondja:

Hálát adunk Neked, Örökkévaló Istenünk, minden egyes cseppért, amit lebocsátottál ránk. „Ha szánk tengernyi dallal lenne tele... – itt a szombat reggeli *Nismát* ima szövege következik[264] egészen addig, hogy – mindezek hálálják, áldják és dicsérjék nevedet Királyunk." Áldott vagy Te Örökkévaló, sokszoros köszönetre és dicséretre méltó Isten!

6. §. Mikor kell az esőre az áldást elmondani? Amikor oly sok esővíz gyűlik össze a föld színén, hogy a leeső cseppek buborékokat keltenek, és a buborékok egyesülnek.

Áldás az örökségért

7. §. A következő áldást akkor kell elmondani, amikor valaki az apja halálhírét veszi, és ő az örököse. Ha vannak fivérei, akik osztoznak az örökségben, akkor előbb *az igaz bírót* kell elmondania, utána pedig *a jó és jótevőt*. Ha pedig nincsenek fivérei, akkor az *életben tartott* áldást mondja el.

Összefoglalva: Ha a javakon többen osztoznak az illetővel, akkor *a jó és jótevőt* kell elmondania, ha viszont a javak egyedül őt illetik, akkor az *életben tartott* áldást mondja el.

8. §. Négy esetben mond az ember különleges hálát: ha beteg volt és meggyógyult; ha börtönben volt és kiszabadult; ha tengeri utazás után megérkezett úti céljához; és ha úton járóként, településhez ért.

Ezt a hálaadást tíz férfi jelenlétében kell elmondani, akik közül kettő bölcs, ahogy erre a vers utal[265]: „Magasztalják őt a nép gyülekezetében, és dicsérjék a vének gyűlésében!"

---

[264] *Sámuel imája* 212. old.

[265] *Zsoltárok* 107:32

Hogyan kell hálát adni, és milyen áldást kell mondani? Ki kell állni az imént említett gyülekezet közepére, és azt kell mondani: „Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, aki jót tesz az érdemtelennel is, és velem is jót tett!”

Azok, akik hallják, így felelnek erre: „Aki jót tett veled, az tegyen veled továbbra is!”

Történelmi helyszín

9. §. Ha valaki egy olyan helyre ért, ahol csoda történt a zsidó néppel – például a Vörös-tengerhez, vagy a Jordán-folyón átkelve –, a következő áldást kell mondania: „Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, aki csodákat tett őseinkkel ezen a helyen!”

Ezt az áldást kell elmondani minden olyan helyen, ahol a csodák sok ember kedvéért történtek. Ha viszont egyetlen ember érdekében történt a csoda, akkor annak az embernek, a fiának és az unokájának a következő áldást kell elmondania: „Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, aki csodákat tett velem ezen a helyen!”; vagy „...aki csodákat tett atyáimmal ezen a helyen!”

Aki megpillantja az oroszlánbarlangot [amelybe Dánielt vetették[266]] vagy a tüzes kemencét, amelybe Chánánját, Misáélt és Ázárjét vetették[267], az a következő áldást mondja: „Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, aki csodákat tett az erényesekkel ezen a helyen!”

Aki olyan helyet pillant meg, ahol hamis isteneket imádnak, az a következő áldást mondja: „Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, aki türelmet tanúsít azokkal szemben, akik szembeszegülnek akaratával!”

Ha olyan helyet pillant meg Izraelben, ahonnan a hamis istenek imádását gyökerestől kiirtották, a következő áldást kell mondania: „…aki gyökerestül kiirtotta a bálványokat országunkból!”

A diaszpórában pedig ezt az áldást kell mondani: „...aki gyökerestül kiirtotta a bálványokat erről a helyről!”

És mindkét esetben azt is hozzá kell tennie: „Ahogyan gyökerestül kiirtottad erről a helyről, úgy legyen kiirtva minden helyről, és fordítsd híveinek szívét a Te szolgálatod felé.

Áldás a zsidó népre

10. §. Aki zsidó települést pillant meg, az ezt az áldást mondja: „Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, aki fönntartja az özvegy[268] határát!”

---

[266] *Dániel* 6

[267] Uo. 3

[268] Az özvegy kifejezés a száműzetésben élő zsidó népre utal, amely visszavárja messzi földre távozott urát, az Örökkévalót. Az analógia a Bibliában található, ahogy a Példabeszédek írja (15:25): „A gőgösök házát összedönti Isten, de megszilárdítja az özvegyek határát.”

Aki pedig lerombolt zsidó házakat lát, annak az „Áldott… az igaz bíró” áldást kell elmondania, aki pedig zsidó sírokat, annak a következőt: „Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, aki igazságosan teremtett téged, igazságosan ítélt meg, igazságosan tartott meg, igazságosan vette el életed, és végül igazságosan emel majd az eljövendő világ életébe. Áldott vagy Te, Örökkévaló, aki feltámasztja a holtakat!”

11. §. A következő áldásokat olyankor kell elmondani, amikor valaki hatszáz-ezer embert együtt lát.

Ha az embertömeg a pogány népekből áll, akkor a következőt: „Megszégyenült anyátok nagyon, elpirult a ti szülőtök; íme a nemzetek vége: puszta, vadon és sivatag.[269]„

Ha zsidók, és Izraelben vannak, akkor így szól az áldás: „Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, a Bölcs, a titkok ismerője!”

Aki nem-zsidó bölcset lát, az ezt az áldást mondja: „Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, ki halandó embernek részt adott bölcsességéből!”

Aki zsidó bölcseket lát, annak a következő áldást kell mondania: „…aki bölcsességéből részt adott az istenfélőnek!”

Aki zsidó királyt lát, az a következő áldást mondja: „Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, aki dicsőségéből részt adott az istenfélőnek!!”

Aki nem-zsidó királyt lát, annak a következő áldást kell mondania: „Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, ki halandó embernek részt adott dicsőségéből!”

A természet csodái

12. §. Aki különös bőrű, arcú, vagy torz tagú embert lát, ezt az áldást mondja: „Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, aki megváltoztatja a teremtményeket.”

Amikor valaki vak, féllábú vagy hasonló embert lát, vagy olyat, akinek a bőre kelevényes vagy fehér foltok borítják, annak az „igaz Bíró” áldást kell elmondania. Ha ezek az emberek az említett rendellenességekkel születtek, akkor az „aki megváltoztattad teremtményeidet” áldást kell elmondani.

Ha valaki elefántot, majmot vagy baglyot lát, a következő áldást kell mondania: „Áldott vagy Te... aki megváltoztattad teremtményeidet.”

13. §. Ha valaki szép és jól-formált teremtményeket vagy szép fákat lát, annak a következő áldást kell elmondania: „…kinek ilyen a világa!”

Aki tavasszal, *niszán* havában kimegy a mezőre vagy a kertbe, és ágakat hajtó, virágzó fát lát, annak a következő áldást kell elmondania: „Áldott vagy Te,

[269] *Jeremiás* 50:12

Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, kinek világa nem szűkölködik semmiben, aki szép teremtményeket és fákat teremtett belé az ember élvezetére!”

14. §. Amikor valaki a következők bármelyikét tapasztalja: rendkívül erős szelet; villámlást; mennydörgést; hangos robajlást, amelyek olyan hangot keltenek, mintha hatalmas malmok működnének a földön; hullócsillagot vagy üstököst, akkor annak a következő áldást kell elmondania: „Áldott…, kinek erejével és hatalmával tele a világ!”

Vagy ha kívánja, mondhatja ezt azt áldást: „…aki megismétli a teremtés művét!”

15. §. Amikor valaki több mint harminc nap után először pillant meg hegyet, dombot, tengert, sivatagot vagy folyót, annak az „…aki megismétli a teremtés művét!” áldást kell elmondania.

Amikor valaki több mint harminc nap után először pillant meg óceánt, annak a következő áldást kell elmondania: „Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, aki az óceánt alkotta!”

A Napra és a Holdra

16. §. Aki szivárványt lát, annak a következő áldást kell elmondania: „Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, aki megemlékezik szövetségéről, hű szövetségéhez, és betartja szavát!”

Amikor valaki újholdat lát, annak a következő áldást kell elmondania: „Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, ki egy szavával megalkotta az egeket, és leheletével minden seregét! Szabályozta idejüket, s nem engedi, hogy változtassanak feladatukon. Azok meg örömmel teljesítik teremtőjük kívánságát – igazságosan cselekszik Ő, és igaz, amit tesz. Meghagyta a Holdnak, hogy megújhodjék szép koronaként azok számára, kiket Isten ölében hord, mert azok is ugyanúgy meg fognak újulni, hogy dicsőíthessék Teremtőjüket uralma dicsőségéért. Áldott vagy Te, Örökkévaló a hónapok megújítója!”

17. §. Ezt az áldást állva kell elmondani, mert aki a megfelelő időben mond áldást a Holdra, az úgy tekintendő, mint aki az Isteni Jelenlétet köszönti.

Ha valaki az első este nem mondja el az áldást, megteheti a hónap tizenhatodik napjáig, teliholdig.

18. §. Aki a kedd este kezdődő huszonnyolc éves ciklus elején, a tavaszi napéjegyenlőség napján látja a Napot, [annak áldást kell elmondania]. Ha szerda reggel pillantja meg a Napot, el kell mondania az „…aki megismétli a teremtés művét!” áldást.

Hasonlóképpen az „…aki megismétli a teremtés művét!” áldást kell elmondani olyankor is, amikor a Hold a hónap elején eléri a *tle* [Bak] állatövi csillagképet, amikor is nem mutat se délre, se északra. Hasonlóképpen kell tenni, mikor a külön-külön szférákban keringő többi öt csillag bármelyike elér a Bak csillag-

képhez, és nem mutat se északra, se délre, és amikor a Bak csillagkép emelkedni látszik [az égbolt] keleti szegletében.

Pogányok települése

19. §. Amikor valaki pogány települést pillant meg, olyankor ezt a verset[270] kell elmondania: „A gőgösök házát kiszakítja az Örökkévaló." Ha elhagyott pogány települést pillant meg, akkor pedig ezt a verset[271] kell mondania: „Megtorlásnak Istene, megtorlásnak Istene, jelenj meg!" Amikor valaki pogány sírokat pillant meg, akkor ezt a verset[272] mondja: „Megszégyenült anyátok nagyon..."

A fürdőben

20. §. Aki fürdőházba lép be, mondja ezt az áldást: „Legyen a Te akaratod, Örökkévaló Istenünk, hogy engedj engem békében belépni és távozni, és ments meg ettől és hasonlóktól a jövőben!"

A fürdőből távozva azt kell mondani: „Hálát adok Neked, Örökkévaló Istenünk, hogy megmentettél a tűztől!"[273]

Érvágásra

21. §. Aki eret vágatni készül, ezt mondja: „Legyen a Te akaratod, Örökkévaló Istenünk, hogy ez a cselekedet gyógyulást hozzon nekem, mert Te nagylelkű gyógyító vagy," Utána ezt az áldást kell elmondani: „Áldott vagy, Te, Örökkévaló... betegek gyógyítója!"

Könyörületkérés

22. §. Aki a gabonaraktára tartalmát megmérni indul, mondja ezt: „Legyen a Te akaratod, Örökkévaló Istenem, hogy áldást küldj kezem munkájára." A mérés megkezdésekor ezt kell mondani: „Áldott legyen, aki áldást küld erre a gabonahalomra!"

Ha a gabona megmérése után könyörületért folyamodik, akkor imája már hiábavalónak tekintendő. Hasonlóképpen: bárki, aki az Örökkévalóhoz kiált könyörületért már megtörtént események után, az hiábavalóan imádkozott.

A tanházban

23. §. Amikor valaki belép a tanházba, mondja ezt: „Legyen a Te akaratod, Örökkévaló Istenem, hogy ne hibázzak egyetlen törvényben sem, hogy ne nevez-

---

[270] *Példabeszédek* 15:25.

[271] *Zsoltárok* 94:1.

[272] *Jeremiás* uo.

[273] Azokban az időkben a fürdő közvetlenül a kazán fölött helyezkedett el, és fennállt annak a veszélye, hogy beszakad a mennyezet, a medence alja, és a fürdőzők a tűzbe esnek. (*Sulchán Áruch*, *Orách Chájim*: 230:*Mágén Ávráhám*, 5)

zek tisztát tisztátalannak, se tisztátalant tisztának, se megengedettet tiltottnak, se tiltottat megengedettnek, és hogy ne tévedjek egyetlen tórai törvényben sem, amiért társaim kinevetnének, és társaim se tévedjenek, hogy én ne nevessem ki őket.

24. §. Amikor valaki kilép a tanházból, ezt kell mondania: „Köszönöm Neked, Örökkévaló Istenem, Urunk, hogy helyet adtál nekem azok között, akik a Tanulás Házában ülnek, és nem azok között adtál nekem helyet, akik az utcaszegleteken ülnek. Én korán kelek, és korán kelnek ők is: én kora reggel a Tóra szavaira kelek, ők haszontalan dolgokra kelnek kora reggel. Én munkálkodom, és ők is munkálkodnak: én a Tóra szavaiért munkálkodom, és jutalmat kapok; ők munkálkodnak, de nem kapnak jutalmat. Én futok, és ők is futnak: én az eljövendő világbeli életért futok, ők a pusztulás verme felé."

A nagyvárosban

25. §. Aki nagyvárosba lép be, mondja ezt: „Legyen a Te akaratod, Örökkévaló Istenem, hogy engedj engem békében ebbe a nagyvárosba belépni." Miután belépett, ezt kell mondania: „Köszönöm Neked, Örökkévaló Istenem, hogy engedtél békében belépni."

Aki távozni akar, annak ezt kell mondania: „Legyen a Te akaratod, Örökkévaló Istenem, hogy engedsz engem ebből a nagyvárosból békében távozni." Miután békében távozott, mondja ezt:

„Köszönöm Neked, Örökkévaló Istenem, hogy engedtél békében távozni. Ahogyan engedtél békében távozni, úgy vezess utamon békében, vezéreld lépteim békében, tarts meg békében, és útközben menekíts meg engem az ellenség kezétől, és az úton ólálkodó rosszakaróktól."

Könyörgés és hála az Örökkévalónak

26. §. Az általános szabály így szól: Jövőbeli eshetőségek esetén mindig fel kell kiáltani az Örökkévalóhoz. Meg kell köszönni az Örökkévalónak azt, ami a múltban történt, köszönetet kell mondani Neki, és dicsőíteni kell. Aki nem fukarkodik az Örökkévalónak szánt folyamatos hálával és magasztalással, az dicséretre méltó.

Maimonidész, Mose ben Máimon, a Rámbám:

Széfer Kdusá: A szentség könyve

Hilchot Máchálot Ászurot – A tiltott ételek szabályai

3. fejezet

A tej, a tojás, a sajt és a vaj

A nem-kóser állatok termékei

1. §. Amikor a bibliai törvény korbácsolás büntetésének terhe mellett megtiltja egy bizonyos állatfaj fogyasztását, akkor ez a tiltás az adott állat által „előállított" élelmekre is vonatkozik, példának okáért nem szabad fogyasztani egy tiltott háziállat vagy vadállat tejéből, vagy egy tiltott madárfaj tojásából, vagy egy tiltott halfaj ikrájából. Ahogy az Írásban[274] áll: „nem ehető… a strucc [*bát hájáná*, szószerint: a strucc lánya]". Bölcseink ezt így magyarázták: „Ez a tojására utal." Ugyanez a törvény vonatkozik minden a strucchoz hasonlóan tiltott állatfajra, és minden a tojáshoz hasonló termékre.

A méz és az emberi tej

2. §. Az emberi tej fogyasztása megengedett, jóllehet magának az emberi húsnak a fogyasztása tiltott. Azt már korábban kifejtettük, hogy ez a tiltás egy tevőleges parancsolatból következik.[275]

3. §. A méhek és lódarazsak termelte méz engedélyezett. Mivel a méz nem testük terméke, hanem virágokról gyűjtik össze a szájukban, majd azt onnan kaptárukban kiürítik, hogy legyen mit enniük az esős évszakban.

4. §. Noha az emberi tej fogyasztható, Bölcseink megtiltották, hogy egy felnőtt egyenesen a női emlőből szopja azt. Megengedett viszont, hogy a nő kifejje tejét egy edénybe, és a felnőtt abból fogyassza el. Az a felnőtt ember, aki női emlőből szopik, visszataszító cselekedetet végez, és az ilyen korbácsolást érdemel törvényszegő viselkedéséért.

5. §. A csecsemő még négy-öt további évig is szophat. Ha azonban már három napig vagy annál hosszabb ideig el volt választva úgy, hogy egészséges volt, és nem pedig azért, mert beteg volt, akkor nem szabad visszatérni a szoptatásá-

---

[274] *3Mózes* 11:16

[275] Mivel a Tóra azt mondja (*3Mózes* 11:2.): „Ezek azok az állatok, amelyeket ehettek minden barom közül, amely a földön van." – és az ember nincs ezek között, értelem szerint tilos az emberi hús. Azonban ebbe a tilalomba nem tartozik bele az az elv, hogy „a tiltás az adott állat termelte élelmekre is vonatkozik".

hoz. A fentebb leírtak arra az esetre érvényesek, ha a csecsemőt 24 havi szoptatást követően választották el. Ha azonban ezen időtartamon belül lett elválasztva, még ha egy vagy két hónapja is már, megengedett újbóli szoptatása a 24 hónapos időtartam kiegészítéséig.

A nem-kóser tej és tojás

6. §. Noha a bibliai törvény tiltja a nem-kóser négylábúak tejének, illetve a nem-kóser szárnyasok tojásának fogyasztását, mégsem jár megkorbácsolás e tilalom megszegéséért. Hiszen a Tórában az áll:[276] „Húsukból ne egyetek". Ebből értelemszerűen következik, hogy megkorbácsolás a „húsuk" fogyasztásáért jár, ám nem jár korbácsolás tojásuk vagy tejük fogyasztásáért. Aki ezen dolgokból fogyaszt, az olyan szintű tilalmat szeg meg, mint aki egy tiltott tápláléknál megállapított minimális mennyiség felét eszi meg. Ezt is szentírási törvény tiltja, de nem jár érte megkorbácsolás.[277] Ehelyett törvényszegő viselkedéséért kell megcsapatni az elkövetőt.

7. §. Ugyanakkor úgy találom, hogy a nem-kóser halak belsőségeiben található ikrák elfogyasztása felér magának a tiltott hal belsőségeinek elfogyasztásával, amiért a bibliai törvény szerint korbácsolás jár. Hasonlóan, ha valaki nem-kóser szárnyas olyan tojásaiból eszik, amelyek még nem teljesen érett állapotban csomóban függnek, a tojó testében, korbácsolás jár neki ugyanúgy, mintha magának a szárnyasnak a belsőségeiből fogyasztott volna.

A megtermékenyített tojás

8. §. Amikor valaki nem-kóser szárnyas olyan tojásából eszik, amelyben már növekvő embrió van, akkor csúszó-mászó fogyasztásért vonható felelősségre. Ha azonban valaki kóser szárnyas olyan tojásából eszik, amelyben már növekvő embrió van, akkor törvényszegő viselkedésért érdemel megcsapatást.

9. §. A következő szabályok arra az esetre vonatkoznak, ha vérfolt találtatik egy tojáson. Ha a vérfolt a fehérjén van, azt ki kell vágni belőle, s a tojás maradékát el lehet fogyasztani. Ha azonban a vérfolt a sárgáján van, az egész tojás tiltottá válik. A tiszta lelkű ember pedig inkább megtermékenyítetlen tojást fogyaszt.

10. §. Amikor egy csirke már kikelt a tojásból, még ha a szeme ki se nyílt még, levágható és megehető.

---

[276] *3Mózes* 11:8.

[277] Mivel a tilalom a mindkét esetben a Szentírásból kikövetkeztetve van, nem pedig egyértelműen áll benne.

Ha egy kóser állat halálos beteg,[278] akkor a tejét ugyanúgy tilos meginni, mint egy nem-kóser állat tejét. Hasonlóan, egy halálos beteg kóser szárnyas tojása egy kategóriába esik a nem-kóser szárnyasok tojásával, és ezért tiltott.

11. §. Egy halálos beteg szárnyas tojásából kikelt csirke fogyasztása engedélyezett, mivel nem nem-kóser állatból származik. Ha nem dönthető el, hogy egy szárnyas halálos beteg, vagy sem, félretesszük az összes tojást, amit az első rakása idején tojt. Ha újabb halom tojás fejlődik ki benne, és elkezdi lerakni azokat, akkor az első tojások fogyasztása engedélyezett. Ugyanis ha a szárnyas halálos beteg lenne, akkor nem tojna többé. Ha nem rak újabb tojásokat, akkor az elsőre rakott tojások is tiltottnak minősülnek.

Tej és sajt nem-zsidótól

12. §. A nem-kóser állatok teje nem áll össze és nem szilárdul meg úgy, mint a kóser állatoké. Ha nem-kóser állat tejét összekeverjük kóser állat tejével és a keveréket megaltatjuk, hogy sajtot készítsünk belőle, a kóser tej megszilárdul, a nem-kóser tej pedig a savóval együtt kiszorul belőle.

13. §. Eszerint, a logika azt diktálná, hogy egy nem-zsidó birtokából származó mindenféle tej tiltott, mert tartani lehet attól, hogy a nem-zsidó azt nem-kóser állat tejével keverte össze. A nem-zsidó sajtjának fogyasztása pedig elvileg engedélyezett kellene, hogy legyen, tekintve, hogy a nem-kóser állat teje úgysem áll össze sajttá. Ennek ellenére a Misná Bölcseinek idejében döntés született arról, hogy a nemzsidó sajtja sem fogyasztható, mert tartani lehet attól, hogy egy általuk levágott állat gyomrát – amely tetem lévén, tiltott[279] – használták fel a tej megszilárdításához.

Valaki erre megkérdezhetné: A gyomordarab igen kicsi dolog az általa megszilárdítandó tej mennyiségéhez képest. Miért nem válik semmisé elhanyagolható méretéből kifolyólag? Azért nem, mert a tej besűrítésének katalizátoraként használják fel. Mivel maga a katalizátor tiltott, ezért az egész is tiltott, ahogyan ezt később részletesebben is kifejtjük.[280]

14. §. A következő szabályok arra az esetre vonatkoznak, ha a sajtot fűszernövényekkel vagy gyümölcslével, például fügesziruppal rakták el dermedni, és ebben az esetben nyilvánvaló, hogy a sajtkészítéshez ezeket az anyagokat használták fel. A *Göonim* némelyike úgy rendelkezett, hogy az ilyen sajt is tiltott, mivel Bölcseink rendelete általánosságban szól arról, hogy a nem-zsidók által készített mindenféle sajt tiltott, akár tiltott anyaggal, akár engedélyezett anyaggal idézték elő megszilárdulását. A nem-zsidók tiltott anyaggal megdermesztett sajtjai miatt, hozták ezt az általános intézkedést.

---

[278] Olyan sérülést vagy betegséget kapott, mely előbb utóbb halálához vezet. Az ilyen állat vagy madár, még akkor sem számít kósernek a kóser fajból származik. Ahogy írva van (*2Mózes* 22:30.): „szétmarcangolt húst ne egyétek”.

[279] *5Mózes* 14:21.

[280] 9:16. Lásd lejjebb 117. old.

15. §. Ha valaki nem-zsidótól vett sajtot fogyaszt, vagy olyan tejet, amelyet egy nemzsidó fejt anélkül, hogy egy zsidó jelen lett volna és figyelte volna, törvényszegő viselkedésért megcsapatást érdemel.

Ami a nemzsidók által készített vajat illeti, egyes *Göonim* engedélyezik ennek fogyasztását, mivel Bölcseink nem hoztak rendeletet a vaj ellen, és attól sem kell tartani, hogy nem-kóser állat tejéből készült hiszen az dermed meg. Más *Göonim* viszont tiltják azok miatt az esetleges nem-kóser tejcseppek miatt, amelyek benne maradhatnak. A sajtban található savó ugyanis nem keveredik el a sajttal, s így az nem hagyható figyelmen kívül minimális mennyisége okán. És gyanítjuk, hogy a nem-zsidóktól származó tejbe mindig bele van vegyítve valamilyen nem-kóser állatnak a teje is.

16. §. Én úgy találom, hogy ha valaki nem-zsidótól vett tejet, és azt addig főzte, amíg azok a bizonyos esetleges nem-kóser tejcseppek el nem párologtak, akkor az már fogyasztható. Mert még akkor is, ha valaki azt találná mondani, hogy a nem-kóser tej cseppek, nem párologtak el, hanem a főzés által bele keveredtek a vajba, és az egész együtt lett meg főzve, akkor is az a néhány csepp a vaj teljes mennyiségéhez képest semmisnek tekintendő elhanyagolható mennyisége végett. Ha azonban a vajat maguk a nem-zsidók főzték meg, akkor az más okból – a nem-zsidók főztjének tilalma miatt – nem megengedett, amint azt később részletesen is kifejtjük.[281]

17. §. Ha egy zsidó egy nem-zsidó nyája közelében üldögél, és a nem-zsidó tejet visz neki a nyájból, azt a zsidónak megengedett elfogyasztania, még akkor is, ha vannak nem-kóser állatok is a nyájban. Ez akkor is érvényes, ha a zsidó nem látta, amikor a nem-zsidó megfejte az állatot, feltéve, hogy láthatta volna, amennyiben feláll. Ennek ésszerű magyarázta pedig az, hogy a nem-zsidó fél megfejni a nem-kóser állatot, attól tartva, hogy a zsidó esetleg feláll és meglátja.

Tojás nem-zsidótól

18. §. Amikor egy tojás mindkét vége kerek vagy mindkét vége csúcsos vagy a sárgája van kívül és a fehérje belül, akkor az egészen biztosan nem-kóser fajú madár tojása. Ha az egyik vége csúcsos, a másik vége kerek, és a fehérje kívül van, a sárgája meg belül, akkor az lehet nem-kóser fajú madár tojása is, és lehet kóser fajú madár tojása is. Eszerint a zsidónak a zsidó vadászt kell megkérdeznie, aki árulja azokat. Ha az azt mondja, hogy a tojás egy ilyen és ilyen szárnyas tojása, és ez a szárnyas kóser, akkor az illető megbízhat benne. Ha azonban a vadász azt válaszolja, hogy a tojás egy kóser szárnyas tojása, de nem említi meg a szárnyas nevét, akkor nem lehet megbízni benne.

19. §. Ez okból nem vásárolunk tojást nem-zsidótól, hacsak kifejezetten nem ismerjük fel és tudjuk beazonosítani a tojást, mint ami egy bizonyos fajta kóser szárnyastól származik. Nem gyanítjuk, hogy azok *tréfli*[282] vagy egy tetem szár-

[281] 17:2.

[282] Lásd 278. lábj.

nyasból származnak. Nem-zsidótól olyan tojást, ami már nem a héjában van, hanem fel van törve, egyáltalán nem veszünk.[283]

A halikrák

20. §. A halikrák megkülönböztető jegyei ugyanazok, mint a madártojásoké. Ha egy halikra mindkét vége kerek vagy mindkettő csúcsos, akkor nem-kóser. Ha az egyik vége kerek és a másik csúcsos, akkor a zsidó árustól kell érdeklődni. Ha az árus azt mondja, hogy maga sózta be és vette ki azt egy bizonyos kóser halból, akkor az illető az árus állításai alapján elfogyaszthatja az ikrát. Ha azonban az árus csupán annyit mond, hogy az ikra kóser, akkor nem lehet megbízni benne, hacsak nem egy megbízható, vallásos ember hírében álló személyről van szó.

Kitől lehet sajtot és tejet venni?

21. §. Ehhez hasonlóan nem szabad olyan sajtot és haldarabokat vásárolnunk, amelyek híján vannak a szükséges megkülönböztető jegyeknek, kivéve egy megbízható, vallásos ember hírében álló személytől. Izraelben akkoriban, amikor még főként vallásgyakorló zsidók lakták, az ember ezeket a föntebb említett cikkeket bármely ott lakó zsidótól megvásárolhatta. Tejet pedig bárhol, bármelyik zsidótól vásárolhatunk, még manapság is.

A nem-kóser halból pácleve

22. §. Amikor valaki nem-kóser halat konzervál, pácol, a keletkezett sós lé fogyasztása tiltott. Ezzel szemben a nem-kóser sáska pácleve engedélyezett, mert a sáskában nincs nedv. Következésképpen nemzsidóktól nem vásárolunk sós páclevet, hacsak nincs benne kóser hal. Ehhez akár egyetlen hal is elegendő.

A nem-zsidó hala

23. §. Ha egy nemzsidó ladikja meg van rakva sós páclével teli nyitott hordókkal, és az egyikben van egy kóser hal, akkor az összes engedélyezett. Ha a hordók le vannak zárva, és ha kinyitunk egyet és abban találunk kóser halat, aztán kinyitunk egy másodikat, és abban is találunk kóser halat, akkor az egész rakomány engedélyezett. Ez arra az esetre vonatkozik, ha a hal feje és gerince is megvan, tehát felismerhetően kóser halról van szó.

Ez okból nem vásárolunk nemzsidóktól összezúzott, sózott halat. Ha azonban egy hal feje és gerince felismerhető, még ha össze is van zúzva, meg lehet vásárolni azt nemzsidótól is.

24. §. Ha egy nemzsidó hoz egy egyenlő nagyságú haldarabokkal teli hordócskát, és nyilvánvaló, hogy a darabok egy halból származnak, az egészet meg

[283] Ma már azonban mindenkitől szabad tojást venni, hiszen feltételezzük hogy kóser madártól származnak, ahogy a legtöbb tojás manapság. (*Hágáot Májmuni*)

lehet vásárolni tőle, feltéve, hogy legalább az egyik darabon találunk pikkelyeket.

9. fejezet
A tejes és a húsos

A tejes-húsos tilalma

1. §. A bibliai törvény szerint tilos húst és tejet együtt főzni, illetve együtt fogyasztani. Tilos továbbá hasznot húzni az ilyen elegyből. Az ilyesmit el kell temetni. A hamvait sem szabad felhasználni, hasonlóan minden olyan dolog hamvaihoz, amelyet el kell temetni.

Ha, valaki egy olajbogyónyinál nagyobb mennyiséget összefőz a két dologból, korbácsolást érdemel, ahogy írva van[284]: „ne főzd a gödölyét anyjának tejében!" Hasonlóan, ha valaki elfogyaszt egy olajbogyónyinál nagyobb mennyiséget a hús-tej elegyből, bár nem ő főzte, mégis korbácsolást érdemel.

2. §. A Tóra csupán azért nem említette a hús és tej együttes fogyasztásának tilalmát, mert még az együtt főzésüket is megtiltotta. Mintha azt mondanánk: Még az együtt főzésük is tiltott, mennyivel inkább az együttes fogyasztásuk. Hogy egy párhuzammal éljünk: A Tóra nem tett említést az apa és lánya közötti viszony tilalmáról, mert eleve megtiltotta a viszonyt, a nagyapa és lányától származó unokája között.

„…a *gödölyé*t *anyjá*nak tejében…"

3. §. A bibliai törvény szerint a tiltás csupán kóser háziállat húsának és kóser háziállat tejének keverésére vonatkozik, ahogyan arra a bibliai vers is utal: „ne főzd a gödölyét anyjának tejében!" A „gödölye" terminus a Tóra szóhasználatában, magában foglalja a marha, a juh és a kecske ivadékát is, hacsak a vers nem használ konkrétabb megnevezést, például „kecskegidát". A „gödölyét *anyjának* tejében" kifejezés pedig, nem zárja ki az összes többi szituációt, a Tóra inkább a hétköznapi helyzetre vonatkoztatva fogalmaz.

Ezzel szemben, ami egy kóser állat húsának nem-kóser állat tejében való megfőzését illetve nem-kóser állat húsának kóser állat tejében való megfőzését illeti: ez engedélyezett, és az ebből való haszonhúzás is szabad. Ha valaki eszik az ilyen tejben főtt húsból, az nem sérti meg a húsos és tejes együtt fogyasztásának tilalmát.

4. §. Hasonlóan egy vadnak vagy egy szárnyasnak a húsa együtt egy vad vagy egy háziállat tejével nem tiltott a bibliai törvények szerint. Következésképpen engedélyezett megfőzése és a belőle nyert haszon. A rabbinikus rendelkezések viszont tiltják fogyasztását, nehogy a köznép figyelmetlenségből megszegje a tejre és húsra vonatkozó bibliai tiltást, és véletlenül kóser háziállat tejében főtt kóser háziállat húsából egyék, helytelenül azzal érvelve, hogy a bibliai vers szó

[284] *2Mózes* 23:19

szerint csupán egy gödölyének az *ő* anyja tejében való megfőzésére utal. Ezért aztán inkább megtiltották mindenféle tejes és mindenféle húsos étel keverését.

A tej, a hús és a főzés különleges esetei

5. §. A tejben megfőzött hal és sáska fogyasztása engedélyezett.

Ha valaki levág egy szárnyast, és abban tökéletesen kifejlődött tojásokat talál, elfogyaszthatja azokat tejjel együtt.

6. §. Ha tejet és húst füstölnek és főznek meg Tibériás vagy más hasonló hely hőforrásaiban, azért nem jár korbácsolás. Hasonlóan, ha valaki húst főz tejsavóban, halott állat tejében vagy egy (rendellenesség folytán fejhető) hím állat tejében, vagy ha vért főz tejjel, fel van mentve, és nem terheli felelősség az elegyből való fogyasztásért a tej és hús együtt fogyasztásának tilalma miatt.

Mindazonáltal amikor valaki egy döglött állat húsát, tiltott zsírt vagy hasonlókat főz tejben, a főzésért korbácsolás jár neki. Azonban az elegyből való fogyasztásért nem jár neki korbácsolás a tej és hús tilalma miatt. Mert a tej és hús keverése tilalmának nincs hatálya az olyan tilalmakat illetően, mint a tetem vagy a tiltott zsír. Ha ugyanis ezeket tejjel összekeverjük, akkor ez nem számít plusz tilalomnak, mivel ezekben az esetekben egyszerre csak egy tilalom lép életbe, s nincs olyan tiltás, ami több mindent foglalna magában, sem olyan tiltás, amely újabb dimenziót vonna be, sem pedig két tiltás, amely szimultán lépne érvénybe.

7. §. Ha valaki egy állat magzatát tejben megfőzi, büntethető. Ugyanúgy büntethető az is, aki eszik belőle. Mindazonáltal, az, aki méhlepényt, bőrt, inakat, csontokat, a szarvak tövét vagy a paták lágy részét főzi meg tejben, nem büntetendő. És az sem büntetendő, aki fogyaszt ebből az elegyből.

Az egybefőzés tilalma

8. §. Amikor hús hullik tejbe vagy tej ömlik húsra, és azokat együtt főzik, a büntetendő minimális mennyiség annyi, amennyi elég ahhoz hogy átadja ízét a másiknak.

Mit jelent ez? Ha egy darabka hús belehullik egy tejjel teli zubogó lábosba, egy nem-zsidóval meg kell kóstoltatni a lábos tartalmát. Ha az azt mondja, hogy az hús ízű, akkor a tej tiltott. Ha nem, akkor fogyasztható, ám a darab hús tiltott.

Milyen esetben érvényesek a fentebb leírtak? Ha az illető sietett és még azt megelőzően eltávolította a húsdarabot, mielőtt az kibocsátotta volna a magába szívott tejet. Ha nem távolította el ilyen gyorsan, akkor az kell, hogy a tej mennyisége legalább a húsdarab köbtartalmának hatvanszorosa legyen, mert a beszívott tej tiltottá vált, és azt kibocsátotta magából a húsdarab, majd elkeveredett a maradék tejjel.

9. §. Amikor tej ömlik egy fazékban fövő hús darabra, megkóstoltatják a darabot, amelyre a tej ömlött. Ha nem tej ízű, akkor az egészet el lehet fogyasztani. Szigorúbb szabályok érvényesek azonban akkor, ha a darab hús tej-ízű. Ez a tilalom még akkor is áll, ha a darab hús tej-íze megszűnne akkor ha kipréselnék,

hogy eltávolítsák belőle a magába szívott folyadékot. Mivel tehát a húsdarab ez esetben tiltottá válik, ezért meg kel vizsgálni, hogy a fazékban lévő összes többi dolog – a maradék hús, a zöldségek, a mártás és a fűszerek – elég nagy mennyiség-e ahhoz, hogy a húsdarabka maximum egy hatvanad része legyen az egész mennyiségnek, ha igen akkor a húsdarab tiltott, a többi viszont engedélyezett.

10. §. Mikor érvényesek a fentebb leírtak? Ha nem kavartuk meg az edény tartalmát rögtön azt követően, hogy a tej beleömlött, csupán később, és nem fedtük le a fazekat.

Ha azonban elejétől a végéig kavargattuk a fazék tartalmát, vagy a tej beleömlésétől kezdve végig le volt fedve a fazék, akkor a tilalom attól függ, hogy a tej átadta-e az ízét vagy sem.

Hasonlóan, ha tej ömlött a mártásba vagy a fazékban fövő többi alapanyagra, és nem lehet tudni, pontosan mely darabokra, meg kell keverni a fazék egész tartalmát, hogy az összetevők alaposan elkeveredjenek egymással. Ha a tej íze érezhető az egész fazék ételben, akkor az étel nem fogyasztható. Ha nem, akkor engedélyezett a fogyasztása. Ha pedig nem találunk olyan megbízható nemzsidót, aki megízlelné az ételt, akkor mind a hús a tejben, mind a tej a húsban esetén a hatvanszoros arányt kell megvizsgálnunk. Ha megvan a minimum hatvanszoros arány, akkor az étel engedélyezett, ha viszont az arány kevesebb, mint hatvanszoros, akkor az étel tiltott.

Az edények

11. §. Ha egy fazékban húst főztek, akkor nem szabad tejet főzni benne. Ha valaki mégis tejet főz benne, tilos fogyasztani belőle, ha az edény átadta a tejnek a hús ízét.

A tőgy

12. §. Az állatok tőgyének fogyasztása a rabbinikus rendelkezések szerint tiltott. A tiltás nem biblikus eredetű, mert az olyan hús, amelyet egy levágott állatból vett tejében főztek meg, a bibliai törvények szerint nem tiltott, amint azt korábban már kifejtettük.

Így ha valaki felhasított egy tőgyet, és kifolyatta a benne lévő tejet, megsütheti és megeheti azt. Ha vízszintesen és függőlegesen is felhasította, majd egy falhoz nyomta, míg az utolsó csepp nedvet is kisajtolta belőle, akkor akár más húsokkal is összefőzheti.

Ha egy tőgyet – legyen az akár fiatal állaté, amely sosem szoptatott, vagy öregebb állaté – nem hasítottak fel, akkor tilos megfőzni. Ha valaki, ezt megszegve, mégis egymagában megfőzte azt, fogyaszthat belőle. Ha pedig más hússal összefőzte, mennyiségének hatvanszorosa szükségeltetik, és a tőgy maga is beleszámít a hatvanba.

13. §. Mit jelent ez?

Ha a teljes egyveleg a tőggyel együtt hatvanszorosa a tőgy mennyiségének, a tőgy elfogyasztása tilos, a maradék ételé viszont engedélyezett.

Ha az egész kevesebb, mint a tőgy mennyiségének hatvanszorosa, az egész egyveleg tiltott.

Függetlenül attól, hogy a teljes egyveleg végül tiltottnak minősül-e vagy sem, ha a tőgy ezek után beleesik egy másik fazékba, akkor azt mennyiségének hatvanszoros arányától függően tiltottá teheti. Ennek az a magyarázata, hogy a megfőtt tőgy egésze tiltott húsdarabbá minősül át.

A tőgy mennyiségét megfőtt állapotában mérjük le, nem abban az állapotában, amikor beleesett az egyvelegbe.

14. §. Még olyan tőgyet sem lehet nyárson, a hús fölött elhelyezve sütni, amelyet annak rendje és módja szerint hasítottunk fel. Ha valaki mégis ily módon sütötte meg, akkor az engedélyezett az elfogyasztásra.

A gyomor

15. §. A tejet tartalmazó gyomor megfőzése engedélyezett. A magyarázat erre az, hogy az ilyen tej többé már tekintetik tejnek, sokkal inkább afféle ürüléknek, mivel az emésztőrendszerben változáson ment keresztül.

A sajt erjesztése

16. §. Tilos kóserül levágott kóser állat gyomrának egy darabját tejbe helyezni, hogy mint katalizátor, előidézze a tej sajttá keményedését. Ha valaki mégis ezt tette, egy nem-zsidónak meg kell kóstolnia a sajtot. Ha hús íze van, tiltott. Ha nem, akkor engedélyezett. Az ésszerű magyarázat az, hogy maga a katalizátor engedélyezett anyag, mivel kóserül levágott kóser állat gyomrából származik. A kérdés csupán az, hogy vajon a hús és tej keverésének tilalmát megszegték-e, és ez attól függ, hogy történt-e ízátadás.

Mindazonáltal eltérő szabályok érvényesülnek azokban az esetekben, amikor valaki egy tetem, a levágása előtt halálosan beteg állat, vagy nem-kóser állat gyomrának darabját használja. Az ésszerű magyarázat az, hogy mivel ezekben az esetekben a katalizátor már önmagában tiltott, a sajt is tiltott lesz, és nem a hús és tej keverésének tilalma, hanem például a tetem tilalma miatt. Ez okból tiltottak el bölcseink a nem-zsidók készítette sajttól, amint azt már föntebb kifejtettük.[285]

A főzés és az érintkezés

17. §. A hús magában engedélyezett, és a tej is engedélyezett magában. Csak amikor a kettő főzés útján összekeveredik, akkor válik mindkettő tiltottá.

[285] 3:14. Lásd feljebb 111. old.

Mely esetekre vonatkozik ez a tilalom? Ha együtt főzték őket, ha forró étel hullott forró ételbe, vagy ha hideg étel hullott forró ételbe. Ha viszont forró tej vagy hús hullik bele a másikba, amikor az hideg, mindössze el kell távolítani a húsnak azt a felületét, amely érintkezett a tejjel; a fennmaradó rész elfogyasztható.[286]

Ha hideg hús hullott hideg tejbe vagy fordítva, jó alaposan le kell mosni a húst, és ezt követően meg lehet enni. Ez okból kifolyólag engedélyezett húst és sajtot együtt vinni, ugyanazon kendőbe kötve, feltéve, hogy nem érintik egymást. Ha mégis érintenék egymást, le kell mosni a húst is, a sajtot is, és ezt követően már ehetünk belőlük.

A sós étel

18. §. Amikor valami olyan mértékben meg van sózva, hogy a só miatt lehetetlen enni belőle, akkor azt úgy tekintjük, mintha olyan forró lenne, mint a fővő étel. Ha viszont ebben a sós állapotában is ehető, mint például a *kutách*[287], akkor nem tekintjük úgy, mintha forró lenne.

19. §. A következő szabály arra az esetre vonatkozik, amikor egy levágott szárnyas tejbe vagy tejet is tartalmazó *kutách*-ba esik: Ha a szárnyas nyers, akkor csupán alaposan le kell mosni, és engedélyezett. Sült szárnyas esetében[288] el kell távolítani azt a felületet, amely a tejjel érintkezett. Ha pedig a szárnyas felülete helyenként be van hasítva vagy be van fűszerezve, és tejbe vagy *kutách*-ba esik, akkor az egész tiltottá válik.

Tejes húsos egy asztalon

20. §. Tilos szárnyast és tejest azon az asztalon együtt feltálalni, amelynél esznek. Ezt azért rendelték el így, mert a megszokás bűnbe sodorhatja az embert. Attól tartunk, hogy valaki netán a kettőt együtt fogyasztaná. Ez annak ellenére érvényes, hogy a szárnyas tejjel való keverését csupán rabbinikus rendelkezés tiltja.

21. Ha két vendég, akik nincsenek jó ismeretségben egymással, egy asztalnál étkeznek, egyikük ehet húst, míg a másik sajtot eszik. Ennek az az ésszerű magyarázata, hogy nincsenek olyan szintű ismeretségben egymással, hogy egymástól egyenek.

A tejes vagy húsos kenyér

22. §. Cipót nem dagasztunk tejjel. Ha valaki tejjel dagasztotta, a cipó tiltott, mert a megszokás bűnbe sodorhatja az embert, és esetleg húst eszik hozzá. Sütőt

[286] A hús esetében, azt le kell hámozni mivel lehámozható, a tej esetében viszont a tej fogyasztható minden intézkedés nélkül. (Toszáfot, *Chulin* 108a.)

[287] Ókori joghurtféleség.

[288] Amely lágyabb és ezért jobban magába szív.

nem kenünk ki állati zsiradékkal. Ha valaki mégis zsírral kente ki a sütőt, abban semmiféle cipót nem süthet, hacsak előtte ki nem égeti a sütőt, elkerülendő, hogy valaki tejjel egye ezt a cipót. Ha valaki megváltoztatta a kenyér alakját úgy, hogy abból mindenki egyértelműen tudja, hogy nem szabad vagy hússal, vagy tejjel együtt enni, akkor engedélyezett.

23. §. Ha egy cipót együtt sütöttek hússal vagy halat sütöttek együtt hússal, tilos azokat tejjel együtt enni. Ha húst ettek egy edényből, amelyben aztán halat főztek, azt a halat meg lehet enni *kutách*-chal.

A kés és a cserépedény

24. §. Ha egy késsel forró sült húst szeleteltek, és aztán retket vagy más csípős ételt vágtak vele, azokat az ételeket tilos *kutách*-chal együtt enni. Ha azonban valaki húst vágott egy késsel, és aztán cukkinit vagy görögdinnyét vágott, le kell kaparnia azt a helyet, ahol a vágást ejtette, és a maradékot megeheti tejjel.

25. §. Sóval teli cserépköcsögöt nem helyezünk *kutách*-chal teli cserépköcsög közelébe, mert a só kiszívja a *kutách* aromáját, és így valaki esetleg tej ízű sóval fogja készíteni a húst. Ecettel teli köcsögöt mindazonáltal szabad *kutách*-chal teli köcsög közelébe helyezni, mert az ecet nem fogja kiszívni a *kutách* aromáját.

Az étkezések közötti várakozás

26. §. Ha valaki először sajtot vagy tejet fogyaszt, megengedett számára, hogy rögtön utána húst egyen. Előbb azonban kezet kell mosnia, és meg kell tisztítania a száját a sajt és a hús között. Mivel tisztítsa meg a száját? Kenyérrel vagy gyümölccsel, amelyet meg kell rágnia, majd lenyelnie vagy kiköpnie. Bármivel megtisztíthatja a száját datolya, liszt és zöldségek kivételével, mert ezek nem tisztítanak hatékonyan.

27. §. Mely esetekre vonatkoznak a fentiek? Arra, ha valaki háziállatot vagy vadat kíván enni. Ha azonban valaki szárnyast kíván enni, miután sajtot vagy tejet fogyasztott, még csak nem is szükséges megtisztítania a száját vagy kezet mosnia.

28. §. Amikor valaki először húst evett – akár háziállat, akár szárnyas húsát –, ezt követően tejet leghamarabb csak a következő étkezéskor, azaz mintegy hat

órával később fogyaszthat. Erre a szigorúságra azért van szükség, mert a hús a fogai közé szorul, és azt tisztítással nem lehet onnét tökéletesen eltávolítani.[289]

[289] Ez Maimonidész értelmezése, és e-szerint a vélemény szerint a határás szabály még akkor is érvényes, ha nem nyelte le a húst, hanem csak megrágta. Ugyanakkor például, ha egészben lenyelte a húsdarabot vagy levest ivott és így nem maradt hús a fogai között, akkor nem kéne várnia hat órát. Más törvényhozók azonban azon a véleményen vannak, hogy a határás időtartalom oka az, hogy a húsos íze sokáig az ember szájában marad. E szerint a vélemény szerint tehát a fentiek is tiltottak lennének, ugyanakkor a nem megevett ételre nem vonatkozna a tilalom. A gyakorlatban mindkét vélemény szigorításait figyelembe veszszük. (*Tur, Jore Déá*, 89.)

Rabbi Joszéf Káro – Rabbi Mose Iszörlisz:

Sulchán Áruch: A „terített asztal”

Orách Chájim: Az élet útja

Bevezetés

Az itt olvasható négy fejezet, az eredeti *Sulchán Áruch*ból, a zsidó jog legfontosabb és leginkább használatos könyvéből lett magyarra fordítva. Az itt megjelent anyag *A zsidó tudományok* előző köteteiben megjelent, első ilyen jellegű fordítások folytatása. Ne tévesszük össze a rabbi Slomó Ganzfried által írt *Sulchán Áruch kivonatá*val, ami már megjelent magyarul.

A *Sulchán Áruch* írója rabbi Joszéf Káro (1488 Spanyolország – 1575 Cfát, Izrael), a dőlt betűvel szedett szöveg pedig, az askenáz zsidóság számára mérvadónak elfogadott, rabbi Mose Iszörlisz [Römá] (1530–1573 Krakkó) kiegészítései, magyarázatai és vélemény eltérései.

170. fejezet

Az étkezéskor betartandó illemszabályok

1. §. Étkezés közben nem szabad beszélni, ha valakinek nem a nyelőcsövébe, hanem a légcsövébe kerül az étel. Ha valaki étkezés közben tüsszent, nem szabad egészségére kívánni.

2. §. Amikor két ember egy tálból étkezik, meg kell várniuk egymást, azaz amikor az egyik elfordul a táltól, hogy igyék, a társa addig nem ehet, míg ő be nem fejezte az ivást. Ha hárman esznek egy tálból, akkor a másik kettőnek nem kell abbahagynia az étkezést olyankor, amikor a harmadik iszik.

A felszolgálónak hagyott maradék

3. §. Az étkezőknek egy adagot ott kell hagyniuk a tálban, és ez az étel felszolgálójáé. Amikor viszont a felszolgáló a főzőedényből tálal, nem szokás hagyni neki az edényben.

Az étkezés viselkedési szabályai

4. §. Nem szabad bámulni sem az étkezőt, sem az ételét, hogy ne hozzuk zavarba.

5. §. Amikor valaki bemegy egy házba, meg kell tennie bármit, amit a házigazda mond.

6. §. Étkezés közben nem szabad indulatosan viselkedni.

A falánk és a kérkedő

7. §. Nem szabad egy tojásnyinál nagyobb falatot a szánkba venni. Aki mégis nagyobb falatot vesz a szájába, az falánknak minősül.

8. §. Nem szabad a pohár tartalmát egyszerre felhajtani. Ha valaki mégis így tesz, az mohónak minősül. Két kortyolásra kiinni a pohár tartalmát a jó modor jele, de ha valaki három kortyolásra issza ki a poharát, az kérkedőnek minősül.

Egy nagyon kis pohár tartalmát viszont szabad egy hajtásra meginni, és ugyanígy egy nagyon nagy pohár tartalmát is három vagy négy kortyra.

9. §. Hagymát vagy fokhagymát nem szabad koszorúról enni, hanem csak egyenként. Ha valaki a koszorúról vesz, az mohónak minősül.

Nem szabad mohón enni, és nem szabad az egyik kézben tartani az ételt és a másikkal darabokat tépni belőle.

10. §. Nem szabad a leharapott falatot az asztalra tenni.

11. §. Nem szabad étkezés közben egyszerre két pohárból inni és úgy elmondani az étkezés utáni áldást, mert aki így tesz, az mohónak látszik.

12. §. Amikor ketten ülnek egy asztalnál, a tekintélyesebb nyúl először az ételért. Aki nála tekintélyesebbnél előbb nyúl az étel után, falánknak minősül.

A kamat veszélye

13. §. Amikor belépünk egy házba, nem szabad rögtön azzal kezdeni, hogy „Adjatok enni!”, hanem meg kell várni, míg megkínálnak minket.

Nem szabad azt mondanunk a társunknak: „Gyere, hadd vendégeljelek meg úgy, ahogyan te vendégeltél meg engem.” Azért van így, hogy még annak a látszatát is elkerüljük, , hogy valamilyen adósságot fizetünk meg, mintha a társunk kölcsönbe adta volna az ételt. Éppen ezért tartani lehet attól, hogy többet adunk neki vissza, mint amennyit kaptunk, és ez már fölveti a kamat gondolatát.

Szabad viszont azt mondani: „Gyere, hadd vendégeljelek meg és majd egyszer te is megvendégelsz engem.” Ez még akkor is megengedett, ha később társunk, nagyobb lakomával vendégel meg minket, mint amennyit mi adtunk.

A kenyér

14. §. Nem szabad az ételből egy darab kenyeret a tál fölött letörni, viszont szabad a letört tésztafalattal kitörölni a tálat.

Amit nem mindenki szeret

15. §. Nem szabad morzsákat felcsipegetni, és az asztalra tenni, mivel ez zavarja a társainkat.

Nem szabad a leharapott falatot a társunk elé vagy a tálba tenni, amelyből eszik, mivel ezt nem mindenki szereti, sőt esetleg gusztustalannak találja.

16. §. Ha iszunk egy pohárból, a poharat a benne hagyott itallal nem szabad a társunknak adnunk, mert lehet, hogy ezzel az életét [egészségét] veszélyeztetjük.

17. §. Ha egy pohár tartalmát kiisszuk, nem szabad az üres poharat az asztalra tenni. A kezünkben kell tartanunk azt, amíg oda nem jön a felszolgáló, és neki kell odaadni az üres poharat.

Kit, hogyan lehet megkínálni

18. §. Amikor asztalhoz ülünk és elvesszünk az ételadagunkat, nem szabad rögtön a felszolgáló kezébe adni [ha nem ízlik], hanem előbb magunk elé le kell tennünk és csak utána szabad a felszolgálónak adni, nehogy később hiány esetén szükségünk legyen majd erre az adagra is.

19. §. A házigazda vendégszeretetét élvező vendégeknek csak akkor szabad a maguk elé vett ételt a ház ura fiának vagy szolgájának adniuk, ha erre engedélyt kértek és kaptak a ház urától.

Ki kivel étkezzen?

20. §. A tisztalelkű jeruzsálemi férfiak nem ülnek le enni olyan emberrel, akit nem ismernek. Ennek az az oka, hogy egy Talmud-tudósnak nagy szégyen, ha tudatlan emberrel étkezik.

A felszolgáló

21. §. Ha egy felszolgáló két embert szolgál ki, az akkor is ehet velük az ételből, ha nem kapott rá külön engedélyt (mivel minden bizonnyal, ők is azt szeretnék, hogy hárman legyenek, és így összejöjjön a *zimun*). Ha viszont három embert szolgál ki, csak akkor szabad ennie az ételükből, ha megengedik neki.

Higiéniai és egészségi előírások

22. §. Ha ivás után még marad bor a pohárban, amelyből társunk ihat, töröljük le azt a részt, amelyik a szánkhoz ért, hogy társunknak ne legyen gusztustalan; ezzel szemben nem kell borral leöblíteni a kérdéses részt, mert azzal megszegnénk a „Ne pusztíts!” parancsot[290]. Ha viszont vizet ittunk, akkor le kell öblíteni némi vízzel azt a részt, amelyik az ajkunkhoz ért és csak utána szabad odaadni a poharat a társunknak, hogy igyon belőle.

Mindenfajta étel után sót kell enni, és minden ital után vizet kell inni, ahogyan az lejjebb, a 171. 6. pontja magyarázza. Én viszont úgy gondolom, hogy ez csak arra az esetre vonatkozik, ha nem volt só a megevett kenyérben vagy ételben

[290] *5Mózes* 20:19.

és hasonlóképpen az italok dolgában: nem iszunk vizet olyan italok után, amelyek vizet tartalmaznak, de egyébként nem kell ezzel törődni. Sőt, a kifejtettek okán, a gyakorlatban nem is szoktak sót enni, és vizet inni az étkezés után.

171. fejezet

Nem szabad lekicsinylően bánni az étellel

1. §. Azt tehetjük a kenyérrel, ami szükséges, de csak úgy, hogy ezáltal a kenyér ne váljon gusztustalanná; olyan dolgot, amitől a kenyér gusztustalanná válik, nem szabad csinálni.

Következésképp nem szabad nyers húst tenni a kenyérre, nem szabad egy tele pohár vizet kenyér fölött átadni, nem szabad tálat kenyérrel megtámasztani, ha a tálban olyan dolgok vannak, amiktől, ha a kenyérre esnek, az gusztustalanná válhat.

Borral még akkor sem szabad kezet mosni – se tisztával, se hígítottal –, ha a kézmosás nem az evés előtti kézmosási kötelezettség miatt történik.

Kenyeret dobálni nem szabad, mert az az étel lekicsinylésének számít. És ahogy kenyeret nem szabad dobálni, ugyanúgy nem szabad más olyan ételt sem, amely ezáltal gusztustalanná válhat. Szabad viszont olyan ételeket dobálni, amelyek emiatt nem válnak gusztustalanná, például diót, gránátalmát vagy birsalmát.

2. §. Nem szabad olyan kosárra ülni, amelyik friss vagy szárított fügével van tele, de szabad préselt fügekoszorúra ülni, vagy olyan kasra, amelyikben hüvelyesek vannak.

3. §. Főtt gabonaneműt szabad kanál helyett egy kenyérdarabbal enni, de akkor utána meg kell enni a kenyeret. Akik nagyon pontosan betartják a micvákat, minden falat gabonához, amit a szájukba tesznek, esznek egy kis kenyeret is.

Miután megették a főtt gabonaneműt, megeszik azt is, ami a kenyérből maradt még.

4. §. Vőlegény és menyasszony előtt szabad bort csőben elvezetni, de csak akkor, ha a cső végén a bort egy edényben felfogják. Nyár idején szabad a vőlegény és a menyasszony elé száraz gabonakalászt és diót dobálni, mivel ilyenkor a gabona és a dió nem válnak gusztustalanná a dobálástól. Esős időszakban viszont nem szabad, mert akkor gusztustalanná válnak. Kenyeret az év semelyik időszakában sem szabad hajigálni.

5. §. Aki gabonát dob a vőlegény és a menyasszony elé, vigyázzon, hogy csak tiszta helyre dobja azt. Később össze is kell söpörni a gabonát, nehogy rátapossanak.

181. fejezet

Az étkezés utáni kézmosás törvénye

1. §. Étkezés után kötelező kezet mosni.

2. §. Az étkezés utáni kézmosást a vízen nyugvó gonosz szellem miatt nem szabad [közvetlenül] a föld fölött végezni, hanem valamilyen edény fölött kell ezt végezni. Ha valakinek nincs edénye, az vékony ágak vagy valamilyen hasonló dolog fölött mosson kezet.

3. §. Nem szabad étkezés után olyan forró vízzel kezet mosni, hogy az ember megégesse a kezét, mert az ilyen víz felpüffeszti a kezet, és nem távolítja el a szennyeződést.

4. §. Elég csupán az ujjak hegyét, az első ujjperceket megmosni.

5. §. Mosás közben az ujjakat lefelé kell tartani, hogy a piszkos víz lecsorogjon róluk.

6. §. Ha sokan étkeznek együtt, akkor, ha legfeljebb öten vannak, az mos először kezet, aki mindannyiuk nevében az áldásokat mondja. Ha viszont ötnél többen étkeznek együtt, akkor a legkevésbé tekintélyes mos először kezet, utána ülésrend szerint a többiek, anélkül, hogy tiszteletből előreengednék egymást, egészen addig, míg az utolsó öt étkezőre nem kerül a sor. Amikor már csak öt olyan étkező marad, aki nem mosott még kezet, onnantól az kerül elsőként sorra, aki mindannyiuk nevében az áldásokat mondta.

7. §. Étkezés után kézmosás közben nem szabad áldást mondani.

8. §. Vannak szaktekintélyek, akik azt állítják, hogy az étkezés utáni kézmosás után nem kell megtörölni a kezet. Maimonidész szerint azonban előbb meg kell szárítani a kezet, és azután kell elmondani az étkezés utáni áldást.

9. §. Az étkezés utáni kézmosás minden folyadékkal elvégezhető.

10. §. Vannak, akik nem szoktak hozzá az étkezés utáni kézmosáshoz. Ennek ellenére az értelmes ember, aki étkezés után meg szokta mosni a kezét, még az étkezés után kezet nem mosó emberek társaságában is megmossa a kezét, és csak azután mondja el az étkezés utáni asztali áldásokat.

184. fejezet
Az étkezés utáni áldások helye és ideje

Ha valaki elfelejtette az asztali áldást elmondani

1. §. Ha valaki eszik valahol, akkor az étkezés utáni áldásokat még azelőtt kell elmondania, mielőtt elhagyja a helyét. Ha áldás nélkül hagyja el a helyét és ezt szándékosan tette, akkor vissza kell mennie a helyére, és el kell mondania az áldásokat. Ha mégis ott mondja el az áldásokat, ahol eszébe jutott, hogy korábban nem tette, akkor ezzel teljesíti a kötelességét.

Ez csak Maimonidész nézete szerint van így, Ros nézete szerint azonban – aki arra az álláspontra helyezkedik, hogy az illetőnek akkor is vissza kell mennie a helyére, ha feledékenységből jött el áldás nélkül –, aki szándékosan jött el áldás nélkül, az semmiképp nem teljesítheti a kötelességét azzal, hogy máshol mondja el az áldásokat.

Ha feledékenység folytán jött el, akkor Maimonidész szerint elmondhatja az áldásokat azon a helyen, ahol eszébe jut, hogy még nem mondta el őket. Rábénu Joná és Ros szerint azonban még ebben az esetben is vissza kell mennie az étkezés helyszínére, és ott kell elmondania az áldásokat.

2. §. A fenti szabály érvényes olyankor, amikor valakinek nincs kenyere. Ha viszont van, akkor azon a bizonyos másik helyen egyen egy kis kenyeret, és utána mondja el az étkezés utáni áldást. Mindezt csak akkor tegye, ha az előző étkezés miatt még nem éhes.

Mire kell utóáldás?

3. §. Egyes szaktekintélyek úgy tartják, hogy mind a hét szentföldi gyümölcs után is, azon a helyen kell elmondani az asztali áldást, ahol elfogyasztották őket. Más szaktekintélyek szerint ez csak olyan étel esetében követelmény, amelyek az öt gabonaféléből készültek.

Kétség esetén

4. §. Ha valaki kenyeret evett és utána nem tudja, hogy elmondta-e az étkezés utáni áldásokat vagy sem, akkor a kétség miatt el kell mondania őket, mert ezek az áldások a Tóra törvényei szerint kötelezők.

Az emésztés időtartalma

5. §. Meddig lehet elmondani az áldásokat étkezés után? Ameddig az elfogyasztott étel még az emésztőszervekben van. És ez mennyi idő? Az a teljes időszak, amíg az étel elfogyasztása után az illető nem éhezik meg. Attól a pillanattól fogva, hogy megéhezik, az étel – bár még nincs teljesen megemésztve – teljesen megemésztettnek tekintendő.

Ez a szabály érvényes a gyümölcsevésre és a borivásra is. Ha valaki nem éhes és nem szomjas, és nem kívánja azt a fajta gyümölcsöt, amit evett, akkor abban az esetben, ha nem tudja eldönteni, hogy megemésztette-e vagy sem, feltételezheti, hogy még nem emésztette meg, s következésképp el kell mondani a gyümölcsre az utóáldást.

6. §. A kenyér mennyisége, amelyet meg kell enni ahhoz, hogy elmondhassák fölötte az étkezés utáni áldást, egy olívabogyónyi.

ברכות הנהנין

Birchot Hánehenin: Az étkezés áldásai

Az alábbiakban az étkezésnél mondandó áldások héber, magyar és fonetikusan átírt szövegét közöljük.

A kenyérre való kézmosás előtt mondadó áldás

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם.

Báruch Átá Ádonáj Elohénu Melech HáOlám áser kidsánu bömicvotáv vöcivánu ál nötilát jádájim.

Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, ki megszentelt minket parancsolataival, s meghagyta nekünk, hogy kezet mossuk!

A kenyérre mondandó áldás

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ.

Báruch Átá Ádonáj Elohénu Melech HáOlám hámoci lechem min háárec.

Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, ki kenyeret ad a földből!

Borivás előtt

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן.

Báruch Átá Ádonáj Elohénu Melech HáOlám boré pri hágáfen.

Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, aki a szőlő gyümölcsét teremtette!

Lisztből készült étel vagy sütemény előtt (kenyér kivételével)

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת.

Báruch Átá Ádonáj Elohénu Melech HáOlám boré miné mözonot.

Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, ki mindenféle ételt teremtett!

A fa gyümölcsére

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ.

Báruch Átá Ádonáj Elohénu Melech HáOlám boré pri háéc.

Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, ki a fa gyümölcsét teremtette!

A földben (földön) termő zöldségek-gyümölcsök előtt

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה.

Báruch Átá Ádonáj Elohénu Melech HáOlám boré pri háádámá.

Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, ki a föld gyümölcsét teremtette!

Nem fán vagy földön termett étel előtt

például húsra, halra, gombára, tejre, vízre vagy más italra

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ.

Báruch Átá Ádonáj Elohénu Melech HáOlám sehákol nihje bidváro.

Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, kinek szavára minden termett!

Különleges, örömteli alkalmakkor,
jó hír hallatán, új holmira, új gyümölcsre

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לִזְמַן הַזֶּה.

Báruch Átá Ádonáj Elohénu Melech HáOlám sehechejánu vökijimánu vöhigiánu lizmán házе.

Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, ki életben tartott, megőrzött bennünket, s engedte megérnünk ezt a mai napot!

Általános utóáldás

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְחֶסְרוֹנָן עַל כֹּל מַה שֶּׁבָּרָאתָ לְהַחֲיוֹת בָּהֶם נֶפֶשׁ כָּל חָי. בָּרוּךְ חֵי הָעוֹלָמִים.

Báruch Átá Ádonáj Elohénu Melech HáOlám, boré nöfásot rábot vöcheszronán ál kol má sebárátá löháchájot báhem nefes kol cháj. Báruch chéj háolámim.

Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a Világ Ura, ki a sok élőlényt teremted, és minden szükséges dologgal ellátod őket. Mindazért, amit teremtettél minden élőlény fenntartásához, áldott a világ éltetője.

Utóáldás tésztára, borra, vagy az öt különleges gyümölcsre

(szőlő, gránátalma, mézédes datolya, füge, olajbogyó)

בָּרוּךְ אַתָּה יהוה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עַל

(lisztből készült ételre:)	*(borra:)*	*(gyümölcsre:)*	*(lisztből készült ételre és borra:)*
עַל הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה,	עַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן,	עַל הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ,	עַל הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה וְעַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן,

וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה, וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה, שֶׁרָצִיתָ וְהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ, לֶאֱכוֹל מִפִּרְיָהּ וְלִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ. רַחֵם נָא יהוה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ, וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ, וְעַל מִזְבְּחֶךָ וְעַל הֵיכָלֶךָ. וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ, וְשַׂמְּחֵנוּ בָהּ, וּנְבָרֶכְךָ בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה.

Szombaton: וּרְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה.

Ros Chodeskor és Ünnepnapon: וְזָכְרֵנוּ לְטוֹבָה בְּיוֹם *(az ünnep neve)* הַזֶּה.

כִּי אַתָּה יהוה טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל, וְנוֹדֶה לְךָ עַל הָאָרֶץ

(lisztből készült ételre:)	*(borra:)*	*(gyümölcsre:)*	*(lisztből készült ételre és borra:)*
וְעַל הַמִּחְיָה. בָּרוּךְ אַתָּה יהוה עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמִּחְיָה.	וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן. בָּרוּךְ אַתָּה יהוה, עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן.	וְעַל הַפֵּרוֹת. בָּרוּךְ אַתָּה יהוה עַל הָאָרֶץ וְעַל הַפֵּרוֹת.	וְעַל הַמִּחְיָה וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן. בָּרוּךְ אַתָּה יהוה עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמִּחְיָה וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן.

Báruch Átá Ádonáj Elohénu Melech HáOlám

(lisztből készült ételre:)	(borra:)	(gyümölcsre:)	(lisztből készült ételre és borra:)
ál hámichjá vöál hákálkálá,	*ál hágefen vöál pri hágefen,*	*ál háéc vöál pri háéc,*	*ál hámichjá vöál hákálkálá vöál hágefen vöál pri hágefen,*

vöál tenuvát hászáde vöál erec chemdá tová urchává sörácitá vöhincháltá láávoténu leechol mipirjá völiszboá mituvá. Ráchem ná Ádonáj Elohénu ál Jiszráél ámechá vöál Jerusálájim irechá vöál Cijon miskán kövodechá vöál mizböchechá vöál héjchálechá. Uvné Jerusálájim ir hákodes bimöhérá bejáménu, vöhäálénu letochá, vöszámchénu bá, unövárechöchá bikdusá uvötáhárá.

Szombaton: *Vözochrénu lötová böjom hásábát háze!*

Ros Chodeskor és Ünnepnapon: *Vözochrénu lötová ...* (az ünnep neve) *háze!*

Ki Átá Ádonáj tov métiv lákol, vönode löchá ál háárec vöál hámichjá. Báruch Átá Ádonáj

(lisztből készült ételre:)	(borra:)	(gyümölcsre:)	(lisztből készült ételre és borra:)
ál háárec vöál	*ál háéc vöál pri*	*ál hágefen vöál pri*	*ál hámichjá vöál pri*

hámichjá.	*háéc.*	*hágefen.*	*hágefen.*

Áldott vagy Te, Örök Istenünk, Világ Ura

(lisztből készült ételre:) a megélhetésért és az eledelért,	*(borra:)* a szőlőért és gyümölcséért,	*(gyümölcsre:)* a gyümölcsfáért és gyümölcséért,	*(lisztből készült ételre és borra:)* a megélhetésért, az eledelért, a szőlőért és gyümölcséért,

a mező terméséért, a szép, jó és terjedelmes országért, amelyet kedved szerint őseinknek adtál örökbe, hogy gyümölcsét élvezzék, és javából jóllakjanak! Légy kegyes, Örök Istenünk, népedhez, Izraelhez, városodhoz, Jeruzsálemhez, Cionhoz, ahol Jelenléted lakozik, oltárodhoz és hajlékodhoz, építsd újjá Jeruzsálem szent városát mihamarabb, még napjainkban, és vezess fel oda minket, hadd örüljünk felépülésének, hadd együnk gyümölcséből, lakjunk jól javából, s megtisztulva, szentül mondhassunk rájuk áldást!

Szombaton: Hadd kapjunk erőre e szombati napon!

Ros Chodeskor és Ünnepnapon: Emlékezz meg javunkra ... *(az ünnep neve)* napján!

Mert Te, Örökkévaló, jó és jótevő vagy mindenki iránt. Áldunk is Téged

(lisztből készült étel után:) az élelemért. Áldott vagy Te, Örökkévaló, az országért és az élelemért!

(bor után:) a szőlő gyümölcséért. Áldott vagy Te, Örökkévaló, az országért és a szőlő gyümölcséért!

(gyümölcs után:) a gyümölcsért. Áldott vagy Te, Örökkévaló, az országért és a gyümölcsért!

(lisztből készült étel és bor után:) az élelemért és a szőlő gyümölcséért. Áldott vagy Te, Örökkévaló, az országért, az élelemért és a szőlő gyümölcséért!

A ljadi-i rabbi Snéur Zálmán: *Szidur Hárév*

Széder Nötilát Jádáim: Az étkezés előtti kézmosás törvényei

Bevezetés

Ezt a művet a Chábád-Lubavics irányzat megalapítója, a *Tánjá* szerzője, rabbi Snéur Zálmán (1745–1812) – a chászid elnevezésben: az Álter Rebbe – írta, körülbelül 250 évvel a rabbi Joszéf Káró által írt „nagy *Sulchán Áruch*" után. Könyvének, a *Sulchán Áruch Hárév*nak különlegessége, a nagy *Sulchán Áruch*ban szereplő összes vélemények és kommentárok tiszta összefoglalása, jól érthető fogalmazása. Könyvének két részét, az itt megjelent *Az étkezés előtti kézmosás törvényei*t és *Az étkezés előtti áldások rendjé*t, később újból feldolgozta és a mindennapi használat céljából az általa szerkesztett imakönyvhöz (*Szidur Hárév*) csatolta.

Kézmosás bővízzel

1. §. A Talmudban[291] ezt olvassuk: „Aki félvállról veszi a kézmosás – a kenyér-áldás előtti kézmosás rítusát, az szegénységre jut." Rási magyarázata szerint a „félvállról vétel" alatt azt kell érteni, amikor valaki nem meg mossa de nem dörzsöli egymáshoz alaposan a két kezét, hanem csupán egy kevés, épp csak egy *röviit* (86 ml) vízzel. A Talmud így folytatja: Ráv Chiszdá azt mondta: „Én bőséggel öntöm a vizet a kezemre, és bőséggel szüretelem érte a jót."

Következésképpen, amikor kezet mosunk, azt ne egy *röviit* vízzel, hanem bő vízzel tegyük, hogy a víz egészen a csuklónkig, tehát a kezünk és a karunk kapcsolódási pontjáig érjen, hogy így a kezünk teljes felületét lemossuk. Aprólékos figyelmet kell fordítanunk arra, hogy a víz valóban a kezek, s azon belül az ujjak és ujjközök teljes felületét érje. Az ujjakat enyhén legyezőszerűen és valamelyest megemelve kell tartani, hogy a víz minden felületet elérjen, az ujjhegyeket is beleértve. Ha a víz egyetlen öntéssel nem terül szét a kéz teljes felületén, a dolog nem orvosolható azzal, ha csupán a szárazon maradt részeket öntjük le újra. A kézmosást ugyanis nem lehet részletekben elvégezni. Ehelyett még egyszer le kell öntenünk a teljes kézfelületet, mintha újból csinálnánk az egészet.

[291] *Sábát* 62b.

Kétszer is leönteni

2. §. Aki a *hálácha*val kapcsolatos összes véleményt kielégítően szeretné teljesíteni a kézmosás micváját, jól teszi, ha minden alkalommal mindkét kezét kétszer önti le, még ha már az első alkalommal is legalább egy *röviit*[292] vizet öntött rájuk. (Ez figyelembe veszi a *Rávád* és a *Rásbá* Jeruzsálemi Talmudon alapuló véleményét is, amely egyezik Rabbi Joszé a *Jádájim* traktátus második fejezetének elején ismertetett véleményével, de nem egyezik Rabbi Méir véleményével.) A második öntés vizének el kell érnie a kéz csuklóig számított felületének minden kis zugát, éppen úgy, ahogyan az első öntésnél. Ennek az az oka, hogy az első öntésből származó víz a kézen tisztátalanná vált a magával a kézzel való érintkezés miatt, és a második öntés valójában megtisztítja az első öntés vizét.

Ezért szükséges kétszer egymás után leönteni mindkét kezet, nem érintve az öntések között az edényt a még az első öntéstől nedves kézzel, nehogy a másik kéz véletlenül megérintse az edényen azt a nedvességet, amely az első kézen lévő tisztátalan víztől származik. Mert hiába is akarná ezt követően az ember kétszer leönteni a második kezét, az erre a kezére öntött víz nem tisztítja meg azokat a tisztátalan vízfoltokat, amelyeket az első kéz tett tisztátalanná.

A tisztátlan érintése esetén

3. §. Még azután is, hogy az első kezünket kétszer leöntöttük, vigyáznunk kell, nehogy megérintsük a másik még eddig mosatlan kezünkkel. Ha véletlenül mégis megérintettük, először egy törülközővel alaposan le kell törölnünk róla a vizet, amely tisztátalanná lett a mosatlan kéz érintésétől, majd a *hálachá* előírásainak megfelelően újból kétszer le kell öntenünk a tisztátalanná vált kezet. Ugyanez érvényes, ha, miután csupán egyszer megmostuk a kezünket, megérintettük azt mosatlan kezünkkel, vagy ha valaki más, aki még nem mosott kezet, megérintette ezt a kezünket, amely nedves az első leöntéstől. Ugyanezt az eljárást kell követni akkor is, ha, miután megmostuk és megszárítottuk a kezünket, megérintettük valaki másnak a kezét, aki azt még csak egyszer öntötte le és még mindig nedves ettől az első öntéstől; vagy ha megérintettük az edényen lévő nedvességet, amely egy olyan ember kezéről származik, aki a kezét még csak egyszer öntötte le. Ez a víz mindkét esetben tisztátalan víz és alaposan le kell azt törölni a kézről, amelyen aztán egy érvényes kézmosást kell elvégezni, kétszeri leöntéssel és a háláchá összes követelményeinek betartásával.

Ez abban az esetben is érvényes, ha az érintkezés egy étkezés kellős közepén történt; a másik kezet azonban nem szükséges megmosni, hiszen az nem érintkezett a másik ember kezétől tisztátalan „első vízzel”, és ugyanez a szabály akkor is, ha az ember egy étkezés közepén az egyik kezével megérint egy tisztátalan helyet, akkor ugyanis csupán ezt a kezét kell még egyszer megmosnia.

[292] A lubavicsi chászidok mindkét kezet háromszor szokták leönteni.

A kezek összedörzsölése és az áldásmondás

4. §. A Bölcsek még azt is előírták , hogy miután az ember kétszer leöntötte az egyik kezét és kétszer a másikat, a két kezét alaposan dörzsölje egymáshoz, afféle extra tisztulás gyanánt. És mivel az összedörzsölés a kézmosás micva része, ezért a „ki meghagyta, hogy kezet mossunk" áldást az összedörzsölést megelőzően kell elmondani, hogy az áldást ily módon úgy tekinthessük, hogy azt a micva megtétele előtt mondtuk el, ahogyan az az összes micvákra elmondott áldásokkal szokás. Való igaz, hogy ennél a micvánál az áldást nem teljességgel a micva végrehajtását, azaz a kezek vízzel való leöntését megelőzően mondjuk el, ám ez azért van így, mert a Bölcsek nem akartak úgy rendelkezni, hogy az áldást teljességgel a kézmosást megelőzően kelljen elmondani, amikor az ember keze rendszerint tisztátalan. Ha valaki nem mondta volna el az áldást kezeinek összedörzsölése előtt, akkor mondja el utána, kezének megszárítása előtt. Ha valaki még ekkor is elfeledkezett volna róla, akkor mondja el a kéztörlést követően.

A kezek sorrendje

5. §. A Kabbala szerint az embernek fel kell emelnie a kezét, miközben az áldást mondja, de közben azért ne mondja el a „Felemelem kezeimet…"[293] verset. Mert abszolút semmi megszakítás nem szabad hogy legyen a kézmosás és az áldás elmondása [*ál nötilát jádájim*] között, és a lehető legközelebb kell hogy kerüljenek egymáshoz.

Először a jobb kezet kell leönteni, és utána a balt: azonban a Kabbala szerint a vízzel teli edényt először a jobb kézbe kell venni, és azután kell átadni a balba, és a bal kézzel kell először leönteni a jobb kezet, majd a jobb kézzel a balt.

A kezek tisztasága

6. §. A kézmosás előtt az embernek meg kell vizsgálnia a kezét hogy meggyőződjön róla, nincs rajta semmi, ami elválasztóként (*chácicá*) a kéz és a víz közé kerülhetne. Ha piszok van a köröm alatt az ujjhegyen túl, azt ki kell onnan tisztítani, mert az *chácicá*t képez Másrészt viszont a köröm alá került tészta, még a köröm és a bőr között is, *chácicá*t képez. Ha bármilyen piszok van a kézen, akkor azt [a kézről a piszkot] előbb vízzel alaposan le kell dörgölni. Ezt követően nagy gonddal le kell törölni a kézről a vizet a kézmosás előtt, tekintve, hogy ez tisztátalan víz, következésképpen a kézmosás vizét is tisztátalanná tenné.

Ugyanígy, amikor valaki kijön az illemhelyről és egy kevés vízzel kezet mos, hogy elmondja a „ki ésszerűen alkotva..."[294] áldást, majd el akarja végezni a kenyérre való kézmosást, előtte először alaposan meg kell szárítania a kezét. Mindamellett a háláchá alapvető kritériumai nem kötelezik arra, hogy először megmossa a kezét és elmondja a „ki ésszerűen alkotva..." áldást mielőtt kezet mos mond az étkezés előtt, mivel a „ki ésszerűen alkotva..." áldást elmondhatja a

[293] *Zsoltárok* 119:48.

[294] Ez az az áldás, amit az ember szükségét elvégezvén mond el.

kézmosás és a „ki meghagyta, hogy kezet mossunk” áldás elmondása után is. Ez nem számít megszakításnak a kézmosás és a kenyérre elmondott áldással megkezdett étkezés között. Arra mindazonáltal fontos odafigyelni, hogy az ember ne beszéljen, még egészen keveset sem a kézmosás és az étkezés között, és ilyenkor még tanulni sem helyénvaló.

A kézmosásra alkalmas víz

7. §. Arra is oda kell figyelni, hogy a víz alkalmas legyen a kézmosáshoz: azaz, hogy a küllemében ne következzék be semmiféle változás és munkát se végezzenek vele [a kézmosás előtt]. Amennyiben a víz külleme megváltozott, nem alkalmas a kézmosáshoz. A víz alkalmatlan a kézmosásra, akár a víz helye ezt[ez itt értelmetlen], akár valami, ami beleömlött, például bor vagy sör; vagy, hasonlóan, ha a küllemet füst vagy valami más változtatta meg.

Attól azonban, ha a víz zavarossá válásáért kosz vagy sár felelős, a víz még megfelelő lehet; bár, ha a zavarosság olyan fokot ér el, hogy abból egy kutya már nem inna, akkor alkalmatlan. Ugyanez érvényes arra az esetre is, ha egy kutya azért nem tudna inni belőle, mert túlságosan bűzös, keserű vagy sós. Ezért nem alkalmas a tengervíz a kézmosáshoz...

10. §. A következőkben példákat sorolunk fel, a vízzel végzett, így azt kézmosásra alkalmatlanná tevő munkákra. Ha leöblítenek a vízben egy öblítésre szoruló eszközt, vagy ha zöldséget mosnak le benne és a zöldségnek valóban szüksége van erre az öblítésre, vagy ha a zöldséget azért áztatják a vízben, hogy ne fonnyadjon meg, vagy edényeket áztatnak benne, amelyek elrepedtek a nyári hőségben, és az áztatástól azt várják, hogy az edények összehúzódjanak és a repedések így bezáródjanak. Általában is igaz, hogy a víz alkalmatlan lesz a kézmosásra, amikor valamit szándékosan áztatunk benne tehát nem arról van szó, hogy a tárgy egyszerűen magától esett a vízbe. Hasonlóan az előbbiekhez, ha valaki forró vízzel vagy borral teli edényt állított a vízbe, hogy a víz lehűtse annak tartalmát, vízzel végzett munkának nevezik, s ez is alkalmatlanná teszi a vizet a kézmosásra. Mondanunk sem kell, hogy az a víz is alkalmatlan, amelyet arra használtak, hogy megállapítsák egy edény űrtartalmát.

Ha valaki kijön az illemhelyről, vagy megérint egy tisztátalan helyet a testén majd egy edény vízben leöblíti a kezét , hogy megtisztítsa azt, alkalmatlanná teszi azt a vizet a kézmosásra. Sőt, ilyen esetben kézmosási célra még akkor is alkalmatlanná válik az edényben lévő víz, ha valaki csupán a kisujját merítette is bele. ebbe a vízbe , .. Ha azonban a két kezével kimert egy kevés vizet, majd összedörzsölte a kezeit, hogy a kimert vízzel ily módon megtisztítsa azokat, az edényben maradt vízzel nem történt munkavégzés és ezért az alkalmas a kézmosásra. Egy kis mennyiségű, a kézmosásra alkalmatlan víz, amely „alkalmas” vízbe ömlött, semmisnek minősül, amennyiben az alkalmas víz mennyisége a nagyobb.

11. §. Ahol egy házi-, vagy –vadállat, illetve szárnyas beleivott egy edény vízbe, a maradék víz nem minősül olyannak, mint amivel bármi munkát végeztek

volna és ezért alkalmas a kézmosásra. Egyes szaktekintélyek azonban azt a vizet, amelyből, kutya, vagy disznó, vagy bármely más állat ivott, alkalmatlannak tartják a kézmosásra. A felsorolt állatok, vagy bármely másik, amelyik utálatos az ember számára, oly mértékig undorító, hogy az ember húzódozik attól, hogy igyon a maradék vízből. Ezt azzal indokolják, hogy ez a víz olyan mintha szennyvízzé vált volna. Helyes figyelembe venni a véleményüket.

A kézmosó edény

12. §. Az edénynek, amelyet a kézmosáshoz használnak, elég nagynak kell lenni egy *röviit* mennyiség befogadására. Az edénynek teljesen épnek kell lennie, azon sem egyetlen lyuknak, sem az edény falának teljes vastagságában futó egyetlen repedésnek sem szabad lennie. Az edény akkor sem megfelelő, ha az a lyuk szintje alatt egy *röviit*et vagy akár többet is képes befogadni. Ugyanis mivel az edény a lyuktól fölfelé nem felel meg az „edény" háláchikus kategóriájának, ezért a víz, ami a lyuk fölött az edény szájából a kezünkre csorog, nem egy „edény"-ből folyik.

Azok a kancsók, amelyek oldalába, közel a szájukhoz a gyártásuk kezdeti fázisában a kézműves szándékosan fúr egy lyukat, a lyuktól fölfelé nem esnek bele az edény háláchikus kategóriájába és ezért nem alkalmasak arra, hogy a szájukból valaki kézmosás céljából vizet öntsön a kezére.

Ugyanez áll azokra a kancsókra is, amelyekből egy csőr nyúlik ki az edény pereme fölé, és az ember ezen az emelkedő csőrön keresztül önti ki belőlük a vizet: ezen a csőrön keresztül nem, csakis az edény peremről lehet kézmosás céljából leönteni a kezet. Ugyanis mivel az edény pereme fölötti csőr nem tárol folyadékot, és nem is azzal a céllal készült, hogy folyadékot tároljon, hanem csupán azzal, hogy önteni lehessen rajta keresztül, ezért az edény, a csőr szintjében nem esik bele az „edény" háláchikus kategóriájába.

Ugyanez a helyzet akkor is, ha magának az edénynek a pereme nem egyenletes és egyenes körös-körül, hanem hullámosság van benne, egyik része magasabb, másik része alacsonyabb: nem lehet önteni a peremnek a magasabban oldaláról, ugyanis ezen a szinten az edény nem tárol folyadékot. Úgyszintén, ha a tetején repedések futnak az edény falának teljes szélességében, akkor azt sem lehet kézmosásra használni: mindezt abban az esetben, ha tényleges hossza van a repedéseknek; ha azonban aprócska hibákról van csupán szó, nincs miért aggódni.

13. §. Ha egy faedényen egy lyuk vagy repedés rongyokkal vagy sárral és hasonlókkal van jól betömve, olyannyira, hogy az edényből egyetlen csepp víz sem folyik el, az edény még e kitűnő tömítés dacára sem lesz alkalmas a kézmosásra. Van egy olyan vélemény, amely szerint még a szurok vagy az ehhez hasonlók sem segítenek, ha faedényről van szó, ezek csupán egy agyagedény lyukának tömítésére alkalmasak. Mindenkinek a véleménye megegyezik azt illetően, hogy egy üvegedénynél semmiféle tömítés nem használ, még a szurok, az ón vagy az ólom és az ehhez hasonlók sem...

14. §. Minden edényfedő, akkor is ha akár gyűjtőedényként is képes funkcionálni, még akkor is, ha egy *röviit* vagy még több folyadékot képes magába fogadni, alkalmatlan a kézmosásra. Mivel egy fedő nem gyűjtőedénynek készült, ezért nem is neveztetik „edény"-nek a kézmosással összefüggésben, még ha az emberek szoktak is esetenként némi folyadékot önteni bele. Ugyanígy a nemezkalap (amit [jiddisül] „*kápilos*"-nak neveznek) – még ha kellően vastag is ahhoz, hogy ne eressze át a vizet – sem használható edényként a kézmosásra, mivel nem gyűjtőedénynek készült; és dacára annak a ténynek, hogy az utazók esetenként szoktak inni belőle, azt még utazáskor sem szabad edényként kézmosás céljára használni.

Kézmosás emberi erőből

15. §. Amikor kézmosást végzünk egy edényből, fontos, hogy a víz az ember kezére az ő közvetlen cselekvése által ömöljön, legyen az magának a kézmosást végző személynek, vagy akár valaki másnak a közvetlen cselekvése. Még amikor az a másik, vizet öntő személy egy gyerek, akkor is teljesül a közvetlen emberi cselekvés feltétele, feltéve, hogy a gyerek már elmúlt hatéves, azaz már fejlettebb értelemmel rendelkezik. Ha azonban a víz „magától" folyik, akkor alkalmatlan a kézmosásra.

Ez a helyzet egy vízzel teli, dugasszal ellátott hordóval, amelyből valaki kihúzta a dugaszt, és a kezét odatartotta a lyukból kifolyó víz alá. Csupán az indító cselekvéséből származó víz, azaz a kezdő folyás számít közvetlen emberi cselekvésből származó víznek, mivel az, a dugaszt eltávolító bármilyen személy közvetlen cselekvése folytán ömlött ki a hordóból. Ezt az első kilövellést követő vízsugár azonban már nem számít közvetlen emberi cselekvésből származónak; ez ugyanis már inkább magától folyik, és ezért alkalmatlan a kézmosásra.

Ezért, még ha valaki odatartotta is a kezét a kezdő ömléshez, ügyeljen rá, hogy ezt a kezdő vízkilövellést követően helyezze vissza a dugót a lyukba, majd húzza ki onnan újra, hogy egy újabb kezdő kilövellés elvégezze a második kézleöntést.

Mindez akkor elfogadott módja a kézmosásnak, ha a kezdő vízsugár önmagában is kellően nagy mennyiségű ahhoz, hogy azonnal beborítsa mindkét kéz teljes felületét egyszerre, egészen a csuklókig. Ha azonban a vízsugár ehhez nem elég nagy mennyiségű, akkor a dugót kétszer kell kihúzni az egyik, majd kétszer a másik kéz fölött.

Ám ha a sugár olyan vékony, hogy a kezdő közvetlen cselekvés következtében kilövellő víz önmagában nem képes még egy kezet sem egészen a csuklóig, körös-körül beborítani, akkor nem szabad kézmosásra használni. Ez arra az esetre vonatkozik például, amikor valakinek van egy falra erősített tartálya, amelyen alul van egy kis csap és azon egy kis forgatható gomb, amivel ki lehet nyitni és el lehet zárni. Mivel a csapból kiömlő vízsugár gyenge és vékony, kézmosásra nem alkalmas.

16. §. Egyes szaktekintélyek azon a szigorú véleményen vannak, hogy csak rituálisan tiszta zsidó öntheti le az ember kezét kézmosás céljából. Helyes figyelembe venni a véleményüket.

Tisztátlan helyek

17. §. Nagyon ügyelni kell arra, hogy egy étkezés során ne érintse meg az ember a lábszárát vagy a combját vagy semmilyen olyan helyet, amely rendszerint ruhával fedett, mert az ilyen helyeken verejték és piszok van. Ugyanígy nem szabad megvakarni az embernek a fejét sem, mert azon is verejtékcseppek találhatók. De az orrváladékot és a fülzsírt és semmilyen más szennyes dolgot sem szabad megérinteni.

Ha valaki mégis megérinti az előbbi szennyes dolgok valamelyikét, *hálachá* összes vonatkozó rendelkezéseinek megfelelően újra, egészen a csuklójáig meg kell mosnia a bepiszkolódott kezét. Ami az áldást illeti, némi véleménykülönbség van azt illetően, hogy vajon újra el kell-e mondani a „ki meghagyta nekünk a kézmosás" áldást vagy sem. E bizonytalanság miatt az áldást úgy ajánlott elmondani, hogy Isten nevét nem ejtjük ki.

Mikor szükséges a kézmosás?

18. §. Tilos akár a legkisebb mennyiségű kenyeret is megenni kézmosás nélkül, ha az adott helyzetben a kenyérre el kell mondani a kenyérre mondandó áldást. Ha azonban a kenyér másodlagos [*táfel*] valamihez képest – például ha valaki alkoholt ivott és utána eszik egy falatkenyeret, hogy az alkohol ne ártson meg neki, akkor, ahogyan a kenyér másodlagos az italhoz képest az előtte elmondandó áldást illetően, ugyanígy másodlagos az italhoz képest abban a tekintetben is, hogy nem szükséges előtte a kézmosás[295] sem.

Ha azonban valaki evett kenyeret mielőtt ivott volna, hogy ne igyon éhgyomorra, nehogy megártson neki az ital, akkor el kell mondania a kenyérre mondandó áldást és kezet is kell mosnia a *hálachá* követelményeinek megfelelően. Ebben az esetben azonban nem kell elmondania a „ki meghagyta, hogy kezet mossunk" áldást.

Annak, aki kezet mos egy teljes étkezés előtt, de nem eszik egy tojásnyi [*köbéjcá*][296] kenyeret, nem kell elmondania a „ki meghagyta, hogy kezet mossunk" áldást, noha elmondja a kenyérre mondandó áldást és az étkezés utáni áldást.

Ami pedig az időtartamot illeti, amely alatt az elfogyasztott kenyér mennyisége kiegészíthető erre a *köbéjcá* (tojásnyi) mennyiségre, szükséges, hogy a két

---

[295] Mindazonáltal vigyázni kell, hogy az ember kevesebb, mint egy *kbéjcá* kenyeret egyen (lásd *Széder Birkát Hánehenin* 3:12.). A *kbéjcá* mértékegységét lásd a következő lábjegyzetben.

[296] Egy héja nélkül számított tojás tömege (lásd *Sulchán Áruch Háráv* 158:2.) 54,75 gramm, közel 2 uncia, és nagyjából megfelel 2 *közájit*-nyi mennyiségnek. A mértékegységeket lásd részletesen Ávráhám Chájim Náe rabbi *Siur Mikvé*-jének végén.

különálló, olajbogyónyi fogyasztás, amelyek együtt egy tojásnyit tesznek ki, *ködéj áchilát prász* (kb. 6 perc) alatt történjen meg. Különösen a szombati harmadik étkezésnél kell ügyelni arra, hogy az előírt mennyiségeket ezen időtartamokon belül fogyasszuk el, mert ilyenkor rendszerint hajlamosak vagyunk kevesebb kenyeret fogyasztani.

19. §. A Bölcsek a kézmosást csupán arra a kenyérre vezették be, amelyre kenyérre mondandó áldást és étkezés utáni asztali áldást mondunk. Azonban azoknál a tésztafajtáknál, „kenyereknél", amelyekre „aki mindenféle ételt teremtett" kell mondani és nem kenyérre mondandó áldást és étkezés utáni asztali áldást – hacsak valaki nem egy étkezést alapoz rájuk[297] –, nem szükséges a kézmosás, kivéve, ha valaki csakugyan egy teljes étkezést alapoz rájuk.

A mártogatott ételek

20. §. Mindenféle étel, amelyet folyadékba mártunk – akár az étkezés pillanatában, akár eszik [ez itt nem értelmes], vagy már korábban mártottuk be és nedvesítettük meg, de még nem száradt ki, mint például a pácolt[298] vagy párolt és főzött gyümölcsök vagy zöldségek vagy a főtt hús –egészen a csuklókig követeli meg a kézmosást, annak minden *háláchikus* kívánalmával együtt, bár a „ki meghagyta, hogy kezet mossunk" áldást nem kell rá elmondani.

Hat olyan folyadék van, amelyekbe ha ételt mártunk, kezet kell mosnunk. Ezek a bor, a méhek által készített[299] méz, olívaolaj[300], tej, víz és harmat. A borecet ebből a szempontból olyan, mint a bor, ugyanígy a mézborból készített ecet is ebbe a kategóriába tartozó „folyadék". Ide tartoznak még az ezekből a folyadékokból készített párlatok, mint például a különféle pálinkák. Ha valamelyiket e hat folyadék közül gyümölcslével keverik össze, a kapott elegy státuszát aszerint határozzuk meg, melyik összetevő van nagyobb mennyiségben jelen az elegyben.

E folyadékok közül bármelyik, amelyik olyan mértékig megdermedt, hogy már nem kellően nedves az többé már nem számít bele a „folyadék" háláchikus kategóriájába. Egy folyadék nem kellően nedves, ha az ember ráhelyezi a kezét, majd ugyanezt a kezét valamilyen másik tárgyra teszi és az a tárgy nem lesz nedves. Amennyiben a folyadék újra cseppfolyóssá válik, visszatér a „folyadék" háláchikus kategóriájába. Ezokból bizonyosfajta vajban sült tészták megkövetelik a kézmosást, ha úgy készültek, hogy először megolvasztották a vajat, majd a különböző tésztadarabok közé öntötték, és így együtt sütötték meg a tésztát. Ha azonban, akkor rakják a vajat a tésztára, amikor a vaj még szilárd és az a tésztán olvad fel, a vaj nem számít „folyadék"-nak – hiszen amint felenged beolvad a tésztába – és ezért nem is szükséges a kézmosás.

---

[297] Az elfogyasztott mennyiség egy étkezés alapját képezi („*kvijut szöudá*"). Ezt a mennyiséget illetően lásd *Széder Birkát Hánehenin* 2:4.

[298] Például sós vízben.

[299] *Máchsirin* 6:4, *Sulchán Áruch Háráv* 158:4.

[300] *Báér Hétiv* 158:8., *Kcot Hásulchán* 36:4.

Egyes szaktekintélyek úgy tartják, hogy a méz mindig folyadéknak számít, még ha olyan fokig megdermed is, hogy már nem kellően nedves, ahhoz, hogy ha valaki ráhelyezné a kezét, akkor ez a keze kellő mennyiségű nedvességet venne fel, hogy egy másik tárgyra helyezve megnedvesítse azt. Ezért aztán az embernek nem szabad, még teljesen megdermedt mézet sem kézmosás nélkül ennie, hacsak nem kanállal vagy késsel.

A méz

21. §. A befőtt, amelyben a tartósító anyag a méz, minden vélemény szerint megköveteli a kézmosást – hacsak az ember nem kanállal vagy késsel eszi a befőttet. Ennek az az oka, hogy a méz először önmagától feloldódik mielőtt összekeveredik azzal, amit konzervál.

Ez a szabály akkor érvényes, ha a méz érzékelhetően jelen van és észrevehető a befőttön. Ha azonban a tartósított élelem teljesen feloldódott és tökéletesen eggyé vált (összeöntés, keverés, vagy sütés révén) a mézzel, akkor az elegy fő alkotóját vesszük alapul. Ha a tartósított élelem a nagyobb mennyiségű alkotó, a méz elveszti „folyadék”-ként meghatározott háláchikus státuszát, és „élelem”-ként definiálódik, annak ellenére, hogy az elegyben a méz kellően nedves.

Van egy olyan vélemény, hogy ha valaki a méhviasz mézből történő kiemelése közben gondolatban ezt a mézet kizárólagosan étel – tehát nem folyadék – formában való elfogyasztásra jelölte ki, a méz étellé válik, és egyáltalán nem lép be a „folyadék” háláchikus kategóriájába. Vagyis ha valakinek az volt a szándéka, hogy csak főtt ételbe keveri bele vagy befőttkészítéshez használja föl a mézet, tehát nem szándékozik belőle italt készíteni, sem meginni, amikor még a méz híg és áttetsző, akkor a gondolatbeli kijelölés miatt a méz ételnek minősül. Ez még akkor is igaz, ha méz az adott pillanatban híg és áttetsző is. Mindenesetre erre a véleményre nyugodtan lehet támaszkodni egy [mézes] befőttnél – szemben azzal az esettel, amikor a méz magában van jelen – tehát nem szükséges kézmosás, ott ahol, a mézet már a kezdetekben, étel formában való elfogyasztásra szánták.

A kanál és a kés engedménye

22. §. A kanállal vagy késsel való evés csak olyan esetekben ment fel a kézmosás kötelezettsége alól, ha befőttet vagy hasonlókat eszünk, amelyeket az ember gyakorta szokott kanállal vagy késsel enni. Egy olyan étel esetében azonban, amelyet az egyik fentebb említett folyadékba mártottak és általában sosem szoktak kanállal vagy késsel fogyasztani, ezeket a kanál vagy kés használata nem menti fel a kézmosás alól. Mindazonáltal szélsőséges esetekben, amikor víz nem áll rendelkezésre, például utazás közben, elfogadható az a könnyítés, hogy az ezen folyadékok egyikébe mártott ételt az ember mindkét kezét ruhába bugyolálva fogyassza el. Ám kenyeret, akár kanállal vagy késsel, akár kézre tekert ruhával, egyetlen vélemény szerint sem megengedett így fogyasztani. Vannak egyes szaktekintélyek, akik elnézőbbek az utazóval, ha az négy *mil* (kb. 4 km[301]) távol-

[301] Egy *mil* az 2000 *ámá*, egy *ámá* pedig 48 cm. Eszerint egy *mil* az 960 méter.

ságban sem fog vízre lelni és engedélyezik neki, hogy mindkét kezét ruhába csavarva kenyeret egyen – mások azonban nem értenek egyet ezzel. A gyakorlatban áldott az, aki szigorúbb véleményt követi.

A ljadi-i rabbi Snéur Zálmán: *Szidur Háráv*

Széder Birkát Hánehenin: Az étkezés előtti áldások rendje

Bevezetés

A *Széder birkát hánehenin* első fejezete azzal kezdődik, hogy ismerteti az ételre és italra mondandó áldások rabbinikus kötelezettségének alapját. Ezeknek a áldásoknak két csoportja van – a elő- és az utóáldások –, ezek alkotják e fejezet két fő részének tárgyát. E részek külön-külön sorra veszik az egyes megelőző és utóáldásokat és a közöttük fennálló viszonyrendszert azt illetően, hogy mely áldás mely másik áldás elmondása alól adhat „felmentést", ha az eredetileg kijelölt áldás helyett mondjuk el. Azt is kifejtjük, milyen feltételek mellett ad felmentést egy áldás utólag, elmondása után (*bödiávád*), egy másik elmondása alól; és mikor kell eleve (*lechátchilá*) egy bizonyos áldás helyett egy másikat elmondani. A fejezet a mentesítés egy kivételes példájával zárul: azzal, ahogyan a bor, a rá mondott áldásokkal felmentést ad a másféle italokra mondandó áldások alól.

1. fejezet

Az étkezés előtti áldások alapja

1. §. A Tóra egyik tevőleges parancsolata, hogy minden tápláló étel után áldást kell mondani, amint írva van[302]: „Enni fogsz, míg jóllaksz, aztán áldd meg az Örökkévaló Istenedet…". A Bölcsek, mindazonáltal, bevezették a mindenfajta evést és ivást megelőző áldások elmondását is; és aki a megfelelő áldás elmondása nélkül leli örömét bármi evilági dologban, az mintha egy az Égnek szentelt dologból húzna hasznot, amint írva van[303]: „Az Örökkévalóé a föld és ami betölti…".

Az előáldások

2. §. Minden ételre és italra egy általános, sokmindent magában foglaló, számos fajtára kiterjedő áldást kell mondani: föld gyümölcsére mondandó áldást mondunk minden közvetlenül a földből kinövő terményre; fa gyümölcsére mondandó áldást minden fán termő gyümölcsre; és a „kinek szavára minden termett" áldást minden egyéb ételre és italra. Csupán a borra és a kenyérre nem terjednek

[302] *5Mózes* 8:10.

[303] *Zsoltárok* 24:1.

ki az általános áldások, mert a Bölcsek kiemelték a bort a fán növő gyümölcsök kategóriájából, bevezetvén rá a „ki szőlő gyümölcsét teremtette” áldást; a kenyeret pedig elkülönítették a földből növő termények kategóriájának többi elemétől, megalkotván a fogyasztása előtt mondandó „ki kenyeret ad a földből” áldást.

3. §. Azok a gabonaszármazékok, amelyekből nem kenyeret készítettek –, ilyenek a lisztből készített főtt ételek vagy a kásák – bár nem illetjük őket a „kenyér” névvel, mégis vannak olyan fontosak, hogy „tápláló étel”-nek [*mázon*] nevezzük őket, és ezért a „ki mindeféle ételt teremtett” áldást kell elmondani fogyasztásuk előtt.

Ha a „ki mindenféle ételt teremtett” áldást mondta el valaki kenyérre, eleget tett kötelességének; bár vannak szaktekintélyek, akik ezzel nem értenek egyet. Egy áldással kapcsolatos bizonytalanság esetén elnézőek vagyunk [vagyis ez esetben például nem kell elmondani egy további kenyérre mondandó áldást], ahogyan azt (a 2. fejezetben) majd részletesen is kifejtjük.

Mikor lehet és mikor kell egy áldással egy másikat kiváltani?

4. §. Ha valaki a *„ki a föld gyümölcsét teremtette”* áldást valamely fán növő gyümölcsre mondta el, teljesítette kötelességét, ám ha valamely földből közvetlenül növő terményre a „ki a fa gyümölcsét teremtette” áldást mondta, akkor nem. Ha valaki bármire – akár kenyérre vagy borra – a „kinek szavára minden termett” áldást mondta el, teljesítette kötelességét. Következésképpen bármiféle termésre, amellyel kapcsolatban valakinek kétségei támadnak, hogy vajon fán nő vagy közvetlenül a földből, a *„ki a föld gyümölcsét teremtette”* áldást kell elmondani. Ha valaki egyáltalán nem tudja, miféle étel az, amit fogyasztani kíván, a „kinek szavára minden termett” áldást kell elmondania rá, s ugyanígy akkor is, amikor a szaktekintélyek közötti véleményeltérés miatt bizonytalanságban van egy adott ételre mondandó áldással kapcsolatos háláchikus rendelkezést illetően.

5. §. Ez arra az esetre vonatkozik, ahol kétség merül fel a *hálachá* tanulmányozását vagy az eseményt [azaz amikor valaki már elmondott egy áldást] követően. Mindenekelőtt azonban tilos az embernek a „kinek szavára minden termett” áldással eleget tenni a kötelességének, minden egyes dologra az arra kiszabott áldást kell elmondania. Ha tanulatlan az illető, föl kell keresnie egy tanult személyt, és az majd kiokítja őt a áldásokra vonatkozó *hálachá*kkal kapcsolatban.

A feltételek, amelyek mellett a felmentés megtörténik

6. §. Ha valaki előtt ott van a föld egy termése és valamely fának egy termése és először elmondott egy áldást a föld termésére, akkor szükséges elmondania egy újabb áldást a fa termésére is. Ugyanis a fa termésére mondandó áldás kötelezettsége alól nem mentesült a *„ki a föld gyümölcsét teremtette”* áldással, hacsak ezt az áldást nem [kifejezetten] arra mondta el, nem pedig a föld termésére. Ez arra az esetre vonatkozik, amikor a áldást [*„ki a föld gyümölcsét teremtette”*] nem azzal a kifejezett szándékkal mondták el, hogy kiváltsák vele a fa termésére mondandó áldást; ám ha az illetőnek szándékában állt ezzel a áldással egyben a

fa termésére mondandó áldást is kiváltani, akkor eleget tett kötelességének a fa termését illetően is – még abban az esetben is, ha a fa termése még nem volt előtte, amikor az áldást mondta, hanem csupán azt követően hozták elébe.

Vannak szaktekintélyek, akik vitatkoznak ezzel. Azt mondják, hogy még ha szándékában állt is az illetőnek a *„ki a föld gyümölcsét teremtette”* áldással egyúttal az előtte lévő fa termésre is teljesíteni az áldásmondási kötelezettséget, akkor sem teljesítette azt és külön el kell mondania a „ki a fa gyümölcsét teremtette” áldást is. Ennek a véleménynek a fényében a Bölcsek úgy rendelkeztek, hogy csupán akkor teljesítette valaki a *„ki a föld gyümölcsét teremtette”* áldás elmondásával a fa termésére való áldás elmondásának kötelezettségét, amennyiben az áldás elmondása már megtörtént és egy újabb, kifejezetten a fa termésére előírt áldás elmondásával már nem lehet helyrehozni a dolgot. Azaz, az újabb áldás elmondása a *„ki a föld gyümölcsét teremtette”* áldást hiába elmondott áldássá tenné. Ha azonban nem tenné hiába elmondott áldássá mint ebben az esetben sem, ahol a áldást ténylegesen a föld termésére mondtuk el, akkor ez tulajdonképpen olyan, mintha még az esemény előtt lenne, és ezért el kell mondania a áldást, amelyet a Bölcsek kifejezetten a fa termésére vezettek be. Ezért aztán úgy szól a praktikus rendelkezés, hogy vigyázni kell, nehogy az ember a *„ki a föld gyümölcsét teremtette”*-val akarja kiváltani a fa termésére mondandó áldást, hogy aztán mindenki egybehangzó véleményének megfelelően kénytelen legyen külön elmondani a „ki a fa gyümölcsét teremtette” áldást is.

7. §. Minden étel- és italfélét követően a „ki az emberek sokaságát teremtetted” utóáldást kell elmondani, a következők kivételével: kenyér, amely után asztali áldást kell mondani; a hét fajta, amelyről Izrael földje híres, nevezetesen: búza, árpa, szőlő, füge, gránátalma, olajbogyó és datolya, amelyek után egy [az asztali áldás első három áldásának rövid összefoglalója] *méézn sálos* áldást kell mondani; és ugyanígy a bor után is, hiszen az szőlőből készül. A tönköly egyfajta búza, a zab és a rozs pedig egyfajta árpa. Ezeket [– búza, tönköly, árpa, zab és rozs –] általánosságban, minden további specifikáció nélkül „gabona”-ként azonosítjuk.

8. §. A „ki mindeféle ételt teremtett” áldást és a befejező *méézn sálos* áldást csak akkor mondják gabonára, ha olyan formában eszik, ahogyan azt a gabonát rendesen enni szokás: például lisztből készült főtt ételként; vagy magukat a gabonaszemeket kettő, három vagy több darabba hasítva és vízben vagy más folyadékban megfőzve, azaz „kása”-ként [*dájszá*]. De akkor is [ezeket a áldásokat kell mondani], ha a gabonaszemeket, nem hasítják darabokra, hanem csupán hántolják, és úgy főzik meg, például árpadarának (már ahol ez így van szokásban).

Más vélemények szerint [a „ki mindeféle ételt teremtett”-ot csak akkor kell mondani], ha a gabonaszemek hosszadalmas főzés során összelapultak és egymáshoz ragadtak; ám ha a szemek egészben maradtak, azaz nem jött le a héjuk és nem ragadtak egymáshoz, akkor csak a föld gyümölcsére mondandó áldást, majd pedig a „ki az emberek sokaságát teremtette”-ét kell elmondani rá, nem pedig a *méézn sálos* áldást, mivel Izrael földje nem híres erről a fajta ételről.

Vannak olyan vélemények is, amelyek bizonytalanságot fogalmaznak meg azt illetően, hogy vajon az ily módon elkészített gabona fogyasztása utáni áldás a „ki az emberek sokaságát teremtette” vagy a *méějn sálos* kell-e, hogy legyen. E bizonytalanság eredményeképpen arra az álláspontra jutnak, hogy inkább ne együnk ilyen módon elkészített gabonát akkora mennyiségben, hogy utána utóáldást kelljen mondani hanem inkább egy rendes étkezés keretén belül fogyasszuk az ilyen ételeket, mert akkor a utóáldást amúgy is kiváltja az asztali áldás.

Mindenekelőtt helyes, ha tartjuk magunkat ehhez a legutóbbi véleményhez; ha azonban mégis megtörtént, hogy valaki ilyen módon elkészített gabonát fogyasztott egy főétkezés keretén kívül, a „ki az emberek sokaságát teremtetted” utóáldást kell elmondania.

9. §. Az öt fajta gabona egyikéből készített lisztre, amelyet megfőztek és vízzel vagy valamilyen egyéb folyadékkal összekevertek, s ily módon egy lágy és híg elegyet kaptak, amellyel csupán szomjat lehet oltani – éhség csillapítására nem alkalmas –, a „kinek szavára minden termett” áldást kell elmondani. Ha azonban az elegy valamelyest sűrűbb, vagyis meg lehet enni és az éhséget is csillapítja, ám ahhoz mégsem elég sűrű, hogy rágni lehessen, akkor a „ki mindeféle ételt teremtett” áldást kell elmondani rá, utána pedig a *méějn sálos* áldást.

10. §. A köles [*dochén*] olyan, akár a többi hüvelyes [*kitniot*], és a „kinek szavára minden termett” áldást kell mondani a lisztjéből készült kenyérre és főtt ételre egyaránt.

A rizsre azonban amelyet addig főztek, míg teljesen összeállt vagy megőröltek és kenyeret sütöttek belőle, a „ki mindeféle ételt teremtett” áldást kell mondani, jóllehet utóáldása a „ki az emberek sokaságát teremtette”.

Egyes vélemények szerint, még ha nem állt is össze teljesen a rizs a főzés során, akkor is a „ki mindeféle ételt teremtett” áldást kell rá mondani. Mivel nem tudjuk, melyik véleményt kövessük, helyénvaló, ha a „kinek szavára minden termett” áldást mondjuk, ha a rizsszemek egyenként egészben vannak, és ha valaki föld gyümölcsére mondandó áldást mondott rá, teljesítette kötelességét, hiszen a rizsszemek különálló egészek voltak.

11. §. Megszokott az *orez*-t rizsnek a *dochén*-t pedig kölesnek fordítani. Egyes szaktekintélyek szerint azonban az *orez* jelenti a kölest, és a *dochén* a rizst. Ezért aztán egy Istenfélő ember sem rizst, sem pedig kölest nem fog enni (főve), akár egészben, akár összefőve, csakis valamely főétkezés keretén belül; ám ha mégis, akkor mindkettőre „kinek szavára minden termet”-et mond.

12. §. A hét különleges termésfajtára mondott *méějn sálos* áldást Izraelen kívül így fejezzük be: „az országért és a gyümölcsért”, Izraelen belül pedig így: „az országért és annak gyümölcseiért”. Még az Izraelből exportált terményekre mondott áldást is így fejezzük be: „az országért és annak gyümölcseiért”.

13. §. Ha valaki a hét különleges termésfajta valamelyikéből fogyasztott, majd valamilyen gabonából készült ételt evett, ezt követően pedig bort ivott, ezeket mind egyetlen utóáldásba kell csoportosítania úgy, hogy első helyen mondja

az „élelemért”-et, majd a „szőlő gyümölcséért”-et, majd ezeket követően a „gyümölcsért”-et. Vagyis ezt mondja: „...a megélhetésért és az eledelért, a szőlőért és gyümölcséért, a gyümölcsfáért és gyümölcséért …”, és így fejezi be: „...Áldunk is téged, a megélhetésért és az eledelért, a szőlőért és a gyümölcsért. Áldott vagy te, Örökkévaló az országért és az eledelért, a szőlőért és a gyümölcsért.”

Az egyes utóáldások

14. §. Ha valaki a hét különleges termésfajta valamelyikéből és almát vagy ehhez hasonlót is fogyasztott, az almára nem szükséges elmondania a „ki az emberek sokaságát teremtette” áldást, hiszen az almára kiterjed az *ál háéc vöál pri háéc* áldás. Ha azonban valaki almát evett és bort is ivott, el kell mondania a „ki az emberek sokaságát teremtette” áldást az almára, még ha *ál há'árec v'ál hápérot*-tal fejezte is be a borra szánt áldást.

Másrészt viszont, ha valaki szőlőt vagy mazsolát evett és bort ivott, majd elmondta az *ál hágefen vöál pri hágefen* áldást, akkor ezzel fel van mentve az *ál háéc* áldás elmondása alól, hiszen ezek maguk is a szőlőtő gyümölcsei [*pri hágefen*].

15. §. Ez arra az esetre vonatkozik, ha valakinek szándékában állt kiváltani a szőlőt és a mazsolát a borra mondandó utóáldással. Ha azonban valaki úgy mondta el ezt a utóáldást, hogy nem állt kifejezetten szándékában kiváltani a szőlő és a mazsola áldását, akkor a *pri hágáfen* áldás nem is mentesíti az azokra rendesen mondandó *pri háéc* áldás elmondása alól. Ezért hát eleve ne akarjuk kiváltani a rájuk mondandó áldást az *ál hágefen* áldásval, hanem inkább explicit módon vonjuk őket bele a borra mondandó utóáldásba, ahogyan azt korábban [a 13. *hálácha*ban] már kifejtettük.

16. §. Ugyanígy a megelőző áldás elmondásakor se akarjuk a borra mondott áldással kiváltani a szőlőre vagy mazsolára mondandó áldást, hanem mondjuk el azt külön. Ha valaki mégis a bor áldásának elmondása közben a szőlőre vagy mazsolára is gondolt, vagy elkövette azt a hibát, hogy véletlenül a „ki szőlő gyümölcsét teremtette” áldást mondta rájuk, akkor eleget tett a kötelességének.

17. §. Az asztali áldás nem mentesít a *méén sálos* áldás elmondása alól. Ennek megfelelően, ha valaki egy főétkezés előtt evett a hét fajta valamelyikéből, de pusztán csak az élvezet kedvéért és nem azért, hogy étvágyat csináljon magának az étkezéshez (mert abban az esetben az asztali áldás által felmentést nyer a rájuk mondandó utóáldás elmondása alól, ahogyan az a 4. fejezetben részletesen is kifejtjük), és elfelejtette elmondani a rájuk vonatkozó utóáldást, s ez csupán a asztali áldást követően jutott eszébe, akkor most [a asztali áldást követően] kell elmondania az *ál háéc* áldást. Azt mondanunk sem kell, hogy a nem a hét fajtába tartozó terményeket valamint az összes többi olyan ételt és italt, amelynek utóáldása a „ki az emberek sokaságát teremtette”, nem váltja ki az asztali áldás.

Ez alól kivételt képez a datolya és a bor, amelyek az asztali áldás első, *házán* áldásának elmondását követően mentességet élveznek, mivel ezek szintén csilla-

pítják az éhséget. Ugyanez vonatkozik az ötfajta gabona valamelyikéből készült ételekre, amelyeket a főétkezést megelőzően fogyasztottak: ezeket is utólag kiváltja az asztali áldás. Ha azonban a asztali áldást megelőzően még észbe kapunk, akkor először még el kell mondanunk az *ál hámichjá* áldást; és ugyanígy az *ál háéc* áldást a datolyára és az *ál hágefen*-t a borra, amely megelőzte a főétkezést, hacsak nem étvágyunk serkentése végett ittuk, amint arról a 4. fejezetben részletesebben is szólunk.

18. §. Az *ál hámichjá* áldás nem mentesít a „ki az emberek sokaságát teremtette" áldás elmondása alól, például abban az estben, ha valaki kását evett és hozzá húst vagy halat, jóllehet, az utóbbiak csillapítják valamelyest az éhséget, ezek az ételek nem tartoznak a „táplálék" [*michjá*] kategóriába. A „ki az emberek sokaságát teremtette" áldás szintúgy nem mentesít a *mééjn sálos* áldás elmondása alól.

Felmentés bizonytalan esetben

19. §. Következésképpen, ha valaki egy főétkezés keretén kívül kíván valami olyasmit fogyasztani, amellyel kapcsolatban bizonytalan, hogy vajon a *mé'éjn sálos* vagy a „ki az emberek sokaságát teremtette" áldást kell rá elmondania, legjobban teszi, ha eszik valami olyasmit is hozzá, amelyre a „ki az emberek sokaságát teremtette" áldást kell mondani és valamit, amire pedig a *mééjn sálos*-t..

Például, ha bizonytalan egy bizonyos főtt ételt illetően, hogy vajon helyénvaló-e arra *ál hámichjá*-t mondania vagy inkább „ki az emberek sokaságát teremtette"-ét kellene-e, egyen különféle *mözonot*-ot és még valamit, amire bizonyosan a „ki az emberek sokaságát teremtette" áldást kell mondani, és mondja el mindkét befejező áldást, az *ál hámichjá*-t és a „ki az emberek sokaságát teremtette"-ét, kiváltva így a főtt étel áldását, bármi legyen is az a főtt étel.

Felmentés bor révén

20. §. Ha kétségünk támad egy gyümölccsel kapcsolatban, hogy az vajon a hét fajta valamelyike-e, együnk egy másik gyümölcsöt is, amely viszont egyértelműen a hét fajta egyike, és mondjuk el rá az *ál háéc vöál pri háéc* áldást. Így eleget tettünk kötelességünknek a kétséges gyümölccsel kapcsolatban, bármi lett légyen is annak utóáldása. Ilyen módon nem szükséges valami olyasmit is ennünk, amire „ki az emberek sokaságát teremtette"-ét kell mondani.

Mindazonáltal, ha valakinek nem áll rendelkezésére egy másik gyümölcs a hét fajtából, akkor nem tudja orvosolni a helyzetet, kiváltani a utóáldást, csupán azzal, hogy bort iszik és elmondja rá az *ál hágefen* áldást – vagy eszik egy az öt gabona valamelyikéből készített ételből és elmondja rá az *ál hámichjá* áldást –, majd együtt az *ál háéc vöál pri háéc* és az *ál hágefen* vagy az *ál hámichjá* áldást, hogy így vagy úgy, de eleget tegyen kötelességének. Következésképp az a legjobb, ha az ember ilyen gyümölcsöt csakis egy főétkezés keretén belül eszik ahol a utóáldást mindenképp kiváltja az asztali áldás.

Ha azonban mégis úgy esett, hogy már evett belőle, akkor az is megteszi, ha beleveszi a gyümölcsöt a borra vagy a gabonából készült ételre mondott utóáldásba, mert így is eleget tesz kötelezettségének.

21. §. Mivel a bor az italok királya, a rá elmondott áldás felmentést ad az összes többi fajta italra mondandó áldás alól, mind megelőző áldásuk, nevezetesen a „kinek szavára minden termett", mind pedig utóáldásuk tekintetében.

Különösen az egyéb italok megelőző áldásai alól ad felmentést a borra mondott áldás. ha, Ha az italok [már] ott voltak előttünk vagy szándékunkban állt később inni belőlük amikor kimondtuk a „ki szőlő gyümölcsét teremtette" áldást, a bor áldásával automatikusan kiváltottuk az egyéb italokra mondandó áldást még akkor is, ha ez [az áldás kiváltása] nem is állt kifejezetten szándékunkban.

A utóáldásuk alól felmentést ad az *ál hágefen* áldás, még akkor is, ha el kellett mondanunk rájuk a „kinek szavára minden termett" megelőző áldást, mint például abban az esetben, ha nem voltak előttünk, amikor elmondtuk a „ki szőlő gyümölcsét teremtette" áldást és nem is volt szándékunkban később inni belőlük.

Ha kevesebb, mint egy *röviit* (86 ml) bort ittunk, ami után nem kell utóáldást mondani, majd megittunk a többi italból együttvéve egy *röviit*-nyit, akkor a „ki az emberek sokaságát teremtette" áldást kell utána elmondanunk, még abban az esetben is, ha nem kellett előttük a „kinek szavára minden termett" áldást elmondanunk.

Különféle gyakori áldások

Zöldségek és különbféle más ételek	előáldás	utóáldás
Amerikai mogyoró	*hóódámá*	*boré nefásot*
Ananász	*hóódámá*	*boré nefásot*
Banán, friss, illetve szárított	*hóódámá*	*boré nefásot*
Burgonyából lereszelés után készült ételek	*sehákol*	*boré nefásot*
Burgonyaliszt és abból készült ételek	*sehákol*	*boré nefásot*
Búzadara	*mözonot*	*ál hámichjá*
Búzapehely	*mözonot*	*ál hámichjá*
Citromlé	*sehákol*	*boré nefásot*
Csonthéjas gyümölcsök (kiv: amerikai mogyoró)	*háéc*	*boré nefásot*
Egres	*háéc*	*boré nefásot*
Etrog lekvár	*háéc*	*boré nefásot*
Földieper	*hóódámá*	*boré nefásot*
Gabonaszemek, nyers vagy pörkölt	(ajánlatos étkezés közben fogyasztani, ha *közájit* mennyiségűt kívánunk enni)	*boré nefásot*
Gomba	*sehákol*	*boré nefásot*
Gyümölcsök (főtt):		
a) Gyümölcs, amelyet általában nyersen fogyasztanak, de alkalomadtán főzött általában is esznek, pl.: Normális alma.		
1, ha gyümölcs fajtáját meg lehet állapítani		
a főtt gyümölcs alapján	*háéc/hóódámá*	*boré nefásot*
lé alapján (ha külön isszák)	*sehákol*	*boré nefásot*
2, ha a gyümölcs fajtáját nem lehet megállapítani, pl.: almapüré	*sehákol*	*boré nefásot*
b) Gyümölcs, amelyet kifejezetten főzésre termesztenek, pl.: Főzőalma:	*sehákol*	*boré nefásot*
1, a nyers gyümölcsre	kérdéses: vagy *háéc* vagy *sehákol*	*boré nefásot*
2, ha a gyümölcs fajtáját nem lehet megállapítani, pl.: almapüré		

c) Gyümölcs, amelyet mindkét célra termesztenek, azaz nyers állapotban való fogyasztásra és főzésre is pl.: szilva a gyümölcsre, illetve a lére (ha külön isszák)	*háéc/hádámá*	*boré nefásot*
d) Olyan gyümölcs, amelyet általában nem esznek nyersen (mivel az túl keserű vagy savanyú), még akkor is, ha a gyümölcs felismerhetetlen)	*háéc/hádámá*	*boré nefásot*
Gyümölcslé (kiv: szőlőlé)	*sehákol*	*boré nefásot*
Hagyma, - póréhagyma (mivel általában kenyérrel eszik)	*sehákol*	*boré nefásot*
– zsíron pirított	*hádámá*	*boré nefásot*
– leves	*sehákol*	*boré nefásot*
Kenyér/Macesz **a) amelyet zsíron vagy olajon pirítottak** 1, ha az egyes darabok kisebbek, mint egy *közájit* 2, ha minimum *közájit* nagyságúak	 *mözonot* Kérdéses: vagy *hámoci* vagy *mözonot*	 *ál hámichjá* *asztali áldás* (kérdéses)
b) amelyet megfőztek vagy rövid időre egy forró lábosba tettek 1, ha az egyes darabok kisebbek, mint egy *közájit* 2, ha az egyes darabok minimum egy *közájit* nagyságúak	 *mezonot* *hámoci*	 *ál hámichjá* *asztali áldás*
c) kevéssbé forró lábosba tettek	*hámoci*	*asztali áldás*
Knédli	*mezonot*	*ál hámichjá*
Kókuszdió	*háéc*	*boré nefásot*
Kókuszbomba (még akkor is, ha lisztet tartalmaz kötőanyagként)	*sehákol*	*boré nefásot*
ha a lisztet az íz miatt teszi hozzá	*mezonot*	*ál hámichjá*
Kréker (liszt és víz)	Kérdéses: vagy *mezonot* vagy *hámoci*	*asztali áldás* (kérdéses)
Kukoricából készült termékek pl.: kukoricapehely, kukoricakorpa	*sehákol*	*boré nefásot*
Kukorica (csöves), főtt	*hádámá*	*boré nefásot*
Látkesz (krumplilángos), ha a krumpli felismerhetetlen	*sehákol*	*boré nefásot*
Csipetke, cérnametélt	*mezonot*	*ál hámichjá*
Macesz, kávéba aprítva	*hámoci*	*asztali áldás*
Macesz torta (egész maceszből)	*hámoci*	*asztali áldás*
Macesz torta (őrölt maceszból)	*mezonot*	*ál hámichjá*

Mandulatorta (még akkor is, ha lisztet tartalmaz, ami a tésztát összetartja), vagy mandulabomba	*sehákol*	*boré nefásot*
Mazsola	*háéc*	*ál háéc*
Narancshéj	*sehákol*	*boré nefásot*
Nápolyi búza lisztből	*mezonot*	*ál hámichjá*
Nyers tészta	*sehákol*	*boré nefásot*
Olívabogyó	*háéc*	*ál háéc*
Palacsinta	*mezonot*	*ál hámichjá*
Pattogatott kukorica	*hádámá*	*boré nefásot*
Pépesített zöldség és gyümölcs	*sehákol*	*boré nefásot*
Puffasztott búza	*hádámá* (ajánlatos egy étkezés részeként enni, ha egy *közájit* mennyiséget kívánunk fogyasztani)	*boré nefásot*
Rizs, félig főzve	*hádámá*	*boré nefásot*
Rizs, teljesen megfőzve és rizslisztből készült sütemény	*hádámá*	*boré nefásot*
Rizstallér	*hádámá*	*boré nefásot*
Sárgarépa, reszelt	*hádámá*	*boré nefásot*
Szőlőlé	*boré pri hágáfen*	*ál hágáfen*
Tejsodó, kukoricalisztből	*sehákol*	*boré nefásot*
Zabkása, főtt	*mezonot*	*ál hámichjá*
Zabkása, főtlen (hacsak nem előfőzött)	*sehákol*	*boré nefásot*
Zöldségek (nyers): **ha általában nyersen eszik** **ha általában megfőzve eszik**	 *hádámá* *sehákol*	 *boré nefásot* *boré nefásot*
Zöldségek (főtt): **ha a főzés által finomabbá válik, vagy általában megfőzve eszik** **ha a főzés nem teszi finomabbá**	 *hádámá* *sehákol*	 *boré nefásot* *boré nefásot*

Összekevert- és maceszből készült ételek

Az étel fajtája	előáldás	utóáldás
Reggelire, tejjel fogyasztott gabona vagy kukorica alapú pelyhek, műzlik	Áldás csak a pelyhekre (hacsak valakinek a tej is ugyanannyira fontos, mint a pelyhek, pl. több tejjel eszi, mint azt általában szokták)	*brócho* csak a pelyhekre, azaz *ál hámichijá*, vagy *boré nefásot* a pelyhek fajtájától függően
Gyümölcsleves, jelentősen nagy mennyiségű gyümölccsel	Áldás csak a gyümölcsre. Nem kell külön Áldás a levesre. Ha valaki azonban csak levest eszik, akkor csak *sehákol*	*boré nefásot*
Gyümölcskonzerv	Ha valaki csak a levet eszi, akkor *sehákol*	*boré nefásot*
Gyümölcssaláta, amely fán és földöntermő gyümölcsöt is tartalmaz, pl. almát, narancsot és banánt vagy ananászt. Vagy gyümölcssaláta és zöldségsaláta	1. *Háéc* 2. *hádámá* (hacsak nem az egyik fajta megkülönböztethetően a főrész, és a többit csak a több íz miatt tették hozzá)	*boré nefásot*, ha az öt különleges gyümölcsből egy *közájit*ot is tartalmaz, akkor *ál háéc*
Saláták - gyümölcssaláta esetében lásd ott - pl. zöldség és tojás vagy zöldség és sajt	1. *Hádámá* 2. *Sehákol*	*boré nefásot*
1. Mazsola és amerikai mogyoró keveréke **2. Mazsola és csokoládé keveréke**	1. Áldás a mazsolára, azaz *háéc* 2. *Hádámá* az amerikai mogyoróra, illetve *sehákol* a csokoládéra	1. *ál háéc* 2. *Boré nefásot*
Meceszliszt sok tejjel vagy más folyadékkal (amikor a keverék még folyékony)	A macesz lisztre *hámoci*t kell mondani (és azelőtt persze kezet kell mosni), hacsak azt nem áztatták addig, ameddig a tej (vagy folyadék) el nem színeződött	asztali áldás
Maceszliszt (finom) kevés tejjel vagy más folyadékkal, amikor a keverék massza, vagy krémszerű állagot képez, pl. nyers gombóc	*mözonot*	*ál hámichjá*
Darabokra tört macesz rövid ideig tejben, vízben, levesben vagy más folyadékban főzve (vagy forró lábosba téve akár főzés nélkül is)	*mözonot*	*ál hámichjá*
Ha pedig nem főzik, hanem pl. maceszt a már a tányérban lévő levesbe vagy kávéba teszik	*hámoci*	asztali áldás

A levesekre mondandó áldások

Leves fajtája	**Leves leve**	**Leves leve plusz hozzávalók[304] (nem liszttel készültek)**	**Leves leve plusz hozzávalók[304] plusz más liszttel készült betétek**	**Hozzávalók plusz betétek[304] leves nélkül**
Csirke vagy húsleves	*sehákol*	*sehákol* a lére	1. (első) *sehákol* a lére 2. (második) *mözonot* a liszttel készült betétekre	azok szokásos áldása
Pépesített zöldség és hüvelyesekből[305] készült levesek	*sehákol*	*sehákol* a lére	1. *sehákol* a lére 2. *mözonot* a liszttel készült betétekre	azok szokásos áldása
Levesporból vagy zöldségkoncentrátumból (folyékony vagy szilárd) készült levesek	*sehákol*	*sehákol* a léjre	1. *sehákol* a lére 2. *mözonot* a liszttel készült betétekre	azok szokásos áldása
Gombaleves	*sehákol*[306]	*sehákol* a lére	1. *sehákol* a lére 2. *mözonot* a liszttel készült betétekre	
Zöldségleves – párve, tejes vagy húsos –, ahol a leves leve a fontos rész	*sehákol*	*sehákol* a lére	1. *sehákol* a lére 2. *mözonot* a liszttel készült betétekre	azok szokásos áldása
Zöldségleves (párve), ahol a zöldségek képzik a fontos részt, pl. a leves tekintélyes mennyiségű zöldséget tartalmaz	*háádámá*	*háádámá* a zöldségekre (nincsen külön áldás a lére)	1. *háádámá* a zöldségekre 2. *mözonot* a liszttel készült betétekre	azok szokásos áldása

[304] Hozzávalók (a levesben főtt zöldségek, betétek): azon dolgok, amelyeket vagy a leves megfőzése után, vagy pedig nem sokkal a főzés befejezése előtt tesznek a levesbe extraként, és nem úgy, hogy az a leves lényegéhez tartózik.

[305] Hüvelyes zöldségek: bab, zöldborsó, lencse, stb.

[306] A gombát nem zöldségként kezeljük.

Főleg zöldséges leveskockából főzött levesek – párve, tejes vagy húsos (pl.: miután a zöldségek megfőttek, azzal a céllal öntik le a vizet róluk, hogy csak a zöldségeket fogják megenni). (Azonban általában, más esetben a levet is megennék, és nem öntenék le.)	*háádámá*	*háádámá* a lére vagy a zöldségekre, attól függően, hogy melyik képezi a leves fontosabbik részét	1. *háádámá* a zöldségekre 2. *mözonot* a liszttel készült betétekre	azok szokásos áldása
Hússal főzött zöldségleves (a húst később kivették), ahol a zöldségek képezik a leves fontosabb részét, pl. sólet-bableves vagy burgonya-sólet[307] árpa nélkül	*sehákol*[308]	*háádámá* a zöldségekre (nincsen külön áldás a lére)	1. *háádámá* a zöldségekre 2. *mözonot* a liszttel készült betétekre	azok szokásos áldása
Csak tejjel, illetve sok tejjel főzött zöldségleves, ahol a zöldségek képezik a leves fontosabb részét	*sehákol*[309]	*háádámá* a zöldségekre (nincsen külön áldás a lére)	1. *háádámá* a zöldségekre 2. *mözonot* a liszttel készült betétekre	azok szokásos áldása
Nem pépesített zöldségleves, ahol kétséges, hogy a zöldségek vagy a lé alkotja-e a leves fontosabb részét	Először vegyünk valamit, amire *háádámá*t mondhatunk, utána valamit, amire *sehákol*t. Ebben a sorrendben mondjuk el az áldásokat, de közben arra gondolva, hogy azok a levesre is vonatkoznak.	1. *háádámá* a zöldségekre 2. *sehákol* valami másra, de annak elmondásakor a levesre is gondolni kell	1. *háádámá* a zöldségekre 2. *sehákol* valami másra, de annak elmondásakor a levesre is gondolni kell 3. *mözonot* a liszttel készült betétekre	azok szokásos áldása

[307] Ha a sólet árpát tartalmaz az áldás *mözonot* lehet, az árpa jelentőségétől függően.

[308] Az ok – a hús íze minősül a fő íznek.

[309] Mivel ez a tejre mondott, szokásos áldás.

Tészta leves	Vegyünk valamit, amire *sehákol*t mondhatunk, és mondjuk el a *sehákol*t úgy, hogy gondolatban a levesre is vonatkoztassuk, ha arra ez a helyes áldás. Ha lehet, vegyünk egy kis tésztát vagy süteményt, és mondjunk rá *mözonot*ot. Ha nincs sütemény, mondjunk *sehákol*t csak a levesre.	*mözonot* a tésztára (nincsen külön áldás a lére)		
Rizsleves – párve, tejes, vagy húsos – amelyben sok, jól megfőtt rizs (azaz a rizs a fontos rész)	kérdéses: hogy *sehákol* vagy *mözonot*, ezért tegyünk úgy, mint az előző esetben	*mözonot* a riszre (nincsen külön áldás a lére)	*mözonot* a rizsre	*mözonot* a rizsre (de az utóáldás *boré nöfásot*)
Paradicsomleves kevés rizzsel vagy krumplival	*sehákol*	*sehákol* a levesre (nem kell külön áldás a rizsre és a krumplira)		
Paradicsomleves a megfőzése után hozzáadott sok krumplival	*sehákol*	1. s*ehákol* a levesre 2. *hádámá* krumplira		
Paradicsomleves kevés tésztával	*sehákol*		1. *sehákol* a levesre 2. *mözonot* a tésztára	
Céklaleves, ahol a leves a fő rész, és amely kis mennyiségű céklát és krumplit tartalmaz	*sehákol*	*sehákol* a levesre (nem kell külön áldás a céklára és a zöldségre)		
Hagymaleves	*sehákol*	*sehákol* a levesre		
Nem pépesített lencse, bab vagy borsóleves, amelyben sok lencse, bab vagy borsó van (azaz a hüvelyesek alkotják a leves fő részét)	*hádámá*	*hádámá* a babra, a lencsére és a borsóra		
Krumplileves, amelyben sok krumpli van		*hádomá* a krumplira		

Hayim Halevy Donin

Az étkezés törvényei

A tiltott ételek

Mózes harmadik könyvének 11. fejezete és Mózes ötödik könyvének *14:2–21. szakaszai felsorolják azokat az állatokat, halakat és szárnyasokat, amelyeket szabad enni, és azokat, amelyeket tilos.*

* Csak azokat az állatokat szabad enni, amelyeknek *1.* hasított patájuk van, és amelyek *2.* kérődznek. Az összes többit tilos.

Nem elég, ha az állat csak az egyik kritériumnak felel meg. A csak hasított patájúak és a csak kérődzők mint tiltottak név szerint fel vannak sorolva. Ezek között szerepel a teve, a disznó, a nyúl és a szirti borz. Azok az állatok, amelyek megfelelnek a „tisztaság" jellemzőinek, a következők: a birka, a marha, a kecske és a szarvas.

* Csak azokat a halfajtákat szabad enni, amelyeknek uszonyuk és pikkelyük van. Az összes többit tilos. A tengeri állatok többsége a tiltottak közé tartozik, például a homár, az osztriga, a garnélarák, a kagylók és a rákok. Vannak olyan állatok, amelyeknek besorolása vitatható: nem egyértelműen pikkelyesek például a tokhal és a kardhal, ezért a legutóbbi idők szaktekintélyeinek állásfoglalása ellenük szól.

* A szárnyasok közül, miután nincsenek közös jellemzők, amelyek alapján megengedett vagy tiltott kategóriába lehetne sorolni őket, a Tóra megadja a tiltottakat, helyesebben név és fajta szerint felsorol összesen huszonnégyet. Ebből a felsorolásból állította össze a Talmud a tiltott szárnyasok jellemzőit. Ezek többnyire ragadozók, vagy ragadozók módjára táplálkoznak: keselyű-, holló-, sólyom-, bagoly-, strucc-, pelikán-, gólya-, gémfajták stb. Megengedett szárnyasok a hagyomány szerint a tyúk-, pulyka-, liba-, kacsa- és galambfélék.

* A kétéltűek és a rovarok tiltottak, mint olyan élőlények, amelyek „hasukon" csúsznak-másznak (a kígyó kategóriájába tartoznak), „szárnyas rovarok" vagy a rágcsálók és a gyíkfélék közé sorolhatók. „...utálatosak... ne tegyétek magatokat tisztátalanná velük..."[310]. Az olyan „ínyencfalatokat", mint az angolna, csiga, csörgőkígyó, hangya és a különböző bogarak, a Tóra tiltja.

* Minden élőlényt szabad enni, ami a Tóra szerint *táhor*, vagyis tiszta. Ezek kóserok, ami azt jelenti, hogy a törvénynek megfelelően fogyasztásra alkalma-

[310] *3Mózes* 11:42–43.

sak. A tiltott élőlények *támé*-tisztátalan, szennyes – dolgok; *sékec*ként, utálatosságként és *toévá*ként is szerepelnek. Ezek nem kóserok. A köznyelvben a *tréfá* („*tréfli*") kifejezést használják rájuk, és minden olyan ételre, amely nem felel meg a zsidó törvények rituális étkezési szabályainak. Nem lehet őket kóserítani sem.

* A nem kóser élőlények termékei sem kóserok. Tilos a nem kóser szárnyasok tojását enni, a nem kóser állatok tejét inni, nem kóser halból származó olajat használni. Az egyetlen kivétel a méz, amelynek fogyasztását a Tóra megengedi, talán azért, mert a méhek a virágok nektárjából állítják elő.

* A zsidó vallási törvények tartalmaznak egyértelműen higiéniai szabályokat is. Az egészségre ártalmas ételek fogyasztása akkor is tilos, ha megfelelnek a kóserság feltételeinek. Ezeket az ételeket a rabbik azon az alapon tiltják, hogy az egészséget veszélyeztető dolgok – *szákáná* – kategóriájába tartoznak, amiről a Biblia így ír[311]: „Nagyon vigyázzatok azért magatokra!"

A kóser vágás – a *schitá* – követelménye

* A Tóra tiltja minden „tiszta" élőlény (állat) fogyasztását, amely természetes módon elpusztult, vagy nem rituális vágás – *schitá* – útján ölték meg. „Nem szabad megennetek semmiféle döglött állatot..."[312]. Az ilyen tetemeket *növél*ának vagy *tréfá*nak hívják. „...levághatsz marhádból és aprójószágodból... úgy, amint parancsoltam néked, és egyél..."[313]. Amit ezeknek a rendelkezéseknek megfelelően vágtak le, az ehető; amit nem, az tiltott.

* A vágás jóváhagyott módjait, a sechitát a *Szóbeli Tóra* részletezi. Csak az eszerint vágott állatok nem veszítik el kóserságukat.

* A rituális vágás szabályai csak a négylábúakra és a szárnyasokra vonatkoznak, a halakra nem. A Tóra kifejezetten különbséget tesz, amikor így ír[314]: „...juhot és szarvasmarhát *vágni* nekik ... *gyűjteni* a tenger minden halát...".

* A rituális vágásnak az a célja, hogy minél kevesebb szenvedést okozzanak az állatnak, és minél több vért távolítsanak el belőle. A nyak gyors oda-vissza mozdulattal történő átmetszéséhez megfelelő hosszúságú, tökéletesen éles, hibátlan pengéjű kést használnak. A kés a másodperc törtrésze alatt elmetszi a légcsövet, nyelőcsövet, a bolygóidegeket, a nyaki verőeret és vénát. Az eszméletvesztés majdnem azonnal, két másodpercen belül fájdalommentesen bekövetkezik, így a vágás már nem okoz szenvedést: gondoljunk csak arra, hogy ha borotválkozás közben megvágjuk magunkat, nem abban a pillanatban érezzük a fájdalmat, és a

[311] *5Mózes* 4:l5.

[312] *Uo.* 14:21.

[313] *Uo.*

[314] *4Mózes* 11:22.

vér is csak később serken ki. A világ legjobb fiziológusai, patológusai és egyéb tudósai abszolút humánusnak ismerik el ezt a módszert.

Az elkábítás, amit az állatvédők javasolnak a szenvedés csökkentésére, tréflivé teszi az állatot. A nem kóser vágás kegyetlen és fájdalmas módszereivel mindegy, hogy kapott-e bódítószert az állat, de a kóser metszés maga is egyfajta elkábítás, mert azonnali érzéketlenséget okoz.

A *sechitá*, azonkívül hogy humánus, még valamiben különbözik minden más módszertől: lehetővé teszi a vér teljes és azonnali eltávolítását, amely így nem tud a húsba beszívódni. Ezzel eleget tesz a vérevés tilalmának, és a higiéniai követelményeknek is.

A *sochét* („*sajhet*") nem egyszerűen egy zsidó böllér. Istenfélő, hívő embernek kell lennie, ismernie kell a *Sulchán Áruch*nak a *sechit*ára vonatkozó szabályait és az állat fiziológiáját; szigorú vizsgán kell keresztülmennie, és megfelelő rabbinátusi bizonyítvánnyal kell rendelkeznie. Jámborsága és nagy tudása miatt – különösen a kisebb közösségekben – gyakran tölt be egyéb hitközségi funkciót is. Mindezek a szabályozások a bibliai hagyomány alapján állnak[315].

A hús kóserítása

A vér tilalma

* A Tóra tiltja a vér fogyasztását, még a kóser állatok véréét is. Ez nem vonatkozik a hal vérére. „Semmi vért ne egyetek a ti lakhelyeiteken, sem madárét, sem baromét. Az a személy, aki vért eszik, irtassék ki népe közül."[316]

* E tilalom betartása érdekében a vért el kell távolítani a húsból, az alábbi két módszer valamelyikével:

– a „kisózás" – áztatás és sózás – módszerével, amelyet általában „kóserításnak" neveznek,

– nyílt lángon, elektromos sütőben vagy roston való kisütéssel: ezzel a módszerrel a láng vagy az elektromos tűz hatására a vér kicsöpög.

* A kisütés vagy a kisózás mindenképpen szükséges. A megfelelően vágott állatokat is kóserítani kell.

* Ha a húst – még a kóser módon vágott kóser húst is – a vér eltávolítása nélkül készítjük el, tréflivé, nem kóserrá válik. Főzés közben a húsban maradt vér kiszivárog, ezáltal a hús az annyira tiltott vérben puhul meg, s így minden, ami az edényben van, tréfá lesz.

---

[315] *5Mózes* 12:21. Részleteik kidolgozása a Talmudban található meg (*Chulin* 1–2. fej.), kodifikációjuk pedig a *Sulchán Áruch*ban (*Joré Déá* 1–28.).

[316] *3Mózes* 7:26–27., 17:10–14.

Kóserítás kisütéssel

* A kisütést nem szabad edényben végezni, csak rostélyon, hogy a vér elfolyhasson.

* A rostélyt vagy a nyársat, amelyen a nem kóser húst kisütjük, nem szabad már kóserított húshoz használni.

* A nyers húst alaposan meg kell mosni, és a tűz fölött kicsit meg kell sózni.

* Ha a hús már majdnem elkészült, hideg vízben le kell mosni róla a külsején összegyűlt vért. Ezzel eleget tettünk a kóserítás követelményeinek. Ezután meg lehet főzni, vagy tovább lehet sütni, természetesen másik rostélyon vagy nyárson, amelyet csak kóserított húshoz használunk.

* A májat, amely rengeteg vért tartalmaz, csakis kisütéssel lehet kóserítani. A kisózás nem alkalmas a máj megtisztítására.

Kóserítás kisózással

* A húst mindenekelőtt alaposan meg kell mosni hideg folyó víz alatt, azután fél órára beáztatni annyi hideg vízbe, amennyi ellepi. Ez a hús felpuhítására szolgál.

* A mélyhűtött húst csak akkor szabad besózni, ha fölengedett.

* A félórás áztatás után a hús egész felületét – a szárnyasokat belül is – be kell szórni közepes finomságú sóval. Amerikában „kóser só” néven lehet kapni ilyent. A rendes asztali só túl finom erre a célra, mert könnyen feloldódik, és beszívódik a húsba, ahelyett hogy kiszívná belőle a vért.

* A megsózott húst lejtős felületű vagy lejtősre kitámasztott, sima táblára kell fektetni, amelyről a vér lecsoroghat. Ha perforált vagy rácsos szárítótálcára tesszük, nem kell lejtenie.

* A húsnak *egy órán át* kell a sóban állnia. Rendkívüli állapot esetén is legalább tizennyolc percig legyen benne.

* Az óra elteltével a sót folyó víz alatt gondosan le kell mosni a húsról. A húst ezután el lehet készíteni, persze csak a kóserított húshoz való edényben, rostélyon vagy nyárson.

* Azt a tálat vagy edényt, amelyben a húst áztatjuk, nem szabad másra használni.

* A kisózást a hús megvásárlása után, amint lehet, el kell végezni. Semmiképpen nem szabad a vágástól vagy az utolsó öblítéstől (l. alább) számított hetvenkét óránál tovább kisózatlanul hagyni. Ha ez elkerülhetetlen, a hetvenkét óra lejárta előtt alaposan meg kell mosni hideg vízben, hogy a benne lévő vér meg ne alvadjon, mert különben a kisózás hatástalan.

* Ha valami okból hetvenkét órán belül nem kóserítottuk vagy legalább mostuk meg a húst, már csak kisütéssel kóseríthatjuk, kisózással nem.

* A tyúk belsejében talált tojáskezdeményt is ki kell sózni. Megsózás után külön kell a csöpögtetőtálca felső végére tenni. Ennek ellenére az ilyen tojás nem számít *párvé*nak, és nem lehet tejeshez enni.

* A kisütés vagy kisózás után nincs többé fölösleges vér a húsban. (Ami kevés benne maradt, azt a hús levének lehet tekinteni.) Meg lehet főzni, ki lehet rántani, nyársra lehet húzni, hirtelensültet vagy pecsenyét lehet készíteni belőle.

* Az utóbbi években Amerikában, Izraelban és még több országban új szolgáltatást vezettek be: a vásárló kívánságára a hentesüzletben kóserítják – kisózzák – a húst. Ez nagy könnyebbséget jelent a háziasszonynak, amiért néhány helyen fizetni kell, de általában ingyenes szolgáltatásnak tekintik. A húst azonban mindenképpen kóserítani kell: ha az üzletben nincs ilyen szolgáltatás, akkor otthon kell elvégezni ezt a teendőt.

* A kóser csomagolású mélyhűtött húsok már ki vannak sózva, és a csomagolásra írt utasítás szerint kell elkészíteni őket.

* Tanácsos a húst kisózni, *mielőtt* későbbi felhasználásra a mélyhűtőbe tesszük. Amikor el akarjuk készíteni, csak addig kell várnunk, míg fölenged. Ha kóserítás nélkül tettük a mélyhűtőbe, a fölengedés után kisütéssel kell kóserítani.

* A darált húst darálás előtt kóserítani kell. Ha kisózás előtt daráljuk meg, nem számít kósernak, és az edény, amelyben elkészítettük, szintén tréflivé válik.

* Tilos olyan tojást használni, amelyben vércsepp van, ezért a nyers tojást felhasználás előtt gondosan meg kell vizsgálni.

A *sochét* és a kóser hentes szerepe

* Nemcsak a vágásnak kell kóser módon történnie, hanem más mozzanatokat is figyelembe kell venni, hogy a tőkehús megfeleljen az előírásoknak. Ezért kell a sochetnak és az őt felügyelő rabbinak alaposan tisztában lennie a törvényekkel.

* A *sochét*nak vágás után gondosan meg kell vizsgálnia az állat tüdejét és belső szerveit, különösen, ha gyanakszik, hogy valamiért nem felelnek meg a zsidó törvények előírásainak. A fakóság, beteges szín, belső sérülések, törött végtagok általában azt jelentik, hogy az állat a zsidó törvények szerint tréfli.

Bár minden államban vannak élelmiszerszabványok és előírások, amelyeknek a kóserul vágott húsnak is meg kell felelnie, előfordulhat, hogy az állami szabvány kritériumait kielégítő hús zsidó szempontból nem kóser.

* A kóser mészárosnak is alapos szakismeretekkel kell rendelkeznie, és tudnia kell, hogy milyen előírásoknak kell megfelelnie a kóser húsnak.

A friss húst például, amelyet a vágástól számított hetvenkét órán belül nem sóztak ki, a hetvenkét óra leteltével meg kell mosni, és ezt minden további het-

venkét órában meg kell ismételni. Erre azért van szükség, hogy a vér meg ne alvadjon, különben nem lehet kisózással kóserítani.

Ha a hús ezen az időn belül került a hentesüzletbe, a mészárosnak kell erről gondoskodnia. Szakmájához tartozik a szennyeződések eltávolítása a húsról, tudnia kell, mit lehet megtisztítani, és mit kell kidobni: mindezt a kóserítás előtt kell elvégeznie. Nemcsak ügyesnek, hanem tisztességesnek is kell lennie.

Fontos, hogy a vásárló biztos legyen abban, hogy a mészárszék megbízható rabbisági felügyelet alatt áll, ezért érdemes kifüggeszteni az ezt tanúsító okiratot.

* A mélyhűtött vagy más módon előkészített kóser húst olyan üzletekben árulják, amelyek nem állnak rabbisági felügyelet alatt. Ezért ilyent csak akkor vásároljunk, ha csomagolása teljesen ép, és a kóserság igazolására jogosult rabbi tanúsítványa rajta van.

A húsos és tejes

* Az *Írás*ban három helyen szereplő parancsolatból – „...ne főzd a gödölyét anyjának tejében..."[317] vezeti le a *Szóbeli Tóra* a hús és tej vegyítésének és az ilyen ételek fogyasztásának tilalmát. [Onkelosz, aki rendszerint igen hűségesen adja vissza a héber szöveget, ezt így fordítja: „Ne egyél húst és tejet!"]

(Még a kóser állattól származó tejet is tilos akár kóser marha, birka vagy kecske húsával vegyíteni. A rabbinikus rendeletek gyakorlati útmutatói az ilyen és hasonló esetek ellen szolgálnak „védőfalként").

* Bár a szárnyasokat nem említi a bibliai tilalom, a rabbinikus rendelet kiterjeszti a hús és tej vegyítésének tilalmát rájuk is. Tehát a „húsos" fogalmába a szárnyasok húsa is beletartozik.

* A *húsos* (jiddisül *flejsig*, héberül *bszári*) és *tejes* (jiddisül *milchig*, héberül *chálávi*) a vallási törvények szóhasználatában nemcsak kifejezetten a „húst", illetve a „tejet" – vagy húst, illetve tejet tartalmazó ételt – jelent, hanem a húsból, illetve tejből származó zsiradékot és az ezekből készült élelmiszereket is.

Az az étel, amelyik sem a húst, sem a tejet, sem ezek származékait nem tartalmazza, *páros*. A jiddis *páreve* (*párve*) és a héber *sztámi* szót használják erre a harmadik ételfajtára. A „páros" kategóriájába tartozik *1.* minden, ami a földből terem: a zöldségek, gyümölcsök, magvak, a kávé, a fűszerek, a cukor és a só; *2.* minden kóser hal; *3.* a tojás; *4.* a vegyi úton előállított élelmiszerek. A párve ételeket mind a húsos, mind a tejes ételekkel lehet együtt készíteni vagy enni.

* A húsos és a tejes ételeket nem szabad ugyanabban az edényben készíteni, illetve tálalni, még különböző időpontokban sem.

* Azok az eszközök, amelyeket húsos és tejes ételhez is használtunk, ha csak pillanatokig is – és még ha nem egy időben használtuk is őket –, nem kóserokká

[317] *2Mózes* 23:19., 34:26.; *5Mózes* 14:21.

váltak. Ezért kell elkülöníteni a húsos és tejes főzéséhez és elfogyasztásához használt edényeket és eszközöket (tányérokat, evőeszközöket). Meg kell jelölni őket, vagy más-más színűeket, formájúakat, mintájúakat, méretűeket kell használni.

* A kóser – húsos, tejes vagy párve – étel készítésére csak külön edényt szabad használni, mert amelyikben egyszer húsost, máskor tejest készítenek, nem kóser, és a benne készült ételt tilos elfogyasztani.

* A húsos étel után bizonyos ideig nem szabad tejest enni. A különböző törvények különbözőképpen határozzák meg ezt az időtartamot, a háromórás várakozási időtől a hatórásig. (Azért kell szünetet tartani, mert a gyomorfalra zsírmaradványok tapadnak, amelyek csak lassan szívódnak fel, és a fogak között is maradhatnak húsfoszlányok.)

* Tejes után rögtön lehet húsost enni, ha vízzel szájat öblítünk, és eszünk egy falat párvét, például kenyeret. (Ennek az az oka, hogy a tejes ételek maradványai nem rakódnak le a gyomorfalon, illetve a fogak között. Ha olyan tejes ételt ettünk, amelynél ez megtörténhet, például kemény sajtot, akkor ugyanannyi időt kell várni, mint a húsos után.)

* A betegek és a nagyon kis gyerekek rövidebb – de legalább egyórás – szünetet tarthatnak. Gondosan ki kell öblíteni szájukat, és ha a húsos ételt ették előbb, el kell mondaniuk az asztali áldást, hogy a második szakasz ne tűnjék az első folytatásának.

* A húsos edényben készült párve ételt húsosként kell tálalni (húsos tányéron és evőeszközökkel), és *nem szabad tejessel együtt enni*. Ettől persze nem válik húsossá, és rögtön utána lehet tejest fogyasztani.

* A mosogató – hacsak nincs kettő – azonnal tréfli lesz, ha akár húsos, akár tejes ételmaradék kerül bele. A tányérokat ezért ne a mosogatóban öblítsük le, vagy legalábbis ne ugyanabban a medencéjében, mert tréflik lesznek, még akkor is, ha nem egyszerre mossuk el őket. Használjunk kiemelhető öblítőtálat. Hasonló módon a szárítórácsot is különböztessük meg: például legyen más színű műanyagból.

* A mosogatógépet mind húsos, mind tejes edények elmosására szabad használni, ha külön-külön rácsot használunk hozzájuk, és a két mosogatás között üresen járatjuk. Nem kell az egész programot végigfuttatni, elég a tisztító- és az öblítőprogram. (Más szaktekintélyek ez ellen foglalnak állást, és még a fenti előírások betartása mellett sem engedélyezik ugyanannak a mosogatógépnek a használatát.)

* Elterjedt gyakorlat, hogy más-más színű vagy mintájú törlőrongyot használnak a húsos és tejes edényekhez. Ezt csak ajánlani lehet, mert így nem fordulhat elő, hogy a húsos tányérhoz használt ruhával véletlenül tejest törölgetünk, vagy fordítva.

* Ha ketten esznek egy asztalnál, és az egyik húsost eszik, a másik tejest, pontosan el kell különíteni ételeiket egymástól, például úgy, hogy külön abrosz vagy tányéralátét fölött esznek.

* A növényi eredeti, „színre-szagra" tejtermékhez (vajhoz, tejszínhez, fagylalthoz stb.) hasonlító ételeket változatos módon lehet a kóser főzésben felhasználni. Használatuk ellen nem lehet halachikus alapon kifogást emelni. De miután könnyen összetéveszthetőek azzal az étellel, amelyet utánoznak, célszerű őket jól elkülönített edényben vagy dobozban tartani, miután a bölcsek szerint „a törvényszegés látszatát" is kerülni kell.

* Nem minden, „nem tejes" felirattal árusított kávétejpor felel meg a kásrut szerinti nem tejesnek. A tejből kivont nátrium-kazeinátot tartalmazó tejporokat nem szabad húsos ételhez használni.

* A nem áteresztő anyagú üvegedények többnyire használhatók akár húsos, akár tejes ételekhez. De nem elég egy üvegszerviz, mert nem szabad ugyanazt az edényt használni húsoshoz és tejeshez.

* Vizet ihatunk ugyanabból a pohárból húsos és tejes ételhez is.

* A pyrex- és más hőállóüveg edények közül ne használjuk ugyanazt a tejeshez, mint a húsoshoz. (Az intenzív hő megváltoztatja kémiai tulajdonságaikat, és anyaguk áteresztővé válhat.)

* Vásárláskor és főzéskor ügyelni kell arra, hogy kóser terméket vegyünk, akár húsos, akár tejes vagy párve ételt akarunk készíteni. Az élelmiszerek gyártásában használatos eljárások gyakran ismeretlenek a kóser vásárló előtt. Például a mono- és digliceridek vagy az emulgálószerek növényi és állati zsírból egyaránt előállíthatók, tehát lehetnek kóserok vagy tréflik. A laktóz tejből is és melaszból is készülhet, eszerint lehet tejes vagy párve. A „zsiradék" szó majdnem mindig sertészsírt vagy más állati eredetű zsírt jelent. Ezért olyan fontos, hogy megnézzük a kósersági tanúsítványt.

Egyéb tilalmak

* A Tóra szerint tilos az ülőideget – héberül *gid hánásé*t – elfogyasztani, amely a négylábúak hátsó fertályán fut keresztül. Ha ezt az ínt és a közvetlenül mellette futó vérereket eltávolítjuk, felhasználhatjuk a hátsórész húsát. Ennek az ínnak a kimetszése a zsidóság egész története folyamán kötelező volt, és ma is az. Amerikában, ahol drága a munkaerő, a húsipar nem hajlandó különösebb figyelmet fordítani erre az előírásra, és a mészárosok sem mind értenek hozzá, hogyan kell végrehajtani. Ezért a kóserul levágott állatok egész hátsó fertályát elkülönítik, és nem kóser húsként adják el[318]. Zsidónak nem szabad hátsórészből készült ételt ennie, ha az ülőideget nem vágták ki.

[318] Magyarországon szintén hasonlóképpen járnak el. *A fordító.*

* A Tóra ugyancsak tiltja a *chélev* nevű zsiradék használatát. Ezt a kóser mészáros el szokta távolítani. „...a marhának, a báránynak és a kecskének a kövérjéből semmit se egyenek meg..."[319]. Ez a zsír a belső szervek és a máj körül rakódik le, és különbözik az izmok körül és a bőr alatt lerakódott zsiradéktól, amelyet *sumán*nak neveznek. Bár a Tóra nem magyarázza meg, miért tesz különbséget a zsiradékok között, figyelemre méltó, hogy a legutóbbi biokémiai kutatások is felismerték ezt a különbséget.

* A Tóra törvényei tiltják az olyan bor ivását, amelyet bálványimádással kapcsolatban használtak. Az ilyen bor neve *jájin neszech*. Elég, ha a bálványimádó csak hozzáért a borhoz, már tilos elfogyasztani. Azonkívül, hogy minden, amit bálványimádó ceremóniákhoz használtak, tiltott a zsidók számára, ez az előírás a nem zsidókkal való cimborálás, együtt mulatozás tilalmát is tartalmazza.

A háláchá törvényei nem tekintik *jájin neszech*nek azt a bort, amely kapcsolatba került nem zsidóval, de a rabbinikus rendeletek kiterjesztették a tilalom hatályát minden, nem zsidó borra, amelyet *sztám jénám*nak hívnak. Ez a korlátozás nem vonatkozik a forralt borra. A nem szőlőből készült borokra és azokra az italokra, amelyek gyümölcs vagy gabona lepárlásával készültek, sem bibliai, sem rabbinikus megszorítások nincsenek.

Kóser étel nem kóser edényben

* Minden főtt, sült, roston vagy nyárson puhított, rántott, pirított, párolt kóser élelmiszer, amelyhez tréfli edényt használnak – olyant, amiben előzőleg nem kóser húst, szárnyast, halat készítettek, vagy ami tejeshez is és húsoshoz is szolgált –, tréflivé válik, és fogyasztása tilos.

* Minden kóser étel, amelyet kóser edényben készítettek el, de nem kóser – előzőleg nem kóser húshoz, halhoz, szárnyashoz használt vagy tejeshez is és húsoshoz is használatos – tányérra *melegen* tettek, tréflivé válik, és fogyasztása tilos.

Ennek a tilalomnak az az alapja, hogy a meleg hatására a kóser étel magába szívja a tiltott étel nyomait, még akkor is, ha a tányér tisztára volt mosva. A Talmud bölcsei ugyan sok idővel azelőtt éltek, hogy a kémia egyáltalán tudománnyá vált volna, az általuk hozott szabályok mégis megfelelnek a kémia ismereteinek, amelyek szerint bizonyos reakciók, így a különböző testek molekulái közötti kölcsönhatások csak hő jelenlétében lépnek fel.

* A fenti elv az alapja annak a szabálynak, hogy ha *hideg* kóser étel kerül kapcsolatba *hideg* és *tiszta* nem kóser eszközzel, az étel nem szennyeződik be: kóser marad, és meg szabad enni. (Ez alól csak akkor kell kivételt tenni, ha a kóser étel „tüzes" fűszereket – erős mustárt stb. – tartalmaz.)

* Ez az enyhítés lehetővé teszi, hogy az előírásokat betartó zsidóknak akkor se kelljen koplalniuk, ha nincsenek otthon, és nincs a közelben kóser étterem,

[319] *3Mózes* 7:23–24.

vagy nem kóser házban vendégeskednek. Ehetnek hideg ételt – nyers kóser élelmiszert vagy konzervet – nem kóser étkészlettel is.

(Ehetnek például hideg gyümölcsöt, friss zöldséget, konzervzöldséget, konzervhalat, például tonhalat vagy lazacot, tejtermékeket – tejet, tejszínt, vajat – vagy zabpelyhet, cornflakes-et, amit a világon mindenütt lehet kapni.)

* A kávé, tea, kakaó fogyasztását a szaktekintélyek általában megengedik, feltéve, hogy az elkészítésükhöz használt edény csak ezt a célt szolgálja.

* Ugyanez vonatkozik a főtt tojásra is. A tréfli edényben főzött tojás ugyanis tulajdonképpen tréflinek számít, mert a tojáshéj porózus, és átengedi a nyomelemeket.

* Vigyázni kell a kenyérvásárlásnál. Európa egyes országaiban a kenyérfajták többnyire nem tartalmaznak tréfli adalékokat, csak lisztet és vizet, így szükség esetén fogyaszthatók. Amerikában azonban gyakran tesznek a tésztába disznózsírt, amitől a kenyér tréfli lesz. Még ha a kenyérbe nem tesznek is disznózsírt, a sütőlap vagy a tepsi kizsírozásához azt használnak, vagy olyan lapon sütik a kenyeret, amin előzőleg disznózsíros tészta volt. (A fehér kenyér tésztáját gyakran „gazdagítják" tejjel, amitől tejessé válik, így nem ehető mindenhez: ez újabb problémát jelent, még ha a disznózsír kérdése megoldódott is.) A torták, piskóták és egyéb sütemények tésztájában is gyakran van disznózsír vagy más állati eredetű zsiradék.

* Ha nem kóser helyen gyümölcs- vagy zöldségsalátát rendelünk, kössük ki, hogy ne tegyenek rá nem kóser lét, öntetet vagy nem kóser halból származó olajat!

* Jusson eszünkbe, hogy ezek a „szélső határok", amelyekig elmehetünk, ha nem kóser helyen eszünk! A vallásos zsidók, ha csak lehet, nem esznek nem kóser helyen: utazáskor például magukkal viszik az ennivalót. De szerencsére a világ legtöbb nagyvárosában van kóser étterem. A belföldi és nemzetközi repülő- és vízjáratokon is lehet előzetes rendelés alapján kóser ellátást kapni.

* Az engedmények csak rendkívüli helyzetekre: utazásra, nem kóser házban – akár zsidóknál, akár nem zsidóknál – tett látogatásra vonatkoznak, vagy ha valaki olyan közfunkciót tölt be, amellyel együtt jár a nem zsidó támogatókkal való gyakori együttlét. Ilyen alkalmakkor a zsidó például azzal bizonyíthatja zsidóságát, hogy a fentiek szerint étkezik. Ezzel különbözteti meg magát azoktól, akikre nem vonatkoznak a Szerződés feltételei.

Nem élhetünk az engedményekkel, ha zsidó szervezet által rendezett, nem kóser vacsorameghívásnak teszünk eleget. Akkor sem, ha a meghívó szervezet nem zsidó, de tagsága csak zsidókból áll, s akkor sem, ha zsidó család ad vacsorát valamilyen alkalomból. Ilyenkor előfordulhat, hogy a hívő zsidó, aki mindössze egy gyümölcssalátát fogyaszt, mialatt vallástalan hitsorsosai eszik a tréfli húst, tréfli szárnyasokat, tréfli halat – „másodrendű polgárnak" érzi magát saját hittestvérei között. A zsidók között nem szükséges tüntetnie azzal, hogy megtartja a zsidóság előírásait, hiszen a többiek is tagjai a Szövetségnek – de szégyen-

keznie sem kell, amiért társai a zsidóságban a szeme láttára sértik meg a szent parancsolatokat. Azok a zsidó szervezetek és családok, amelyek ennyire figyelmetlenek hívő vendégeikkel szemben, és nem fordítanak rá gondot, hogy a meghívott ne kívülállónak érezze magát, hanem a többi vendéggel *egyenrangúnak* – akkor is, ha eleget akar tenni a vallási előírásoknak –, megérdemlik, hogy visszautasítsák meghívásukat.

A „*kóserolás*” módszerei

* Ha tévedés történt, és egy húsos edényt vagy konyhaeszközt véletlenül tejeshez használtunk – vagy fordítva –, előfordulhat, hogy az illető edény vagy eszköz tréfli lett. Ez a körülményektől függ: hő jelenlétében *mindig* bekövetkezik ez a sajnálatos eredmény, és akkor is, ha mindkét dolog hideg volt ugyan, de huszonnégy órán át érintkeztek egymással. Ugyanez a helyzet, ha tréfli ételt készítettünk kóser edényben vagy eszközzel.

Ilyenkor néha lehetséges a *kóserolás* (*kóserolás*), vagyis az edény vagy az eszköz újbóli kóserrá tétele.

* A kóserolás műveletei változatosak. Történhet úgy, hogy az edényt forró vízbe merítjük – vagy fölötte gőzöljük –, úgy, hogy láng fölött vörösre izzítjuk, földbe ássuk stb. A módszer attól függ, hogy mire használjuk az illető eszközt, és hogyan szennyeződött be. Azokat, amelyeket meleg folyadékokhoz használunk, forró vízben tisztíthatjuk meg; azokat, amelyeket tűzre szoktunk rakni – tepsit, sütőlapot, sütőcsövet, nyársat, rostélyt –, „izzítással”, vagyis úgy, hogy az eszközt kitesszük a tűz melegének.

* A legtöbb fém- és faeszközt – sőt az izraeli rabbinikus szaktekintélyek szerint a műanyagokat is – lehet kóserolni. A cserép-, zománc- és porcelánholmit nem lehet; azokat a holmikat sem, amelyeken rovátkák, mélyedések, kis lyukak, ragasztás utáni hajszálrepedések vannak, mert ezek nem tisztíthatók meg elég alaposan.

* A forralással történő kóserolás alapvető műveletei a következők:

– A kóserolandó tárgyat először alaposan meg kell tisztítani, le kell sikálni.

– Ezután legalább huszonnégy órán át nem szabad használni a tárgyat, sem az edényt, amelyben kóserolni fogjuk.

– A huszonnégy óra elteltével a tárgyat forró vízbe merítjük.

– Kivesszük a forró vízből, és hideg vízben leöblítjük.

* Ha a kóserolandó tárgy például egy akkora fazék, amelyet nem tudunk még nagyobb edénybe meríteni, megtehetjük, hogy magát a fazekat töltjük meg csordultig vízzel, és addig forraljuk, míg a víz ki nem csordul belőle.

* Az izzítással történő kóserolást ugyanígy végezzük, csak nem vízbe merítjük a tárgyat, hanem láng fölött tartjuk, míg vörösen nem izzik.

* A sütőt és tűzhelyet, amelyet előzőleg nem kóser főzésre használtunk, szintén lehet kóserolni. Minden hozzáférhető részét alaposan meg kell tisztítani, azután fel kell fűteni a legmagasabb fokozatra, és fél órán át úgy hagyni. (Ugyanezt kell végigcsinálni Peszáchkor, amikor kikóseroljuk a tűzhelyből és a sütőből a *cháméc*ot, hogy *peszáchdig* – Peszáchra megfelelő – legyen.

* Összegezve: hogy az edényt vagy eszközt lehet-e kóserolni, és milyen eljárással, az attól függ, milyen edényről van szó, és milyen módon vált tréflivé. Érdemes szakavatott rabbi tanácsát kikérni.

Kóser étkezés egyetemistáknak

Németh Zoltán beszélget Oberlander Báruch rabbival

1. Mitől kóser egy étel? Hol találhatjuk a Bibliában, a Szóbeli Tanban?

*Mózes harmadik könyvé*nek 11. fejezetben megparancsolja az Örökkévaló a zsidó népnek, melyek az ehető állatok és melyek nem. „...ne tegyétek magatokat tisztátalanná velük, mert tisztátalanok lesztek általuk. Mert én, az Örökkévaló vagyok, a ti Istenetek, szenteljétek tehát meg magatokat, hogy szentek legyetek, mert szent vagyok Én!”[320]

Sok magyarázat szól arról, hogy mitől kóser az, ami kóser. A fenti idézetből pl. levonhatjuk, hogy ez a zsidó nép egy bizonyos szentségét, elválasztását jelenti. Kutathatnánk még, hogy az Isten miért tiltotta meg, amit megtiltott, de a gyakorlati életünkben, most hogy az Isten már megparancsolta, nincs szükségünk ennél súlyosabb érvre: a nem kóser étel azért nem ehető semmilyen körülmények között, mert a világ Teremtője nem engedi meg! Ehhez az előírásokhoz ragaszkodva egy úgynevezett kapcsolatot hozunk létre az Örökkévaló és saját magunk között. Hát nem megéri?

A Szóbeli Tanban a kóserság előírásai első sorban a Talmud *Chulin* traktátusa tárgyalja és a *Sulchán Áruch*, *Jore Déá*.

2. Mi az a *Hechser*?

A kósersági előírásokról tömören azt mondhatjuk, hogy három alapjuk van.

1. Ne keveredjen tej illetve annak származéka, hússal és annak származékával.

2. Maga a hús is korlátozva van bizonyos állatfajtákra. Azokon belül is csak akkor, ha rituálisan lett levágva (*schitá*), minden vér illetve bizonyos zsírok is el lettek távolítva.

3. Bor illetve szőlőlé vagy ezeknek származéka (pl.: borecet) csak olyan lehet, amit zsidók készítettek.

Ezek után ne essen az ember tévedésbe, nemcsak a húsra, a tejre és a borra kell figyelni, hanem mindennemű élelmiszerre, mely a kezünkbe kerül, hogy készítése során nem használtak fel, illetve nem kevertek bele tiltott alkotóelemeket. Erre való a *hechser*.

[320] *3Mózes* 11:43-44.

A *hechser* nem más, mint egy igazolása, hogy egy zsidó ember fogyaszthatja azt az ételt. Ezt az igazolást egy olyan szakember állítja ki, aki járatos a *hálácha*ban, pl. egy rabbi, és nem kevésbé járatos a szóban forgó élelmiszer előkészítésének technológiájában. Semmiféleképpen sem adhat a saját termékéről *hechser*t a gyártó, vagy az üzletember, legyen a legmélyebben vallásos is, mert anyagilag érdekelt a dologban.

Több fajta hechser létezik: a legszigorúbb a hústermékeké, amelyeket állandó felügyelet alatt kell tartani, kivéve, ha le vannak pecsételve. Vannak olyan esetek, ahol csak időről időre kell ellenőrizni, hogy tényleg nem kevernek bele semmit. Vannak olyanok is, melyekhez nem szükséges *hechser*, mint pl.: liszt, cukor, ásványvíz, stb.

3. Hol lehet kóser élelmiszereket beszerezni Magyarországon?

A legfontosabb az a hús illetve hústermék, ami a kóser hentesnél vásárolhatók.

Kóser hússzékek: Rosenberg György (cím: XIII., Visegrádi u. 16. tel.: 320-4454), Róna Imre (cím: VII., Dob u. 35. tel.: 351-0524), és Kővári Dezső (cím: VII., Dob u. 35. tel.: 342-1639). Ajánlatos az előzetes rendelés, így biztosítható az ellátás. A Rothschild kóser élelmiszer boltban (cím: VII., Dob u. 12. tel.: 267-5691) is lehet kapni különböző hús- és tejtermékeket.

Ezenkívül kapható kóser bor, tej és kenyér.

4. Milyen termékeket lehet venni egy átlagos közértben, ami kósernek minősül bár nincs rajta *Hechser*? És miért?

Minden olyan dolog, ami teljesen természetes állapotában van, vagy nagyon egyszerű az előkészítése, mint fent is említett liszt, cukor, só, kakaó, kávé, friss élesztő, stb. Természetesen a zöldség- és gyümölcsfélék. Az utóbbi időben pozitív változás történt ezen a területen, Izraelből és Amerikából hoznak be különböző élelmiszereket, mint pl.: a Shop-rite termékek, amelyeknek egy része el van látva kóser igazolással, egy OU vagy egy OK látható rajtuk.

5. Hol van kóser étterem vagy vendéglátó hely Magyarországon?

Csak egy hely van, ahol reggelit, ebédet és vacsorát biztosítanak minden nap, ez a Hotel King's étterme, ahol egy állandó *másgiách* (kóser felügyelő) is van. Még egy kitűnő kóser vendéglő a Kinor Dávid a Dohány utcában.

Ezen kívül vannak kóser népkonyhák, ahol ebéd fogyasztható, mint pl. a Hanna. Legújabb információim szerint most már az összes zsidó népkonyha glatt kóser felügyelet alatt áll, pl.: volt Páva, most Scheiber Sándor intézmény konyhája. Még így is figyelni kell arra, hogy nem minden étel, ami a fenti helyekről származik marad kóser, ha nem kóser helyen melegítjük, illetve nem kóser tálon szervírozzuk.

6. Egy átlagos vendéglőben mit ehetünk (hideget és meleget)?

Mivel itt nem kóser húst is készítenek, ezért minden edény, tányér, evőeszköz tréflinek minősül. Így nem fogyaszthatunk semmi olyan ételt, amit esetleg a fenti edényekben főztek vagy tányérokon melegítettek, mivel hő hatására az étel átveszi az előzőleg ebben elkészített nem kóser étel ízét. Az a semleges étel vagy ital, a boron kívül, amit nem főztek vagy melegítettek, az nem számít nem kósernek. Azonban egy nem kóser vendéglőbeli fogyasztásnak morális hátrányai is vannak, mivel ha ezt egy másik zsidó látja, akkor elkerülheti a figyelmét, hogy a szóban forgó egyén pontosan mit eszik, és azt fogja hinni, hogy szabad ott enni.

7. Vegetáriánus étteremben mit ehetünk (mivel hogy nincs hús)?

Természetesen mivel nincs hús, a kósersági probléma sokkal kisebbre csökken. De itt is figyelni kell a borra és annak származékaira és még az állati származékokra is, pl.: kevés ember tudja, hogy a zselatin állati csont származéka.

8. Egy fiatal egyetemista társaság hol tölthet el egy közös étkezést, ha szórakozó helyen van, mit ehet, ihat? És miért?

Lásd 5., 6., és 7. pontokat. A Coca Cola mindenkor és minden körülmények között kóser.

9. Lehet-e a kóserságot különböző szinten tartani? Pl.: nem esszük a tiltott állatokat, de a közértben található csirkét megvesszük, mert a Tórában a felsorolt „tiszta" állatok között találjuk. És miért?

Igen, a kóserságnak vannak különböző szintjei. Ha valaki legalább nem eszik a tiltott állatok húsából (Pick szalámi...), legalább nem lesz neki nehéz leszokni ezekről, amikor majd át fog állni igazi kóserságra. Igaz ez arra is, aki a nem kóser húst tejjel keveri. És ha legalább érzéseiben áldoz valamit a kóserságra, remélhetőleg ez tágulni fog, de ugyanakkor tisztában kell lennie azzal, hogy az a csirke, amit nem sakter vágott le, az teljesen nem kóser!

Nem ezek az igazi szintek a kóserságban, hanem azok számítanak egy-egy külön szintnek, amik a *hálách*án alapszanak. Például a húsnál van kóser és glatt kóser (különbségük azon alapszik, hogy bizonyos kisebb vagy könnyebb állatbetegségeket elnéznek-e vagy sem), de ez az itteni gyakorlatban nem él, mivel a henteshez kerülő hús csak glatt.

Van viszont egy gyakorlati dolog is, ez pedig a zsidó felügyelete nélkül fejt tej vagy túró. A *Sulchán Áruch* szerint tilos használni, mivel elképzelhető, hogy nem kóser állatnak a tejét keverték bele, de korunk egyik legnagyobb rabbija, rabbi Mose Feinstein (New York), véleménye az volt, hogy az állami előírások, szabályok elegendőek erre. Nem mindenki fogadja ezt el. Ezek legitim szintek a kóserságban. Azonban itt is kell figyelni arra, hogy hogyan készült (állati származék, stb.).

10. Ha az otthoni tréfli konyhát kóserrá akarják átalakítani mi a teendő?

Ehhez szaktudás kell és ajánlatos egy rabbi segítségét is kérni. Az alapok ahogy már az előbb is említettem, hogy hő hatására az edények beszívják magukba a bennük készített étel, ezért nem elég az edényeket elmosni ahhoz, hogy kóserek legyenek.

Sok edényt úgy lehet kóserrá tenni (kóserolni), hogy nagyon forró vízbe kell bemártani az edényt egy pár másodpercre és így a hő hatására kitisztul, ezután rögtön hideg vízzel kell leöblíteni. Ezt akkor lehet megtenni, ha az edényt előtte 24 órán át nem használták. Cserépre nem használható, mert nem tisztul ki, valamint a teflonos edény sem kóserolható. Magát a sütőt lehet kiégetni. Vannak, akik nyílt lánggal teszik ezt, úgy hogy felizzítják, kiégetik belőle a beszívott maradékokat. Vannak, akik enyhébbek ezen a téren és csak bekapcsolják a sütőt a legmagasabb fokozatra egy óra hosszára.

A mosogatót is kóserolni kell. És utána vagy két külön mosogatót kell használni (tejes és húsos), vagy úgy kell mosogatni, hogy az edények soha ne kerüljenek a mosogatóba. Természetesen külön húsos és tejes evőeszközöket, tányérokat és konyhai felszereléseket kell beszerezni. Hűtő nem szükséges külön tejes és húsos.

11. Ha egy családhoz elmegyünk vendégségbe mit ehetünk (hideg és meleg)? És miért?

Lényegében egy családhoz elmenni vendégségbe, ugyanannak számít, mintha egy étteremben étkeznénk. Lásd 6. és 7. pontok. Legegyszerűbb megoldás ilyenkor büszkén bevallani, hogy zsidó létemre csak kósert eszek, minthogy inkább félrebeszélni, vagy különböző ál-kifogásokat keresni. Ha a vendéglátó család zsidó, akkor talán elérhetünk egy pozitív hatást azzal, hogy elmagyarázzuk a szabályokat és fontosságukat.

12. A magyarországi tapasztalatok mit mutatnak, jobb-e egyszerre belevágni, hogy másnaptól teljesen kóserul fogok étkezni (étel, tányér, 6 óra várakozás... stb.) vagy inkább lépésről lépésre?

Ma már többször is bizonyítást nyert az, hogy az emberek nem szeretik a féligazságot. A célnak mindenképpen annak kell lennie, hogy elérjük a teljes kóserságot. A drasztikus lépések akkor rosszak, ha elkapkodjuk és nem gondoljuk végig őket, van akiknek könnyebb egyszerre átállni, ha már rájöttek a dolog fontosságára. Gyakorlatban már mind a kettő működött, ezt természetesen embere válogatja.

13. Hogyan oldjuk meg ha a családnak csak egyik fele vallásos, de közös a konyha?

Kósert és nem kósert főzni közös konyhában lényegében lehetetlen, mert ha az edényeket nem kóser étel elkészítéséhez használták, akkor azok már nem kóserek. A gyakorlatban két megoldás ismert. Vannak olyan családok, ahol a vallásos tag miatt a konyha átáll kóserra. (A kedvenc nem kóser ételek fogyaszthatók, illetve elérhetők máshol is.) Vagy kialakítanak egy kóser sarkot, amiben benne foglaltatnak a külön edények, a külön tűz a tűzhelyen (egyszerre kóser és nem kóser étel nem készíthető) vagy egy külön kis rezsó.

A ZSIDÓ TUDOMÁNYOK

Fejezetek a klasszikus forrásokból

4. Az étkezés és áldásai a zsidó filozófia fényében

Rabbi Jehudá Hálévi:

Kuzári: A kazár király értekezései

Az áldások jelentősége

Bevezetés

Mind a mai napig a korai középkor rejtélye az a Kazár birodalom, amely – az egyik oldalán az iszlámmal, a másikon pedig a keresztény Európával körülvéve – próbálta túlélni önmagát. Sok történész szerint a kazárok egy része – különlegesen a nemesség – egyenesen a zsidó vallást választotta. Arthur Koestler a *Tizenharmadik törzs* című könyvében odáig elmegy, hogy azt állítja, a mai magyar zsidóság nagy része a kazár betértek leszármazottja.

Már nem sokkal a Kazár Birodalom széthullása után, a XI. században, megindította e történet a híres zsidó gondolkodó és költő Jehudá Hálévi rabbi (c. 1075–1141) tollát, aki egy elképzelt filozófiai beszélgetést írt le a Kazár király és az akkori vallások gondolkodói között. Ebben a beszélgetésben nagy szerepet kap egy rabbi. Az alábbiakban közlünk egy rövid az áldások jelentőségéről szóló fejezetet ebből az egyedülálló filozófiai műből.

3. esszé

13. Így szólt a Rabbi: „Amikor a jámbor ember szakadatlanul áldja Istent mindazon javakért, amelyekben az élet részelteti, s a csapásokért[321], amelyeket az élet mér rá, örömét újabb örömökkel tetézi."

14. A Kuzári azt kérdezte: „Hogyan lehetséges ez, hiszen az áldások oly megterhelők, és nem örömöt hanem fáradalmat hoznak az emberre!"

15. A Rabbi erre ezt mondta: „Vajon nem mondhatjuk-e el, hogy a tökéletes ember nagyobb gyönyörűséget lel az evés-ivásban, mint egy csecsemő, és még többet mint egy állat, amiképpen egy állat számára is nagyobb élvezetet jelent az evés, mint egy növény számára, még ha a növényt folyamatosan táplálja is a talaj?"

16. A Kuzári így felelt: „Igen, mégpedig magasabb rendű érzékszervi érzékelése és az élvezet megtapasztalására való képessége miatt. Tegyük fel, hogy egy részeg embernek megadnánk mindent, amire csak vágyik – jóféle ételt és

[321] Ekképpen nyilatkoznak bölcseink (*Misná Bráchot* 9:5.): „Az ember ugyanúgy köteles áldani Istent a rosszért is, amiképpen a jóért áldja."

italt adnánk elé, kellemes zene szólna, barátok vennék körül, s közben a kedvese ölelné őt, stb. – s mindezen élvezetekben részegségében lenne része. Amikor aztán kijózanodott, elmondanánk neki mindent, ami történt. Ő, ezt hallván, nem úgy érezne, mint aki a fent említett élvezetekben részesült, hanem éppen ellenkezőleg, mint akit ezektől megfosztottak, s úgy reagálna, mint akit az imént épp valami nagy veszteség ért. Hogy miért? Azért, mert nem olyan állapotban volt, amelyben történésük pillanatában érzékelhette és kiélvezhette volna ezeket az örömöket."

17. [1.] A Rabbi így szólt: „Amikor az ember felkészíti magát az élvezet érzékelésére, és belegondol az élvezet érkeztét megelőző élvezet nélküli állapotba, mindez csak fokozza a bekövetkező tapasztalat élvezetességét. Ez az egyik haszna az áldásoknak az olyan személy számára, aki rendszeresen él velük, és azokat kellő átgondoltsággal és rákészüléssel mondja el. Ezek az áldások élethűen festik le a lélek számára a megtapasztalandó élvezet jellegét, a Gondoskodó iránti hálaérzet illő kifejezését, s az eme élvezettől való megfosztottság tökéletesen ellentétes érzetét, már amennyiben nem részesülnénk Isten ajándékában. Mindennek végiggondolása az áldás közben csak fokozni fogja az áldásmondó élvezetét."

[2.] „Erre példa a következő áldás: *ki életben tartott, megőrzött bennünket, s engedte megérnünk ezt a mai napot!*[322] Ez az áldás lehetőséget ad arra, hogy elgondolkozzunk rajta, jelen pillanatban akár hallottak is lehetnénk. Ezért hát az ember köszönetet mond Istennek, amiért mind a mai napig életben tartotta őt. Az életet így ajándéknak tekinti majd, s ezért a betegséget és a halált – ha egyszer eljön az idejük – is könnyű szívvel lesz képes fogadni. Az ember kellő elmélkedést követően arra a következtetésre jut, hogy minden, amiben egész eddigi élete során részesült, Istentől való ajándék, amire igazából nem is lenne méltó, hiszen ő nem más, csupán *a föld pora*[323]. Isten azonban ennek ellenére életet adott neki és élvezetekkel halmozta el, s ő ezért köszönetet mond Neki. És amikor Isten megfosztja őt ezektől az élvezetektől, ő ezért is köszönetet mond. Fájdalmát pedig ezzel a kijelentéssel csillapítja: *Az Örökkévaló adta, az Örökkévaló vette el. Áldott legyen az Örökkévaló neve!*[324] Ily módon az ember élvezetteljes, örömteljes életet élhet."

[3.] „Aki pedig nem ezen az úton jár annak az élvezetei, amelyekhez élete során hozzájut, nem *emberi* élvezetek. Ezek valójában *állati* élvezetek, ugyanis az illető, akárcsak fentebbi példánkban a részeges, nem tudta őket megfelelően érzékelni."

[4.] A jámbor ember szintúgy engedi, hogy lelke átitatódjék minden egyes kimondott áldás értelmével. Felfogja az áldások közvetlen jelentését csakúgy,

[322] Ezt az áldást mindig valami új dolog megtapasztalásakor mondjuk, például, amikor valamilyen új ruhadarabra vagy más jelentősebb tárgyra, dologra teszünk szert, de minden egyes zsidó ünnep kezdetekor is. *Misné Torá*, *Az áldások szabályai* 10:1.; *Sulchán Áruch*, *Orách Chájim* 225.

[323] *1Mózes* 3:19.

[324] *Jób* 1:21.

mint azok közvetett és természetes folyományait. Miközben, például, „a fényforrások alkotója”[325] áldást mondja, egyben eltöpreng a világegyetem rendjén, azon belül a hatalmas égitesteken s azoknak az ember számára fölmérhetetlen hasznán. Ugyanakkor abba is belegondol, hogy habár számunkra ezek fölmérhetetlen teremtmények, Teremtőjük számára nem többek ezek a legkisebb féregnél ezen a világon. A bizonyíték, hogy maga Isten is így tekint rájuk abból a tényből ered, hogy Istennek nem kevesebb bölcsességre van „szüksége” a hangya és a méh megteremtéséhez, mint amennyit a nap és bolygórendszerének megteremtése kívánt. Mi több, Isten bölcsessége és gondviselése sokkal áthatóbb és csodálatosabb módon mutatkozik meg a hangyában és a méhben, tekintve azok aprócska méretét.

[5.] Hasznos dolog az imádkozó számára elgondolkozni mindezen, mert ily módon az égitestek nem válnak túlságosan hatalmassá a szemében, s a Sátán sem tudja majd rábírni őt, hogy azokat kövesse, akik a csillagokat imádják és azt hiszik, hogy az égitestek a maguk erejéből segíteni vagy ártani képesek az embernek. Mert nem ez a helyzet; inkább úgy működnek természetes módon, mint a szél és a tűz. Ezért mondja azt az Írás: „Ha néztem a napot, mikor fényesen ragyogott, és a holdat, mikor méltósággal haladt, és az én szívem titkon elcsábult, és szájammal megcsókoltam a kezemet: Ez is bíró elé tartozó bűn volna, mert ámítottam volna az Istent odafent!” [326]

[6.] A jámbor ember szintúgy engedi, hogy lelke átitatódjék az „Örök szeretet”[327] áldásának értelmével. Végiggondolja, hogy az Istenség mintegy odaerősíti Önmagát ahhoz a közösséghez, amely készen áll arra, hogy befogadja Őt, éppen úgy, ahogyan egy tiszta tükör fogadja magába a fényt. Végiggondolja, hogy Isten a Tórát azért adta, hogy ezzel is jelezze [e világ létezésére irányuló] akaratát, s hogy ebből adódóan Királysága kézzelfogható lesz nem csak a mennyekben, de ezen a világon is. Isten bölcsessége itt, ebben a lenti világban az ember – és nem az angyalok – megteremtéséről határozott. Az emberéről, aki magból és vérből születik, s akiben szakadatlanul különféle erők harcolnak egymással, s ezek ellentétben állnak az egymáson folytonosan felülkerekedni vágyó személyiségjegyekkel, amelyek az egyén asztrológiájának (*mázál*) mibenlététől – legyen bár szerencsés vagy szerencsétlen (ahogyan az a *Széfer Jöcirá*ban áll) – függnek. Amikor egy egyén vagy egy közösség megtisztul, az isteni fény megpihen rajta, és csodálatos és megdöbbentő, a természeti törvényeknek ellentmondó csodák segítségével irányítja őt illetve azt. Ez az, amit isteni „szeretet”-nek és „öröm”-nek nevezünk.

---

[325] A *Sáchárit* (reggeli ima) imarendjén belül a *Smá* imát megelőző két áldás közül az első. *Sámuel imája – Zsidó imakönyv* 52. old.

[326] *Jób* 31:26–28.

[327] Ez a *Smá* imát megelőző két áldás közül a második, és közvetlenül az „a fényforrások alkotója”- áldás után következik. A szefárdok ezt az áldást ezzel kezdik: „Örök szeretet”, míg az askenázok ezzel: „ Igen nagy szeretettél”. *Sámuel imája – Zsidó imakönyv* uo.

Maimonidész, Mose ben Máimon, a Rámbám:

More Növochim: A tévelygők útmutatója

Maimonidész a középkor egyik legkiemelkedőbb gondolkodója volt (1138–1204). Különleges személyiségével, három teljesen eltérő területen ért el történelmi eredményeket, egy személyben volt orvos, filozófus és jogász. A zsidó és nem-zsidó világban egyaránt mind a három téren világhírűvé vált. Főbb művei, a *Misné Torá*, A Misnához írt kommentár és a filozófiai témákkal foglalkozó Tévelygők útmutatója a mai napig meghatározó könyvei a rabbinikus irodalomnak. A filozófiai terén a *More Növochim – A tévelygők útmutatója* szinte minden létező klasszikus filozófiai kérdést érint. A magyar kiadás Klein Mór fordításában 1878–1890-ben jelent meg Pápán. Ebből a műből adunk itt közre, egy a kósersággal foglalkozó fejezetet.

A tiltott eledelek parancsolatai

3. rész 48. fejezet

A disznó a faggyú és a dögök

A szabályok, amelyeket a tizenharmadik csoport magában foglal, azok, amelyeket a *tiltott ételek,* a *rituális vágás,* illetve a *fogadalmak* és a *názirság szabályai*ról szóló értekezésben felsoroltunk. Ebben az értekezésben, valamint *Az Atyák tanításai*nak traktátusához fűzött magyarázatunkban elég kimerítően és bőbeszédűen tárgyaltuk eme csoport hasznos voltát. Itt hozzátoldunk még egy magyarázatot, fölemlítvén a részletes szabályokat, melyeket ott felsoroltunk.

Azt mondom én tehát, hogy mindazon ételek, amelyektől a Tóra minket eltiltott, ocsmány táplálékból állnak. S mindabból, ami nekünk tiltva van, egy sincs, amelynek ártalmasságához kétség férne. Kivéve a disznót és a faggyút. De valójában itt sincs kétség, hiszen a disznó sokkal több nedűvel bír, mint mennyire szükség van és felette sok benne az olyan fölösleg mely táplálléknak nem ajánlatos. Nagyrészt pedig utálatosnak tartja a szentírás, kiváló tisztátlansága, valamint amiatt is, hogy eledele [azaz a disznóé] utálatos tárgyakból áll. Már pedig tudod, mily szigorúan veszi a Tóra a tisztátlanság látványát még a mezőn és a táborban is[328], annál inkább a város területén. Ha már most meg volna engedve a disznó élvezete: az utcák és a házak még tisztátlanabbak volnának az árnyékszékeknél,

[328] *5Mózes* 23:13.

amint azt jelenleg láthatni a Frankok[329] országában. Egyébiránt ismered a bölcsek mondását: „A disznó szája hasonló a járó-kelő ganajhoz”[330].

Szintúgy, a belek faggyúja erős táplálékú és ártalmas az emésztésnél, továbbá hideg és sűrű vért csinál, amiért is inkább elégetésre való, mint megevésre. Ugyancsak, a vér és a dög nehezen emészthetők, mint táplálék pedig rosszak. Tudvalevő dolog továbbá, hogy a halálosan beteg állat pedig, kezdete a dögnek[331].

A húsos tejes és további tilalmak

Tudnivaló, hogy a következő jelek, mint a kérődzés és a patának hasadtsága a baromnál és az uszonyok és pikkelyek[332] a halaknál, hogyha megvannak, nem okai annak, hogy valami megengedett legyen, vagy, hogyha hiányzanak, akkor valami tiltott legyen. Hanem azok csak oly jelek, amelyek által a nemesebb nem a rossztól megkülönböztethető. Ami pedig a csípő inát illeti, annak oka meg van írva[333]. Az élő állat testrészére vonatkozólag, ennek az az oka, hogy kegyetlenségre szoktat. Aztán mert a pogányok királyai akkoriban így cselekedtek és bálványimádásuk alkalmával is így jártak el, kivágtak például a baromból egy bizonyos testrészt, és azt megették. A mi pedig a „húsos-tejes” tilalmát illeti, amellett hogy ez kétségkívül nehéz étel, és telivérséget okoz, szerintem nem kizárt az sem, hogy a bálványimádás is némileg közbenjátszik ennek a tilalmánál. Lehet ugyanis, hogy ettek belőle valamely bálványszolgálati tényked közben, vagy ünnepeik valamelyikén. Ami pedig engem megerősít ebben az elvemben, az az, hogy a Tóra az első két ízben ott említi a „húsos-tejes” tilalmát, ahol az ünnepre vonatkozólag meghagyja: „Háromszor egy évben…”[334] Mintha azt akarná mondani: Ünnepetek idején, midőn bevonultok „az Örökkévaló Istenetek házába” ne főzzétek, amit ott főztek ugyanolyan módon, amint ők, azaz a bálványimádók tesznek. Erős a meggyőződésem, hogy ez az oka eme tilalomnak[335]. Habár nem találtam ezt megírva a Szábiusok[336] könyvei egyikében sem.

---

[329] Maimonidész *A tévelygők útmutatójá*ban így nevezi a szláv népeket.

[330] *Bráchot* 25a.

[331] *Chulin* 42a.

[332] *3Mózes* 11:3.; *5Mózes* 16: 6.

[333] *1Mózes* 32:33.

[334] Lásd *2Mózes* 23:17–19., 34:23–26.

[335] Ábárbánel ezt a bálványimádó juhpásztorok szokására vezeti vissza.

[336] Másnéven mandeusok. Vallásfelekezet alsó Babilóniában (Vászit és Baszra területén) és a szomszédos perzsa Huzisztánban. Ők magukat a más vallásúakkal, kivált a muszlimokkal szemben "szubbá"-nak (keresztelők) nevezik, a Korán 5. fejezet, 69. versében és a 2. fejezet 62. versében vannak megemlítve. Az arab nyelvet használják, de régi vallási irataik egy sajátságos, szír nyelvhez legközelebb álló dialektusban vannak írva. Vallásuk a gnosztikus dualizmuson alapszik. Maimonidész másutt részletesen foglalkozik velük (*A tévelygők útmutató* 3:29.).

Az állat vágása és kínzásának tilalma

A barom levágására vonatkozó szabály szükséges, mert az ember természetes eledele – ezt egy orvos sem vonja kétségbe – a földből kelő növényekből s az állatok húsából áll. A legjobb hús pedig az, amelynek élvezete nekünk meg van engedve. S miután a jó étel szükséges, szükséges az állatot leölni. De hitünk törvényei tekintettel vannak a leölendő állatra is; tilos azt rossz vágási módszerrel, keresztüldöféssel, vagy egy testrészének kivágásával kínozni, amint azt már kifejtettük.

Ugyancsak tilos az anyaállatot és kölykét egyazon napon levágni[337], hogy őrizkedjünk és óvakodjunk a kölyköt az anya szeme láttára levágni, mert az állat fájdalma ily esetben felette nagy. Nincs különbség e tekintetben az ember s a többi élőlények fájdalma közt, mert az anya szeretete és gyöngédsége fia iránt nem folyománya az észnek, hanem hatása annak a képzelőtehetségnek, mely az élőlények legtöbbjében éppúgy, mint az emberben megvan. Ez a törvény különösen vonatkozik az ökörre és juhra, mivel azok élvezete a háziállatok közül számunkra megengedett, s mert azokat szokás eledelül használni, aztán azoknál beazonosítható az anya a kölykével. Ugyanaz az ok áll fenn ama szabály esetében, amely az anyamadárnak a fészekből való tovaröpítésére vonatkozik. Mert a tojások, amelyeken az anya ül, és a pihék, amelyek anyjukra rászorultak, nagyrészt nem enni valók, s midőn az anya tovaröpíttetik s elszáll, nem érez fájdalmat, midőn a fiakat elveszik, s mivel körülményes a fiókákat zsákmányolni, így a legtöbb esetben ez azt fogja okozni, hogy ott hagyják, mert mit belőlük el is lehet venni, közönségesen nem ennivaló. S ha ezen lelki fájdalom miatt kímélettel volt a hittörvény a barom és szárnyas állat iránt, annál inkább az emberrel szemben.

Ne hozd fel ellenvetésül a Bölcsek ama mondását[338]: „Aki fohászában azt mondja: *A madárfészekre is kiterjed könyörülésséged*, azt elhallgattatják (ebből pedig hát a fenti értelmezés ellentéte tűnik ki, mégpedig, hogy nem a könyörületesség ennek a parancsolatnak az oka). Azért nem jó ellenvetés ez, mert ez egyike a két nézetnek, melyeket említettem, azé, aki úgy vélekedik, hogy a Tórának más indítóoka nincs, mint csupán Isten akarata. Mi viszont a másik nézetet követjük, mégpedig azt, hogy igenis a hittörvény szabályainak vannak indítóokai.

A fogadalmak

Már említettük, hogy a Tóra maga hoz fel okot a vér betakarására, s arra vonatkozólag, hogy az csak a tiszta vadállatnál és tiszta szárnyasnál alkalmaztatik. S azon szabályokon kívül, melyekkel a Tóra bizonyos eledeleket nekünk megtiltott, meghagyattak nekünk a tiltott tárgyakra vonatkozó fogadalmak szabályai is.[339] Mert ha valaki azt mondja, ez a kenyér számomra tiltott, vagy ez a hús nekem tiltott valami, csakugyan meg van tiltva neki annak élvezete, mindez pedig azért van, hogy az ember hozzászokjék az elégedettséghez és, hogy féken tartsa

[337] *3Mózes* 22:28.

[338] *Bráchot* 33b

[339] *4Mózes* 30:3.

étvágyát és ivás-vágyait. Írva vagyon: „A fogadalmak kerítést képeznek a tartózkodás körül”[340]. S mert az asszonyok könnyen engednek behatásoknak, s lelkük gyöngeségénél fogva gyorsan felindulnának, ha esküik felett szabadon rendelkezhetnének. Ebből nagy bajok és civakodások támadhatnának. Mi lenne abból, ha például egyfajta eledel a férjnek meg volna engedve, ugyanaz a nőnek pedig meg volna tiltva; valami meg volna tiltva a leánynak, az anyának pedig ugyanaz meg lenne engedve? Ezokból a fogadalmak dolga a családfőre van bízva, aki dönthet akkor, ha például a család békéje forog kockán. Hiszen láthatod, hogy az olyan nő, kinek nincs férje, vagy Atyja, vagy aki nőiesség ama korába lépett, melyben a *bogeret* – felnőtt névvel illetik, az nincs semmiféle családfő vezetésének alárendelve, fogadalmak dolgában és ugyanazon törvény illeti, mint bármilyen férfit.[341]

A *názir*ság fogadalma[342] nagyon világos, ez ugyanis a bortól való tartózkodásból áll, mely sokakat az elődök és későbbiek közül elpusztított: „Mert sok embert ejtett el megsebezve; életerős volt mind, akiket meggyilkolt.”[343] „De ezek is tántorognak a bortól, támolyognak az italtól.”[344] A tartózkodás törvényéhez tartozik, amint láthatod, azon tilalom, amely mindenre kiterjed, „ami borból származik”[345]. Mégpedig elővigyázatból, hogy az ember érje be avval, amire szüksége van, mert aki attól tartózkodik „szent”-nek neveztetik, s egy rangba helyeztetik a főpappal a szentség szintjében, olyannyira, hogy még „atyja és anyja miatt sem válhat tisztátalanná”[346]. Ezt a kitüntetést annak köszönheti, hogy a bortól tartózkodik.

[340] Atyák tanításai 3:13

[341] Ez a tizenkét és fél éves kor. Lásd. *4Mózes* 30:17., *Nödárim* 70a.

[342] *4Mózes* 6:2.

[343] *Példabeszédek* 7:26.

[344] *Jesája* 28:7.

[345] *4Mózes* 6:4.

[346] *Uo.* 6–7.

Tárjág micvot – A 613 parancsolat

A barcelonai rabbi Áháron Hálévinek (XIII. sz. közepe) tulajdonított *Széfer Háchinuch*-ból

3. micva

A szökőín fogyasztásának tilalma

„Ezért nem eszik Izrael fiai mindmáig a szökőinat, amely a csípő forgócsontján van, mert megérintette Jákob csípőjének forgócsontját, a szökőinat." (*1Mózes* 32:33.)

Ez a parancsolat, a combi vénához kapcsolódó ín fogyasztásának tilalmát írja elő. A kifejezés „...nem eszik..." nem pusztán az elbeszélés részeként szerepel – tehát hogy, mivel ezt történt az atyával, gyermekei nem eszik az inat, hanem az Örökkévaló tilalma ez.

A parancsolat lényege, hogy a zsidóság számára utalásként szolgáljon, bár nagy megpróbáltatásokat kell elszenvedjenek száműzetéseikben a népek és Ézsau leszármazottai keze által[347], azért biztosak maradhatnak abban, hogy utódaik és nevük örökre fennmarad és jönni fog egy megváltó, aki kimenti őket az elnyomók kezéből. Erre emlékeztet ez a parancsolat és ennek tudatában örökre szilárdak maradnak hitükben és jámborságukban.

A parancsolat utalás mivolta onnan látható, hogy a Midrás szerint az angyal, aki Jákob ősatyánkkal harcolt, Ézsau őrangyala volt. Írmagostul ki akarta irtani Jákobot a földről, őt magát és gyermekeit is megölve, minthogy ezt nem volt képes elérni, combja megérintésével gyötörte. Ugyanígy hoznak Ézsau leszármazottai is kínt és szenvedést Jákob leszármazottaira, de végül megszabadulunk. Ahogy Jákob ősatyánknál találjuk „...már felkelt rá a nap...", hogy meggyógyítsa és megszabadult a fájdalomtól, így fog a mi számunkra is sütni a Messiás napja: meggyógyít szenvedéseinkből és megvált – ámen, mihamarabb, még napjainkban.

A parancsolat részletei: melyik is a tiltott ín [mindkét combon, a csonthoz közeli ín], a tisztítás és kaparás amit körülötte kell elvégezni [minden darabja eltávolítandó és a környezetét is ki kell kaparni, zsírja nem tiltott, de mégsem eszik], mely állatokra érvényes [minden kóser házi- és vadállatra, a madarak kivételével], kire lehet rábízni a tisztítást [a talmudi időkben minden mészáros elfogadható volt, a *Sulchán Áruch* idején már csak közismerten megbízhatóan kóser mészáros végezhette], stb., mindezekkel a *Chulin* traktátus 7. fejezete foglalkozik.

[347] Edom = Róma. Lásd Talmud, *Gitin* 56b–57b.

Érvényes mindenhol, minden időben, férfiakra és nőkre egyaránt. Ha valaki megszegi és megeszik egy egész ilyen inat, még ha az kisebb is az törvényben az ételre definiált szokásos minimum mennyiségnél [*közájit* = 28.8 cm^3], vagy ha egy nagy ínból megevett egy *közájit*-nyit, korbácsolást kap.

73. micva
Az összemarcangolt állat fogyasztásának tilalma

„A mezőn széttépettnek húsát ne egyétek, a kutyának vessétek azt” (*2Mózes* 22:30.).

Minden halálosan beteg állat *tréfá*

Ne edd meg az állatot, amelyik *tréfá* – „mezőn széttépett”. A tiltó versnek az egyszerű jelentése az, hogy tartózkodjunk az olyan állat húsától, amelyet egy oroszlán vagy egy farkas széttépett a mezőn, vagy úgy megsebezett, hogy az állat abba láthatóan bele fog pusztulni. Hiszen természetesen nem azt akarja az Írás mondani, hogy ha a támadó állat megsebezte a füle hegyét vagy kitépte némi gyapját, akkor amiatt már *tréfá*nak (vadállat által megszaggatottnak) kellene nevezni. A szó helyes jelentése, amit a Szóbeli Tan is megerősít, az, hogy (az állat) annyira megsebesült, hogy ennek következtében egy óra múlva, vagy egy rövid időn belül elpusztul. Áldott emlékezetű Bölcseink azt mondották[348], hogy ez a „rövid” időszak egy évig is eltarthat.

Továbbá: minden értelmes embernek meg kell értenie, hogy a Tóra nem különösebben foglalkozik azzal, hogy az állat farkas, oroszlán vagy medve által lett-e *tréfá*, hogy általuk jutott-e erre a sorsra, hanem egyszerűen tiltottnak nyilvánít minden olyan állatot, amelyik halálos sebesülést szenvedett, mindegy hogy hogyan. A különböző halálosnak tekintett sérüléseket a Bölcsek sorolták fel. Mint ahogy az a Misnában is olvasható[349]: „a szabály a következő: minden olyan betegségben szenvedő állat, melyhez hasonló [egy másik állat, ugyanilyen sebbel] nem marad életben, az *tréfá*nak neveztetik”. Így, mikor az Írás azt mondja, hogy „a mezőn”, az nem szó szerint értendő. Az Írás ugyanis, mindig az általános dolgokról beszél, és a mezőn a háziállatokat valóban [a ragadozók] bármikor széttéphetik. Így van [írva] ez a *Midrás Möchiltá*ban[350] is: az Írás egy általános dologról beszél.

„A mezőn” talált hús

Továbbá: az Írás azért használja „a mezőn” kifejezést, hogy sok más dolgot is tanítson általa. Ugyanis a Tóra szavai sokféle módon értelmezhetők. Külsőre

[348] *Chulin* 57b.

[349] Misna, *Chulin* 42a.

[350] *2Mózes* 22:30.

ölthetnek magukra királyi „fehér gyolcsot és selymet és hímes ruhát”[351], belül pedig lehet bennük arany és sok drágakő. Ennek a versnek a „ruházata” az az első pillantásra legnyilvánvalóbb és legszembetűnőbb jelentése, hogy csak a vadak által megtépett *tréfá*ról, és az állatról lemetszett hús (amely szintén a *tréfá* kategóriájába tartozik) elfogyasztásának tilalmáról szól[352]. De a mélyebb jelentése a következő: Arra tanít minket, hogy minden olyan hús, amely kilépett szokásos életteréből tiltott, mivel olyanná válik, mint a [a „*mezőn* széttépett „] *tréfá* állat húsa. Ilyen például az áldozati hús, melyet tilos saját helyéről ki, a Templom előudvarába vinni; ugyanígy a kevésbé szent áldozatok húsa, melyet Jeruzsálem falán túlra tilos vinni; vagy a húsvéti áldozatra felajánlott hús, melyet ugyancsak tilos Jeruzsálem falain túlra vinni. Továbbá *tréfa* az olyan meg nem született állat is, amely még az anyja levágása előtt kidugta valamelyik végtagját az anyaméhből, és az anyja levágása után került ki az anyja testéből.

A vers értelme így megváltozik, mintha azt olvasnánk: „és a mezőn levő hús *tréfá*”. Más szóval az a hús, amelyik kívül esik a szokásos határain – hiszen ezt jelenti a „mező”, azt a helyet, melyet nem vesznek körül határok – *tréfá*. A fentebb említettek esetekben a hús, bár nem vadállat tépte szét, mégsem felel meg az előírásoknak, s ezért ugyanaz a törvény vonatkozik rá, mint a *tréfá*ra; s bárkit, aki csak egy olívabogyónyit is fogyasztott az ilyen húsból, meg kell korbácsolni.

A tiltott étkek veszélye

Ez a tiltó parancsolat azon a megfontoláson alapul, hogy a test csupán a szellem eszköze: a szellem a test felhasználásával munkálkodik, és nélküle képtelen elvégezni a feladatát. A szellem a saját maga érdekében, s nem ártalmára költözik a testbe, hiszen az Örökkévaló sosem árt, csak jót cselekszik, mindannyiunk javára. Ezért tapasztaljuk, hogy az Ő szolgálatában álló test olyan, mint a kovács vagy bármely szerszámkészítő kezében levő kalapács, amellyel akármilyen szerszámot el tud készíteni.

Ha a kalapács erős, és úgy készült, hogy alkalmas legyen a munkadarab megragadására, a mesterember pontosan elkészítheti a szerszámokat. Ha a kalapácsok alkalmatlanok, a szerszámokat sem alakíthatja megfelelő formájúra, és használhatatlanok lesznek. Ugyanígy, ha a test bármi módon hiányt szenved valamiben, vagy károsodik, akkor ennek megfelelően a szellem is károsul. A mi teljes és tökéletes Tóránk épp ezért távol tart bennünket mindattól, ami ilyesféle fogyatékosságot okozhat.

Az egyszerű értelmezés szerint, ez az oka a Tóra étkezési tilalmainak. Azon pedig ne csodálkozzunk, ha akad a tiltott ételek között olyan, amelynek veszélyességét sem mi magunk, sem az orvoslás bölcsei nem ismerik, nem értik, hi-

[351] *Jechezkél* 16:13.

[352] Mert „mi a különbség, hogy vadállat marcangolta-e össze, vagy késtől szenvedett [halálos] vágást?” – *Chulin* 102b.

szen a megbízható, hitelt érdemlő Orvos[353], aki felszólított a tilalmak betartására, mindannyiunknál bölcsebb. Milyen botor és elhamarkodott lenne az, aki saját értelmi képességei alapján döntené el valamely dolog hasznosságát vagy haszontalanságát.

Tudnunk kell, hogy saját érdekünkben nem tárul fel előttünk minden egyes tiltott étek tilalmának oka, sem az étel veszélyességének mibenléte. Ez pedig azért van így, , nehogy a magukat bölcsnek és tartó emberek így szóljanak: „Az az ártalom, amely a Tóra szerint egy bizonyos dologban fellelhető, csak egy bizonyos hely esetében létezik, mivel olyan az ártalom természete; vagy csak egy bizonyos alkatú ember esetében áll fenn." És egy ostobát talán meg is győznének e balga szavak. Ez az oka tehát, hogy bizonyos tilalmak értelmét nem tárták fel előttünk, hogy el ne bukjunk ezen az akadályon.

Ez a jelenség ismert a gyógyítás területéről: a számunkra tiltott *tréfá* állatok húsa kárt okoz elfogyasztójában, mivel maga a *tréfá* arra utal, hogy a jószág valamilyen betegségben szenved. Ezt nem olyan nehéz belátni, ezért ne kérdezzük: „Ugyan milyen hiányosság vagy sérülés lehet egy olyan jószágban, amely csak egy pár pillanattal ezelőtt lett *tréfá*, és amelyet rögtön rituálisan levágtak?" Hiszen ezt nem bölcsességből kérdeznénk[354]. Tudjuk, hogy mindennek van kezdete. Ha belátjuk, hogy valamiben az idő folyásával romlást és károsodást figyelhetünk meg, akkor azt is el kell ismernünk, hogy ez a károsodás a kezdetektől ott volt, ha még oly csekély mértékben is. Semmi kétségünk nem lehet afelől, hogy a károsodás, bármilyen csekély legyen is, ártalomhoz vezet. .

Továbbá a Tóra valamennyi törvényét, s mindazt, aminek fenn kell maradnia, egy effajta „sövénnyel" kell övezni. Hiszen ha [határok nem lennének ilyen szélsőségesen meghúzva, [és] a Tóra mindig apró mértékekhez kötné a tilalmat, akkor végül semmi sem maradna belőlük.

A 72 *tréfá* típus

Az előírás részletes törvényeit – például, hogy mely sérült állatok tekintendők *tréfá*nak – Mózessel ismertette meg az Örökkévaló a Sínai-hegyen. A *tréfá*nak nyolc főtípusa van:

A halálosan megsebezett állat[355], a halálosan átlyuggatott állat (például ebbe a kategóriába esik, ha az állat valamelyik létfontosságú szerve halálos sérülést szenvedett), az olyan állat, amelyiknek hiányzik valamely szerve vagy végtagja[356], amelynek a máját eltávolították, ha a gerince eltörött, ha az altestet fedő hús

[353] Így jelenik meg az Örökkévaló a napi imák központi részét képező, állva, magunkban elmondott Tizennyolc Áldás (*Ámidá*) közül a nyolcadikban.

[354] A kifejezés a *Prédikátor* 7:10-ből való.

[355] Például ha rátámadt egy vadállat.

[356] Például a lába vagy az egyik tüdőlebeny. Maimonidész, *A rituális vágás szabályai* 8:1.

nagyobbik részét leszakították, ha magasról leesett és valamelyik végtagja eltört, vagy ha a bordái többsége eltörött[357].

A legsúlyosabb tilalmú *tréfá* a szétszaggatott, megsebezett állat, mivel ezt a Tóra egyértelműen említi[358]. Áldott emlékű Bölcseink éppen ezért úgy vélték, hogy az ilyen állat esetében még a kétséges esetek is tiltottak, míg a többi *tréfá* állat kétséges esetei sokszor megengedettek[359].

Minden egyes főtípushoz számtalan altípus tartozik, amelyeket a Talmud részletesen tárgyal. A *tréfá* állattípusok száma a vadon élő állatok és madarak illetve a háziállatok között hetvenkettő, amint az a Talmud szövegéből és számításainkból is kitűnik, beleértve azt a fajta *tréfá*t is, amely a négylábúak esetében előforduló típusokon túl kizárólag a madarakra érvényes. Ezekhez a változatokhoz nem szabad hozzátenni, és elvenni sem szabad belőlük. Hiszen ha bármely háziállat vagy vadállat olyan sérülést szenvedne, amely nem szerepel a korai nemzedékekhez tartozó Bölcseink felsorolásában, s amelyet Izrael valamennyi bírósága elfogadott, akkor talán túléli – még ha az orvoslás területén nyert tapasztalataink azt mutatják is, hogy előbb-utóbb elpusztul.

Továbbá: ami azokat a sérüléseket illeti, amelyek szerepelnek a felsorolásban, s melyektől az állat *tréfá* lesz, akkor is, ha a mai orvosi ismereteink fényében úgy tűnne, hogy ezek némelyike nem végzetes és a jószág esetleg életben marad, szintén a Bölcseink által felsoroltak a mérvadók, és azokra kell hagyatkoznunk, mivel ez a felsorolás a Tórán alapul[360]. A Talmud *Chulin* traktátusa részletesen tárgyalja a felsorolt hetvenkét *tréfá* típusait és azok jellemzőit.

A tüdő betegsége

Ami a Bölcseink által az állatokkal és madarakkal kapcsolatban felsorolt *tréfá* jellemzőit illeti, nem szükséges, hogy valaki ezek felől megbizonyosodjon, mielőtt egy állat vagy madár húsát elfogyasztaná, mivel feltehető, hogy azok kóserek[361]. Mivel a legtöbb jószágról úgy tartják, hogy egészséges, mi is úgy tartjuk. Ez alól kivétel egyetlen végzetes eshetőség, melynek fennállását Bölcseink előírása szerint meg kell vizsgálnunk, mielőtt elfogyasztanánk az állat húsát, mivel ez a fajta *tréfá* igen gyakori. Ez a tüdő *tréfá*ja, amikor lenövéseknek nevezett kitüremkedések figyelhetők meg benne, és félő, hogy ennek következtében a tüdőhártya oly mértékben megfeszült, hogy azon lyuk keletkezett[362].

---

[357] A héber szöveg szószerint ezt mondja: megtaposott, átlyuggatott, hiányzó, eltávolított, kettétépett, megtépázott, elesett, eltört. A nyolc kifejezést itt Maimonidész, *A rituális vágás szabályai*ban olvasható magyarázat szerint tárgyaljuk.

[358] Mivel ez a versben használt kifejezés, a *tréfá* jelentése.

[359] Maimonidész uo. 5:3.; lásd még Turé Záháv, Sulchán Áruch, Joré Déá 29:1.

[360] Maimonidész uo. 12–13.

[361] Lásd Maimonidész uo. 9:3 (ld. Keszef Misné) és Rási, Chulin 12a.

[362] Például a Toszáfot, Chulin 47a.

Éppen ezért, meg kell vizsgálni, hogy mi módon képződtek a kitüremkedések az állat tüdején, mielőtt ennénk a húsából, és ha úgy találjuk, hogy oly módon, ami a tüdő perforálódásához vezethet, akkor az állat *tréfá*. Mivel úgy tartjuk, hogyha a tüdő minden valószínűség szerint perforálódni fog, azt úgy tekintjük, mintha [már a madár] halott lenne, hiszen semmilyen módon nem képes elkerülni a halált. Tudvalevő, hogy az a kórság, amely ezeket a kitüremkedéseket okozza, szükségképpen a tüdő perforálódásához vezet, vagyis halálos kimenetű betegség kezdetét jelöli. Épp ennek a jele az, hogy kifejezetten ezeken a bizonyos helyeken jelennek meg a kitüremkedések...

Ezek és ezen előírás többi részletének a magyarázata a Talmud *Chulin* traktátusának 3. fejezetében találhatók. Ebben a fejezetben, a *Mákot* utolsó fejezetében, illetve a *Bráchot* első fejezetében találhatók az előzőekben említett egyéb tiltásokat tartalmazó törvények, melyek a vers szóhasználatából illetve mélyebb jelentéséből bonthatók ki...

Ez a törvény mindig és mindenhol, férfira és nőre egyaránt érvényes. Ha valaki megszegi és akár csak egy olívabogyónyit fogyaszt egy *tréfá* állat húsából, vagy olyan jószágból, amelynek állaga, vagy állapota a vers jelentéséből kikövetkeztethetőknek felel meg, azt megkorbácsolással kell büntetni…

92. micva
A hús és a tej együtt főzésének tilalma

„Ne főzz gödölyét anyja tejében” (*2Mózes* 23:19.).

A tilalom és oka

Nem szabad az állat húsát tejben főzni. A Szóbeli Tan magyarázata szerint[363] a tilalom nem csupán a gödölyére vonatkozik, hanem mindenféle állat húsának jelölésére szolgál, hiszen a „gödölye” szó voltaképp az állathúsra vonatkozó kifejezés. Az Írás azért használta ezt a konkrét kifejezést, mert a hús olyan puha, mint egy gödölye húsa. Honnan tudhatjuk, hogy ez valóban így van? A Tórában előforduló esetekből: a versben „gödölye” áll, mellette a magyarázat: „kecskegödölye”[364]; ebből következik, hogy amikor a „gödölye” önmagában áll, nem jelent szükségszerűen kecskegödölyét, hanem bármiféle állat húsa lehet.

Ezen előírás alapját ugyanaz a megfontolás képezi, ami a varázslónőkre vonatkozó előírás kapcsán (62. micva) említettem. Nevezetesen, hogy az ott felsorolt okok miatt tilos bizonyos dolgokat összevegyíteni. Elképzelhető, hogy a hús és a tej, főzéssel történő vegyítésének tilalma ugyanebből eredeztethető. [Mégpedig: ha két dolgot összevegyítenek, hogy egy új, hibrid anyagot hozzanak létre,

[363] *Chulin* 113a–b.

[364] Pl. *1Mózes* 27:9., 38:17., 20:50.; ld. Rási, *2Mózes* 23:19.

az eredeti összetevők már nem eredeti formájukban léteznek tovább, s így a növekedésük és létük fölött őrködő angyalok hatalma megtörik.]

Ennek bizonyítéka, hogy még akkor is tilos összevegyíteni a dolgokat, ha nem fogyasztjuk el őket. Ebből kitűnik, hogy a tilalom értelmét nem az esetleges elfogyasztásból adódó veszély adja, hanem az, hogy tartózkodjunk az összevegyítéstől, és hogy a fent említett hibrid anyagot tartsuk magunktól távol.

Az Írás egy másik esetben (113. micva) úgy rendelkezik, hogy amennyiben mégis létrehozunk ilyen hibrid anyagot, tilos elfogyasztanunk azt, vagy más módon hasznot húzni belőle. Éppen azért, hogy az ilyen összevegyített anyagot távoltartsuk magunktól. Ha valaki mégis fogyasztana belőle, az még abban az esetben is megkorbácsoltatik, ha nem lelte benne élvezetét és semmi haszna nem származott belőle, holott a többi ételre vonatkozó tilalom esetében nincs ilyen büntetés. Mindez arra utal, hogy a [fogyasztására illetve a haszonélvezetre vonatkozó] tilalom az összevegyítés miatt áll fenn. Ezáltal helyénvalónak tűnik az is, hogy a tilalom a varázslásról elmondottakhoz hasonló okú.

Maimonidész véleménye

A fentiek leírását a szükség vezérelte hogy elfogadható indokot találjunk, de nem mellőzhetjük a misztikus tradíció mesterének tanítását. Az áldott emlékű Maimonidész más okra hivatkozott[365]. Szerinte vannak olyan bálványimádók, akik tej és hús összevegyítésével áldoznak [bálványaiknak], s a Tóra ezért tiltja ezek vegyítését. „De mindez mit sem ér nekem”...[366]

A törvény részletezése

Az törvény előírásait az Örökkévaló segedelmével, szokásunkhoz híven, röviden ismertetjük a fogyasztására és a haszonszerzésre vonatkozó tilalom tárgyalásakor (113. micva), a *Ki Tiszá* hetiszakasz részében.

Ez a törvény mindig és mindenhol, férfira és nőre egyaránt érvényes. Ha valaki megszegi, és húst tejjel főz, meg kell korbácsolni, még ha nem is fogyasztott belőle.

159. micva

A nyolc csúszómászó rituális tisztátalansága

„És ez legyen nektek tisztátalan a csúszó-mászók között, amelyek másznak a földön: a menyét, az egér és a gyík a maga neme szerint” (*3Mózes* 11:19.).

---

[365] Maimonidész, *A tévelygők útmutatója* 3:48. Lásd feljebb 178. old.

[366] *Eszter* 5:13-ből átvett kifejezés.

A tilalom

A nyolcféle csúszómászó rituálisan tisztátalan és megszentségtelenít.

A parancsolatok okainak titkai

A parancsolat alapjainak tisztázása előtt bevezetés: Ép elmével senki sem kételkedhet abban, hogy még sosem létezett ember, aki minden bölcsességet a legteljesebben ismert volna, aki előtt semmi sem maradt rejtve. Tudjuk, hogy még Tanítónkról, Mózesről – béke reá! – is azt mondották az áldott emlékezetű Bölcsek[367]: „Ötven kapuja van a bölcsességnek, és mind megadatott neki – kivéve egyet." Salamon király maga azt mondta önmagáról[368]: „Mondtam: Hadd leszek bölcs, de ő távol van éntőlem!" Tehát egy olyan ember nem vonhatja kétségbe, akinek a koponyájában agy van, hogy az Örök Úr a bölcsesség Atyja, hogy a bölcsesség általa létezik, mert teljességgel csak Ő tartalmazza. Afelől sem lehet semmiféle kétség, hogy minden jóság Atyja csak olyasmit rendel az Ő teremtményeinek, ami a javukat és hasznukat szolgálja, hogy minden rosszat elhárítson a fejük fölül.

Következésképp, amikor elménkkel felfogunk valamit a parancsolatokból, amikor megtanuljuk, mit nyerünk általuk, örvendezünk. Amikor pedig nem tudjuk felfogni elménkkel, hogy egy adott micva teljesítése által mit nyerhetünk, annyit azért mindenképp tudnunk kell, hogy az Örökkévaló a maga minden lényénél nagyobb bölcsességében tudja, mit nyerhetünk e parancsolat által[369], hiszen éppen azért rendelte azt el.

Áldott emlékezetű Bölcseink már tudatták velünk[370], miért nem kell ismernünk minden parancs okát. Azt mondották: azért van így, hogy ne botoljunk meg általa, [a tudás által] s erre bizonyságot is mutattak: „lásd, három ok feltáratott[371], s a világ egyik nagy emberét [Salamont] súlyos csapás érte miatta."[372]

Bölcseink magyarázatai

Mármost tételezzük fel, hogy valamelyik buzgó kérdező azzal a metaforával támad rám, amelyet áldott emlékezetű Bölcseink használtak[373]: „A kanál, amelyet a mesterember alkotott – azzal égesse meg a saját száját mustárral" – vagyis, hogyan szegem meg én magam azt az elvet, melyet épp a mielőbb támasztottam alá.

---

[367] Lásd *Ros Hásáná* 21b.

[368] *Prédikátor* 7:23.

[369] Maimonidész, *uo.* 3:26.

[370] *Szánhedrin* 21b.

[371] *5Mózes* 17:16-17. A Talmudban három helyett kettő áll (mert a harmadik rendelkezésre az Írás nem ad magyarázatot).

[372] Salamon királyt, aki a Talmud szerint elhatározta, hogy nem törődik a parancsokkal, mert úgy érezte, hogy az Írás által adott indokoknál fogva kiszolgáltatottá válik, de később megbánta.

[373] *Pszáchim* 28a., mint Rási magyarázza.

Hiszen most mondottam, hogy az Örök Úr elleplezte előlünk parancsolatai okát és én mégis fölemeltem kezem, hogy szóljak róluk az ifjaknak. Mert valamikor rég Bölcseink megelőztek engem, és sok dolgot elmondtak egyszerű jelentésükről a Midrásokban és máshol és mély bölcsességük, mélységes megértésük és nagy szentségük azokban a szavaikban van elrejtve. Még minden szelek sem mozdíthatják el őket. Ha tehát valaki nekiveselkedik, hogy bölcs tanácsot keressen egyszerű magyarázatukban, és valami újat szándékozik megmutatni nyilvánvaló jelentésükben, mert szeretne bepillantani a rácson át,[374] hogy örömét lelje látványuk sugárzásában, és az után sóvárog, hogy összegyűjtse leveleiket, s felövezze magát velük[375], azt nem szabad a szemére lobbantani, hanem inkább áldani kell, dicsérni az ő szintjén.

A tisztátlanság tilalmai

Miután a bevezetőben elmondtuk, hogy az Örökkévaló bölcsessége minden bölcsességnél nagyobb és hogy Ő nem rendel semmi mást, csak olyat, ami a javunkra és nagy hasznunkra válik, nincsen semmi nehézségünk, se kérdésünk semminemű étel tiltottságával kapcsolatban, vagy hogy miért kell eltávolítani mindent, ami tisztátalan: nincs kételyünk az olyan tilalmakkal kapcsolatosan, amelyeknek jótéteményét sem nem ismerjük, sem próbálgatással megérteni nem bírjuk. Merthogy tudjuk, hogy igazából ez mind jól van. És ne töprenkedj, fiam, a megszentségtelenítés és a rituális tisztaság dolgain, mert azok értelme javarészt rejtve van minden emberi elme elől. Lehetséges, hogy ez a tisztátalanság ártalmas a léleknek, s valamiképpen megbetegíti; magam így hallottam bölcs tudósoktól. Hasonló ez ahhoz, amit az áldott emlékezetű Bölcsek tanítottak[376]: Írva van[377]: *vönitméthem bám* („Ne tegyétek magatokat tisztátalanná általuk”), amelyet úgy is lehet olvasni, hogy *vönittámtem ban* (ostobák lesztek általuk). Ez azt jelenti, hogy az értelem kútfője, ami a lélek, valamiképp kárt szenved a megszentségtelenítéstől.

Azon se csodálkozz, hogy az elme anyagi dologtól kárt szenvedhet, még ha az nem az ő fajtája is [Kérdés: kinek mi nem a fajtája?]: hiszen a lélek egy egységet alkot a testtel, és éppen ezért ez kétségkívül megtörténhet. És ha mi emberek vagyunk a magunk szerény értelmével, és nem ismerjük a lelket s annak természetét, hogyan kutassuk merő találgatással a végkimerülésig, hogy mi gyógyítja vagy betegíti meg? Még az orvosok sem terveznek gyógymódot addig, míg a betegség lényegét meg nem állapítják.

Ennek okáért minden olyan esetben, amikor a tisztátalanság messzire eltávolíttatik [tőlünk], nem a mi dolgunk, hogy leássunk a dolog gyökeréig, míg csak el nem érjük a lélek dolgainak legvégső ismeretét, míg meg nem ismerjük természetét, eredetét és rendeltetését.

---

[374] Az *Énekek éneke* kifejezése (2:9.).

[375] *1Mózes* 3:6.

[376] *Jomá* 39a.

[377] *3Mózes* 11:43.

Tudd s értsd meg ezt, mert ily módon kapunk némi választ a tisztátalanság és a tisztaság parancsának alapvető okairól, amíg arcunkat a lelki nyugalom maszkja nem fedi a vörös tehén parancsa okának ismeretlenségével kapcsolatban, [azaz mintegy eltakarjuk szégyenünket, amiért nem értjük a vörös tehén vonzatait, amiről a szerző majd ír még,] amely beszennyezi a rituálisan tisztát, és megtisztítja a rituálisan tisztátalant. De ott is hosszasan értekezünk még a tárgyról, hogy megkapjuk jutalmunkat, amiért törekedtünk értékes szavakat találni[378].

A parancs néhány törvénye

A parancs néhány törvénye következik[379]: a nyolcféle csúszómászót „a tisztátalanság elsődleges okának" nevezik, azaz tisztátalanná teszik a személyt vagy tárgyat, amellyel érintkeznek; ha azonban a tárgyak agyagedények, azokat akkor teszik tisztátalanokká,[380] ha beléjük másznak. A rituális tisztaságot illetően az úgynevezett elsődleges, illetve származtatott okok közötti különbség a következő: ami elsődleges oknak neveztetik, az tisztátalanná tesz személyt és tárgyat, de a származtatott ok nem tesz tisztátalanná se személyt, se tárgyat[381].

Ezek a nyüzsgő teremtmények nem okoznak tisztátalanságot, míg el nem pusztulnak, ahogyan írva van[382]: „mindenki, aki érinti azokat holtuk után, tisztátalan legyen"[383]...

Ez a törvény mindig és mindenhol, férfira és nőre egyaránt érvényes abban az értelemben, hogy akit a nyüzsgő teremtmények tisztátalanná tesznek, azt tisztátalannak nevezzük. És a személy mindaddig tisztátalan marad, amíg – ahogy a törvény szól – vízben rituálisan meg nem merítkezik...

Ha valaki folyamatosan tisztátalanná válik, még ha szándékosan is, ezáltal nem követ el bűnt, csak amíg meg nem tisztul, nem szabad szent tárgyakat érintenie. Mindazonáltal minden értelmes ember tartsa magától távol a tisztátalanságot, mert a lelket a tisztaság magasztalja...

451. micva

A *schitá*, a rituális vágás előírása

„Akkor levághatsz marhádból és apró jószágodból... úgy, amint parancsoltam neked" (*5Mózes* 12:21.).

---

[378] A kifejezés *Prédikátor* 12:10.-ből származik

[379] Misna, *Kélim* 1:1.

[380] Azaz mindegyik edényt; *uo.* 2:1.

[381] Csak szilárd vagy folyékony étel; *Bává Kámá* 2b.

[382] *3Mózes* 11:31.

[383] *Szifrá* a vershez (7:5.).

Ha valaki egy háziállat, egy vadon élő állat vagy szárnyas húsát szeretné elfogyasztani, annak az állatot előbb rituálisan le kell vágnia; nincs más megengedett módja a fogyasztásnak, mint a rituális vágás.

A *Szifré* szerint[384] ahogy az áldozati állatokat rituálisan kell levágni (*schitá*)[385], ugyanúgy a nem-áldozati állatokat is, „amint parancsoltam neked". Ebből tudhatjuk, hogy tanítónk, Mózes a garatra és a légcsőre vonatkozó parancsolatokat kapott, miszerint a szárnyasok esetében az egyiknek a nagyobb részét, míg más állatok esetében mindkettőnek nagyobbik részét el kell vágni a rituális vágás során. Más szóval, ez nem bontható ki a vers jelentéséből; ez a parancsolat inkább a Szóbeli Tan része, azaz Mózes a *schitá* (rituális vágás) egészére, a kérdés további részleteivel együtt kapta meg az általunk is ismert parancsolatokat, miszerint a vágást késsel kell elvégezni, megjelölve a garat és a légcső elvágásának lehetséges helyét...

A halak vágása

Hogyan következtettek Bölcseink arra a szabályra, hogy a halak esetében nincs [szükség] *sechit*ára?[386] – abból, hogy írva van[387]: „Avagy mind a tenger halait gyűjtsék-e össze számukra, hogy elég legyen nekik?": [ezek] pusztán azáltal, hogy összegyűjtötték, akár élők, akár élettelenek voltak, [megengedettekké váltak]. Ugyanígy semmilyen sáskafélénél sincs [szükség] *sechit*ára, mivel a halakhoz hasonlóan, ezek esetében is összegyűjtésről beszélnek – miképpen írva van[388]: „amint összeszedik a sáskát". Az Írás ezeket a halak után említi, a *Smini hetiszakasz* végefelé, miképpen írva van[389]: „Ez a tan a baromról, a madárról és minden élőlényről, mely mozog a vízben – ezek a halak –, és minden lényről, mely csúszik-mászik a földön" – ezek a sáskák. Utóbbiak teste is pikkelyes, miként a halaké.

A vér tilalma és az állatkínzás

A *Cáv hetiszakasz* vége fele, a vérre vonatkozó tilalom (148. micva), illetve az *Ácháré mot hetiszakasz* elején (187. micva), a rituálisan levágott állat vérének elfedésére vonatkozó tevőleges parancsolat kapcsán leírtam mindazt, amit a távoltartásról tudok, ama tényről hogy a Tóra minden [húsos] állat vérét messze távolította tőlünk. Ugyanígy rámutatok arra, hogy a nyilvánvaló jelentésből következően a *schitá* előírásai ugyanezen megfontoláson alapulnak. Köztudott, hogy a testből a vér jóval erősebben ömlik ki a torkon át, mint a test bármely más részén. Épp ezért kaptuk parancsolatba a *schitá* elvégzését a hús elfogyasztása

[384] *5Mózes* 75.

[385] Miképpen ezekről írva van: „és vágja le a fiatal marhát" (*3Mózes* 1:5.), „És vágja le azt az oltárnak északra való oldalán" (*uo*. 11.).

[386] Ld. *Chulin* 27b.

[387] *4Mózes* 11:22.

[388] *Jesájá* 33:4.

[389] *3Mózes* 11:46.

előtt, mivel ott minden vér eltávozik, és a hússal együtt nem fogyasztjuk el az élet-szellemet is.

Megállapíthatjuk azt is, hogy a *schitá* elvégzése a nyaktájon, ellenőrzött késsel, azt a célt szolgálja, hogy ne okozzunk felesleges szenvedést élő jószágnak[390]. A Tóra megengedte hogy az ember, mivel felettük áll, eledelként és szükségleteinek fedezésére használja az állatokat, azonban indokolatlan fájdalmat nem okozhat. A régmúltban Bölcseink a *Bává Möciá*[391] és a *Sábát*[392] traktátusban hosszan tárgyalták az élő állatnak okozott fájdalom tilalmát, és hogy ez a tilalom vajon a Tórából eredeztethető-e, és arra a megállapításra jutottak, hogy a tilalom a Tóra törvényeiből fakad.

A *sakter*

Ezen előírás törvényei között szerepel, amit áldott emlékű Bölcseink tanítottak[393]: ötféle dolog ronthatja el a *sechit*át, amennyiben ezek közül bármelyik bekövetkezik a rituális vágás során. Ezek a következők: szünetelés, leszorítás, alámetszés, elkanyarodás, beszakítás...

A „leszorítás" akkor következik be, ha valaki a kést lefele irányítja a rituális vágás során, mintha retket vágna, más szóval nem [gyors] oda-vissza mozdulattal végzi a vágást...

Ha valaki nem szakértője a *sechit*át érvénytelenítő négy dolognak, nem végezhet rituális vágást; ha mégis megtenné, tilos az ő *sechit*ájából enni.[394] Még ha megkérdeznék is tőle, hogy vajon ügyelt-e ezekre a dolgokra, és ő azt felelné: „Hogyne, hogyne", szavai mit sem érnek. Mivel eredetileg sem ismerte [a szabályokat], talán akaratlanul is elvétette, sőt talán egyáltalán nem emlékszik rájuk...

Annak, aki rituális vágást szeretne végezni, ismernie kell a kés ellenőrzésének módját. Bölcseink kötelezővé tették a kés három oldalának körömmel és hússal történő megvizsgálását[395]; s ha a legkisebb hibát észleljük is, tiltottá válik minden, amit ilyen késsel vágtak. A *sechit*át csak olyan eszközzel szabad elvégezni, amelyik jól vág és nincsenek hibái[396]...

Ez a törvény mindig és mindenhol, férfira és nőre egyaránt érvényes, hiszen a nők számára is előírás, hogy csak a megfelelő *schitá* után fogyaszthatnak háziállatot, vadon élő állatot vagy szárnyast. Ők is elvégezhetik a rituális vágást, és az ő *sechit*ájuk is elfogadható, ha járatosak a *schitá* törvényeiben[397]. Bölcseink

[390] Maimonidész, *A tévelygők útmutatója* 3:48. Lásd feljebb 178. old.

[391] 32b.

[392] 128b.

[393] *Chulin* 9b.

[394] *Uo.* 9a.

[395] A megfent élt és annak két oldalát körömmel és ujjbeggyel kell megvizsgálni, hogy hibátlan-e (nincs-e kicsorbulva). *Chulin* 17b.

[396] *Chulin* 15b, 17a.

[397] Lásd *Toszáfot*, *Chulin* 2a.

szerint a gyermek által végzett rituális vágás is elfogadható, amennyiben a vágást egy olyan felnőtt férfi felügyeli, aki járatos a *schitá* törvényeiben[398]. Bölcseink egyúttal arra is figyelmeztettek[399], hogy eleinte ne engedjük a gyermekeket rituális vágást végezni, mivel csekély felfogóképességük miatt elronthatják azt, s ezért veszteséget okoznak.

Ha valaki megszegi e törvényt és nem ügyel arra, hogy ne egyen olyan háziállat, vadonélő állat vagy szárnyas húsából, amelyet a fent említett öt ok valamelyike fogyasztásra alkalmatlanná tett; vagy ha nem ellenőrzött késsel végezték a rituális vágást – ez esetben megszegte ezt a tevőleges előírást és semmibe vette azt a rendelkezést, miszerint[400] „Ne egyetek semmi dögöt" és, hacsak egy olívabogyónyit fogyaszt is belőle, meg kell korbácsolni, miképpen ezt az Örökkévaló segedelmével, kifejtjük e hetiszakaszban (472. micva)...

[398] *Uo*.

[399] *Chulin* 12b.

[400] *5Mózes* 14:21.

Chászid filozófia

A kóser étkezés kabbalisztikus jelentése

A lubavicsi rebbe, Menáchem Mendel Schneerson rabbi írása

1. fejezet
A tisztaság ismérvei vagy meghatározó tényezői

A hasított pata és a kérődzés

*Mózes harmadik könyvé*ben[401] a Tóra részletesen kifejti, melyek a tiszta állatok, amelyeket megehetünk, és melyek a tisztátalanok, amelyeknek tilos a fogyasztása. A Tóra két ismérvet említ, amelyek alapján a tiszta állat felismerhető: kérődzik, és hasított a patája[402].

A rabbinikus kommentárokban[403] felvetődik a kérdés, hogy vajon e két ismérv határozza-e meg a tisztaság, illetve a tisztátalanság státuszát. Másképpen fogalmazva, vajon az teszi-e tisztává az állatot, hogy kérődzik és hasított a patája, és ezek hiánya oka-e tisztátalanságának? Ugyanis tekinthetnénk ezeket az ismérveket csupán külsődleges jellegzetességeknek is, amelyek alapján egy tiszta állat felismerhető; azaz lehet, hogy egy állat egészen más miatt tiszta, de annak érdekében, hogy *mi felismerhessük,* mint tiszta állatot, az Örökkévaló ezekkel a jellegzetességekkel ruházta fel, megkönnyítve számunkra tiszta állatként történő azonosítását.

Gyakorlati különbség áll fenn e két alternatíva között:

Tórai törvény rendeli el, hogy „az, ami tisztából ered, maga is tiszta”[404] – még ha nem is rendelkezik a tisztaság azonosító jegyeivel. Például, amikor egy tiszta állatnak olyan utóda születik, amelyiknek nem hasított a patája, ez az utód, abból eredően, hogy tiszta állat ivadékaként született, maga is tiszta, függetlenül attól, hogy nem rendelkezik a tisztaság ismérveivel.

Már most, ha ezen ismérvek pusztán a beazonosítás célját szolgáló ismérvek lennének (a második alternatíva szerint), akkor ez a rendelkezés már pusztán logikai szempontból is indokolt lenne: mivel ez az állat egy tiszta állat ivadéka,

---

[401] *3Mózes* 11.

[402] *Uo.* 11:3

[403] Ragacsovi rabbi Joszéf Rozen, *Cáfnát Pánéách* Maimonidész munkáiról, *A tiltott ételek szabályai* 1. fej., részletesen lásd ott . Vö. *A tévelygők útmutatója* 3:48. (lásd feljebb 178. old.) Lásd még *Likuté Szichot*, II:375.

[404] *Bchorot* 5b.

nincs szükség további ismérvekre. Ha azonban maguk az ismérvek *határozzák meg* a tisztaságot, akkor, a logika alapján, a nem hasított patájú utódot tisztátalannak kellene tekinteni. Az azonban, hogy a törvény szerint az ilyen állat mégis tisztának ítéltetik, mutatja, hogy ez olyan bibliai rendelkezés, amely a mi értelmünk fölött áll.

Szabad-e vele játszani?

Másfelől viszont annak a kérdésnek, hogy a tisztaság ténye logikai érvelés, vagy bibliai rendelkezés alapján döntendő-e el, jogi következményei is vannak:

Tilos játszani az eleségként szolgáló tiszta állatokkal[405], mivel ez az étel megszégyenítése lenne. Ez azonban csupán azokra a táplálékul szolgáló állatokra vonatkozik, amelyek egy tiszta faj egyedei. Ha azonban a faj tisztátalan, de bibliai rendelkezés tisztának nyilvánítja, akkor ennek egyedeire nem vonatkozik a fentebbi tiltás.

Ez a különbség a következő bibliai vers szövegösszefüggésében bizonyítható[406]: „...és a Leviatán (cethal), amelyet azért formáltál, hogy játszadozzál vele." A Jeruzsálemi Talmud[407] megkérdezi, hogyan játszadozhat valaki egy tiszta állattal, és ezt a választ adja: a Leviatán tisztátalan állatfajból származik, ám egy speciális rendelkezés tisztának nyilvánította. Ebből következik, hogy ha tisztaságát kizárólag egy bibliai rendelkezésnek köszönheti, akkor lehet játszani vele.

Így tehát egy olyan állat estében, mely tiszta fajból származik, de valamilyen oknál fogva mégsem születik kérődzőnek vagy hasított patájúnak: ha azt mondjuk, hogy a kóserség jelei egyben a kóserséget meghatározó elemek is, akkor ez az állat nem kéne, hogy kóser legyen, és az, hogy mégis kósernek számít, bibliai rendelkezésnek köszönhető. Ilyen estben tehát szabad vele játszani.

Ha azonban ezek a jelek a kóserség ismérvei csupán és nem meghatározó elemei, akkor az ilyen állat továbbra is kóser minden külön bibliai rendelkezés nélkül, és így tilos a vele való játék.

A tisztaság ismérvei a meghatározóak

Számos bizonyíték van arra, hogy a tisztaság külsődleges ismérvei egyben a tisztaságot meghatározó tényezők is. Ami azt illeti, maga a bibliai szöveg is ezt látszik igazolni, amikor azt állítja, hogy egy bizonyos állat tiltott „*mert* kérődző ugyan, de patája nem hasadt, tisztátalan az nektek."[408]

---

[405] Lásd 407. lábj.

[406] *Zsoltárok* 104:26.

[407] *Sábát* 9:7. [idézi *Jób* 40:29-et: „Játszadozhatsz-e vele (a Leviatánnal), mint a madárral"]. Vö. még *Chulin* 67b. és *Chidusé Ágádot* ott *s.v.* Leviatán

[408] *3Mózes* 11:4-6.; és *vö*. ott 11:7., „*mert* hasadt patájú ugyan és kettéhasított a patája, de nem kérődzik, tisztátalan az nektek."

2. fejezet

Az emberben lakozó tiszta vagy tisztátlan *állat*

Meg kell, hogy értsük mi az összefüggés a „kérődzés és hasított pata" valamint a tisztaság között? Ezt a kérdést még akkor is meg kellene válaszolni, ha azon a véleményen lennénk, hogy ezek az ismérvek csupán a tiszta állatok beazonosításának célját szolgálják. Végtére is a világon minden az Isteni Gondviselés jóvoltából létezik, az Isteni Gondviselés tehát értelemszerűen minden apró részletet felügyel, s ez fokozottan igaz a Tórában és a *micvá*kban megfogalmazottakra. A tény, hogy kifejezetten ezek a jellegzetességek a tisztaság ismérvei, bizonyíték arra, hogy ama jellegzetességek lényegükből fakadóan rokoníthatóak a tisztasággal – legalábbis mint a tisztaság *következményei* (elősegítendő a beazonosítást), ha nem, is mint *okai* (amelyek definiálják, meghatározzák a tisztaságot), ahogyan azt az első alternatívában megfogalmaztuk.

A kóser étkezés és az *állati* tulajdonságok

Az étrendi törvények egyik indoka[409]: minden, amit az ember megeszik, vérré és hússá alakul át, és a személy szerves részévé válik. A Tóra éppen ezért megtiltotta a tisztátalan ételek fogyasztását, megakadályozandó, hogy az ember magába építse a tiltott ételek rossz tulajdonságait.

Ez az elv vonatkozik a tisztaság és tisztátalanság ismérveinek koncepciójára is. Ha létezik tilalom az olyan állatok fogyasztására, amelyek nem kérődznek és nincs hasított patájuk (meggátolandó ezen állatok sajátos vonásainak beépülését), akkor ebből az következik, hogy az ember akkor viselkedik helyesen, ha magáévá teszi a hasított pata és a kérődzés képzetét.

A tiszta és a tisztátlan állati ösztön-lélek

A Tóra minden egyes aspektusa tanítja és útbaigazítja az embert. Épp ezért, ha egy állatnál vannak olyan ismérvek, amelyek segítségével legalábbis megállapítható annak tisztasága, ez arra tanít minket, hogy a kérődzés és a hasítottpatájúság jellegzetességei azt a célt is szolgálják, hogy saját személyiségünkben felismerjük, életvitelünk tiszta vagy, Isten ments, az ellenkező voltát. A Tóra ezekre a jellegzetességekre vagy ismérvekre egy *állat* tisztaságának megállapítása vonatkozásában utal. Következésképpen ezen ismérvek spirituális megfelelője az ember szívében lakozó „állat", azaz az „állati ösztön lélek". Ezzel kapcsolatban valóban meg kell állapítanunk, hogy tiszta-e az „állat" vagy sem.

Mindkét fajta állatcsoportot, a tisztát és a tisztátalant is megemlíti a Tóra. Ez azt jelenti, hogy létezhet olyan személy is, aki követi a Tórát, s mégis egy „tisztátalan állat" leledzik benne. Nachmanidész is ebben az értelemben jegyzi meg, hogy lehet valaki „romlott és ugyanakkor tóra-követő" (azaz a viselkedése látszólag összhangban van a Tóra irányelveivel, a valóságban azonban megszegi a

[409] Náchmánidesz a *3Mózes* 11:12-ről; *Sulchán Áruch*, *Jore Déá*, a 81. szakasz vége, és számos egyéb forrás.

„szentek legyetek”[410] alapvető előírását).[411] Ahhoz tehát, hogy föl lehessen ismerni a „tiszta állatot”, a Tóra két ismérvet ad meg: a) hasított pata és b) kérődzés.

3. fejezet

„Hasított pata”, a szent és a profán között

Az állatoknál is alapvető különbség van a fej és a láb között abban, hogy egy állatnak is a lába van közel a talajhoz, a földhöz. Az emberrel való párhuzam szempontjából levonható következtetés: Az embernek csupán a „lábai”, azaz csupán az *ászijá* – cselekvés, a dolgok tevése képességei szabad, hogy törődjenek – ahol szükséges – a materiális, avagy földi valósággal, az „evilági dolgokkal”[412], magasabb rendű képességei a „fej” azonban nem.

(A ötödik lubavicsi rebbe, rabbi Sálom Dovber Schneerson idejében élt egy *chászid*, egy jó eszű és sokféle tehetséggel megáldott ember, aki roppantmód belebonyolódott egy sárcipő-ügyletbe. A *rebbe* akkor így szólt hozzá: „Én már láttam *lábat* sárcipőben; de egy *fejet* sárcipőben…?”)

Mindazonáltal, még a láb esetében is kell, hogy legyen egy pata a láb és a talaj, a föld között, egy közbeékelés a lábak és az anyagiasság között.

A közbeékelést és elrejtést szimbolizáló patának azonban még hasítottnak, kettéosztottnak is kell lennie. Ez azt jelenti, hogy még a földi dolgokban is helye kell, hogy legyen az isteni világosságnak, hogy az embernek észlelnie kell bennük az isteni szikrát.

Ezért állítja hát a *Tánjá*[413], hogy „az embernek még evilági dolgokban sem szabad elkülönítenie magát Istentől”, azaz a patának ebből adódóan teljesen hasítottnak kell lennie, a tetejétől a legaljáig.[414] Mert csak ekkor lehetséges az, hogy az ember még az evilági dolgokban is felfedezze az isteni szikrát, és a Tóra által előírt utat kövesse, csak ekkor lehet az állat *tiszta*. Vagyis csak ekkor lehet az emberben lakozó állat – a fizikai valóság, amelyre a test miatt van szükség – tiszta állat.

A lekötözött és a szabad szikrák

Rabbi Snéur Zálmán a *Tánjá*ban[415] részletesen kifejti, hogy az *ászur* (tilos; tiltott) kifejezésnek van egy olyan jelentése is, hogy „leláncolt; meg-, vagy összekötözött”. Ennek a jelentésnek megfelelően a Tóra által *tiltott* (*ászur*) elemek

[410] *3Mózes* 19:2.

[411] Náchmánidész a *3Mózes* 19:2-ről. Lásd még *Tánjá,* 30. fej.

[412] *Likuté Szichot* I:61., 181.

[413] *Igeret Hákódes,* IX. szak.

[414] Rási a *3Mózes* 11:3-ról.

[415] 7-8. fej.; *Igeret Hákódes,* XXVI. szak.

a tisztátalan *klipá*hoz[416] (rossz) vannak kötözve: az ezeket a tárgyakat éltető isteni szikrák „be vannak börtönözve", és azokat az ember ki nem szabadíthatja. Ezért van eltiltva az ember attól, hogy részesüljön belőlük, mert még a legmagasztosabb szándékok sem nemesíthetik meg az ilyen dolgokat. Ezzel szemben a *mutár* (engedélyezett) kifejezés azt jelenti: „feloldott; szabad". Itt az az implikáció, hogy a Tóra által engedélyezett (*mutár*) elemek nincsenek lekötözve a *klipá*hoz: az ezeket a tárgyakat éltető szentség-szikrák kiszabadíthatóak, és amikor az ilyen tárgyakat jó célra használják, azok megnemesednek és átitatódnak szentséggel.

A chászid filozófia magyarázata szerint a kétféle állati pata ezt a két aspektust szimbolizálja. A nem-hasított pata zárt: azt mondhatni, a szentség-szikra bele van zárva, és nem lehet onnan kiszabadítani. A nem-hasított, zárt pata kötve van a színtiszta fizikalitáshoz, a tisztán állati vágyakhoz és célokhoz. Éppen ezért az ilyen patájú állat *ászur* – tilos. A hasított pata ellenben olyan elemekre utal, amelyek körül „fényesség", „megvilágítottság" észlelhető: ezek kapcsolatban vannak mind a jóval, mind a rosszal, s ily módon nemesíthetők is. A hasadt pata középen ketté van hasítva, ketté van osztva, s így a szentségnek lehetősége van beléhatolni, nem állja útját a szentségnek, hanem engedi, hogy sugározzon, hogy fénybe borítsa még a hozzá kapcsolódó földi dolgokat is. A hasadt pata éppen ezért az olyan állat ismérve, amely *mutár* – megengedett.[417]

Ezzel kapcsolatban írja a *Kehilát Jáákov*[418], hogy a *bhémá* (állat) szó tulajdonképpen mozaikszó arra, hogy: „**b***ászár* **h***ájored* **m***in* **h***ásámájim* – Mennyből alászálló hús"[419]; mert ha az ember valóban a fentieknek megfelelően cselekszik, akkor bizonyosan *tiszta* lesz az ő „állata".

A jobb és a bal kéz

A hasadt – kettéosztott patának van egy további jellegzetessége is.[420] A pata azért van kettéosztva, hogy figyelmeztessen: e földön jártunknak, azaz evilági foglalatosságainknak magukban kell foglalniuk a következő két elvet: „a jobb kéz közel húz, a bal kéz pedig eltaszít."[421]

Vannak olyanok, akik kizárólag a „jobb kéz közel húz" elvét alkalmazzák, mindenfajta korlátozás nélkül. Úgy érvelnek, hogy annak érdekében, hogy nemzedékünk zsidóságát közelebb hozzuk a Tórához, megéri rugalmasabbak lennünk

[416] A Kabbala nyelvén a *Klipá* – szó szerint héj, nem más, mint a világban fellelhető rossz elnevezése, mely valójában nem öncélú entitás, hanem csupán a jó körüli héj, az isteni eltakarója.

[417] Cemách Cedek, *Or Hátorá, Vájikrá,* I. köt. 45-47. old.

[418] Rabbi Jáákov Cvi Yolles, a *Mélo Hároim* szerzője.

[419] *Kehilát Jákov, s.v. behémá.*

[420] Az itt ismertetett magyarázatokon kívül lásd még *Likuté Szichot,* II. köt., *Röé*.

[421] *Szotá* 47a. *Szánhedrin* 107b.

a Tóra dolgaiban, sőt akár adaptálnunk is kell a Tórát, Isten ments, a mai trendekhez.

Meg kell hagyni, valóban cél, hogy minden zsidót közelebb hozzunk szellemi örökségéhez. Így áll a *Misná*ban[422] is: „szeresd a teremtményeket, és hozd őket közel a Tórához." Ez azt jelenti[423], hogy az embernek szeretnie kell, illetve közel kell hoznia még azokat is, akik puszta „teremtményekként" vannak rangsorolva, azaz nincs más értékük, mint a tény, hogy ők is Isten teremtményei.[424]

Azonban azzal érvelni, hogy ez okból az embernek meg kellene – Isten ments! – *reformálnia* a Tórát – ami valójában *deformálást* jelent –, ellentmond mindennek, amit a Tóra képvisel. Ez egészen nyilvánvalóan kiderül magából a *Misná*ból is, mivel abban az áll, hogy „*hozd őket* közel a Tórához", és nem a Tóra változtatására, azaz az ő hajlamaik szerinti megreformálására buzdít.

Még ha igaz is lenne, hogy ez a fajta viszonyulás közelebb hozná ezeket az eltávolodott embereket, a Tóra-törvény eleve kizárja a Tóra akár csak nüánsznyi megváltoztatásának lehetőségét is, legyen az magának a szentírásnak a szövege vagy egy rabbinikus előírásé, még akkor is, ha azt egy nemrégen élt irányadó mesterünk iktatta be.[425]

Az egyedül lehetséges változtatások azok, amelyekre hiteles próféta ad engedélyt; és még ilyenkor is a változtatás csupán *átmeneti* érvényű intézkedés lehet. Ilyen esetben a hozott intézkedés maga is a Tóra törvényének számít, nem csekélyebb érvényű, mint bármely más törvény, és mindenkinek be kell tartani azt. Ilyen eset volt Illés próféta esete is a Kármel hegyen: Illés hiteles próféta volt, utasításai pedig szükséghelyzetben meghozott, átmeneti érvényű rendelkezések voltak.[426] Az ilyen eseteket kivéve a legkisebb mértékben is tilos eltérni a Tórától, tekintet nélkül annak esetleges pozitív hatásaira.

Egyébként az az igazság, hogy senki semmit nem fog elérni a változtatásokkal, és a zsidó népet sem fogja közelebb hozni a Tórához. Éppen ellenkezőleg: a dolgok sokkal rosszabbra fordulnak majd, és az elkövetők maguk is annyira belebonyolódnak a változtatásokba, hogy végül teljesen eltávolodnak a Tórától és a zsidóságtól.

Apósomnak, a *rebbé*-nek van egy jól ismert példázata: Amikor valaki elveszett a rengetegben, és egyszerre vérengző fenevadak között találta magát, egészen nyilvánvaló, hogy otthonából nem egyenesen az erdő sűrűjébe lépett. Legelőször a mindenség Urának királyi útját követte. Aztán egy alkalommal csupán egy hajszálnyit letért erről a királyi útról, majd ezt követően még egy hajszálnyit, hogy azután mindig egy újabb és újabb hajszálnyival térjen el az előző útirány-

[422] *Atyák tanításai* 1:12.

[423] *Likuté Szichot* I:99. old.; *Likuté Szichot* II:316. old.

[424] *Tánjá,* 32. fej.

[425] *A Tóra alapjainak szabályai* 9:1.; *A lázadók szabályai,* 1–3. fej.; *Tévelygők útmutatója* 2:39., 3:41.

[426] *A Tóra alapjainak szabályai* 9:3.; *Széfer Hámicvot* I:172.

okhoz képest. Végül pedig egyszeriben egy sűrű erdő közepében találta magát, vérengző fenevadaktól körülvéve.

4. fejezet

A kérődzés

A hasadt pata, mint ismérv önmagában még nem elég. Szükséges még a kérődzés ismérve is.

Az embernek nagyon gondosan „el kell rágódnia" minden olyan világi tevékenységen, amelybe bele kíván fogni. Tisztáznia és döntenie kell, ha kell, ismételten is, vajon érdemes-e nekilátnia a dolognak, és ha igen, akkor hogyan. Csupán ekkor válik a tervezett tevékenység „tiszta állattá".

A zsidó filozófia elgondolása szerint az emberiség és a zsidó nép célja ezen a földön az úgynevezett *birur*, a fizikai világ nemesítése. A kabbala szerint minden fizikai dologban isteni szikrák vannak elrejtve, és az ember feladata ezeket az általa végrehajtott nemes célú cselekedetekkel felemelni. Chászid terminológiában ez a *birurim* folyamata, ez a megtisztítás és megnemesítés/fölemelés koncepcióját jelenti: a teremtett valóság megtisztítása, és a végső célhoz, az isteni szándékhoz való fölemelése. *Birur* azt jelenti, hogy kirostálni, kiszűrni a szent szikrákat (az „isteni szikrákat") a *kelipot*-ból (a gonosz, avagy a profán tartományából). Ezek a szikrák bele vannak ágyazódva a *kelipot*-ba, hogy létezhessenek, és betölthessék a teremtésre irányuló isteni szándékban kijelölt szerepüket. Amikor az ember a tórai elrendelés szerint viszonyul a teremtett valósághoz (*aktívan*, azaz úgy, hogy *csinál* valamit; vagy *passzívan*, azaz úgy, hogy *tartózkodik* bizonyos dolgok megtételétől), akkor ő és az a valóság megnemesedik, átitatódik szentséggel. Azokban az esetekben, amikor az ember nem az elrendelt módon viszonyul a teremtett dolgokhoz, s különösen akkor, amikor rossz célra vagy a Tóra utasításaival ellenkező módon használja azokat, e tárgyakkal egyetemben lealacsonyodik, és elmerül a tisztátalanságban.

A Kabbala a *birur* kétlépcsős folyamatáról beszél: a *birur Bán*-ról és a *birur Má*-ról. A *Má* és a *Bán* Isten neveit jelölő kifejezések. A legfelsőbb istennév: *Hávájá* négy betűből áll, amelyeket magánhangzókkal kiegészítve, egymástól eltérő módon lehet leírni. Az egyik lehetséges variáció: יו״ד ה״א וא״ו ה״א. Ezeknek a betűknek a számértéke (*gimátriá*-ja) 45, héberül מ״ה, és ezt hívják úgy, hogy a *Má* Név. Egy másik variáció: יו״ד ה״ה ו״ו ה״ה. Ezeknek a betűknek az összszege 52, héberül ב״ן, és ezt hívják úgy, hogy a *Bán* Név. Mint minden Név, ez a kettő is speciális, a teremtett világot befolyásoló isteni megnyilvánulásokat, kisugárzásokat, vagy kiáradásokat jelöl. A *Má* Isten őseredeti Transzcendenciájára, a *Bán* pedig Isten őseredeti Immanenciájára utal.

Hogy miképpen befolyásolják ezek a nevek a teremtést, az jól látható ezeknek a kifejezéseknek egy másik aspektusában: a *Má* mint önálló szó, azt jelenti: „mi?", mint abban, hogy: „Mik vagyunk mi?"[427] (Rási: „miféle fontossággal bí-

[427] *2Mózes* 16:7–8.

runk?"). Ez tehát totális önmegtagadásra utal, amely egészen addig a pontig megy el, ahol az ember egyszerre ráeszmél, valódi létezéssel egyedül Isten bír. A „*Má*" *gimátriá*-ja (számértéke) – 45 – ugyanaz, mint az אדם-é (*ádám*)[428] – az emberre utaló legfennköltebb kifejezésé[429].

A „*Bán*" *gimátriá*-ja (52) ugyanaz, mint a בהמה-é (*behémá*, állat; barom)[430], mert ez egy alacsonyabb szintű, a teremtett valóságra utaló manifesztáció, nem úgy, mint a *Má*, amely fölötte áll a teremtésnek (Isteni Transzcendencia).

A *birur* folyamata, a teremtett létezők megtisztítása és megnemesítése, a *Bán* Névben benne foglalt isteni tudaton keresztül történik. A szentség szikráit ez a Név szabadítja ki. Ezért mondják azt[431], hogy a *behémá* kifejezés (amelynek *gemátriá*-ja – mint azt már említettük – 52, azaz *Bán*) tulajdonképpen mozaikszó arra, hogy **b***iruré* **h***ánicucin* **m***in* **h***ákelipot* (a szikráknak a *kelipot*-ból való kiszabadítása, majd megnemesítése, felemelése). Ez a *birur* első szintje: a jónak a rossztól való elválasztása, a *kelipát nogá* és az állati lélek megtisztítása. Ez szimbolizálja az isteni szupremácia felismerését és tudatosítását, avagy a *bitul hájes*-t – az ego, az önhittség, vagy önérdek-érvényesítés megtagadását emberben és anyagban egyaránt. Ez azonban még mindig nem a legmagasabb szint.

Miután megtörtént a *birur Bán*, még ott van a *birur Má* magasabb szintje, ahol nem csupán a *bitul hájes*, az istenivel szembeni önfeladás van jelen, hanem valódi és abszolút én-megsemmisítés, az „Istenen kívül semmi más nem létezik" felismerésének értelmében. Ez a legmagasabb szintű szublimáció.[432]

Ez a „kérődzés" misztikus koncepciója: nem megelégedni egyszeri „elemekre bontás"-sal, tisztázással és megtisztítással, hanem megismételni mindezt a még tökéletesebb eredmények érdekében.

5. fejezet

A hagyomány ereje

Ebben a szövegösszefüggésben van még egy, a szárnyasok tisztaságának ismérveiből levonható következtetés.

A szárnyasok esetében nem hagyatkozhatunk kizárólag a külsődleges ismérvekre, szükségünk van a hagyományra is, amely szentesíti annak a madárfajnak a tisztaságát.[433] Felmerül hát a kérdés: miért van szükség ilyen hagyományra? Az ismérvek szemügyre vétele látszólag elég kellene, hogy legyen az állat kategorizálásához. A szárnyasok esete mindazonáltal megtanít minket arra, hogy az em-

[428] *Tikuné Zohár,* Bev. 7b.; vö. *Zohár* 1:24a.

[429] *Zohár* 3:48a.

[430] Lásd *Tánjá*, a 46. fej. vége.

[431] *Kehilát Jákov,* s.v. *behémá.*

[432] Minderről lásd *Torá Or, Vájchi*, 47d. oldal; *Likuté Torá, Bálák*, 69a. oldal; *Széfer Hálikutim-Cemách Cedek, s.v.* mem, 121. *oldal.*

[433] *Sulchán Áruch, Jore Déá* 82:3.

ber nem hagyatkozhat kizárólagosan saját értelmére. Előfordulhat, hogy az ember tanulmányozza és követi a *Sulchán Áruch*ot, sőt, amelyet saját értelme „még a törvény szigorú követelményeit is meghaladónak" ítél, s, Isten ments, mégsem ért az egészből semmit, és a gyakorlatban messze távol van a valóságtól. Kell, hogy legyen egy hagyomány! Az a szó, hogy *meszorá* – hagyomány, rokon azzal a szóval, hogy *meszirá*, azaz odaadás és egymáshoz kötöttség *hitkásrut*. Kell, hogy legyen az emberben *hitkásrut* egy tanítóhoz, egy rebbéhez, egy „mestervadász"-hoz, azaz egy rabbihoz, aki már jó ideje azzal van elfoglalva, hogy zsidó lelkeket ment, aki „meghitt viszonyban van velük, és mindenkit külön-külön ismer", és aki ily módon megmentheti őket a rossz hajlam csábításaitól.

Hasonlóan ahhoz, ahogy a tiszta madarak felismerésének hagyományáról a Talmud[434] azt írja: „A *tiszta madarak* fogyasztása terén a hagyományra támaszkodunk. Egy vadásznak hiszünk, amikor azt mondja: „Az én mesterem – egy mestervadász – hagyományozta rám az ismeretet, hogy ez a madár tiszta"… feltéve, ha az illető vadász valóban ismeri a madarakat és azok fajtáit (azaz osztályozását)."

Egy jártas vadász képes megkülönböztetni egymástól az ehető és a fogyasztásra nem alkalmas madarakat. Nagy tapasztalatából adódóan tudja, hogyan kell csapdába csalni és legyőzni a különböző állatokat. Ugyanez vonatkozik a spirituális szintekre is, azaz a *jécer hárá*ra. A jó „vadász", a tapasztalt szellemi vezető, a Rebbe képes felismerni az állati lelkek különböző „fajait" és azok furfangjait, csalafintaságait.

[434] *Chulin* 63b.

Chászid filozófia

a lubavicsi rebbe, Menáchem Mendel Schneerson rabbi írásai alapján

Enni és Imádkozni

Történt pedig amikor Rivka, a negyedik lubavicsi rebbe felesége, még fiatal asszony volt, egyszer megbetegedett és ágynak esett. Az orvos meghagyta, hogy reggelente rögtön ébredés után egyen valamit. Mivel nem akart ima előtt bármit is magához venni, nagyon korán felkelt, elmondta imáit, s azután evett. Így elkerülte azt, hogy ima előtt egyen, de ez azonban aligha siettette gyógyulását, és nem is aludta ki magát.

Apósa a *Cemách Cedek* ekkor így szólt hozzá: „Egy zsidónak egészségesnek és erősnek kell lennie. A *micvá*król úgy tartják, hogy „általuk él az ember". Ez azt jelenti, hogy a micvákba életet kell lehelnünk, elevenné kell tennünk őket. Ahhoz, hogy a micvákba életet leheljünk, erősnek és örömtelinek kell lennünk." S ezzel a *Cemách Cedek* kimondta döntését: „Egyél. Jobb ha az ima kedvéért eszünk, mint ha azért imádkozunk, hogy utána ehessünk."

* * *

Kétféle emberi tevékenységet különböztethetünk meg:

(a) Istennel kapcsolatos cselekedetek: ilyen például a Tóra-tanulás, az ima, és a micvák betartása; és (b) az emberrel kapcsolatos cselekedetek: azok a tevékenységek, melyek valóban fontosak és szükségesek.

A cselekvéseknek ezt a két fajtáját jelképezi az „ima" és az „evés". Az ima, azt jelenti, hogy Istenhez fordulunk, hogy ragaszkodunk Hozzá, hogy tudjuk, ki előtt állunk: „A Királyok Királya, a Szent, áldott legyen." Az evés, a cselekvés másik fajtája azt jelenti: az ember bizonyos szükségletek kielégítése után sóvárog, és amint megszerzi ezeket – azaz „eszik" –, éhsége csillapodik.

Az imának és evésnek is több módozata különböztethető meg.

Könnyen előfordulhat a tudathasadásos állapot: a ima és az étkezés teljességgel elkülönül egymástól. Amikor a Tórát tanulmányozzuk, betartjuk a micvákat és imádkozunk, az ember teljességgel eltávolodik a valós világtól, oly mértékben, hogy azt hihetnénk, egy szenttel van dolgunk.

Később azonban, amikor világi dolgokkal foglalkozunk – üzleti ügyeinkkel, vagy akár csak étkezünk –, a szentségnek, a spiritualitásnak és az erkölcsi tisztaságnak szinte nyoma vész.

Egy másik lehetséges embertípus az, aki számára az „ima" és az „evés" összefüggnek egymással. Fellapozza a *Sulchán Áruch*ot és követi annak rendelkezéseit minden dolgában. Ugyanakkor mégis csak az evés kedvéért imádkozik.

Tudja, hogy léte Istentől függ. Ahhoz, hogy Isten gondoskodjon szükségleteiről, a Tóra szavait kell követnie: „Ha megtartod parancsolataimat... küldök esőt a megfelelő évszakban." Így betartja az isteni parancsolatokat, hogy afféle befizetési bizonylatot mutathasson fel Istennek – s hogy cserébe imáiért Isten gondoskodjék szükségleteiről.

A *Talmud*ban azt olvashatjuk, hogy tanulmányoznunk kell a Tórát és be kell tartanunk a parancsolatokat akkor is, ha nem önmagáért tesszük ezt; a Talmud ezt azzal indokolja, hogy ha így teszünk, előbb-utóbb elérjük azt hogy önmagáért, vagyis meggyőződésből (lismá), is tanulmányozzuk majd a Tórát s betartjuk a micvákat.

A leghelyesebben azonban akkor cselekszünk, ha az imát nem különítjük el az evéstől, s nem az evés kedvéért imádkozunk – hanem épp fordítva, az ima kedvéért eszünk.

Nyilvánvaló, hogy létezik önmagáért való „ima". Tudván, hogy az Örökkévaló akarata szerint való, hogy tanulmányozzuk a Tórát, s betartjuk a *micvá*kat, nem cselekedhetünk akarata ellenére. Így nem a majdani jutalom reményében kell imádkoznunk, hanem azért, mert számunkra ez isteni rendelés.

Ám az effajta megközelítés olykor kevésnek bizonyulhat. Az „evést" is az ima kedvéért kell tennünk. Így minden cselekedetünknek szent célt kell szolgálnia, ahogy írva van: „Ismerd meg Őt minden cselekedetedben."

Az ember célja nem az, hogy meggazdagodjon. Az embert azért teremtették, hogy nyugalomban tanulmányozza a Tórát, hogy széleskörűen betartsa a micvákat és hogy jó szívvel adakozzon.

Ezt jelenti az imádkozás kedvéért való „evés". Minden emberi cselekedetet és szükségletet (melyet evésnek nevezünk) alá kell rendelni az imának (amely a Tóra és a micvák minden aspektusának vezérlő elve), azért, hogy megvalósítsuk azt, hogy „általuk éljünk", vagyis a Tórát és a micvákat élettel telítsük.

S még egy tanulságot levonhatunk abból, hogy ezt a tanítást („helyesebb, ha ima kedvéért eszünk, mintha az evés kedvéért imádkoznánk") asszony kapta, aki történetesen anya is.

Az anya az, aki biztosítja, hogy gyermekei úgy nőnek fel, hogy az ima kedvéért egyenek, s nem úgy, hogy azért imádkozzanak, hogy ehessenek, vagyis az „imát" és az „evést" két különálló világgá válasszák szét.

Az anyának magának is ezt az életmódot kell követnie, és gyermekeibe elültetnie ezt a szemléletmódot kora gyermekkoruktól. Már bölcsőjükben tudatosíta-

nunk kell bennük, hogy mindennek az Istenhez való kapcsolódást kell szolgálnia; enélkül még az étel is ízetlenné válik, bármennyire is könnyen hozzáférhető.

Ílymódon nevelhetünk olyan gyermekeket, aki a zsidó nép méltó fiaivá válnak.

Hayim Halevy Donin

A lélek eledele

Kásrut: ez a héber szó foglalja össze a zsidó étkezési szokásokat. Alapalakja a „megfelelő", „alkalmas", „a vallási előírásokkal összhangban álló" jelentésű *kóser* (*kásér*). Minden élelem, amely megfelel a zsidó szabályoknak, fogyasztásra *alkalmas*, vagyis *kóser*. A „kóser módra" kifejezés megtévesztő, félrevezető. A „kóser" nem egy nemzeti konyha ételeinek speciális elkészítési módjára vagy speciális ízeire vonatkozik, hanem pontosan körülhatárolt jelentéssel bíró rituális kifejezés. A vallás előírásai határozzák meg, hogy mire alkalmazhatjuk ezt a szót. Akár kóser az élelmiszer, akár nem, a „kóser módra" jelzés egyértelműen tudtunkra adja, hogy az így kínált zsidó ételkülönlegességek *nem* kóserok.

A „kóser" szó egyébként a vallási irodalomban olyan tárgyak jelzőjeként is szerepel, amelyek a hálachá előírásainak megfelelően vannak elkészítve. Az olyan kifejezésekben, mint „kóser Tóra", „kóser tfilin", „kóser mezuzá", „kóser tálit", azt jelenti, hogy ezek a tárgyak előírásosan készültek, megfelelnek a zsidó törvények szabályainak, rituális használatra alkalmasak. Az az ember, aki *minden tekintetben* a vallás tanításai szerint él, *kóser ember* (*ádám kásér*). A szó köznyelvi jelentései – „helyes", „megfelelő" – igen közel állnak a héber eredetiéhez. Leginkább mégis az étkezéssel kapcsolatban használják a „kóser" kifejezést, és mi is ebben az értelemben élünk vele. Ugyanígy a *tréfá* szóval jelölünk mindent, ami nem kóser (noha a zsidó törvények szerint ez a szó kifejezetten a beteg vagy fertőzött állatokra, illetve tetemükre vonatkozik).

A zsidó étkezési törvények nemcsak a test étrendjét szabályozzák, hanem a lelkéét is: nemcsak a test, hanem a lélek épülését is szolgálják.

A hithű zsidó, aki betartja a kásrut előírásait, nem azért teszi ezt, mert aprólékosan feltárta minden részletkérdés minden összetevőjét; nem azért, mert ez örömöt okoz neki; nem azért, mert úgy véli, hogy használ az egészségének; nem azért, mert a Biblia határozottan és közérthetően utasítja erre – hanem azért, mert isteni parancsolatoknak tekinti azokat, ő pedig köteles saját akaratát alárendelni az isteni akaratnak: engedelmeskedik, mert erre kötelezi a hit.

Bölcseink szavaival: „Helytelen azt mondanod: Nem *kívánom* megenni a disznóhúst (mert nem szeretem). Így helyes: Szeretném ezt és ezt tenni, de Mennyei Atyám másként rendelkezett." Habár „az Isten sok felfoghatatlan törvényéből eredő haszon gyakorlásukban, nem pedig az okok megértésében van", a zsidók mégis fáradhatatlanul kutatják a Tóra titkait, és megpróbálják feltárni Is-

ten törvényeinek okait. A hívő ember biztos abban, hogy az isteni rendelkezéseknek megvannak a maguk okai, még ha őelőle rejtve maradtak is.

Mielőtt tovább vizsgálnánk ezt a kérdést, vegyük szemügyre azt a közkeletű tévhitet, miszerint a kásrut törvényei mindössze valamiféle ősi egészségügyi szabályok. Valószínűleg ebből a hitből ered a fordításokban a „tiszta" és „tisztátalan" kifejezések használata, amelyekkel az ehető, illetve a nem ehető élőlényeket illetik. Aki a Tórát fordításban olvassa, a „tiszta" és „tisztátalan" alatt fizikai tisztaságot, illetve tisztátalanságot érthet, és gondolkodás nélkül a higiénia témakörébe sorolja ezeket a fogalmakat. Tény, hogy a sertéshez, ehhez az általánosan fogyasztott háziállathoz – amelytől a zsidók különösen undorodnak – általában a sárban hentergést, a trichinózis (féregfertőzés) terjesztését társítják, s ez is hozzájárul a tévhit szívósságához. A sertés iránti *különleges* undor azonban történelmi okokra vezethető vissza: ez volt ugyanis az a nem kóser állat, amelynek elfogyasztására az elnyomók többnyire rá akarták kényszeríteni a zsidókat, akik számára ez a hit megtagadását jelentette. Történelmünk számos alakja szenvedett mártírhalált emiatt. Nem lehet pusztán higiéniai magyarázatot adni a teve, a ló vagy a vadnyúl fogyasztásának tilalmára, hiszen ezeket a világ különböző részeiben ehetőeknek tartják, és semmivel sem piszkosabb állatok, mint a marha vagy a kecske. Sőt, a Tóra megengedi a baromfifélék (csirke stb.) fogyasztását, holott ezek sem sokat adnak a tisztaságra.

A héber nyelv a „tiszta" és „tisztátalan" állatok megjelölésére a *táhor* és *támé* kifejezéseket használja. Ezek a szavak azonban nem fizikai tisztaságot vagy tisztátalanságot jelentenek: inkább szellemi, illetve erkölcsi állapot leírására szolgálnak. A *támé* szót például csak az ember lelkét és jellemét beszennyező erkölcsi és vallási hiányosságokkal – különösen a vérfertőzéssel vagy a bálványimádással – kapcsolatban használják, és így jellemzik a rituális tisztálkodás szabályait megszegőket is. Gyakran „megszentségtelenítésnek" is fordítják ezt a szót. A *támé* élőlényeket nemcsak étkezési, hanem áldozati célra is tilos használni. A „tiszta" és a „tisztátalan" szavak tehát szellemi-rituális értelemben „erkölcsös", illetve „erkölcsileg szennyes" jelentéssel bírnak. A „*tiszta* kéz", „*mocskos* száj" vagy „*piszkos* fantázia" kifejezések bizonyítják, hogy a „tiszta" és „tisztátalan" a mai nyelvben is használatos ebben az erkölcsi-szellemi értelemben. A *táhor* és *támé* héber szavak – amelyeket a kásrut szabályaiban következetesen használnak – csakis ezt a jelentést hordozzák.

A kóserság szabályozásának bizonyos szakaszaiban szó esik fertőzésről és sérült szervekről – amelyek miatt az állat *tréfá*nak tekintendő –, s ennek nyilvánvalóan higiéniai, illetve egészségügyi okai is vannak. A zsidók azonban sohasem kutatták, hogy az étkezési törvények használnak-e az egészségnek – hiszen az Örökkévaló parancsolatai csakis hasznosak lehetnek az ember számára, mind fizikai, mind szellemi értelemben –, tehát a higiéniai vagy egészségügyi szempontot nem tekintették a kásrut elsődleges céljának. Tegyük még hozzá, hogy sem az ehető élőlények körének meghatározása, sem a rituális vágás követelményei, sem a vér kifolyatása, sem a húsos és tejes ételek elkülönítése, sem a többi előírás nem támasztja alá az „ősi egészségügyi szabály" elméletét.

Az egyetlen nyom, amelyen eljuthatunk ezeknek a szabályoknak a magyarázatához, magában a Biblia szövegében található: majdnem mindenütt, ahol a Tóra az étkezési törvényeket említi, utalást találunk a szentségre is. *Mózes harmadik könyve* 11. fejezetében például, amely felsorolja az ehető és nem ehető négylábúakat és szárnyasokat, összefoglalásul ez áll[435]: „Mert Én, az Örökkévaló vagyok a ti Istenetek, mutassátok hát meg, hogy szentek vagytok! Legyetek szentek legyetek, mert Én szent vagyok!" Másutt ezt olvassuk[436]: „...te az Örökkévalónak, a te Istenednek szent népe vagy! Ne főzz gödölyét anyja tejében!" „Legyetek szentek előttem! A mezőn széttépett állat húsát ne egyétek meg..."[437]. Az utóbbi előírás egyenesen olyan szakaszban fordul elő, amely a méltányossággal és igazságszolgáltatással foglalkozik, és ezeknek célja szintén a nép felmagasztosítása.

A szentség gondolatát támasztják alá a Tórának azok a törvényei is, amelyek a fertőzöttségtől (a szent dolgok beszennyeződésétől) való tartózkodást írják elő. Ugyanis nemcsak a tiltott élőlény lehet támé: maga Izrael is folyvást intést kap, hogy ne szennyezze be magát vele, ne váljék maga is *támé*vá általa[438].

A szentség hangsúlyozására – mint a kásrut szabályainak okára és céljára – érdemes kicsit több figyelmet fordítani, mert elválaszthatatlan része a zsidóságról alkotott teljes képnek, és számtalan elágazása van.

A különbségtétel „az állat között, amelyet szabad enni és az állat között, amelyet nem szabad enni"[439] része annak a magasabb követelménynek, hogy Izrael tanuljon meg „különbséget tenni tisztátalan és tiszta között" nemcsak az étkezésben, hanem az élet összes területén: a szexuális, erkölcsi etikai, szellemi életben is. A kásrut szabályai beletartoznak azoknak a szándékoknak, céloknak és követelményeknek a rendszerébe, amelyek a zsidóság teljes képét meghatározzák. A kásrut önmagában való vizsgálata torz és téves eredményre vezethet.

A zsidóság számára a szentség nem aszketikus, önmegartóztató életet jelent. A szentség nem követeli meg a lélek örömeitől való elfordulást, sem a test ösztöneinek elfojtását, de elítéli a gyönyörhajhászást. Falánkság és iszákosság jellemzi a konok, engedetlen, fegyelmezhetetlen fiút[440]. Ezek a tulajdonságok szentségtörőknek számítottak. Az önfegyelem hiánya és a szükségletek kielégítésére való törekvés – függetlenül attól, hogy azok megalapozottak, helyénvalók vagy törvényesek-e – lelki erőtlenségre és erkölcsi gyengeségre vall. A szentség a szenvedélyek fölötti uralkodást jelentette és jelenti, vagyis azt, hogy magunk irányítjuk szenvedélyeinket, nem pedig ők bennünket.

Aki hozzászokott, hogy ellenálljon a tiltott élelmiszerek csábításának, az le tudja gyűrni a tiltott szexuális kapcsolatok iránti vágyat is, és képes etikus maga-

[435] *3Mózes* 11:44.

[436] *5Mózes* 14:21.

[437] *2Mózes* 22:30.

[438] *3Mózes* 11:43–44.

[439] *Uo.* 11:47.

[440] *5Mózes* 21:18–21.

tartást tanúsítani olyan helyzetekben, amelyekben a tilalom megszegése anyagi vagy egyéb előnyökkel kecsegtet. Ez a vallási fegyelem nem feltétlenül érvényesül más területeken, de mindenképpen megalapozza a képességet, amellyel ösztöneinken és vágyainkon uralkodni tudunk.

A Biblia szentségre motiváló szemléletét tükrözi az is, hogy az alapvető szükségletek kielégítését – az evés, az ivás, a nemi élet ösztöneiét, amelyek az embert éppúgy jellemzik, mint bármely állatot – a judaizmus magasabb, emberhez méltó szinten igyekszik megvalósíttatni. A kásrut jól megvilágítja, hogy a judaizmus még a legvilágibb dolgokat, a leggyakorlatiasabb tevékenységeket is vallásos tartalommal tölti meg. Még a konyhai tevékenységre, erre a nem különösebben magasztos munkára is olyan aprólékos figyelmet fordít, hogy az éhség csillapítását, ezt a merőben testi dolgot szellemi magasságokba emeli – azáltal, hogy a mindenütt jelen lévő Isten és az Ő mindenkori szolgálatának kötelezettségére emlékeztet.

A terített asztalt a hagyományos zsidó gondolkodás a templomi oltár képzetéhez társítja. „A Templom idejében engesztelő áldozatok árán kapott feloldozást az ember, most asztala hoz bűnbocsánatot" – magyarázza a Talmud egyik bölcse[441]. (Ez az rokonítás a magyarázata annak, hogy a zsidók sohasem ülnek asztalra, s annak is, hogy az első falat kenyeret megsózzák, ahogyan az ősi időkben az áldozattal tették; ezért veszik le a késeket az asztalról az asztali ima elmondása előtt, hiszen a harc és erőszak jelképeit, kést és kardot tilos volt az oltárra, a béke szimbólumára helyezni; sőt ez az egyik indoka az étkezés előtti rituális mosdásnak is, ami nem csupán a tisztaságot szolgálja, hanem az áldozatot bemutató papok előírásos megtisztulását is szimbolizálja.) Az étkezés alatt csak magas szintű, az asztal szentségéhez illő társalgást szabad folytatni. „Ha hárman étkeznek az asztalnál, és nem beszélgetnek a Tóra igéiről, olyan ez, mintha bálvány áldozatából lakmároztak volna... De ha étkeznek hárman egy asztalnál, és a Tóra igéivel foglalkoznak, ez olyan, mintha az Isten asztalánál étkeztek volna..."[442]. A *birkát hámázon*, az étkezés utáni áldásmondás valamelyest ennek a követelménynek is eleget tesz. De az étkezés előtti és utáni imádság valójában azt hangsúlyozza, hogy az asztal egyértelműen az oltár jelképe, maga a táplálkozás pedig az Istennek való áldozás.

A zsidó gondolkodás szerint az asztal felmagasztosul a mellette elmondott áldások és imák által, s magának az embernek is az Örökkévalóval szembeni kötelezettségét, a neki való hűséges szolgálatot kell teljesítenie a táplálkozással. Ahogyan tilos bizonyos állatokat az oltárra helyezni, ugyanúgy tilos ezeket az asztalra tenni, vagyis enni őket. A kásrut törvényei világítják meg, hogyan értelmezi a judaizmus a „*Minden* utadon gondolj rá!" tanítását[443].

Mindez azonban nem elegendő magyarázat arra, hogy bizonyos dolgok miért esnek tiltás alá, míg mások nem. Puszta szeszélyből döntött volna úgy Isten,

[441] *Chágigá* 27a.

[442] *Ávot* 2:4.

[443] *Példabeszédek* 3:6.

hogy ezt engedélyezi, azt meg tiltja? A Tóra-tudósok megpróbálták feltárni ezeknek az eltérő szabályozásoknak a jelentőségét. Némelyikük a gyakorlati, egészségügyi indokot találta meghatározónak, mások viszont kizárólag magasabb erkölcsi indokokban látták a szabályozások eltérésének okát, azt hangsúlyozva, hogy a különbségtevés által valósul meg a felmagasztosulás. Az utóbbiak úgy értelmezik a vér fogyasztásának, a húsos és tejes ételek vegyítésének tilalmát, hogy ezek a vérontástól való irtózásra és az élet tiszteletben tartására nevelnek. Mi mással lenne magyarázható például, hogy nem szabad ugyanazon a napon levágni az állatot és kölykét[444]? Hasonlóképpen az erkölcsi értékek emlékezetbe vésését szolgálná „a csúszó-mászó lények" fogyasztásának tilalma is.

Dr. Samuel Belkin *The Philosophy of Purpose* (*A cél filozófiája*) című tanulmányában megállapítja, hogy „a célok vallásfilozófiai megközelítése azt tanítja, hogy bizonyos élelmiszerek fogyasztása nem elsősorban egészségügyi vagy higiéniai okokból tilos (bár ilyen szempontból való tanulmányozásuk sem haszontalan), hanem magasabb erkölcsi indokok alapján".

„A tisztátalan ételek kalodába zárják a lelket, nem engedik erkölcsi és szellemi magaslatokra jutni" – kommentálja Szforno a Tóra tanítását[445].

A kásrutot bíráló szemlélet azzal érvel, hogy „nem az számít, ami bemegy a szájon, hanem az, ami kijön rajta". Nos, erre csak azt mondhatjuk: ami „kijön", annak minőségét elsősorban az határozza meg, hogy mi „ment be". Egy nép tagjainak étkezési szokásai, az ételek, amelyeket fogyasztanak – vagy még inkább, amelyeknek fogyasztásától tartózkodnak –, hosszú távon nagymértékben befolyásolják az illető nép jellemét, értékeit, erkölcsi-etikai érzékét.

A zsidó bírálók, különösen a reformirányzat hívei, akik az egyéb halachikus előírásokkal együtt a kásrutot is elutasítják, azzal az indokkal vetik el a hagyományokat, hogy azok falként emelkednek köztünk és más népek, illetve más vallások között, mert megnehezítik a társadalmi érintkezést. Ha a kásrutot – egyéb céljaitól eltekintve – csak ebből a szempontból vizsgáljuk, akkor is arra a nyilvánvaló eredményre jutunk, hogy ez a Mindenható szándéka szerint van: a nem zsidó társadalmi környezetbe való beilleszkedés lehetősége – akárcsak a vegyes házasságoké és az asszimilációé – ütközik ezáltal áthághatatlan akadályba.

Az elkülönülés és a kásrut közötti kapcsolatot fogalmazza meg az alábbi szakasz is[446]: „Én, az Örökkévaló, vagyok a ti Istenetek, aki *elkülönítettelek* a népektől. Tegyetek azért különbséget a tiszta és a tisztátalan állatok között, a tisztátalan és tiszta madarak között...".

Nyilvánvaló, hogy a kásrut elvetése együtt jár a vegyes házasságok és az asszimiláció elterjedésével. A kóser háztartásra való berendezkedés szinte lehetetlen például az olyan fiatalok számára, akik hosszabb-rövidebb időre elhagyják otthonukat, s ezalatt olyan zsidókkal kerülnek közelebbi kapcsolatba, akik nem

[444] *3Mózes* 22:28.

[445] *Uo.* 11:22.

[446] *Uo.* 20:24-25.

tartják szükségesnek ezt. Vagyis ha nem a zsidóság normatívái határozzák meg a mindennapi életet, automatikusan kialakulnak az asszimilációnak kedvező feltételek.

A kásrut szigorú megtartása valójában nem akadályozza meg a más népekkel és vallásokkal való jó viszony fenntartását, Izrael viszont talán éppen ezáltal képes megőrizni saját arculatát. Egy kis népnek, amely fenn akar maradni, s amely állandó küzdelmet folytat a beolvadás és az asszimiláció ellen, ebben a harcban segítségére lehet minden előírás és szabály, amely akadályt állít a megsemmisüléshez vezető útba.

A kásrut olyan, mint egy ház alapja. Az alap önmagában még nem ház. Nem lehet lakni benne. De az alapozás nélküli vagy gyenge alapokon álló ház a legkisebb érintésre összeomolhat. A kásrut *önmagában* nem a zsidó otthon, nem is a zsidó élet, még csak nem is a felmagasztosulás, amely pedig elsődleges célja. De épületet emelni kásrut nélkül: annyi, mint gyenge épületet emelni. A szombat, az ünnepek, a családi élet – házunk falai, teteje, bútorzata stb. – együttese ingatag lesz, összedőléssel fenyeget, ha nem építjük szilárd alapra.

A gyerekek vallásos nevelése és szellemi fejlődése sem lehet eredményes kásrut nélkül. A nem kóser szülőnek – aki hazavárja gyermekét a zsidó iskolából, ahol az megtanult *brách*á*t*, áldást mondani az ételre – eszébe sem jut, hogy a gyermek azért az ételért ad hálát Istennek, amelynek fogyasztását Ő maga tiltotta meg. Ha ez a következetlenség, ez a paradoxon nem zavarja a szülőt, a gyermek hamarosan maga fogja észrevenni az ellentmondást, és többnyire nem a tiltott ételekről fog lemondani, hanem az áldásmondással hagy fel. A vallásos szellemű nevelés, amelyről a szülők kezdettől gondoskodni akartak, értelmét veszti.

A – szintén sok zsidó családban szokásos – kettős nevelés sem alkalmas a kásrut útján elérhető célok megközelítésére. A „kóser háztartás" sajnos ma már nem azonos a „kóser otthonnal". Otthon zsidóként, házon kívül pedig nemzsidóként módon étkezni nevetséges: így viselkednek azok a zsidók, akik igencsak megnézik, mi kerül otthon a tányérjukra, de hogy mi kerül a gyomrukba, azt nem annyira. Nem csoda, ha gyermekei azt hiszik, hogy az élet egyéb területein is más követelményeknek kell megfelelniük odahaza, mint házon kívül. Nem szándékozom az ilyesmit képmutatásnak bélyegezni: fogjuk fel úgy, hogy legalább valamit megpróbálnak betartani – hiszen a kevés is több, mint semmi –, de az ilyenfajta „kettős könyvelés", a csak otthoni kóserság, nem vezet el a kásrut céljához.

Összefoglalásul: a kásrut magában és magától nem magasztosít fel, de elválaszthatatlan eleme annak a rendszernek, amely a teljes zsidó életet alkotja, s amelyben a szombat és az ünnepek, az etikai és erkölcsi normák, a szexualitás elvei és gyakorlata mellett a kásrut megtartása is nélkülözhetetlen szerepet játszik.

Zalman I. Posner

Elavultak-e a kóserság törvényei?

Olyan világban élünk, amellyel minduntalan kapcsolatba kerülünk. Ezt a világot át- és átszövik a maga sajátos érzelmei, alaptételei és értékrendje, amelyeket mi észrevétlenül is magunkba szívunk; nem is érezzük, hogy hatással vannak reánk.

A vallást illető alapvető feltételezésekben, amelyeket ellenvetés nélkül fogadunk el, azon alaptételekben, amelyek minden vallási vita előfeltételei, a keresztény felfogás a nyugati világ szerves részét képezi, hiszen a Nyugat vallásilag keresztény. Nincs ebben semmi rossz, semmi kivetni való, de egy zsidónak meg kell értenie, honnan ered „nyugati" felfogása és hozzáállása. Tudnia kell, hogy ezek a szempontok egyáltalán nem egyetemesek, hanem alapelveikben kizárólagosak, és nincsenek összhangban az ő saját vallási tanításaival. Más szóval: úgy gondolom, hogy a nyugati zsidó a vallás fogalmát *keresztény értelemben* fogja fel, s úgy beszél róla. Vallási problémákkal küszködik, hisz minden zsidó kénytelen átvizsgálni zsidósága lényegét, csakhogy ezt a *keresztény fogalomkör keretében* teszi. Lelki konfliktusa nem feltétlen zsidó jellegű, hanem két nézőpont (a zsidó és a keresztény) összeegyeztetésének válsága, minthogy e két nézőpont soha nem volt alkalmas az összevetésre, hiszen teljesen ellenkező értékeket képviselnek. Csakhogy a zsidó jelleget sokáig elhanyagolta, s a zsidó és nem zsidó hit közötti különbség elmosódott. A zsidó, aki erről nem tud, eltávolodik a saját vallásától, vagy lenézi azt, mert még nincsenek megfelelő eszközei ahhoz, hogy a kérdéssel meg tudjon birkózni.

Rabbi Smuél, aki a lubavicsi *jesivá*ban a chászidizmusra tanított, azt szokta mondani, hogy néha vannak oly kérdések, melyekre kész a felelet, csakhogy a kérdés azután is kérdés marad; vannak viszont olyan válaszok is, melyek után már nincs kérdeznivalónk. Erre a következő példát hozta fel: megkérdezek egy tanítványt, miért késett az óráról. Ha azt feleli, hogy nem ébredt fel időben, a kérdés továbbra is kérdés marad. De ha azt feleli: nem késtem el, időben jöttem – ezután már nem marad fenn kérdés. Szerintem a zsidósággal kapcsolatos sok vitára, a *Tórá*val és a parancsolatokkal (*micvák*kal) kapcsolatos sok kérdésre nem lehet sem válasszal, sem a kérdésekben rejlő feltételezésekkel megfelelni, hanem csak úgy, hogy félretévén magukat a kérdéseket, egy új, friss nézőpontot alkalmazunk, vagy felfogásunkat megvilágítjuk, s ezáltal maguk a kérdések lényegtelenekké válnak.

Szokványos gondolkodásmód jellemzi a keresztény gondolkodás ilyesfajta átvételét, minthogy legtöbbször egyszerű átvételről, s nem átigazításról van szó. A rabbit a lelkész vagy a pap zsidó megfelelőjének tartják, a zsinagógát a keresztény templom másának vélik, a szombat nem más, mint egy zsidó vasárnap; zsidók és keresztények egyformán határozzák meg, mi a „hit", holott a két hitnek teljesen eltérő tartalma van és így tovább. Az étkezési szabályokat, a kóserságot előszeretettel támadják, s érdekes, hogy a túl okos egyetemi tanár és az egyszerű munkásember ugyanazokkal a szavakkal kel ki ellene: „A régmúltban a kósersági előírások talán megvédték a népet a trichinózistól meg más nyavalyáktól, de ma, amikor az élelmiszeripar és kereskedelem állami felügyelet alatt áll, amikor mindent lehet konzerválni vagy fagyasztani, a kóserság idejét múlta." A kóserság védelmezője erre mindenféle ellenvetéssel, okoskodó válaszokkal érvel, csak hogy meg tudja győzni a kétkedőt afelől, hogy a kóserság bizony létszükséglet, és nem elavult. De azt, aki elveti a kóserságot, ezekkel sem lehet meggyőzni. Miért? Mert a kérdező egy bizonyos fogalomkörön belül tette fel kérdéseit, és a válasz is ugyanabban a fogalomkörben szövegeződött meg. A fogalomkör azonban csak szóbeli megszövegezés, a jéghegy csúcsa. Azt, aki a kérdést feltette, valami sokkal mélyebb probléma nyugtalanítja. A folyamatban lévő vallási meghasonlás külső jeleinek orvoslása nem segít rajta.

Ha szabad egy elcsépelt kifejezéssel élnem, az ember a test és lélek egysége, a tulajdonságok és képességek széles skálájával. A test „alacsonyabbrendű" a léleknél, a szellemi foglalkozás felsőbbrendű, mint a fizikai tevékenység – de mindezek a megállapítások nem tőlem származnak, hanem a „mi" kultúránkhoz tartoznak, vagyis az uralkodó keresztény kultúrához. Megvetik a testet, amely isteni eszköz lehetne, melynek útján el lehet jutni a lelki felemelkedéshez. A test csak szenny, nyomasztó teher, iga a nyakunkon. Boldogok azok, akik teljesen odaadóak, s elvetik a testiséget. A cölibátus az eszmény, a kolostor a legmagasztosabb vallási intézmény. Tudom, hogy a szabadgondolkodó nem fogadja el önmagukban véve ezeket a megállapításokat, pedig ezek a kereszténység elfogadott elemei. A szabadelvű, még ha el veti is a puritanizmust, csak a puritanizmus érmének a másik oldalát testesíti meg. Továbbra is annak a járma alatt nyög, még akkor is, mikor kétségbeesetten hajhássza az élvezeteket.

Akármennyire tiltakozik is a mi liberálisunk e karikatúrának beillő leírás ellen, tény hogy vallási élete azt tükrözi vissza. Ki a „jó keresztény"? Az, aki minden vasárnap elmegy a templomba. Természetesen hívőnek kell lennie, bárhogy fogalmazza is meg önmagának a hit fogalmát. A hit kérdéséhez még visszatérünk, egyelőre azonban vizsgáljuk meg, hogyan határozzuk meg a „jó keresztényt", ki a nyugati világ vallási szimbóluma! Ő egy bizonyos helyre korlátozza istentiszteletének szertartását, egyetlen napja van, amelyet Istennek szentel. A számtalan lehetőség közül kiválasztott néhányat, melyeket szertartásainál alkalmaz: az imát, a hitet, az értelmet, a költészetet, melyek az ember legmagasztosabb tulajdonságai. Azután kijelölt egy embert, aki elkülönítve, mindenki fölött áll, s (legalább is elvben) egész lényét Isten szolgálatának szenteli: a papot, lelkészt. Milyen kényelmes, rendezett megoldás ez a vallás számára: időben – egy

nap; térben – egy bizonyos hely; az ember szempontjából: agya és szíve; az egész emberiség számára: a pap.

Mi tehát a helyes, értelmes módja az imának, az istentiszteletnek, a vallásosságnak? A kereszténység szerint: az ima, a hit, az istentisztelet és az ének. Nyakadtól felfelé Istenhez tartozol; s csak az Ég tudja, hová tartozik a többi. Ki mondta azt: „Csak az a fontos, ami kimegy a szádon, nem ami bemegy rajta"? Ez volt az első lépés ahhoz, hogy elszakadjanak a zsidóságtól, és új hitet alapítsanak. Ebben rejlik a kóserság igazi kérdése, itt vannak azok a tételek, melyek kihívást jelentenek.

„Azt értem, hogy a zsidóság az imából, a *Smá Jiszráél*ből, a hitből, a jótékonyságból áll – mondja a mi emberünk –, de mi köze mindennek az ételhez?" Szolgálhatja az ember a Teremtőt szívével, érzéseivel, magasabb szellemi tulajdonságaival, de nem egy ilyen közönséges, állati funkcióval, mindennapi táplálkozásával. Ha tehát a táplálkozási előírásoknak „nem lehet" vallási alapja, *muszáj* más alapot találni nekik, valami más jelentőséget – s a logika az egészségügyi előírásokra mutat. Ha viszont azok 3000 év előtt voltak érvényben, ma már nem időszerűek. Ez a kihívás, mely előtt a kóserság áll. Mindaddig, míg a mai zsidóság nem hagy fel azzal, hogy keresztény kategóriákban gondolkodva döntse el, hogy mi a szabályszerű és hiteles vallásos élmény és istentisztelet, soha nem lesz képes értelmi szinten elfogadni a micvákat, illetve magát a zsidó vallást. Napjaink zsidójának meg kell tanulnia zsidó módon gondolkodni, s felhagyni a keresztény gondolkodásmóddal. A nem zsidó szomszéd fogalmai tökéletesen megfelelhetnek az ő számára, de azok nem a mieink.

Mindez igen szép, de végül is mit mondhat a zsidóság Isten szolgálatáról, az igazi vallásos élményről? Lehet, hogy csak egyetlen szóra van szükség, mely a zsidóságot összegezi, bár ezt a szót jól meg kell érteni: *teljesség* (totalitás). Az *egész* ember, *minden* időben, *mindenütt, minden körülmények között, minden tettével, lényének minden tagjával* szolgálhatja az Örökkévalót, elérheti, kapcsolatba léphet vele. „Semmi sem idegen tőlem, ami emberi" – mondta a bölcs; az, ami emberi, nem idegen a *Tóra*, az Isten, a zsidóság számára sem. Bármit tesz egy zsidó, az mind hidat, utat képezhet közte és Isten között – vagy korlátot, választófalat, amely elválasztja Istenétől, eltompítja érzéseit, eldurvítja és formátlanná teszi.

Kétségtelen, hogy az ész az ember attribútuma. A szellem, a hit, a költészet – mindezek emberi tulajdonságok, s így mind jogos eszközei az Isten-keresésnek. De ugyanez vonatkozik az ember ételére, foglalkozására, pihenésére-szórakozására, családi életére, csalódásaira, vágyaira, félelmeire, irigykedésére, örömeire és esztétikai érzékére. Igaz: az agy és a szív út Istenhez, de ugyanez áll a családi életre és az étkezésre is. Ez a teljesség értelme – semmi nem esik a *Tóra* látókörén kívül. Nincs semmi, ami lényegét illetően „magasztosabb", sem ami „alacsonyabbrendű" lenne.

Jom Kipur este, a hívőkkel teli imaházban, mikor elfeded arcod, és áhítatosan, minden egyes szót átérezve a *Smá*t mondod – az kétségtelen Isten szolgálata, vallásos érzés. Ezzel mindenki egyetért. A *Tóra* azonban arra tanít, hogy a regge-

liző asztalnál, akár egy szokványos keddi napon, ugyanoly mértékben szolgálhatja az ember az Örökkévalót, ha parancsait követve étkezik, ha az étkezés nemcsak étvágyunk csillapítása, ha fedett fővel ügyelünk az étkezés előtti és utáni áldásmondásokra meg a kóserságra – mert hát az ott az oltár, a szentély, mikor az ember nemcsak szóval fordul Istenéhez, s az látja és meghallgatja őt. Vegyünk talán egy érthetőbb példát: egy darab állati bőrt sok mindenre lehet használni, egy részéből cipőt szabnak, míg másik részéből *Tóra*-tekercset lehet készíteni. A *Tóra*-tekercs, minthogy bőrdarabokból készült, teljességgel anyagi tárgy – mégis szentté válik. Tisztelettel övezzük, keblünkre öleljük, jelenlétében felállunk. Mi történt azzal a darab állatbőrrel? Egy „magasztosabb" célra használtuk fel, olyan tulajdonságot kölcsönöztünk neki, amely természeténél fogva bizonyára nem rejtőzött benne, s amely túllépi anyagiságát. Minden, ami bennünket körülvesz, „*Tórá*vá" válhat, ha megfelelően, a *Tóra* parancsai szerint közeledünk hozzá.

Így gondolkozni – *zsidó* gondolkodásmódot jelent, a mindent háttérbe szorító keresztény környezet fogalmainak és alaptételeinek elvetését. Lehet, hogy nehéz megvalósítani ezt a sajátosságot; a zsidó fogalmak teljességét a környezet vasfogai állandóan kikezdhetik. Azért vannak tehát „jelképeink", hogy figyelmeztessenek arra, kik vagyunk. Hagyjuk, hogy mások meghatározzák maguknak, mit jelent nekik a vallás, mi emeli fel őket, mi módon tudatosul bennük Isten. Ez nem lehet vita tárgya. Amiből azonban nem engedünk, az, hogy nekünk más mértékeink, más fogalmaink, más eszményeink vannak, másképpen közeledünk Istenünkhöz, más felfogást vallunk gondviselését illetően. Ha a kereszténység megveti a testiséget, az még nem ok arra, hogy kényelmetlenséget érezzünk a kóserséggal kapcsolatban. Mi több nyelven is imádkozunk: az agy, a szív, a kéz, a családi élet nyelvén és minden más úton, amit csak teszünk. Hogy mi a „legmagasztosabb" istenszolgálat? Kit érdekel az? Mi nem „pontozunk". Mi élünk. *Jom Kipur*kor egy módon szolgáljuk a Teremtőt, az irodánkban egy más síkon. Mind a családi életben, mind szellemi munkálkodásunkban Őt szolgáljuk, így szolgálja Őt a „teljes" zsidó.

Mi is volt az a kérdés a kóserséggal kapcsolatban? Hogy nem elavult dologe, ha már van állami egészségügyi felügyelet? Mi köze az állami felügyeletnek a mindent átfogó emberi élményhez, mely a vallási átérzésben nyilvánul meg? Nekünk nincs szükségünk a kérdés megválaszolására, nem elavultak-e az étkezési szabályok. Csak felül kell vizsgálni az alapgondolatokat, s megerősíteni zsidó szemléletünket. Akkor eltűnik a kérdés.

A ZSIDÓ TUDOMÁNYOK

Fejezetek a klasszikus forrásokból

5. Az ima gyakorlata

A zsidó élet törvényei

Látogatás Isten Házában

* Hogyan viselkedjünk?
* A zsinagógában illendő öltözet
* Az ülőhely kiválasztása
* Az ima mozdulatai
* Útmutatás az imakönyvhöz
* Többféle ritus (*nuszách*)
* Imáink nyelve: a héber?
* Az imára adott válaszok
* A *kádis* elmondásának szabályai
* Ki lehet előimádkozó?
* A csók: a vallásos odaadás kifejezése

* A *tálisz* felöltése
* A Tóra felolvasása
* Mit tegyünk ha felhívnak a Tórához?
* *Mi söbérách:* minden alkalomra való ima
* A zsinagógai megtiszteltetés után

* A zsinagóga szótára
* Jasa Heifetz és az ima

Hogyan viselkedjünk?

Minden zsidó bátran beléphet bármely zsinagógába. Mégha átutazó idegenek is lennénk valahol, a város zsinagógája legalább annyira a miénk is, mint az ottlakóké. Tudnunk kell, hogy zsidóként a világ bármely zsinagógáját magunkénak érezhetjük, ahol szívesen látnak.

A zsinagógában illendő öltözet

Férfi nem léphet be a zsinagógába fejfedő nélkül. Erre a célra bármilyen kalap vagy sapka megfelel. A legtöbb helyen *kipá*-t *kápedli*-t vagy *jármulké*-t (fejfedő; téves és pejoratív kifejezéssel „sábeszdekli") viselnek, mivel kényelmes és könnyű. A legtöbb zsinagógában a bejárat mellett találhatunk ilyen fejfedőt, amely azok számára van odakészítve, akik esetleg enélkül érkeztek. Maga a *kipá* nem bír különösebb vallási jelentőséggel, ám a fejfedő viselete, különösen megszentelt helyen és az imák mondása közben, az Isten iránti tisztelet kifejezésének ősi zsidó formája. Bölcseink azt mondták[447]: „Takard be fejedet, hogy az Isten iránti tisztelet megszálljon".

A nők csak akkor fedik be fejüket, ha férjnél vannak. Egy nő semmiképpen sem léphet a zsinagógába ujjatlan, elől vagy hátul merészen kivágott ruhában, miniszoknyában vagy nadrágban. A legújabb divathoz alkalmazkodó öltözet lehet hogy alkalmas egy nagyobbszabású társadalmi eseményre, de nem felel meg egy zsidónak. Viseletünket a jó ízlés és józan eszünk szabja meg. Általános szabályként a szerény öltözet mindig megfelelő.

A fent elmondottak minden alkalomra érvényesek, mind a hétköznapokra, mind a szombatra és az ünnepnapokra. Szombaton és az ünnepnapokon azonban tekintetbe kell vennünk azt a hagyományos zsidó törvényt, amely előírja, hogy a szombat tiszteletére felékítsük magunkat[448]. Míg a földműves vagy munkás mindennap viselt munkaruhája bizonyára elfogadható a zsinagógában való viseletre hétköznap – nem kielégítő szombaton és az ünnepnapokon.

Ne dohányozzunk (még hétköznap se), ne legyen szánkban rágógumi, és általában ne viselkedjünk illetlen módon. Az a viselkedésmód, amely tiszteletlennek tűnhet a királyi méltóságok jelenlétében, még kevésbé helyénvaló a Királyok Királyának (ahogy az Örökkévalót nevezzük) színe előtt.

Az ülőhely kiválasztása

A nők külön női karzaton ülnek a templomban.

Bármely üres helyet elfoglalhatjuk, kivéve a nagy ünnepeken, amikor az ülőhelyek egy részét, a helyi hívők számára tartják fenn.

Azok a hívők, akik ugyanazt a zsinagógát keresik fel rendszeresen, általában ugyanoda ülnek. Éppen ezért, ha leültünk valahova, ám úgy érezzük, hogy valaki, aki utánunk érkezett, oda-odapillant helyünkre, ne restelljük megkérdezni, vajon véletlenül nem az ő helyét foglaltuk-e el, és mindenképpen ajánljuk fel, hogy máshová ülünk. Ezt az ajánlatunkat azonban minden bizonnyal elutasítják majd.

---

[447] *Talmud, Sábát* 156b.

[448] *Uo.* 113a.

Az ima mozdulatai

A legfontosabb, amire ügyelnünk kell, amikor a megfelelő testtartást felvesszük ima közben, hogy ezt a lehető legtermészetesebb módon tegyük. Amennyiben a gyülekezet hirtelen feláll vagy leül, és azt tapasztaljuk, hogy a többiekétől eltérő testtartást vettünk fel, ne tegyünk hirtelen mozdulatot. Egyszerűen változtassuk meg testtartásunkat. Észrevesszük majd, hogy a tapasztaltabb hívő, aki imáiban máshol tart, mint a gyülekezet többi tagja, nem habozik felállni, amikor a többiek ülnek.

Felállás

A zsidó imarend szerint felállunk, amikor Istent közvetlenül szólítjuk, vagy olyan imát mondunk, melyben nevét megszenteljük, vagy amelynek valamilyen különleges jelentősége van. Tiszteletünket azzal is kifejezzük, hogy felállunk, amikor a frigyszekrény nyitva van és akkor is, amikor a Tóra-tekercseket körbeviszik a zsinagógában.

Mivel a teljes imarend számos előzetes és bevezető szakaszt is tartalmaz, melynek során az előimádkozóra, illetve a Tóra felolvasóra figyelünk, általában megengedett, hogy az istentisztelet nagyobb részét ülve töltsük. A *Sömá* imát is ülve mondjuk el.

Mindenkinek állnia kell

* amikor *Báruch Söámár*t, *Sömone Eszré*t mondunk,

* *Vájvárech Dávid*tól amíg előimádkozó a *borchu* szakaszhoz ér,

* amikor a *ködusá*-t mondják az ámidá ismétlésekor,

* amikor a frigyszekrény nyitva van,

* amikor a Tórát kiveszik a frigyszekrényből.

Meghajlás

A meghajlás ritka a zsidó imarendben. Négyszer hajolunk meg az *Ámidá* (*Sömone eszré*) elmondása közben; egyszer az *Álénu* záró ima elmondása közben, és egyszer, amikor az előimádkozó a *Borchu*-t mondja. Az utóbbi három esetben a derék egyszerű meghajlítása is elegendő.

Az ámidá közben szükséges megfelelő meghajlást a következőképpen tegyük: a *báruch* mondásakor hajlítsuk be kissé térdünket, az *átá* szónál pedig hajoljunk meg derékből. Az *Ádo-náj* kimondásakor pedig ismét álljunk egyenesen.

Ha valakinek nehezére esik a meghajlás végrehajtása az előírt módon, elegendő ha meghajtja fejét vagy kissé előredől.

Leborulás

A valaha gyakori testhelyzet, a leborulás, napjainkban meglehetősen ritka. A térdepelés szinte teljesen hiányzik a zsidó imarendből, kivéve amikor a leborulás részeként tesszük. Jelenleg csupán a nagy ünnepek idején borulunk le, *Rós Hásáná* napján egyszer, és *Jom Kipur* napján négyszer. Ezeken az napokon akkor teszünk így, amikor a *Muszáf Ámidá* ismétlésekor elmondjuk az *Álénu*-t, illetve *Jom Kipur*kor az *ávodá* (a Szentélyben tartott istenszolgálat leírása) alatt háromszor.

Hajlongás

A hajlongás talán a legelterjedtebb és leginkább a zsidó imarendhez társított mozdulatok egyike, annak ellenére, hogy a zsidó törvények ezt nem írják elő, s még csak nem is általában javasolt szokás. Vannak, akik csak kissé hajlonganak imáik elmondása közben, míg mások testük gyors és szinte túlzott mozgásával teszik ugyanezt. S megint mások, köztük nagy és jámbor zsidók, szinte mozdulatlanul imádkoznak.

Ábudráhám szerint a hajlongás a Zsoltárok egyik verssorát idézi[449]: „Minden testrészem ezt mondja majd: Kicsoda olyan, mint Te, Örökkévaló”.

A chászidizmus megalapítója, rabbi Jiszráél Báál Sém Tov (1698–1760) úgy vélte, hogy megértéssel kell fogadnunk a túlzott hajlongást. „Ha fuldoklót látunk, aki kétségbeesetten hadonászik karjaival és dobálja testét, hogy szorult helyzetéből szabaduljon, aligha gúnyolódunk akár rajta, akár mozdulatain. Ugyanígy nem szabad gúnyolódnunk olyan személyen sem, aki imái elmondása közben hajlong, hiszen éppen a rázúduló helytelen és illetlen gondolatok özönéből próbál szabadulni, amelyek már-már elnyelik, elvonván őt attól, hogy imáira összpontosítsa gondolatait.”

A *hálachá* szerint a hajlongás szokása attól függ, hogy mennyire befolyásolja az imák elmondását. Sokak számára a hajlongás segít a figyelem összpontosításában, míg másokat zavar, mivel elvonja figyelmüket. Bármi, ami segít az imákra való koncentrálásban, megengedett[450].

Útmutatás az imakönyvhöz

Az imakönyvben (*szidur*) való kiigazodás semmivel sem nehezebb más könyvben való eligazodásnál. Először is tudnunk kell, mit keresünk. A könyv általában tartalmaz egy tartalomjegyzéket amely, útmutatással szolgál a keresett részt illetően. Meg kell ismerkednünk az oldalak tetején olvasható héber fejszö-

[449] *Zsoltárok* 35:1.

[450] *Sulchán Áruch, Orách Chájim* 48.

veggel és rá kell szoktatnunk magunkat arra, hogy rá-rápillantsunk, hiszen ez mutatja, hogy melyik imarend, s annak mely része található azon az oldalon. Amikor az imakönyvet lapozgatjuk, ezek a fejszövegek állandó útmutatásul szolgálnak.

Az imakönyv első részében a hétköznapi istentiszteletek rendjét találjuk:

* שחרית לחולSáchárit – hétköznapi reggeli istentisztelet.

* מנחה לחולMinchá – hétköznapi délutáni istentisztelet.

* ערבית לחולÁrvit – hétköznapi esti istentisztelet.

Az imakönyv következő része a szombati istentiszteletek rendjét tartalmazza, általában a következő sorrendben:

* קבלת שבתKábálát sábát – a szombat köszöntése.

* ערבית לשבת וליום טובA szombat és az ünnepek esti imarendje.

* שחרית לשבת וליום טובA szombat és az ünnepek reggeli imarendje.

* מוסף לשבתMuszáf kiegészítő imák szombaton.

* מנחה לשבתA szombat délutáni imarendje.

A szombati gyertyákra mondott áldást általában a szombati imarendet tartalmazó rész elején találjuk. A szombati *kidus* áldást és a szombati dalokat (*zömirot*), pedig az esti és a reggeli imarend után találhatók. A legtöbb imakönyv magába foglal egy teljes *Misná* traktátust, a *Pirké Ávot*-ot („Az Atyák bölcs tanításai”), amely a szombat délutáni imarend után következik.

Az imakönyv harmadik nagy egysége, amely a szombati imarend leírása után következik, azokat az imákat tartalmazza, amelyek csak az ünnepeken hangzanak el. Ezek a következőek:

* הללHálél, dicsőítő zsoltárok

* מוסף לראש חודשMuszáf (kiegészítő) *Ámidá Ros Chodes* (újhold) napjára

* עמידה לשלש רגליםÜnnepi *Ámidá*

* מוסף לשלש רגליםMuszáf (kiegészítő) *Ámidá* az ünnepekre

A *Muszáf Ámidá* előtt vagy után találjuk azokat az imákat, melyeket kizárólag az ünnepeken mondunk: az ünnepnapokon mondott kidus, a Kohánita Áldás, a *Szukkot* ünnepi áldás (a *luláv*-ra és a *hosánot* szertartás során mondott áldás), a harmatért és esőért könyörgő imák, a *Szimchát Torá* imarendje, a *Mázkir* emlékező istentisztelet, és az *Ómer* számláláshoz kapcsolódó imák és áldások.

Többféle ritus (*nuszách*)

A *nuszách* nem csupán az istentisztelet zenei motívumaira vonatkozik, hanem az egyes gyülekezetek vagy zsinagógák által követett imarendre, azaz az imák elmondásának sorrendjére és azok szavaira is. A két legfontosabb ritus az *askenáz nuszách* (amely a közép-, kelet- és nyugat-európai zsidók és leszárma-

zottaik körében terjedt el), illetve a *szefárd nuszách* (amelyet a spanyolországi zsidók Észak-Afrikában és a közel-keleti országokban letelepedett leszármazottaik követnek).

A kelet-európai askenázi zsidóság chászid közösségei átvették a szefárd hagyomány egyes elemeit, s így a szefárd zsidóság által követett ritus némileg eltérő *szefárd nuszách* fellelhető az askenázi zsidók között is. A szefárd *nuszách* egyik változata, melyet a lubavicsi chászidok követnek, a *nuszách háÁri*, amely a 16. századi cfáti kabbalista, Jichák Lurjá rabbi (Ári) rendelkezései alapján alakult ki.

Vannak más, kevésbé ismert liturgiák is, mint például az ősi jemeni közösség által követett *nuszách Témán*.

Napjainkban az ima *nuszách*-ja szinte alig kapcsolódik a héber kiejtés (*hávárá*) két változatához, a szefárd és az askenázi kiejtéshez. Gyakran megesik, hogy a *szefárd nuszách* imarendjét követő gyülekezet az askenázi *hávárá*-t használja (például a diaszpóra chászid csoportjai), míg az askenáz *nuszách*-t követők a szefárd *hávárá* szerint mondják imáikat (például az askenázi eredetű izraeliek).

Imáink nyelve: a héber?

Jogos kérdésként merülhet fel azokban, akik nem tudnak héberül, hogy hogyan törekedjünk áhítatra imáink elmondása közben, ha nem ismerjük, nem értjük a szavak jelentését? Hiszen a zsidó törvények külön hangsúlyozzák, hogy mennyire fontos az imák szavainak megértése. Bölcseink maguk úgy rendelkeztek[451], hogy néhány imát, mint a *Kádis*-t, a nép által beszélt arámi nyelven mondják, hiszen sokan nem értették a héber szavakat. Noha a zsidó imák elmondásának kívánatos nyelve a héber, nem kell feltétlenül héberül imádkoznunk. A *Hálachá* úgy rendelkezik[452], hogy bármilyen nyelven amelyet értünk elmondhatjuk az előírt imákat.

Ami fontos, hogy maga a gyülekezet kollektívan héberül imádkozzon[453].

Noha a zsidó ima nem meditáció, és a szavakat ki kell ejteni, az imádkozás nem csupán szavakból áll. Az imához bizonyos hangulat, bizonyos érzelem szükségeltetik. Így eshetett meg az, hogy jámbor őseink hosszú időt töltöttek csupán azzal, hogy az ima spirituális hangulatát elérjék. Ha olyan imát mondunk, amelynek szavait nem értjük teljességgel, ám szívünk alázatos Isten előtt, és gondolatainkat a Mennybéli Atya felé irányítjuk, megértésre talál szándékunk, s aligha lesznek imáink másokénál alábbvalóak.

---

[451] *Bráchot* 3a.

[452] *Sulchán Áruch Orách Cháim* 101:4.

[453] A pozsonyi Schreiber–Szofér Mózes rabbi *Chátám Szofér* című responsumában, VI., 84., 86. fej.

Az imára adott válaszok

Ámen

A héber ámen szót a világ szinte valamennyi nyelve átvette és az egyik legismertebb szóvá vált. Ez az egyik legősibb szavunk, melynek eredetét a Tórában találjuk, ahol az egyetértés kifejezése. *5Mózes könyvé*ben[454] olvashatjuk a leviták kijelentéseit, melyre a nép így felelt: „Ámen".

Amikor kiejtjük az ámen szót, kinyilvánítjuk egyetértésünket az elhangzottakkal, és kifejezzük abbéli meggyőződésünket, hogy amit hallottunk, igaz. Elismerjük azonosulásunkat az imával vagy az áldással, mintha mi magunk mondtuk volna. Amikor az ámen áldást vagy könyörgő imát követően hangzik el, jelentése: „úgy legyen".

A Talmud bölcsei[455] nagy jelentőséget tulajdonítottak e szónak. Cháninà rabbi hangsúlyozta, hogy az ámen szót alkotó három betű az ***É**l **M**elech **N**eemán* (Isten Hűséges Király) szavakat jelképezi, és ilyeténképpen az ámen kimondása az Isteni Királyság fennhatóságának elismerése.

A hálachá úgy rendelkezik[456], hogy valahányszor azt halljuk, hogy valaki áldást mond, ámén-t kell mondanunk az áldás befejezése után.

Báruch hu, uváruch sömo

Az ámen nem az egyetlen felelet, amelyet a gyülekezet mond a zsidó imákban. A *báruch hu, uváruch sömo* („áldott legyen Ő s legyen áldott Neve") egy másik lehetséges válasz. Ez a helyes felelet, amikor Isten nevét halljuk egy-egy áldás elején (*Báruch átá Ádo-náj*)[457].

Nem felelünk a *báruch hu, uváruch sömo* szavakkal ima közben mivel ez félbeszakítaná azt, csak az *Ámidá* ismétlésékor.

Az ámen kimondásának szabályai

Még az olyan egyszerű válasz esetében is, mint az ámen, figyelembe kell vennünk bizonyos szabályokat:

***** Nem mondhatunk ámén-t arra az áldásra, amit magunk mondunk el. Ez alól egyetlen kivétel van: az étkezés utáni áldás harmadik áldása (*birkát hámázon*). Más imák, például a *Kádis,* a *mi söbérách,* az *Él málé ráchámim* és a

[454] 27:16–26.

[455] *Sábát* 119b.

[456] *Orách Chájim* 215:2., 124:6.

[457] *Uo.* 124:5.

hónapra mondott áldás esetében az, aki az imát elmondja gyakran mond ámén-t, nem válaszként, hanem azért, hogy felszólítsa az imát hallgatókat: *vöimru ámen* (és mondjátok rá: ámen).

* Ha olyan imát mondunk, amelyet nem lehet félbeszakítani, nem mondhatunk ámén-t.

* Ámén-t csak azután mondunk, hogy az áldást befejeztük. Az áldás utolsó szótagját nem nyelheti el a válasz[458].

* Napjaink rabbijai úgy rendelkeztek, hogy akkor is ámén-t kell mondanunk, ha az áldást **élő** televíziós adás vagy rádiós közvetítés során halljuk.

A *kádis* elmondásának szabályai

* *Kádis* csak *minján* jelenlétében mondható.

* A *kádis* sohasem mondható el önmagunkban. Csak a minján jelenlétében elhangzó zsoltár vagy ima után mondható el[459].

* Az, aki mondja a *kádis*-t, minding áll. A többi jelenlévő a helyi gyülekezet szokásának megfelelően áll, vagy ül.

* A gyászoló *kádis*-t tizenharmadik évét (*bár micva*) be nem töltött fiúgyermek is mondhatja, ha egyik szülőjét elvesztette.

* A gyászoló *kádis*-t tizenegy, a héber naptárnak megfelelő hónapon át kell mondani. Ezt a halál napjától számítjuk. Ez a szökőévekre is érvényes, amikor a zsidó naptár tizenhárom hónapot tartalmaz. Jahrzeitkor szintén elmondjuk.

* *Kádis*-t nemcsak szüleinkért, hanem más rokonainkért is mondhatunk. Egy apa elmondhatja elhunyt gyermekéért, a testvérek is elmondhatják egymásért, a vő elmondhatja anyósáért s apósáért. Illő, hogy az örökbefogadott fiúgyermek az őt felnevelő nevelőszülei után *kádis*-t mondjon.

Ki lehet előimádkozó?

A közösségi imát irányító férfit *söliách cibur*-nak (a gyülekezet küldöttének) nevezték. Az idők folyamán ezt az előimádkozót különféle nevekkel illették: *sác* (a *söliách cibur* héber betűszava), *báál tfilá* (az ima mestere), illetve *cházán* (kántor). Az utóbbi elnevezést napjainkban azokra használják, akik hivatásos *söliách cibur*-ként szolgálnak. A „gyülekezet küldötte” azonban nem feltétlenül hivatásos kántor vagy rabbi. A gyülekezet bármely felnőtt férfi tagja betöltheti ezt a tisztet. A „küldött” nem közvetít a gyülekezet és Isten között, csupán a közösség által meghatalmazott személy, aki megbízásukból elmondja az imákat[460]. Az istentisztelet folyamán szerepe annyi, hogy bizonyos pontokon megadja a

[458] *Uo.* 8.

[459] *Uo.* 54:3., Römá.

[460] *Bráchot* 34b.

végszót és ezáltal összehangolja a gyülekezet imáit, és megadja azt a ritmust, melyet a többiek követhetnek.

A csók: a vallásos odaadás kifejezése

A csók a szeretet egyetemes jele, kifejezése, nem csupán férfi és nő, szülők és gyermekeik között, hanem a rituális tárgyak és az azokkal összefüggő vallási kötelezettségek esetében is.

Vallási törvényeink nem írják elő, hogy a rituális vagy szent tárgyat csókkal kell illetnünk. Ez csak az évszázadok során kifejlődött szokások erejét mutatja. A zsidóknál a csók különböző formái a vallási odaadás kifejezésévé váltak az alább felsorolt esetekben:

* A *tálisz*t megcsókoljuk, mielőtt magunkra öltenénk.

* A *tfilint* megcsókoljuk, amikor kiemeljük tokjából és mielőtt visszahelyeznénk.

* A ciciszeket megcsókoljuk a *Báruch söámár* elmondása után és a *Sömá* elmondása közben.

* Az ajtófélfán lévő *mezuzá*-t szokás megcsókolni ha ki- vagy belépünk a házba. Ezt úgy tesszük, hogy a mezuzá-t megérintjük ujjunkkal, majd megcsókoljuk azokat az ujjakat, amelyekkel megérintettük.

* A Tórát is csókkal illetjük, amikor körbeviszik a zsinagógán. Ez esetben is ujjainkkal megérintjük a Tóra köntösét és ujjainkat csókoljuk meg. Néhányan a tálisz szegélyével érintik meg a Tórát, s a táliszt csókolják meg.

* A Tórát olyankor is megcsókoljuk, mielőtt áldást mondanánk rá. Ilyenkor a tálisz szegélyével érintjük meg a tekercset, majd megcsókoljuk a táliszt. Sokan a táliszt azokra a szavakra helyezik, ahol a hetiszakaszt éppen olvasni kezdik.

A Tóra-tekercset semmiképpen sem érinthetjük meg puszta kezünkkel; ennek tiltását bölcseink külön rendeletben szabályozták[461].

* Mielőtt kinyitnánk a frigyszekrényt, vagy becsuknánk a Tóra-tekercsek visszahelyezése után, megcsókoljuk függönyét (*párochet*).

* Az imakönyvet és a *Chumás*t (Mózes Öt Könyve) megcsókoljuk, mielőtt elraknánk őket. Ezeket a szent könyveket akkor is megcsókoljuk, ha véletlenül leejtenénk őket.

[461] *Sábát* 14a., *Orách Chájim* 147:1.

A *tálisz* felöltése

A *tálisz,* más néven imakendő (imasál), egy négyszögletes ruhadarab, melynek szegélyeihez ún. szemlélőrojtokat *(cicisz*-eket) erősítettek. Ezek adják e ruhadarab vallási jelentőségét. A *cicisz*eket azért erősítik a szegélyekhez, hogy emlékeztessen Isten parancsolataira. Ez megfelel annak a bibliai szakasznak, amelyet *4Mózes könyvé*ben[462] olvashatunk, és amely egyben a *Sömá* ima harmadik szakasza is.

* A *tálisz*t minden zsidó férfi köteles felölteni a reggeli imák alatt, szombaton és hétköznap (kivéve *Tisá böÁv* napján). A *tálisz*t nem viselik a délutáni vagy az esti istentisztelet alatt, kivéve a délutáni imát *Tisá böÁv* napján és *Jom Kipur* előestéjén.

* Ha saját tálisz nélkül lépünk be a zsinagógába, nézzük meg, talán van felesleges, általunk igénybevehető darab. Ha igen, vegyük el és az istentisztelet után adjuk vissza.

* Ha olyan zsinagógában találjuk magunkat, ahol azt látjuk, hogy fiatal férfiak *tálisz* nélkül imádkoznak, bizton feltételezhetjük, hogy nőtlenek. A legtöbb *áskenáz* közösségben az a szokás, hogy a fiatal férfiak csak az esküvőjük után öltenek először táliszt. Ám akit felhívnak a Tórához, vagy felkérik, hogy vezesse le az istentiszteletet, felölti a táliszt.

* A *tálisz*t nem hagyhatjuk magunkon, ha az illemhelyet használjuk. Amennyiben az illemhelyet igénybe kell vennünk az istentisztelet alatt, a táliszt le kell vetnünk, és az illemhelyen kívül kell hagynunk.

A Tóra felolvasása

A hagyomány[463] Mózesnek tulajdonítja azt a szokást, hogy szombaton, ünnepnapokon és *Ros Chodes* napján a Tóra egy-egy részét nyilvánosan felolvassák.

A Tóra rendszeres felolvasása szombatonként a felnőtt zsidók számára művelődést is jelentett, hiszen a Tórát nem egyszerűen felolvasták, hanem magyarázták is.

Amikor a hébert már nem beszélték a zsidó nép tömegei – a babilóniai fogságból való visszatérés után, amikor a köznyelv az *arámi* volt – tolmács-fordítót,

[462] 15:37–41.

[463] Jeruzsálemi Talmud, *Mögilá* 4:1.

ún. *meturgemán*-t alkalmaztak, aki mondatról mondatra fordította az elhangzott szöveget. Még később, a talmudi korban, szokássá vált, hogy a Bölcsek hosszas magyarázatokat fűztek egy-egy szövegrészhez, melyben az elhangzottakat értelmezték.

A Talmud szerint[464] Ezrá, az írnok honosította meg azt a szokást, hogy hétfőn és csütörtökön, valamint szombat délután is felolvassák a Tóra egy-egy szakaszát.

A Talmudban megmagyarázza a két hétközbeni felolvasás szellemi hátterét. Bölcseink a vizet a Tórához hasonlították. Ami a víz a testnek – az élet, a felüdülés forrása –, ugyanaz a Tóra a léleknek. Mikor Ézsaiás próféta így szólt[465]: „Mindnyájan, kik szomjúhoztok, menjetek vízért", szavait nem szó szerint kell értenünk, hanem képletesen. Azokhoz szólt, akik a lélek után sóvárognak, mondván, hogy szomjukat a Tóra vizével csillapíthatják.

Bölcseink az Tórának azt a részét, amelyben arról olvashatunk, hogy a zsidók megfáradtak a sivatagban, mivel „három napon át mentek... és nem leltek vízre"[466], világos tanulságnak tartották. A fáradtság, magyarázták, abból adódott, hogy már három napig nélkülözték a Tóra lelket fenntartó erejét. Bölcseink szerint ez az oka annak, hogy a Tórát a szombaton kívül még hétfőn és csütörtökön is fel kell olvasni. Ez a rendelkezés biztosította, hogy ne teljen el három nap a Tóra nyilvános felolvasása által biztosított lelki támasz nélkül.

Szombat délután, hétfő és csütörtök reggel, és a rákövetkező szombat reggelén a Tóra felolvasását ott kell folytatni, ahol a megelőző szombat reggelen abbahagyták[467].

A babilóniai zsidóság körében a Tórát ötvennégy részre (ún. *párásijot*-ra) osztották, a szökőévben lévő hetek számának megfelelően; később ez a szám vált a háláchikus normává a zsidóság egészének körében. Azokban az években, amelyekben csak ötven hét van, bizonyos szombatokon két egymás után következő részt olvasnak fel, hogy Mózes öt könyvének felolvasását az éves ciklus leteltével befejezzék. A *Sömini Áceret* második napjára eső *Szimchát Tóra* ünnepnek ez az eredete.

A Tóra felolvasásának folyamatosságát csakis az szakíthatja meg, ha egy ünnep szombatra esik. Ebben az esetben az arra az ünnepre rendelt szakasz elsőbbséget élvez a hetiszakasszal szemben.

---

[464] *Bává Kámá* 82a.

[465] *Jesájá* 55:1.

[466] *2Mózes* 15:22.

[467] *Mögilá* 31b.

Mit tegyünk ha felhívnak a Tórához?

A Tórára mondandó áldás megtiszteltetését *álijá*-nak hívják, ami annyit jelent: „felmenetel", mivel arra utal, hogy az ebben a megtiszteltetésben részesülő személy fellép a *bimá*-ra, ahol a Tórát olvassák.

Számos olyan alkalom adódik, amikor valaki elnyerheti az álijá-hoz való jogot. Ezek az alkalmak, amelyeket ez a megtiszteltetés még jelentőségteljesebbé tesz, a következők: amikor a fiúgyermek betölti tizenharmadik évét *(bár-micvá),* mielőtt a férfiember megházasodik *(aufruf* – ez a jiddis eredetű szó is azt jelenti: „felhívás, felszólítás" [a Tórához]), amikor a leánygyermeknek nevet adunk, a *járzeit* (a szülő halálának évfordulója) előtti szombat. Kérhetünk álijá-t a születésnap, egy évforduló vagy betegségből való felgyógyulás alkalmából is.

Szombaton a Tóra felolvasását hét részre osztják, és hét *álijá*-ra van lehetőség. A Tóraolvasás egyéb napjain (hétfő, csütörtök, ünnepek, stb.) a felhivottak száma változik. Nem szabad kevesebb személyt szólítani, mint az előírt szám, és szombat (valamint *Szimchát Tóra* ünnepének) kivételével nem szabad több személyt se felszólítani[468].

Az első álijá joga mindig a kohanitát illeti, amennyiben van ilyen személy a gyülekezet tagjai között, a második a levitát, míg a többi álijá-t a gyülekezet többi tagja között osztják szét, akiket egyszerűen „Izrael"-nek hívnak.

A további áliják elnevezése azonos a sorszámnevek héber megfelelőivel: *sölisi* („harmadik"), *rövii* („negyedik"), *chámisi* („ötödik"), *sisi* („hatodik"), *sövii* („hetedik").

Ha csak egyetlen álijá-val toldják meg az előírt hetet, ennek neve *ácháron* („az utolsó"). Amennyiben több álijá is van még, minden egyes további álijá neve *hoszáfá* („hozzáadás"), és csak az utolsó hoszáfá-t nevezik *ácháron*-nak.

Az *álijá* menete

Amikor felhívnak, megkérdezik héber nevünket, amihez atyánk héber nevét is hozzá kell tennünk. Ha *Mósé*nak hívnak, és atyánk neve *Jichák,* így mondjuk: *„Móse ben Jichák".*

Bármelyik áliját is kapjuk meg, a teendők ugyanazok. Fellépünk a Tórához. A tóraolvasó rámutat arra a szóra vagy sorra, amelyet olvasni fog. Fogjuk meg *tálisz*unk szegélyét, érintsük hozzá a tekercshez, ahhoz a szóhoz, amellyel a felolvasandó rész kezdődik, és könnyedén illessük ajkunkhoz. Csukjuk össze a Tórát és mondjuk el a következőt:

Bárchu et Ádonáj hámövórách. [Áldjátok az Örökkévalót, az áldottat!]

A gyülekezet erre a következőképpen felel:

Báruch Ádonáj hámövórách löolám váéd. [Áldassék az Örökkévaló, az Áldott, örökön örökké!]

[468] *Uo.* 21a.

Ezután elmondjuk az első Tóra-áldást:

Báruch átá Ádonáj Elohénu, melech háolám, áser báchár bánu mikol háámim, vönátán lánu et Toráto. Báruch átá Ádonáj, notén há-Torá. [Áldott vagy Örökkévaló Istenünk, a világ királya, aki kiválasztott bennünket mind a népek közül, és nekünk adta Tóráját. Áldott vagy Örökkévaló, a Tóra adományozója.]

Amikor a tóraolvasó befejezi a nekünk szánt Tóra-szakasz felolvasását, mondjuk el a második áldást:

Báruch átá Ádonáj Elohénu, melech háolám, áser nátán lánu Torát emet, vöchájjéj olám nátá bötochénu. Báruch átá Ádonáj, notén há-Torá. [Áldott vagy Örökkévaló Istenünk, a világ királya, aki nekünk adta az igazság Tanát és örökletet ültetett belénk. Áldott vagy Örökkévaló, a Tóra adományozója.]

Miután elmondtuk a második áldást, másvalakit hívnak fel a Tórához. Ekkor megint meg kell mondanunk nevünket, hogy elmondhassák a személyünkre szóló *Mi söbérách*... kezdetű áldást.

Maradjunk a *bimá*-n, ameddig az, akit utánunk szólítottak, el nem mondja a második áldást. Ekkor lelépünk a bimá-ról és visszamegyünk helyünkre.

Szokás, hogy a *bimá*-ra jobboldalt lépünk fel, és baloldalt lépünk le. Ehhez hasonló hagyomány, hogy a lehető legrövidebb utat választjuk ülőhelyünktől a bimá-ig, függetlenül attól, hogy jobb- vagy baloldalt lépünk fel, ám a hosszabb utat választjuk, amikor visszatérünk helyünkre. Ez a Tóra iránti tiszteletünk kifejezése: a lehető legrövidebb út választása azt a lelkesedést jelképezi, amellyel megköszönjük Istennek a Tórát, míg a hosszabb út azt a habozást, amellyel megválunk a Tórától.

Mi söbérách: minden alkalomra való ima

A *Mi söbérách* kezdő szavai a következők: „Aki megáldotta őseinket, Ábrahámot, Izsákot és Jákobot, áldja meg ...”. E szavakat nem követi egy kialakult szöveg. A folytatás az alkalomtól és a szándéktól függ.

Ezt az imát mondják, miután az, akit felhívtak a Tórához, az olvasás befejeztével elmondja a Tóra-áldást. Ez esetben a szavak a következők:

Áldja meg ...-t ... fiát, aki jött, hogy megtisztelje az Örökkévalót és a Tórát. A Szent, áldott legyen, hárítson el tőle minden bajt és betegséget, s adjon neki áldást és szerencsét minden vállalkozásában, testvéreivel, Izrael egészével együtt, s mi mondjuk: ámén.

Ezt az imát beteg személy számára is elmondják. Bárki megkérheti, hogy mondják. Ez esetben a nyitó-formulát követő szavak a következőek:

... áldja meg Ő ...-t ... fiát/leányát, ki beteg. A Szent, áldott legyen Ő, legyen kegyelmes iránta, hogy meggyógyítsa és felépítse, hogy megerősítse tökéletes egészségben, és hogy küldjön neki gyors felépülést, mind testben, mind lélekben, és mondjuk rá: ámén.

Ilyenkor meg kell adnunk a beteg személy s anyjának héber nevét. Amikor a betegekért imádkozunk, más könyörgő imákhoz (*töchiná*) hasonlóan nem az apa, hanem az anya nevét adjuk meg. Ez a szokás a zsoltárok egyik versszakából eredeztethető, amelyben Dávid könyörög az Örökkévalóhoz és így szól[469]: „A Te szolgád vagyok, a Te szolgálóleányodnak fia". Úgy tűnik, az anya imáját őszintébbnek érezték és talán úgy vélték, inkább elfogadásra talál. Ha az ima férfiért szól, kinek neve Jákob, s anyja neve Rivka, így mondjuk: „Jákob ben Rivká". Ha leány vagy asszony, kinek neve Sosáná, s anyja neve Rivká, így mondjuk: „Sosáná bát Rivká". Ha nem tudjuk az anya nevét, használhatjuk az apáét is.

Az a személy, aki álijá-ban részesül, általában családjára és barátaira kéri a Mi söbérách áldást. Szokás, hogy áldás kérését követően, az aki kérte, ígéretet tesz valamely adományra („senóder", *sönádár*), általában a zsinagóga javára.

Régi kiadású imakönyveket lapozgatva szemünkbe tűnik a *Mi söbérách...* egy változata, „az uralkodóházért és a hazáért" mondott ima, amelyben a királyra, pl. I. Ferenc Józsefre, családtagjaira és Magyarországra kérték az Örökkévaló áldását, amivel ki nem mondott hivatalos elvárásnak tettek eleget.

A zsinagógai megtiszteltetés után

Amikor visszatérünk ülőhelyünkre az *álijá*-t, vagy bármely más megtiszteltetést követően, azt tapasztaljuk, hogy néhányan kezüket nyújtják, s számunkra talán érthetetlen szavakat mormolnak. Ilyenkor *jisár koách*-t mondanak, amelynek szó szerinti jelentése: „gyarapodjon az erőd", ám tulajdonképpen a „gratulálok" megfelelője. Viszonzásképpen ugyanezekkel a szavakkal válaszolhatunk, s ebben az esetben ugyanez a kifejezés a „köszönöm". Mondhatjuk azt is, hogy *báruch tihje*, melynek jelentése: „legyél áldott". Különösen illő, hogy kohanita mondja ezt a választ a papi áldás után, mikoris *jisár koách*-hal köszöntik azért, hogy elmondta az áldást.

A zsinagóga szótára

Minden fejlett emberi cselekvés saját nyelvezettel rendelkezik, amelyet a beavatottak jól ismernek, ám félelmet kelthet az újonnan jöttekben. A zsinagóga világa és a héber imák aligha tekinthetőek kivételnek. Előfordulnak olyan héber szavak, nevek, kifejezések, amelyeket szerte a világon használnak azok, akik rendszeresen járnak zsinagógába. Ezek közül néhány nem eredeti héber szó, mivel a jiddis nyelvből került át. Ezeket csak az askenázi közösségből származó zsidók használják, míg a szefárd zsidók inkább e szavak héber megfelelőjét alkalmazzák. E jól körülhatárolható szókincs ismerete „bennfentessé" tesz minket ebben a világban is.

[469] *Zsoltárok* 116:16.

* Az **álija** – héber „felmenetel”; a Tóra elé járulás.

* Az **ámud** alacsony pulpitus a *bimá* és a frigyszekrény között az askenázi zsinagógákban. Általában alacsonyabb, és a következő versszak iránti tiszteletet fejezi ki[470]: „A mélységből kiáltok Hozzád, Uram”. Az istentiszteletet az ámudról vezetik, a Tórát a *bimá*-n olvassák. A szefárd zsinagógákban az egész istentiszteletet a *bimá*-ról vezetik.

* A **báál kore** az a személy, aki a Tórát olvassa.

* A **báál tokéá** az a személy, aki *Ros Hásáná* napján megfújja a sófárt.

* A **bráchá** (askenázi kiejtése: **bróche**) jelentése „áldás”, többesszáma *bráchot*.

* A **bimá** az az emelvény, ahol a Tórát olvassák. Hagyományhű templomokban középen áll. Az istentisztelet egy részét, vagy egészét innen vezetik

* A **bencsolás** annyit jelent, mint áldást mondani. Az ige szótári alakja a *bencsolni*. Ez is jiddis eredetű, és ha magában használják, az étkezés utáni áldást jelenti. Ez a szó is latinból történt átvétel (benedictio, „áldás”).

* A **chol hámoéd** szószerinti jelentése „az ünnep hétköznapja”, „félünnep”. Ez *Peszách* és *Szukkot* ünnepének közbeeső napjaira vonatkozik, vagyis az ünnep első és utolsó két megszentelt napja közé eső többi napot jelenti.

* A **davenolás** annyit jelent, mint imádkozni. Az ige szótári alakja a *dávén* (héberül *löhitpálél*). A szó jiddis átvétel, s nem az ige héber formáját adja vissza. Minden bizonnyal a latin divinus („isteni”) szóból származik. A davenolás az Istenihez való imádkozást jelenti.

* Az **erev Sábát** (askenázi kiejtése: **erev Sábosz**) jelentése „a szombat estéje”. Ez nem péntek estére vonatkozik, amely már maga a sábesz, hanem a pénteki nap egészére, amely napnyugta előtt van.

* Az **erev Jom Tov** szintén az ünnepnap beköszöntét megelőző nap egészére vonatkozik.

* A **jámim noráim** jelentése „Félelmetes Napok”, s mind *Ros Hásáná*-ra, mind *Jom Kippur*-ra vonatkozik. Általánosabb értelemben használják a két ünnep közötti tíz napra, beleértve a két ünnepnapot is.

* A **kádis** – halotti ima (lásd 226**.** oldalon).

* A **lejnolás** annyit jelent, mint olvasni, és a zsinagógában a Tóra olvasására vonatkozik. Ez is jiddis eredetű, és valószínűleg a német lesen („olvasni”) szóból ered. Héber megfelelője a *kriát háTorá.*

* A **menóra** a gyertyatartó héber elnevezése. A bimá-t általában menóra díszíti, de az ámud-ra is állítanak gyertyatartót. A hajdani Szentélyben álló menóra hétkarú volt. A Chánuká gyertyatartónak nyolc ága van.

[470] *Uo.* 130:1., *Bráchot* 10b.

* A **nér támid** jelentése „örökmécs”, és annak a lámpának az elnevezése, amely a frigyszekrény *(áron hákódes)* előtt látható. A pusztai Hajlékban örökké világító fény emlékét idézi[471], s egyben emlékeztet arra a lángra, amelynek állandóan égnie kellett az oltáron, s amelyet tilos volt kioltani[472].

* A **sálos szöudot**, melyet gyakran **sálessűdesz** formában ejtenek ki, jelentése „három étkezés”, de valójában a harmadik szombati étkezésre vonatkozik, melyet általában a szombat kimenetele előtt fogyasztanak el. Szokás, hogy ezt a zsinagógában szolgálják fel, egyszerű ételek formájában. A nyelvtanilag helyes forma a *szöúdá slisit*, melynek jelentése „harmadik étkezés”.

* A **sámesz** – héber sámás, templom zsolga, a zsinagógiai funkciok egyik legfontosabbika.

Jasa Heifetz és az ima

A hegedűművész minden nap órákon keresztül kell hogy gyakoroljon hangszerén. Ha csak egy órát elmulaszt, már úgy érzi, hogy teljesítménye hiányos. A teljesítmény tökéletesítésén túl, mi tényleges hasznot húz a művész ebből a szünet nélküli gyakorlatból? A gyakorlás rászoktatja ujjait, hogy majdnem ösztönszerűen tudja kivitelezni azt, amit a zenemű megkövetel tőle. A koncertpódiumon nem létezik számára más, mint a zene. A gondolat, hová kell tennie ujjait s azoknak mit kell tenniük, nem vonja el a figyelmét a zenedarabtól, mert azok a szüntelen gyakorlatozás okozta fegyelem folytán majdnem maguktól működnek s így a hegedűművész szabadon fejezheti ki önmagát.

Mily jó volna, ha teljesen magunktól, előkészületek és gondolkodás nélkül tudnánk alkotni, egyszerűen fellépni a pódiumra a zenekar elé – és játszani! Az emberben annyi érzés gyülemlik fel – miért ne tudná azt közvetlenül visszaadni? De még oly nagy zenészek is, mint Jasa Heifetz vagy Isaac Stern is kénytelenek gyakorolni.

Nehezebb e egy igazi bensőséges imához jutni, mint tökéletes teljesítményhez a koncertpódiumon? Úgy vélem, hogy nem bízhatjuk magunkat a spontán cselekvésre, a szellem hajtóerejére, valahányszor fel akarjuk azt kelteni. Emlékszem, egyszer egy családdal felkerestem kórházban fekvő apjukat, aki súlyos operáció előtt állt. A gyerekek megcsókolták és minden jót kívántak neki, míg közben arra gondoltak, hogy talán nem látják többé viszont. Aztán eljöttek velem a templomba, hogy a betegért imádkozzanak, de csak ültek ott némán, kielégületlenül, s nem tudtak még egy szót se kiejteni. Igaz, az Isten a szívbe lát; nincs szüksége szóba öntött imára; de azok a fiatalok igenis szerették volna szavakba önteni érzelmeiket, kifejezést adni fájdalmuknak, aggodalmuknak – és reménye-

[471] *2Mózes* 27:20–21.

[472] *3Mózes* 6:6.

iknek. Itt lett volna alkalom spontán, szívből jövő fohászra; ez volt a szerető gyermekek „koncert-pódiuma”, de sajnálatukra nyomott némaságra voltak ítélve.

Igaz, imánk minden nap és többször is egy nap ugyanazokból a szavakból áll, s így tovább, évtizedeken keresztül. Számláljuk össze, hányszor mondtuk el az „Ásré” kezdetű imát, mire húsz (negyven, nyolcvan) évesek lettünk. Azt mondják, hogy még a palacsinta is elveszti az ízét, ha naponta háromszor esszük. Hogy várhatunk el friss inspirációt, ha ugyanazt az imát ismételjük több ezerszer? De egy nap, váratlanul, előzetes bejelentés és készülődés nélkül értelmet kapnak a szavak! Egyszerre „szólni” kezdenek hozzánk. Az ember érzi, hogy tágul a szíve, hogy ez az igazi ima, mely által kapcsolatba kerül Istennel. Mikor mosolyog ránk a szerencse, hogy ilyesmit átéljünk? Ezt persze nem lehet tudni, így hát tovább imádkozunk, s mikor eljön annak az ideje, akkor ráébredünk, hogy minden addigi erőfeszítésünk nem volt hiábavaló, mert másképp sose lettünk volna képesek eljutni ahhoz a perchez.

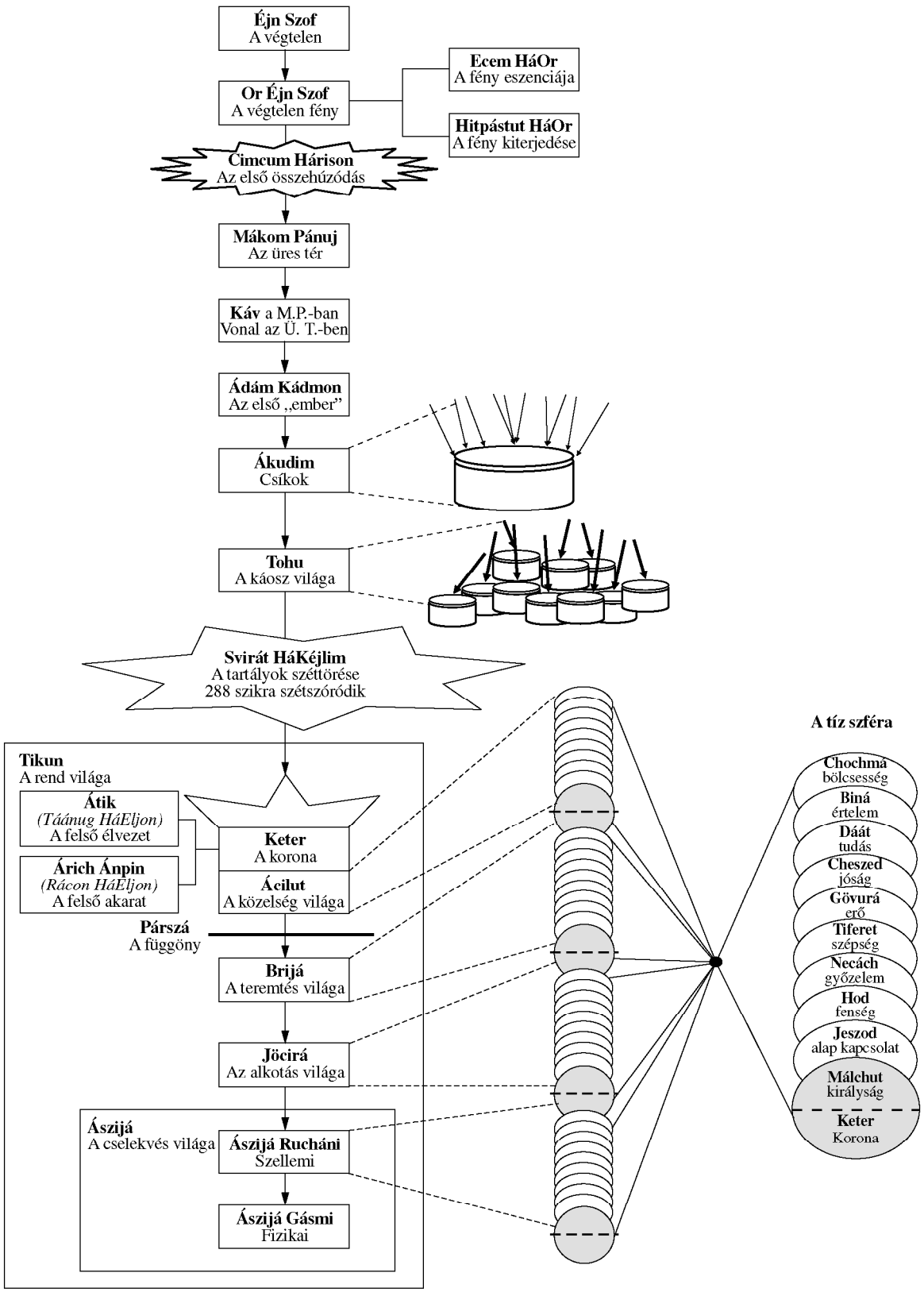
Zalman I. Posner

A ZSIDÓ TUDOMÁNYOK

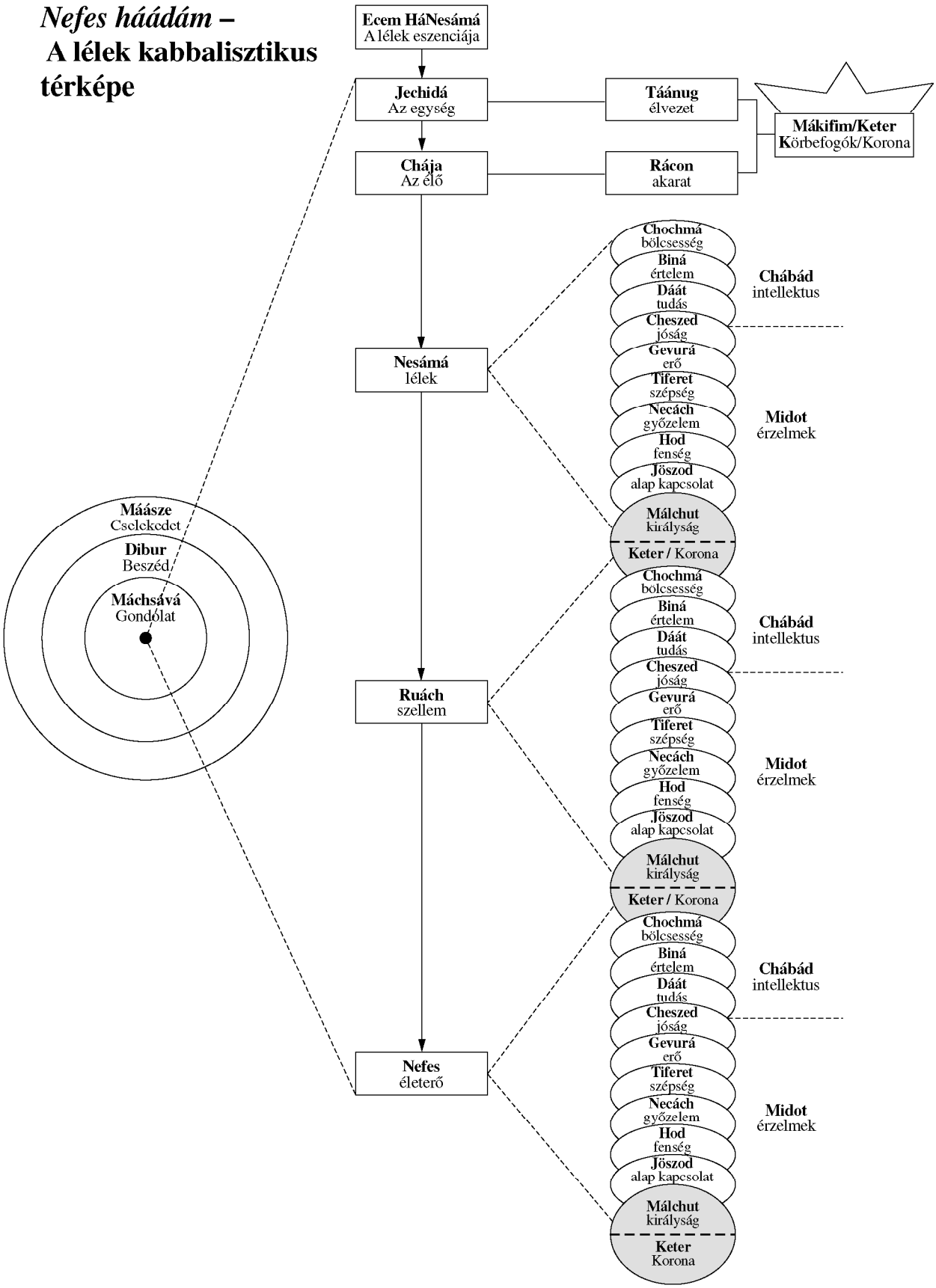
Fejezetek a klasszikus forrásokból

6. Kabbala – Zsidó misztika

A kabbalisztikus *Széder Histálselut* – az Isteni fény láncolata

Nefes háádám – A lélek kabbalisztikus térképe

Kabbala – Zsidó misztika

TÁNJÁ: A KÖZEPESEK KÖNYVE

Írta a ljadi Snéur Zálmán rabbi

A *Tánjá* vagy „A közepesek könyve” a chábád chaszidizmus klaszszikus kézikönyve, „bibliája”. A benne foglalt alapfogalmakra épül a chaszidizmus egész sor alapelve, ideológiája. Szerzője Snéur Zálmán rabbi, a chábád mozgalom megalapítója.

Négy részből áll: *Likuté Ámárim* (Mondások gyűjteménye, vagy más néven „A közepesek könyve”), *Sáár Hájichud vöháemuná* (A hit és az egyistenhit kapuja), *Igeret Hátsuvá* (A megtérés dekrétuma) és *Igeret Hákodes* (A szent dekrétum). Sok nyelvre lefordították, és világszerte több ezer kiadásban jelent meg. Magyar fordítására ez az első kísérlet. A jegyzeteket a fordító írta.

5. fejezet

REUVÉN ÉS SIMON VITÁJA

További magyarázat következik, hogy miképp kell érteni a „felfogás” kifejezést Élijáhu szavaiban:[473] „az ész által felfoghatatlan vagy...”, hogyan fogjuk fel a végtelen isteni akaratot a Tóra tanulása révén?

A válasz: Ha valaki belegondol egy dologba, azt felfogja és megérti, akkor a felfogóképesség „megragadja” a témát, míg az ész magáévá teszi azt. Ezáltal a megértett dolog mintegy „meg lesz fogva”, „körülvéve” és beolvad az értelembe, ami megértette és magáévá tette **azt**. Ugyanakkor a dolog logikája[474] maga is beívódik és eggyé válik azzal, ami azt megértette és felfogta[475].

[473] „Éljiáhu” – a próféta – *Tikuné Zohár* 12b. Magát a fogalmat említi a 4. fejezet.

[474] RSZ ezt egyszerűen észnek hívja.

[475] A „körülvevő” és a „körülvett”, vagyis a befogadó és befogadott logika, egyazon érme két oldala. Steinsaltz helyesen állapítja meg, hogy ezek képletes fogalmak (mivel nem a fizikai tér és idő síkján beszélünk róluk, hanem mint absztrakt, elvont fogalmakról). Hogy az ész felfog, illetve „megfog” egy bizonyos logikát – ez azt jelenti, hogy az ész kapcsolatba kerül a felfogandó, értelmezendő tézissel. A kölcsönhatást („körülvevő” és „körülvett”

Például, ha az ember megért és felfog egy *Hálách*át a *Misná*ban, vagy a *Talmud*ban, tökéletesen és egyértelműen, akkor esze „megfogta" és „körülvette" azt úgy, hogy saját maga is benne foglaltatik. Ez a *Hálách*á pedig **nem egyéb, mint** Isten bölcsessége és akarata, mivel Isten úgy akarta **és rendelte**, hogy Reuvén és Simon vitájában, amikor az első így és így érvel, és amaz így és így válaszol, akkor a döntés **(a *Hálách*á)** így és így legyen. S még ha ez soha nem is fordult elő a gyakorlatban, és soha nem is lesz az életben, hogy valaki ezekkel az érvekkel forduljon a bírósághoz, elég az, hogy az volt az Örökkévaló bölcs akarata, hogy ha valaki így érvel, és társa amúgy ellenérvel, akkor az ítélet ez és ez legyen. Tehát ha valaki ezt a *Hálách*át felfogja eszével, és tudja, hogy így szerepel a *Misná*ban, a *Gemárá*ban, vagy a kodifikátoroknál, akkor ezzel megértette, felfogta és „eszével körülvette" az Örökkévaló bölcsességét és akaratát, amely csak akkor nem felfoghatatlan, ha „beöltözik" **vagyis egyesül és beolvad** az előttünk lévő törvényekbe, *Hálách*ákba, és **ezzel teljesen egyidejűleg** az illető értő felfogása is eggyé válik ezzel. Ez olyan csodálatos egyesülés, amihez fogható nincs még egy, és a gyakorlati életben egyáltalán nem létezik ehhez hasonló „egybeolvadás", amelynek során két dolog eggyé és ugyanazzá válik minden szempontból[476].

Innen ered a Tóra tanulásának és megértésének felsőbbsége a gyakorlati parancsolatokkal szemben[477]. Ez vonatkozik a beszéddel összefüggő *micvá*kra, sőt, még a Tóra-tanulás *micvá*jának verbális részére is[478]: az elmélyülés a Tóra megértésében és elsajátításában mindenképpen magasabb rendű, mivel a gyakorlati és beszéddel összefüggő parancsolatok esetében az Örökkévaló „felöltözteti" a lelket és körülfogja az Isteni Fénnyel, úgymond „tetőtől talpig"[479]. Ezzel szemben a Tóra elsajátításakor amellett, hogy az ész „beöltözik" az isteni bölcsességbe, az isteni bölcsesség is bennefoglaltatik abban, amit az ész felfog[480]; már amit képes felfogni és megérteni a Tóra bölcsességéből, a PáRDéSZ négy részéből, kiki a maga esze és felfogóképessége szerint.

---

között), misem bizonyítja jobban, mint az, hogy ha az észt elfoglalja valamilyen gondolatmenet, akkor nem képes egyidejűleg másik gondolatsort is befogadni és magáévá tenni (Mindel).

[476] Olyan ez, mint amikor valaminek a logikája olyannyira megkapó, hogy az azt felfogó és elfogadó ember észjárása teljesen a magáévá teszi azt, és nem is tud többé gondolkozni másként.

[477] A gyakorlati, tevőleges *micvá*k során is létesül kapcsolat a parancsteljesítő zsidó és az Örökkévaló között, de a Tóra elsajátítása elméleti síkon az említett „csodálatos egyesülés-sel" jár és ebben rejlik elsőbbsége (Steinsaltz).

[478] A Tóra-tanulás *micvá*ja két részre osztható: maguknak a szavaknak a kiejtése, (pl. a zsoltárok elmondása), akkor is, ha azokat nem értjük, illetve a magasabb szint, melynél a Tórát már felfogjuk és ésszel megértjük.

[479] A legfelsőbb fogalomkörtől egészen a legalacsonyabbig (Wineberg).

[480] Vagyis kölcsönhatás áll fenn az emberi ész és az isteni értelem között.

Mivel tehát a Tóra tudásának[481] esetében, a Tóra maga úgymond „beöltözik” **(mondhatni „beköltözik”)** az ember lelkébe és azzal eggyé válik, ezért nevezik **a Tórát** a lélek „kenyerének” és „ételének”. Akárcsak a fizikai értelemben vett kenyér, táplálja a testet, amint belé került és eggyé vált vele, hússá vérré vált benne, mert csak ettől él és marad fenn a test. Ugyanígy a Tóra értésével és az emberi lélek által történő elsajátításával, – amikor az ember alaposan tanulmányozza a Tórát esze teljes figyelmével, mígcsak esze teljesen fel nem fogja, magáévá nem teszi azt és nem egyesül vele úgy, hogy teljesen eggyé válik azzal – a Tóra a lélek eledele lesz, benne életté válik, ami az életet adó végtelen Istentől (áldott Ő) ered, aki az isteni bölcsességbe és a Tórába öltözve jelenik meg[482].

Ezt jelentheti a Zsoltárvers (40:9.): „*A Tanod* **(Tórád)** *a bensőmben van*”[483]. Ehhez hasonlóan írja az *Éc Chájim* (44:3.), hogy a parancsolatok, **amiket ezen a világon teljesítettek** – a lelkek „öltözete” az Édenkertben, míg a Tóra – a lelkek „kenyere”, azon lelkeké, amelyek ezen a világon önzetlenül **vagyis önmagáért** foglalkoztak a Tórával. Ugyanezt a gondolatot a *Zohár*ban (*Vájákhél* 210. old.) is megtaláljuk. A Tórával önmagáért való foglalkozás[484] pedig azt jelenti, hogy a Tóra elsajátítása összeköti a lelket az Örökkévalóval, az illető képességei szerint – ezt a *Pri Éc Chájim*[485] **is** írja.

(Ami pedig a lélek „élelmét” illeti, ez egyfajta „Belső Fény”, míg az „öltözetek” egyfajta „Külső Fény”[486] **ami körülfogja a dolgot, de nem hatol belé**. Ennélfogva mondták Bölcseink, hogy „a Tóra-tanulás egyenértékű az összes parancsolattal”[487] mivel a parancsolatok csupán „öltözetek”, míg a Tóra egyidejűleg „élelem” is és „öltözet” is az intelligens, értő, a Tórában elmélyülő lélek számára[488]. Méginkább így van ez, amikor az ember kiejti ajkán, vagyis szóban is kife-

[481] Steinsaltz hangsúlyozza, hogy itt éppenséggel a Tóra ismeretét, értését domborítja ki RSZ és nem gyakorlati betartását.

[482] A *Chájé Háchájim* kabbalisztikus fogalom, ami itt megújult értelmet kap RSZ szöveghasználatában. Jelentése: az Örökkévaló Isten minden élet alapja, forrása.

[483] Vagyis nem egy különálló valami, hanem beívódott testembe-lelkembe és eggyé vált velük.

[484] Lásd még *Tánjá* 39–41. fejezetek. Itt RSZ eltér az „önmagáért” szokásos, bevett értelmétől (*lismá* és *lo lismá*), és ennek egyedülálló, kabbalisztikus értelmezést ad. Az „önmagáért” nem azt jelenti, „öncélúan”, hanem: a Tóra-tanulás célja az, hogy az ember ezzel „összekösse, lelkét az Örökkévalóval” (Steinsaltz). Miért nem öncélú ez? Azért mert az illető tudja (érzi), hogy ez az Örökkévaló akarata (lásd még a Fogalmakban).

[485] Chájim Vitál rabbi kabbalisztikus könyve, amely – az *Éc Chájim*mal együtt – a lurjai kabbala egyik klasszikus forrásműve.

[486] Míg az öltözet kívülről fogja körül az embert, de nem melegíti belülről, addig a Tóra, akárcsak az éltető élelem, behatol az emberbe és szerves részévé válik. A Fény két változatáról – lásd a Fogalmakban: *Or Mákif, Or Pnimi*.

[487] Misná *Péá* 1:1.

[488] A fejezet utolsó bekezdése mintegy toldalék, „utóirat”, és az eredeti szövegben zárójelben szerepel. RSZ idéz itt az *Éc Chájim* című könyvből, amely megállapítja, hogy a Tóra – a lélek élelme, míg a parancsolatok – az öltözete. De ha ez így van, akkor a Tóra előnyös tulajdonsága, hogy élelem gyanánt szolgál a léleknek, míg a *micvá*k előnyös tulajdonsága, hogy ők az „öltözet. De mi adja akkor a Tóra elsőbbségét a parancsolatokkal szemben?

jezi a Tóra gondolatait, mivel maga a lehelet, ami a beszédet kíséri, az is egyfajta „Külső Fénnyé" válik, ahogy ezt a *Pri Éc Chájim* tanusítja[489]).

Az 5. fejezet dióhéjban:

RSZ elmagyarázza ebben a fejezetben a Tóra tanulásának és értésének csodálatos és végtelen felsőbbrendűségét a gyakorlattal, a tevőleges *micvá*kkal szemben. Ugyanis, a gyakorlati, szóbeli illetve tevőleges *micvá*k esetében az Örökkévaló „felöltözteti" a lelket, ezzel szemben a Tóra tanulásával és megértésével, amellett, hogy az ész és felfogás „beöltözik" az isteni bölcsességbe, az Isteni bölcsesség is bennefoglaltatik abban, amit az ész felfog [vagyis kölcsönhatás áll fenn az emberi ész és az isteni értelem között]; már amit képes felfogni és megérteni a Tóra tudományából, mindenki a maga esze és felfogóképessége szerint. Ez olyan csodálatos egyesülés, amihez fogható tökéletes összeolvadás nincs az anyagi dolgok között. Erre utal a „felfogás" kifejezés amit Élijáhu használ és amit az Írás úgy mond, hogy *„A Tanod a bensőmben van"*. A Tóra tanulást azért nevezik „élelemnek", mert az Belső Fény, a *parancsolatokat* pedig „öltözeteknek", mert azok Külső Fények. Bölcseink azért mondják, hogy „a Tóra-tanulása egyenértékű az összes parancsolattal", mivel a parancsolatok csupán „öltözetek", míg a Tóra, *elmélyült tanulása közben,* „öltözet" és „élelem" egyszerre.

(Kicurim Vöheárot)

6. fejezet

MINDEN TÍZ ZSIDÓNÁL OTT AZ ISTEN

***„Ezt is, azt is Isten csinálta"*[490]. Ugyanúgy, ahogy az isteni lélek tíz szent szférából[491] ered és három szent „öltözetben" jelenik meg** illetve jut kifejezésre **ugyanígy** a másik, **a *szitrá áchrá*-ból[492] lévő lélek, ami a *Nogá* nevű *klipá*ból**

Hiszen már tanultuk, hogy a szellemi „öltözet" lehet magasabbrendű annál, aminek ruhaként szolgál!

Erre a kérdésre válaszol RSZ az utolsó, zárójelbe tett bekezdéssel, amely pontosan megvilágítja az „élelem" és az „öltözet" szerepét szellemi síkon, és kinyilvánítja, hogy a Tórának két előnye van: egyszerre „élelem" is és „öltözet" is az „értelmes léleknek", amely Tórát tanul (Wineberg).

[489] Lásd a 485. lábjegyzetet.

[490] *Prédikátor* 7:14. (A teljes idézet: *„A jó napokban élj a jóval, a rossz napokban pedig lásd be, hogy ezt is, azt is Isten csinálta."*) Lásd *Zohár* 3:47b. Kabbalisztikus jelentése mottóvá vált a jó és a rossz közötti párhuzam kifejezésére (Mindel).

[491] Lásd a 3. fejezetben.

[492] Magyarázatát lásd alább.

származik[493]**, és ami az ember vérében jut kifejezésre** ez a másik lélek is tíz részből áll, **a tisztátalanság Tíz Koronájából**[494]**. Ezek a hét rossz tulajdonság – amely a négy fentemlített**[495] **negatív elemből ered –, továbbá az ész, ami életre hívja** (pontosabban „előhívja") **őket** (a rossz tulajdonságokat) **és ami maga is három részre oszlik, Bölcsességre, Értelemre és Tudásra, a tulajdonságok forrásaira. Hiszen az** ember rossz **tulajdonságai arányosak az értelmével.** Annak, hogy a tulajdonságok az ész alapján méretnek, az a bizonyítéka, **hogy pl. egy gyermek olcsó és apró dolgok iránt vágyakozik, azokat szereti, mivel értelme** még **„kevés" ahhoz, hogy értékesebb dolgokat kívánjon. Ugyanígy a gyermek minden apróságon feldühödik, bosszankodik, hasonló a helyzet a dicsekvéssel és más tulajdonságokkal is.**

A **fentemlített** tíz tisztátalan szférának **is megvannak a maga „öltözetei" és így** ha az ember gondol rájuk, beszél róluk vagy tevőlegesen alkalmazza őket, akkor fejének gondolatait, szájának szavait, kezének és más testrészeinek tetterejét – a „tisztátalanság öltözeteinek" nevezzük, mert bennük ölt testet a tíz tisztátalan szféra, a cselekvés, a beszéd, illetve a gondolat pillanatában. Ideértendők mindazon cselekvések amik a „nap alatt", történnek **vagyis minden világi cselekvés**, amik mind-mind „hiábavalóság és szélhajhászás"[496] vagy ahogy a *Zohár* is írja *Bösálách* szakaszában, ez nem más mint a „szellem lerombolása"[497]. Ugyanígy, **a tettekhez hasonlóan** van ez minden olyan beszéddel és gondolattal is, ami nem az Örökkévalónak, az Ő akaratának és szolgálatának van szentelve. **Ezek mind a *szitrá áchrá*hoz tartoznak,** hiszen a s*zitrá áchrá* kifejezés jelentése „a másik oldal"; **minden,** ami nem a szentség oldala[498].

Felmerül itt a kérdés: Mi a szentség oldala? A szentség oldala egyedül az, ahol az Örökkévaló szentsége lakozik és ahova az kiterjed[499], és az Örökkévaló csakis olyan dolgokban „lakozik", amelyek teljesen alárendelik magukat Őneki,

---

[493] *Nogá* – a Kabbalában: „fénylő *klipá*", amely nem távolodott el annyira az Istenségtől mint a többi *klipá* és ennélfogva jó és rossz is vegyül benne. Szó szerint: Vénusz, vagyis a legfényesebb bolygó az égen.

[494] Lásd *Zohár* 3:41a.; 70a. A *klipá* tíz jellemzőjét nevezzük a tíz Koronának. A kifejezés megjelenik Chájim Vitál műveiben is.

[495] Tűz, víz, szél, por, lásd az 1. fejezet végén.

[496] *Prédikátor* 1:14. A *röut-ruách* fordítása leginkább a *Zohár* interpretációja alapján érthető.

[497] A hiábavalóság demonstrálása az, ha valaki a szél után fut. A „szellem lerombolása" alatt az isteni éltető erő tisztátalanság általi megszakítását kell érteni (Steinsaltz).

[498] Vagyis, a szentség oldala és a „másik oldal" között nincsen „senki földje", nem úgy mint a *Hálách*ában, ahol van, ami se nem tilos, se nem kötelező, hanem megengedett. A kabbalisztikus és chászid irodalomban a „vagy-vagy" elve érvényesül. Nemcsak a Tóra parancsolatainak megszegése helytelen, hanem minden olyan – ártatlannak tűnő – dolog is, ami nem egyértelműen az Istenért van. Aki nem veti magát alá maradéktalanul Istennek, az már a *szitrá áchrá*hoz, a „másik oldalhoz" tartozik. Azaz „aki nem velünk – az ellenünk" (Steinsaltz).

[499] A megszentelt dolgok (fogalmak, tárgyak, kegyszerek) szentsége nem fontosságukból ered, hanem az Örökkévaló szentségének visszfénye (Steinsaltz).

vagy ténylegesen, mint az égi angyalok[500], vagy potenciálisan, mint minden egyes zsidó ezen a világon, hiszen nekik megvan a lehetőségük **(lelkierejük)** ahhoz, hogy semminek tekintsék önmagukat az Örökkévalóval szemben[501], azáltal, hogy életüket áldozzák az Ő Neve megszenteléséért[502].

Emiatt[503] mondták Bölcseink[504], hogy ha csak egy zsidó is ül magában és Tórát tanul, az isteni Dicsfény beragyogja őt stb., és „mindenütt ahol tíz zsidó együtt van – ott állandóan jelen van az isteni *Sechiná*"[505].

Ezzel szemben, aki, vagy ami nem veti magát alá az isteni Akaratnak és nem tartja magát *semminek* vele szemben, hanem magát egy önálló létező valóságnak tekinti, az nem részesül abban, hogy életereje egyenesen az Örökkévaló Szentségétől származzon, a Szentség belső valójából, lényegéből, magjából[506], hanem úgymond „hátulról"[507], indirekt módon kapja azt. **Ez úgy történik, hogy a Szentség átalakul, azaz** fokozatról fokozatra alászáll, sok-sok ezer lépésben, a világok alászállásával, az ok-okozat által[508], sok „összehúzódással"[509]. A sok összehúzódás révén addig csökken le a fény és az életerő, míg annyira össze nem húzódott, hogy lehetővé válik számára „beöltözni", *gáluti* módra[510] abba a bizonyos „önálló" dologba, hogy azt éltesse, és semmiből valamivé tegye, nehogy

---

[500] Egy ismert Midrás szerint vannak angyalok, akik azért – és arra – teremtetnek, hogy egyszer életükben zengjék az Örökkévaló dicséretét, és utána azonnal megszűnnek létezni.

[501] Ez a fogalom – héberül *bitul* – az önmegtagadás művészete (ami korántsem könnyű) állandóan visszatérő téma a chászid irodalomban.

[502] Ahogy ezt a továbbiakban (25. fejezet) kifejti a szerző: ha egy zsidót kényszeríteni próbálnak, hogy megtagadja Istent – akár életét is feláldozza, hogy ezt elkerülje.

[503] Mivel minden zsidónak megvan a lehetősége és az adottsága, hogy magát semmivé tegye az Isten előtt.

[504] *Atyák bölcs tanításai* 3:6.

[505] Talmud, *Szánhedrin* 39a.

[506] *Máhut vöácmut*, a kabbalisztikus terminológiában a dolog belső magja, vagyis a lényeg lényege, minden mellékes sallang nélkül.

[507] *Áchorájim* – hátulról. Maga a fogalom eredete az *Éc Chájim*ban található (34. kapu, 1. fejezet), de RSZ szerint, arról van szó, hogy amikor valaki ad valamit a haragosának, akit nem szeret és látni sem akar, akkor azt hátradobja a vállán keresztül, miközben rá sem tekint (lásd a 22. fejezetet).

[508] Ok-okozat – *ilá vöálul*. Minden szint okozata a belőle származó, eggyel alacsonyabb szintnek.

[509] Az összehúzódás, amikor a *Sechiná* „csökkenti magát" (lásd *Cimcum* a Fogalmakban) olyannyira, hogy elvész a kapcsolat az egymást követő fokozatok között (Wineberg). Ezért ez a fajta leereszkedés jelentősebb, mint az *ilá vöálul* (lásd fentebb), hiszen abban az esetben érezhető marad a kapcsolat a fokozatok között.

[510] A *gálut* alatt itt a kényszerűséget érti RSZ, vagyis azt, hogy az isteni életerő „rosszul érzi magát" abban, amit éltet, mivel az nem ismeri el Isten egyedüliségét, és magát valaminek tartja. Ahogy a *gálut* (száműzetés) olyan hely, ahol az ember nem akar lenni, de kénytelen, így van ez a *Sechiná*val is (Steinsaltz). Továbbá ahogy a *gálut*ból az ember ki akar szabadulni és várja a megváltást, úgy az ember feladata kigyomlálni a rosszat és ezzel végetvetni a *Sechintá bögálutának* a *Sechiná* száműzetésének (Chálámis).

visszakerüljön az a tökéletes semmi állapotába, amelyben volt, mielőtt megteremttetett volna[511].

Ezért nevezzük ezt a világot, **ami amellett, hogy anyagi, alantas is**[512] minden tartozékával együtt a *klipot*[513] és a *szitrá áchrá* világának, és ez az oka annak, hogy a világ dolgai durvák és rosszak[514], és a gonoszok uralkodnak rajta, ahogy ezt az *Éc Chájim* írja, a 42. kapuban, a 4. fejezet végén.

Megjegyzés

Világunkat a *klipot* és *szitrá áchrá* világának nevezzünk, **annak ellenére, hogy e világban jelen van az Cselekvés (*Ászijá) Világ* tíz szent szférája, ahogy az írva van az *Éc Chájim*ban a 43. kapuban. A Cselekvés *(Ászijá) Világ* tíz szférájában pedig jelen van a Alkotás *(Jöcirá) Világ* tíz szférája, abban pedig a Teremtés (*Briá) Világ* tíz szférája, amiben az Emanáció *(Ácilut) Világ* tíz szférája, abban pedig a Végtelen Isteni Fény, vagyis a Végtelen Fény beragyogja a Négy Világnak – az Emanáció, a Teremtés, az Alkotás és a Cselekvés világának – mind a Tíz Szféráját és általuk a mi anyagi világunkat is, ahogy ezt az *Éc Chájim* 47. kapu, 2. fejezet és a *Széfer Gilgulim* 20. fejezet írja[515].**

megjegyzés vége

Azonban[516] a *klipá*k is két részre oszlanak – egyik részük alacsonyabb szintű a másiknál. Az alacsonyabbik fokozat, az a három teljesen tisztátalan *klipá*[517], amelyben semmi jó sincs. Ezékiel látomásában ezeket „forgószélnek", „sötét felhőnek" **és „cikázó tűznek"** nevezi. Ezekből erednek a világ pogány népeinek lelkei és testük is, továbbá a tisztátalan élőlények lelke és teste, vagyis azoké, amelyeknek élvezete tilos, valamint az összes tiltott növényé, mint pl. az *orlá*[518] vagy a szőlőbe vetett másfajta mag (*kiláj hákerem*), ahogy ezt az *Éc Chájim* írja (49. kapu, 6. fejezet). Úgyszintén minden olyan cselekedet, beszéd és gondolat életereje, amely a 365 tiltó parancsolat valamelyikébe, vagy valamelyikének egy *Hálachá*-beli ágazatába ütközik, ahogy ez meg van írva ugyanott[519], az 5. fejezetben[520].

---

[511] A rossz is a semmiből – ex nihilo – lett teremtve, akárcsak bármi más a világon (Mindel).

[512] Mivel nagyon eltávolodott a szentség forrásától (Steinsaltz).

[513] Valaminek héja-burka

[514] Steinsaltz megjegyzi, hogy RSZ itt felrajzolt világképe – a látszat ellenére – „nem feltétlenül pesszimista, mivel van kiút, a világ javítható, míg az jó és szent nem lesz".

[515] A Végtelen Fény jelenléte azonban nem áll ellentétben azzal, hogy világunk a *klipot* és *szitrá áchrá* világa, hiszen a szentség itt csak kényszerűen (*gáluti* módon) van jelen (Wineberg).

[516] Eddig a *klipá*król csak általánosságban volt szó, itt és a következő fejezetben részletes leírásuk következik.

[517] Amiket már említett az 1. fejezetben.

[518] Fák gyümölcse, amelyek élvezetét a Tóra az első három évben tiltja – *3Mózes* 19:23.

[519] Az *Éc Chájimban*.

[520] Tehát, a vétekben fogant, tilalmas gondolat, beszéd és cselekvés, a legalacsonyabb rendű *klipákból* ered, míg az ún. „ösztön-lélek" (*nefes háböhámit*) a *nogá klipából* származik, amiben jó is van (lásd 1. fejezet, és ahogy ezt RSZ kifejti a továbbiakban). Ebből kö-

A 6. fejezet dióhéjban

A fejezetben a szerző részletesen kifejti, hogy mivel „ezt is, azt is Isten csinálta", ezért, ahogy az isteni léleknek tíz megjelenési formája van, az emberben lakozó második, ún. ösztön-lélek (*nefes háböhámit*) szintén tíz tisztátalan részből tevődik össze. Hét rossz tulajdonságból (*midot*), amely a négy negatív elemből ered, továbbá az észből, ami életrehívja ezeket, és ami maga három részre oszlik. Ezek a [nem szent] Bölcsesség, Értelem és Tudás (CHáBáD). Ezek a rossz tulajdonságok alapjai, hiszen a tulajdonságok az észhez mérten, annak arányában működnek. Ennek bizonyítéka, hogy pl. egy gyermek csupán csekély dolgokat kíván meg stb.

Az említett tíz tisztátalan szférának (erőnek) szintén három „öltözete", megjelenési formája van. Ez azt jelenti, hogy amikor az ember ösztönösen, szívének vágya szerint *gondol, beszél* vagy *cselekszik*, fejének azokat a gondolatait, szájának azokat a szavait valamint kezének és más testrészeinek a tetterejét nevezik az említett tíz tisztátalan tulajdonság öltözetének. Ez a megjelenési forma az, amit „másik oldal"-nak (*szitrá áchrá*) nevezünk, ebből fakadnak az említett negatív tulajdonságok, ahogy ezt a szerző majd kifejti a 29. fejezetben.

A *klipák* két részre oszlanak: az alacsonyabb fokozat az a három teljesen tisztátalan *klipá*, amiben semmi jó sincs, (vagyis lényegükben nincs jó, de megbújva, *gáluti* módra [kényszerűen], van bennük éltető Isteni szikra, hiszen enélkül egyáltalán nem létezhetnének). Ezekből a *klipák*ból ered a pogány népek lelke, a tiltott élőlények és a tiltott ételek és növények éltető ereje, továbbá a 365 tiltó parancsolat gondolatban, szóban, vagy tettben történő megszegése (a rossz gondolat, beszéd és cselekedet pedig az ösztön-lélek – *nefes háböhámit* – „öltözete", csak még annál is alacsonyabbrendű). A *klipák* második részét a következő fejezet magyaráza.

(Kicurim Vöheárot)

vetkezik, hogy az ún. *klipá* „öltözetei" alacsonyabb rendűek mint az „ösztön-lélek" maga, és lealacsonyítják azt. Hasonlóképpen az isteni lélekhez, amit annak öltözetei (a Tóra tanulása, stb.) felemelnek. Ez a pontos értelme az „ezt is, azt is" kifejezésnek, ami bevezeti ezt a fejezetet (Wineberg).

7. fejezet

A FÉNYLŐ *KLIPÁ* ÉS TARTOZÉKAI

Azonban[521] a *klipát nogá*ból származik **a zsidók éltető ösztönlelke**[522] **– ami a *klipá* oldaláról származik és ami az ember vérébe öltözik, ahogy azt említettük – valamint a kóser,** zsidók számára **ehető állatok, szárnyasok és halak „lelke"**[523]**, továbbá az élettelen anyag és az ehető növények létereje és éltetőereje. Ugyanez vonatkozik azoknak a világi cselekedeteknek, szavaknak és gondolatoknak az éltető elemére is, amelyekben semmi tilos nincs – azaz sem gyökere, sem ága a Tórában szereplő 365 tiltó parancsnak, sem a Bölcsek által kiegészített tilalmaknak és azok tartozékainak – csak éppen nem istenes indíttatásúak, hanem a test akarata, vágya és kívánsága szerint történnek. Még akkor is** a *klipát nogából* származnak ezek a cselekedetek, ha nem is csupán a test vágyait kielégítőek, hanem **szükségesek a test fennmaradása és élete szempontjából, azonban nem Istenért történnek, vagyis nem azért, hogy a test Istent szolgálja; ezért az ilyen cselekedetek, szavak és gondolatok nem jobbak mint maga az ösztönlélek. Valamennyi** itt említett **dolog a *klipáknak* és a *szitrá áchrá*nak a második,** magasabb **szintjéről ered, a negyedik *klipá*ból, amit *klipát nogá*nak**[524] **hívnak. Hiszen ebben a világban, amit a Cselekvés Világának**[525] **neveznek,** a *klipát nogá* **nagyrészt, valójában szinte teljesen rossz, és csak kevés jó vegyül benne. (Ebből a jóból erednek azon jó tulajdonságok, amelyek a zsidók ösztönlelkében lakoznak, mint azt fent**[526] **említettük).**

Ez **(a *klipát nogá*)** közbülső kategóriát képez a három teljesen tisztátalan *klipá* és a szentség között. Így aztán néha **úgy alakul, hogy a *Nogá*** a három leg-

[521] Az előzőekben a szerző a két szintre oszló *klipák* egyik szintjéről beszélt. Arról a szintről, amelyikbe a három legalacsonyabb szinten álló *klipá* tartozik, amelyekben semmi jó sincs. A következőben a *klipák* másik szintjéhez tartozó ún. „Fénylő *klipá*ról" (*klipát nogá*ról), amelyben jó és rossz keveredik, lesz szó.

[522] RSZ állatiasnak nevezi az ösztönlelket, mivel úgy működik, mint az állati ösztön. „Ez nem feltétlenül durva és alacsonyrendű, hanem a biológiai mechanizmusok szerves része" (Steinsaltz).

[523] Az ÁRI tanítása szerint mindennek, még élettelen tárgyaknak is, van „lelke", ami Isten teremtő és éltető ereje bennük. A Báál Sém Tov és RSZ magukévá tették és kiterjesztették ezt az elméletet (Mindel).

[524] *Nogá* – fénylő dolog, amit azért hívnak így, mert még világít benne a szentség fénye (Wineberg). Ez a kifejezés Ezékiél látomásából került a kabbalisztikus szóhasználatba – „*körülötte fényözönnel*" (*Ezékiel* 1:4.). *Nogá* héberül (szó szerint) Vénusz.

[525] A Cselekvés Világa (*Olám háÁszijá*) a negyedik, a kabbalában említett Négy Világ közül. Ez a legalacsonyabb rendű (lásd még a Fogalmakban).

[526] Lásd a 4. fejezetben.

silányabb *klipá* részévé válik (ahogy azt az *Éc Chájim*, 49. kapu, 4. fejezet eleje, megmagyarázza a *Zohár*[527] alapján); máskor pedig felemelkedik a szentség fokozatára: olyankor, amikor a benne lévő jó kiválasztódik a rosszból, felülkerekedik azon és a Szentség részévé válik.

Például, ha valaki zsíros húst eszik és fűszeres bort iszik rá, azért, hogy jó kedvre derítse magát Isten és Tórája szolgálatában, ahogy Rává mondta[528] „bor és jó illat **okosították, serkentették az elmém**", vagy azért, hogy örömmel ülje meg a szombatot, és az ünnepeket – ebben az esetben a bor és a hús életereje, ami a *klipát nogá*ból származik, kiválik és felszáll Istenhez, mintha áldozat lenne.

Ugyanez történik, ha valaki tréfálkozik[529], hogy élesítse elméjét, és örömét lelje Isten szolgálatában és az Ő Tórájában, hiszen ehhez jó hangulat kell, ahogy ezt Rává is tette tanítványaival:[530] mielőtt belekezdett előadásába, tréfálkozott, amin hallgatósága jókedvre derült.

Ezzel szemben, ha valaki élvetegen falja a húst és vedeli a bort, csak azért, mert teste kedvét leli ebben, és ezzel állati ösztönét elégíti ki – ami az ösztönlélek négy negatív alapanyaga közül a vízzel van kapcsolatban, amiből a vágyak erednek[531] – akkor a hús és a bor életerejét lealacsonyítja, és ideiglenesen annak a teljesen rossznak válik részévé, ami a három tisztátalan *klipá* jellemzője[532]. Így teste ideiglenesen a rossznak eszközévé és öltözetévé lesz – addig, amíg ezt meg nem bánja és vissza nem tér az Örökkévaló szolgálatához és az Ő Tórájához.

Ez a lehetőség azért adott, mert a hús és a bor kóser **csak használatuk volt helytelen** és így megvan a lehetőség arra, hogy az emberrel együtt felemelkedjenek egy magasabb szintre, amikor az ember megtér Isten szolgálatához. Erre enged következtetni a *heter* és *mutár* kifejezés[533] is **amiket a *Hálachá* a kóser ételre használ,** azaz **az ilyen étel** nincs lekötve a „külső erők"[534] által, hogy ne tudjon **kiszabadulni és** felemelkedni Istenhez. Azonban **akkor is, amikor már eljut erre a szent szintre,** ennek **(korábbi alantas helyzetének)** nyoma marad[535], és ezért van szükség a sírban történő megtisztulási folyamatra, ahogy ez majd a továbbiakban szerepel[536].

---

[527] *Zohár* 2:216a.

[528] *Jomá* 76b.

[529] Szó szerint: elmond egy viccet.

[530] *Sábát* 30a. és *Pszáchim* 117a. Lásd Rábénu Chánánél *uo.*

[531] Lásd az 1. fejezet végén.

[532] A nem tiltott ételekben rejlő életerő a *klipát nogá*ból ered, és amikor az ember saját élvezetére eszik (és nem azért, hogy ezzel is Istent szolgálja), akkor a húsban lévő életerő az alantas *klipák* részévé válik (Steinsaltz).

[533] Ezek szinonimák a „szabad", „megengedett" szavakra. Ezek a kétértelmű szavak magukba foglalják a szabadság és kötetlenség jelentését is.

[534] Egyenértékű kifejezése a *Klipá* és a *Szitrá áchrá* Fogalmaknak.

[535] A jel, ami marad – egy folt. Steinsaltz radioaktív besugárzáshoz hasonlítja, ami, ha nem is halálos, de hatása sokáig érezhető.

[536] Lásd a következő, 8. fejezetben.

Ugyanebbe[537] a kategóriába tartozik[538] az állatias nemi tevékenység, mégha azt valaki a házasság keretein belül teszi is, saját feleségével, amikor az „tiszta”[539].

Ellentétben az eddig említettekkel[540], ha tiltott ételekről, illetve a törvényekbe ütköző nemi tevékenységről van szó, amelyek a három legtisztátalanabb *klipá*ból erednek, akkor ezek örökre a „Külső erőkhöz” kötődnek. Nincs menekvés, csak, az idők végén, amikor **az Örökkévaló** örökre véget vet a „halálnak” **azaz a tisztátalanságnak[541],** ahogy azt a próféta mondja[542]„*...és a tisztátalan szellemet eltávolítom a földről*”. Vagy pedig az illető olyannyira megtér[543], hogy a vétkek valósággal érdemekké válnak[544]. Ez az a megtérés, ami **Isten** szeretetéből fakad, a szív mélyéről, nagy vágyakozással és a lélek epekedésével, Istenhez való ragaszkodással, olyan szomjúhozással Isten iránt, ahogy egy kiszáradt sivatag epekedik **a víz után**. Hiszen ezidáig **a megtérő** lelke száraz pusztaságban leledzett – ami nem más mint a *szitrá áchrá* – abszolút távol az Isteni Fénytől, ezért még jobban vágyakozik **Isten iránt,** mint a *cádik*ok lelke, ahogy ezt Bölcseink fogalmazták[545] mondván: „Azon a helyen, **szinten,** ahol a megtérők állnak **az igazi *cádik*ok nem állnak**”. Erre a nagy szeretetből fakadó megtérésre mondták **Bölcseink**, hogy a vétkek valóságos érdemekké válnak, mivel csak a vétkek váltották ki a nagy **isten**szeretetet[546].

Ezzel szemben annál a megtérésnél ami nem fakad ilyen **őszinte** szeretetből – annak dacára, hogy azért ez is megtérésnek számít és Isten ilyenkor is megbocsát – a vétkek nem válnak érdemekké, és nem távolodnak el a *klipák*tól teljesen az idők végezetéig, mikoris **az Örökkévaló** örökre véget vet a „halálnak”[547]**.**

De az életerő, ami a kárbaveszett ondóban van, annak ellenére, hogy lealacsonyíttatott és a három tisztátalan *klipá*hoz csatoltatott – képes felemelkedni

---

[537] Az itt következő bekezdés nem szerepel a *Tánjá* eredeti, héber nyelvű kiadásában. Forrása „megbízható kézirat, ami a Schneersohn Könyvtárban található” (Mindel).

[538] Vagyis ez is a három alantas *klipá*hoz kapcsolódik, ameddig az ember meg nem tér.

[539] Itt a „tisztaság” állapota azt jelenti, amikor egy férjes asszony menstruációja befejeztével, az előírt „hét tiszta nap” után alámerült a rituális fürdőben, és így a *Hálachá* szempontjából alkalmassá – „tisztává” – vált a házaséletre. Lásd *Zsidónak lenni*, Chájim Hálévi Donin rabbi könyve, 127–129. old.

[540] Ahol olyan dolgokról volt szó, amelyek nem tilosak, csak nem isteni szándéktól vezéreltek, hanem az ember vágyainak kielégítéséért teszi őket.

[541] *Jesájá* 25:8. alapján. A halál a tisztátalanság és a *klipák* jelképe, mivel ellentéte minden szentnek és isteninek, az élet valódi megtestesítőinek. Ahogy a Biblia is a halált, mint a rossz, az életet pedig, mint a jó megtestesítőjét használja (*5Mózes* 30:15–20.).

[542] *Zchárjá* 13:2.

[543] RSZ ezt „nagy megtérés”-nek nevezi.

[544] *Jomá* 86b. alapján. RSZ hozzáteszi a „valósággal” szót, a nagyobb nyomaték kedvéért.

[545] *Bráchot* 34b. és *Szánhedrin* 99a.

[546] *Ros Hásáná* 29a. Az *áhává rábá* (nagy szeretet) illetve az *áhává* és *jirá* (szeretet és istenfélelem fogalmairól) – lásd a Fogalmakban.

[547] Vagyis, ahogy RSZ az előbbiekben értelmezte, eltávolítja a tisztátalan szellemet a földről. Lásd **Error! Bookmark not defined.**. lábjegyzetet.

onnan, igaz megtéréssel, és ha odaadással mondja az alvás előtti *Smá Jiszráél*t, ahogy ezt Mesterünktől, a szent ÁRItól tudjuk[548]. Ahogy erre utalást találunk a Talmudban is[549] „Aki az elalvás előtti *Smá* imáját mondja, az olyan mintha kétélű kardot tartana kezében..." **a kard egyik élével** megöli a „külső erőket", amelyek „öltözetévé" váltak a **veszendőbe ment** ondóban lévő életerőnek, míg **a kard másik élével segít,** hogy felemelkedjen az életerő belőlük, ahogy ez ismert a titkok tudói előtt[550].

Ez az oka annak, hogy a Tóra nem említi a kárbaveszett ondót, mint vétket a tilalmas közösülések között[551] – pedig súlyosabban esik latba azoknál, és nagyobb a vétke **az elkövetőjének** abból a szempontból, hogy növeli és sokasítja a tisztátalanságot, és sok-sok *klipá*t szül ezzel – többet mint a tilalmas közösülések során – **mégsem említi szó szerint a Tóra ezt, mint tilalmat,** mert a tilalmas közösülések során az ember erőt és hatalmat kölcsönöz egy nagyon tisztátalan *klipá*nak, olyannyira, hogy már a megtérés sem használ „felemelni" **vagyis kimenteni** onnan az életerőt, hacsak nem tér meg az ember olyan nagyon nagy szeretettel (*áhává rábá*), hogy a vétkek érdemekké válnak számára[552].

Megjegyzés[553]

Ugyanis az ondóban rejlő életerő **befogadásra talált a *klipá* „női" megfelelőjénél (*nukvá*), amely fogadja és befogadja a szentségtől jövő vitalitást** és a már befogadott és felhasznált életenergiát még egyszerű *tsuvá* által se lehet kiemelni, **míg a kárbaveszett ondónál nincs ilyen „női" eleme a *klipá*nak hanem, csupán,** a *klipá* **ereje veszi körül és „öltözteti" a kárbaveszett életerőt, ahogy ez ismert a Titkok Tudói előtt.**

megjegyzés vége

Így válik érthetővé Bölcseink mondása[554]: „Melyik az az »elferdülés, amit nem lehet kiegyenesíteni **(kijavítani)**«?[555] Ha valaki közösül egy **neki** tilos sze-

[548] *Pri Éc Chájim* 5. fejezet elején.

[549] *Bráchot* 5a.

[550] Az elnevezés a Kabbalára értendő.

[551] A *Hálachá* szerint tilos az önkielégítés, a Talmud ezt kárbaveszett magömlésnek nevezi. A Tórában csupán utalás formájában történik említés a magvesztés tilalmáról, illetve büntetendő voltáról (*1Mózes* 38:7–10. lásd még Talmud *Nidá* 13b., *2Mózes* 20:13. alapján).

[552] Ezzel szemben az önkielégítésnél már az egyszerű megtérés is fölszabadítja az elveszett vitalitást, tehát nem illik rá az *ászur* – lekötött – kifejezés. Lásd a **Error! Bookmark not defined.**. lábjegyzetet.

[553] A megjegyzés a Kabbala nyelvén azt magyarázza el, hogy annak ellenére, hogy az önkielégítés bűne még a tiltott nemi érintkezésnél is súlyosabb, mégis, mivel itt a bűnbe vetett energiának semmilyen befogadója nincsen, ki lehet őt menteni a *klipá*kból. Ezzel szemben a tiltott nemi életnél, ahol a spermában rejlő élet nem vész kárba, hanem azt a másik fél magába fogadja, és így a *klipá*kat egy már pusztíthatatlan elemmel szaporítja, az éltető energiát lehetetlen kimenteni.

[554] *Chágigá* 9a.

[555] *Prédikátor* 1:15.

méllyel és ebből törvénytelen gyerek (*mámzér*)[556] születik". Mivel ebben az esetben, még ha nagyon nagy is az illető megtérési szándéka – nincs módjában felemelni az életerőt a szent régiókba, mivel már lejött erre a világra, és beöltözött egy hús-vér **emberi** testbe.

A 7. fejezet dióhéjban

Ebben a fejezetben RSZ kifejtette, hogy a *klipák* közül a legfelsőbbrendű a *Nogá*, aminek nagy része rossz, negatív, de egy kis jó is keveredik benne, és ebből származik a zsidók [második] állatias lelke (*nefes háböhámit*), továbbá minden nem tiltott dolog az állat- és növényvilágban valamint a világi gondolatok, a beszéd és a cselekedetek éltető eleme, azoké, amikben nem vegyülnek tiltott dolgok, csak éppen nem istenes szándékkal teszi, gondolja vagy mondja őket az ember, nem Isten szolgálata céljából. Nem jobbak ezek a gondolatok, szavak és cselekedetek magánál az ösztön-léleknél, ami a *Nogá*ból ered. Az elmondottak ellenére azonban, a nem-tilos ösztönök rosszabbak az állatias léleknél, mivel ilyenkor a három legsilányabb *klipá*hoz tartoznak, ahogy ezt a *Tánjá* a húszabálókkal kapcsolatban mondja.

Ezzel szemben amikor az ember szándéka istenes, – ahogy Rává mondta, hogy a bortól és illattól lett okos, stb. – ebben az esetben kiválasztódik a borban és húsban rejlő éltető elem, [ami pedig a *Nogá*ból ered] és felmegy Isten színe elé, mint áldozat [vagyis kívánatos lesz Előtte], ahogy azt az *Éc Chájim* írja, hogy a *Nogá klipá* néha a Szentségben vegyül el míg másszor a három legsilányabb *klipá* részévé válik [annál aki állandóan húst zabál és bort vedel]. (A *Nogá* maga a saját szintjén marad [sem ide, sem oda nem csatlakozik], amikor a test szükségleteit fejezi ki, nem istenes módon ugyan, de nem is a vágyak kielégítése céljából). Ez azonban [az, hogy az ilyenfajta vágyak kielégítése a legnegatívabb *klipák*hoz sodorja a *Nogá*t] csak ideiglenesen van így, mivel a bor és a hús kóser volta lehetővé teszi [hogy kikerüljön onnan], miután nincs odaláncolva a „külső erők"-höz, csak éppenhogy a dolognak nyoma marad testében, és szüksége lesz a sírban történő megtisztulásra (*chibut hákever*).

A fentiekkel gyökeresen ellentétes, ha valaki tilos ételekkel, vagy tilos nemi kapcsolatokkal [vagy egyéb tisztátalan „öltözékkel", lásd a 6. fejezet végén] terhelt, ezekkel leköt[elez]i magát a külső erőkhöz az idők végéig, vagy addig, amíg meg nem tér „nagy szeretettel", olyannyira, hogy ekkor a vétkek érdemekké válnak nála, vagyis azonnali hatállyal felemelkednek [a felső régiókba], mivel ezáltal érte el a „nagy szeretet" (*áhává rábá*) fokozatát [azaz csak a vétkek váltották ki a nagy istenszeretetet]. Viszont aminek kivédéséhez nem kell az *áhává rábá*

[556] *Mámzér* – közkeltű magyarsággal fattyú. A *Hálachá* szerinti jelentése olyan gyerek, aki tilos házasságból születik (pl. vérfertőzés esetén), vagy férjes asszony idegen férfitől származó, törvénytelen gyereke.

fokozata, hanem elég a nagy áhítat (*káváná*) is, az a haszontalan magvesztés tilalma, amely [következmény nélkül marad, mivel] nem találkozik a *klipá* női részével. [Ebben az esetben használ az alvás előtt imában tanúsított *káváná*, de] a tiltott ételek és nemi kapcsolatok esetében, nincs mentség [azaz, az ezekből szerzett életerőt nem lehet felemelni a *klipá*ból] az idők végéig – bár az Örökkévaló megbocsát az illetőnek, még ha megtérése nem is „nagy szeretet"-ből fakad. Azonban ha a tiltott nemi kapcsolatból törvénytelen gyerek (*mámzér*) születik [vagyis a vétek] hús-vér formát ölt, akkor még a „nagy szeretet" megtérése sem használ.

(Kicurim Vöheárot)

8. fejezet

ZSIDÓ DÉMONOK

Az elmondottakon kívül van a tiltott ételeknek még egy ismérve, **hogy miért hívják őket tiltottnak** azaz megkötöttnek[557]. Nemcsak azért, mert *tsuvá* által nem lehet őket „felemelni", hanem **azért is, mert akkor is le vannak béklyózva a rossz oldalra, ha valaki tudtán kívül evett valamilyen nem kóser ételt, akár istenes szándékkal is, azért hogy legyen ereje Istent szolgálni, annak az ételnek az erejével[558]. És ő valóban így is tett,** Tórát **tanult és imádkozott[559] azon étkezésből vett erővel – az ételben rejlő vitalitás mégsem „megy fel" és nem öltözik be a Tóra és az ima betűibe – amint az a kóser ételek esetében történik – mivel le van béklyózva a három legsilányabb *klipá*hoz, ami a *szitrá áchrá* része. Ez még abban az esetben is így van, ha a tilalom maga csak a Bölcsek elrendelése, mivel a Talmud tanúsága szerint „a Bölcsek szava súlyosabban esik a latba, mint a Tóra szava"[560] stb.**

Az eddigiekkel[561] egyezik **a *Zohár*nak[562] az a megállapítása,** hogy az a *jécer hárá* (rossz ösztön) és az a vágy, ami tilos dolgokra készteti az embert – nemzsidó démon, ami nem más mint a pogány, népek rossz ösztöne; azoké, akik-

[557] *Ászur* héberül tilos is és megkötött is egyben.

[558] A kifejezés Élijáhu prófétával kapcsolatban jelenik meg *1Királyok könyvé*ben (19:8.).

[559] A chászid felfogásban szállóigévé vált, hogy a zsidó ember életcélja ezen a földön „tanulni és imádkozni" (*lernnen un dávenen*).

[560] *Misná, Szánhedrin* 88b. valamint *Bámidbár rábá* 14:12.

[561] Vagyis a *klipá*knak az előző fejezetekben említett két csoportra osztásával (a később rendbehozható *klipá*k, illetve az olyanok, amelyeket még *tsuvá* által sem lehet „felemelni").

[562] *Zohár* 3:253a. és 277a. A zsidó démonológiáról – lásd a Fogalmakban.

nek lelke a három legrosszabb *klipá*ból tevődik össze[563]. Ezzel szemben az a rossz ösztön és az a vágy, ami a nem tiltott élvezetekre csábítja az embert, csupán vágyai kielégítésére[564] – az a zsidó démonok közül való, mivel módja van, hogy visszatérjen a Szentség keretei közé, ahogy azt fent mondottuk[565].

De mielőtt **az életerő** visszatért volna a szent berkekbe – a *klipá*k és *szitrá áchrá* birodalmába tartozik és még azután is marad valamilyen nyoma a testben[566], mivel minden étel-italból azonnal hús és vér válik. Ezért van szükség a sírban történő megtisztulási folyamatra (*chibut hákever*)[567], hogy az kitakarítsa és megtisztítsa a testet a *klipát Nogá* tisztátalanságától, amit **a test, az ember életében** a világi dolgok élvezetével, a zsidó démonok által szerzett.

Ettől csak az mentes, aki soha életében nem élvezett semmit ezen világ hívságaiból, mint például Rábénu Hákádos[568].

Ugyancsak **nyoma marad** az olyan fölösleges fecsegésnek, ami megengedett[569] – például egy tanulatlan ember esetében, aki nem képes Tórát tanulni, **ez ha nem is valóságos vétek, de** kell hogy lelkét megtisztítsa a *klipá*nak a tisztátalanságától „a parittya közepével" (*káf hákelá*[570]), ahogy azt a *Zohár* írja (*Pársát Bösálách* 2:59a.).

Ezzel ellentétes a tiltott beszéd, mint például a gúnyolódás, kibeszélés stb., mely a három legsilányabb *klipá* terméke – itt már nem használ (önmagában) a „parittya közepe" **büntetés**, hogy az ember a lelkét a tisztátalanságtól megtisztít-

---

[563] Steinsaltz kommentárjában nem „pogány ördögről", illetve „zsidó ördögről" beszél, hanem a pogányok ördögéről, illetve a zsidók ördögéről.

[564] Steinsaltz itt „normális" zsidó vágyakat említ, ellentétben a zsidó életmód szabályain kívül esőkkel.

[565] A 7. fejezetben.

[566] Lásd a 7. fejezet **Error! Bookmark not defined.**. lábjegyzetét.

[567] *Chibut hákever*, a sírban történő megtisztulási folyamat kabbalisztikus elnevezése. Lásd *Zohár* 2:151a., és rabbi Chájim Vitál *Széfer Hágilgulim* c. műve végén, valamint *Széfer Hákávánot* c. művében 55b. Egy kései Midrás gyűjteményben (Áháron Jellinek: *Bét Hámidrás, Első Szoba*, 150–152. oldal) a *Mászechet Chibut Hákever* traktátus írja le részletesen mi történik az emberrel halála után. (Lásd a Fogalmakban a havas Purgatóriummal együtt.)

[568] *Rábénu Hákádos* (szó szerint: szent mesterünk) Jehuda Fejedelem elnevezése a Talmudban. A Misná szerkesztője korának leggazdagabb embere volt, de saját tanúsága szerint nem élvezett az életben „még egy kis ujjnyit se" (*Ktubot* 104a.).

[569] A Tóra tanulmányozása olyan lényeges, hogy a zsidó ember minden szabad percében köteles magát azzal elfoglalni. Eszerint, ha valaki idejét „*dvárim bötélim*"-mel, azaz fölösleges dolgokkal, fecsegéssel tölti ki, ez bűnnek számít. RSZ csak egyetlen olyan helyzetet említ, amikor a fecsegés nem bűn. Olyan embernek a helyzetét, aki nem képes a Tóra tanulására.

[570] „A parittya közepe" (*káf hákelá*) *1Sámuel* 25:29. alapján, ahol ezt Ávigáil mondja Dávidnak: „...ellenségeid életét (lelkét) pedig parittyája közepéből hajítja el [az Örökkévaló]". A Talmudban (*Sábát* 152b.) ezt úgy értelmezik, hogy a vétkes emberek lelkével két, a világ két végén álló angyal labdázik. Míg tehát a *chibut hákever* fizikai büntetés, ami a halott testét a sírban éri – a parittya a lelkét bünteti (Steinsaltz). Értelmezését lásd a Fogalmakban.

sa, hanem **a lélek** a purgatóriumba kerül[571]. Ugyanígy annak, aki képes Tórát tanulni és fölösleges, üres, hívságos dolgokkal foglalkozik, sem használ csupán a „parittya közepe" **büntetés** ahhoz, hogy lelkét megtisztítsa, hanem azokra a súlyos büntetésekre van szükség, amelyek speciálisan a Tóra semmibevételéért járnak, azon általános büntetésen, a havas Purgatóriumon[572] kívül, ami minden cselekvő parancsolat, lustaságból fakadó, nem teljesítéséért jár, ahogy ez másutt részletesen szerepel[573].

Ugyancsak, a világi tudományokkal való foglalkozás is[574] – a Tóra tanulása szempontjából – üres fecsegésnek számít, ahogy ez a Tóra tanulásának törvényeiben (*Hilchot Tálmud Tóra*[575]) benne foglaltatik. Sőt, a világi tudományokkal való foglalkozás még sokkal rosszabb, mint az egyszerű üres fecsegés, mivel ez **a mindennapos, hiábavaló beszéd** csupán az isteni léleknek levegő (*ruách*) eleméből eredendő tulajdonságait **vagyis az érzelmeket** fertőzi meg a *Nogá klipá*nak a fölösleges fecsegéshez tartozó részével, amely az állatias lélek rossz levegő eleméből fakad, ahogy ezt fent említettük[576], de nem érinti a *CHáBáD* intellektust (Bölcsesség, Értelem, Tudás) **isteni** lelkében, lévén ezek csak üres, értelmetlen szavak, amiket a balgák és a tudatlanok is képesek mondani.

Ezzel szemben a világi tudományokkal való foglalkozás betölti és megszentségteleníti **az ember** isteni lelkének *CHáBáD* **intellektuális** részét is azzal a *Nogá klipá*val, ami ezen tudományokban van és ami az „edények törésekor" (*svirát hákélim*)[577] került oda, ami tulajdonképpen a szent tudomány „hátsó részének" számít, **vagyis annak visszfénye,** ahogy ez ismeretes a titkok tudói előtt.

A világi tudományokkal akkor szabad foglalkozni, ha ezt eszköznek használja az ember[578], hogy bőséges megélhetése legyen, és így képes legyen Istent szolgálni, vagy pedig fel tudja használni **– tudja állítani azokat az elsa-**

---

[571] De csak akkor jön a purgatórium, ami pokoli büntetés, ha nem tér meg az ember (Steinsaltz).

[572] Havas Purgatórium (*Géhinom sel seleg*). A purgatórium egyik formája (lásd Fogalmak).

[573] Lurja: *Likuté Torá, Smot* valamint lásd *Zohár* 1:62b., 237b., 2:150a-b.

[574] A Tóra-tanulás semmibevételének vétke olyan súlyos, hogy teljesen mindegy mivel tölti az ember az idejét – „arról beszél, hogy mennyibe kerül egy pár cipő, vagy magasan szárnyaló filozófiai fejtegetésekbe bocsátkozik" – a lényeg ugyanaz (Steinsaltz).

[575] 3. fejezet 7. cikkely. Ez a könyv RSZ első nyomtatásban megjelent műve, ami még az ő *Sulchán Áruch* c. műve előtt látott napvilágot (Sklov, 1794). Fejezetünk végén RSZ behatárolja mikor és miért tilos és mikor szabad a „világi tudományokkal" foglalkozni.

[576] Az 1. fejezetben. Ahogyan minden anyagi dolog négy alapelemből – tűz, víz, levegő és föld – tevődik össze, ugyanúgy a szellemi dolgok is ugyanezen elemek szellemi vetületéből állnak. Az 1. fejezetben csoportosította RSZ az állati lélek összes rossz tulajdonságát a négy rossz elem szerint. Ugyanígy csoportosítható az isteni lélek összes jó tulajdonsága is a négy jó alapelem szerint.

[577] Az *edények törése* (*Svirát hákélim*), kabbalisztikus fogalom (lásd *8Az edények törése* Fogalmat).

[578] RSZ azt a kifejezést használja, amit az *Atyák bölcs tanításai*ban (4:5.) tiltó módon használnak a Tórával kapcsolatban (vagyis a Tórát nem szabad eszköznek használni).

játított tudományokat – Isten és a Tóra szolgálatába[579]. Ez volt az indoka az áldott emlékű Maimonidésznek, Nachmanidésznek és társaiknak, akik ezekkel a tudományokkal **is** foglalkoztak.

A 8. fejezet dióhéjban

A fejezet ismerteti, hogy ha valaki tévedésből tiltott ételt eszik, még ha azért is, hogy Istent szolgálja ezzel (*lösém sámájim*), az étel nem „megy fel", vagyis nem válik javára. Ugyancsak közli a fejezet, hogy például a tanulatlan ember (*ám háárec*) [aki nem képes Tórát tanulni, és így beszéde fölösleges fecsegés] a nem tiltott, de üres beszéd büntetéseként köteles megtisztítani lelkét „a parittya közepe" (*káf hákelá*) által. Azonban a tilos beszéd, a gúnyolódás és pletyka, valamint a Tóra figyelmen kívül hagyása olyan ember esetében, aki képes Tórát tanulni – pokoli büntetést von maga után a Tóra elhanyagolása (*bitul Torá*) miatt kapott speciális büntetéseken túl. A világi tudományokkal való foglalkozás is a Tóra elhanyagolásának számít, sőt, megszentségteleníti az ember isteni lelkének intellektus részét (*CHáBáD*) és beöltözteti azt evvel – hacsak ez [a világi tudományok elsajátítása] nem a megélhetésért történik, Istennek tetszően, amikor is ez szent jelleget ölt (akár Rává esetében – lásd a 7. fejezetet).

(Kicurim Vöheárot)

9. fejezet

A KÉT LÉLEK HARCA

A *Nogá klipá*ból eredő állatias ösztönlélek lakhelye[580] minden zsidóban a szívben van, annak baloldali kamrájában, ami vérrel telített, ahogy írva van: „a vér maga a lélek"[581]. Ennélfogva a szívben lakoznak a vágyak, a dicsekvés, a harag és hasonlók, és a szívből terjednek szét az egész testben és onnan mennek fel a fejben székelő agyba is, hogy az átgondolhassa ezeket és

[579] Tehát nemcsak akkor, ha mint szakmát használja a tudományt a megélhetéshez – ami szintén megengedett –, hanem akkor is ha azt azért tanulmányozza, hogy jobban megértse az Isten által teremtett világot, és benne az ember helyét. Esetleg akkor is, ha tudományát arra használja fel, hogy az isteni Jelenlétet hirdesse, ismertesse a világgal. A középkorban a zsidó tudósok nagy többsége széles világi műveltséggel rendelkezett, sokan közülük orvosok (mint az említett Maimonidész és Nachmanidész is), mérnökök, asztronómusok voltak, és ez nagy segítségükre volt a Tóra magyarázatában, értelmezésében is.

[580] „Lakhely" alatt azt a helyet értjük, ahol a dolog elsősorban kifejezésre jut.

[581] *5Mózes* 12:23. Mindel megjegyzi, hogy az itt használt *nefes* kifejezés egyúttal lelket, életet és akaratot is jelent (lásd *1Mózes* 23:8.).

ravaszkodhasson[582] – ugyanúgy, ahogy a vér is, melynek forrása a szív, onnan terjed el az összes testrészbe, és onnan megy fel a fejben székelő agyba is.

Ezzel szemben az isteni lélek a fejben lévő agyban székel, és onnan árad szét a test minden részébe. **Az isteni lélek** a szívben is **lakozik,** annak jobboldali kamrájában, ahol nincs vér[583], ahogy az írva van: „Az okos ember szíve **az isteni lélek megnyilvánulása** a jobbján van"[584]. Ennek megnyilvánulása Isten lángoló szeretete, ami az értő szívekben lángol azoknál, akik felfogják az Isten szeretetét kiváltó dolgokat, és agyuk értelmével belegondolnak abba.

Ugyancsak **az isteni lélek mélyebb megnyilvánulása** a szívnek Isten dicsősége és glóriájának nagyszerűsége felett érzett öröme, amikor a bölcs ember szemeivel[585] látja, azaz agyának bölcsességével és értelmével nézi, **érzékeli és felfogja** Isten dicsőségét és nagyságát, kifürkészhetetlen és végtelen gyönyörűségét, ahogy ennek magyarázata máshol megtalálható. Ilyeténformán a szívben lakozó többi isteni érzelem (*midot*) az agyban lévő CHáBáDból (*Chochmá, Biná, Dáát*) ered[586].

Annak ellenére, hogy az eddigiekből kiderül, hogy itt két különálló és részleteiben teljesen más lélekről van szó, melyeknek még a központja is máshol van, mégis ez a két lélek egymástól nem független, hanem, ahogy az Írás tanúsítja, hogy „az egyik nemzet erősebb lesz a másik nemzetnél"[587], mivel az emberi test egy „kis város"[588]. Ahogy két király küzd egymás ellen egy váro-

---

[582] A „ravaszkodás" – okoskodás – az elsődleges, alapvető vágy kivitelezésére irányul.

[583] A mai orvostudomány szerint – RSZ is eképpen részletezi a szív felépítését a *Torá Or* című művében (*Börésit* 7:4.) – a szív két nagy részre osztható. A szív jobboldala a testből érkező, széndioxidban dús vért a tüdőbe továbbítja oxigéncserére, míg a szív baloldala a már oxigénben dús vért szétküldi a test minden részébe. Azért használja RSZ az „ahol nincs vér" kifejezést, mert, szemben a baloldali résszel, melynek feladata a vér szétküldése, a szív jobboldalának kizárólagos feladata, hogy a vérbe oxigén keveredjen (a lubavicsi rebbe magyarázata).

[584] *Prédikátor* 10:2.

[585] RSZ gyakran használ bibliai versekből vett idézettöredékeket, amelyek a forrásokat ismerő olvasónál a jobb megértést szolgálják. Itt a *Prédikátor könyvé*ből vett idézet (2:14.) „a Bölcs nyitott szemmel jár" (szó szerint a Bölcsnek fejében a szeme) szolgálja ezt a célt. Azonban bármely idegen nyelvre fordítva, az idézet nem olyan hatásos.

[586] A későbbiekben RSZ leírja, hogy ez nem minden esetben áll, mivel vannak emberek, akiknek természetes, „örökletes" tulajdonsága Isten félelme és szeretete, talán nem is mindig tudatosan. RSZ itt elhagyja a rendhagyót és az általánossal foglalkozik (Steinsaltz).

[587] *1Mózes* 25:23. Itt, a másállapotos Rebekkának, mondják ezt születendő ikreire, Jákobra és Ézsaura célozva. RSZ általános, univerzális jelleget ad, az egyébként homályos versnek, melyben a *jeemác* ige erőset és erősködőt (küzdőt) is jelenthet (lásd még az 585. lábjegyzetet).

[588] Az idézett vers (*Prédikátor* 9:14.) egészében így szól: „(Volt) egy kis város, kevés lakóval. Megtámadta azt egy nagy király, körülvette és ostromműveket épített körülötte...". A Talmudban (*Nödárim* 32b.) ezt úgy értelmezik, hogy a „kis város" – az emberi test. Erre építkezik itt RSZ, hogy a „városért" küzd a jó és a rossz ösztön.

sért, mert mindegyikük el szeretné foglalni azt, uralkodni szeretne rajta, a saját akarata szerint akarja irányítani a város lakosait, hogy azok vessék alá magukat minden rájuk vonatkozó rendeletnek – ugyanígy van ez a két **ellentétes** lélekkel is, amelyek egymás ellen küzdenek a test és összes részei feletti **uralomért.**

Az isteni lélek vágya és akarata az, hogy egyedül ő legyen meghatározó, ő uralkodjon a testen, hogy annak részei neki fogadjanak szót, feltétel nélkül vessék alá magukat az ő akaratának, mint a szekér, **amit a kocsis irányít, és amelynek egyáltalán nincs saját akarata**[589]**,** hogy öltözetévé váljanak az **isteni lélek** fent említett[590] tíz megjelenési formájának és három „öltözetének" **gondolat, beszéd, cselekedet,** melyek mind beöltöznek a test részeibe, és eggyé válnak velük anélkül, hogy bármi idegen elem, Isten őrizz, elválasztaná őket. Vagyis a fejben lévő „három agy"[591] el legyen telve az isteni lélek CHáBáDjával (*Chochmá, Biná, Dáát*), ami nem más mint felfogni és megérteni Istent (*Chochmá* és *Biná*) – elmélyülni Isten kifürkészhetetlen és végtelen nagyságában, és ílymódon elérni a Tudás (*Dáát*) által a hódolatot az agyban és az istenfélelmet a szívben, valamint Isten lángoló, újra és újra fellobbanó szerelmét a szívben[592], hogy a lélek elepedő sóvárgással vágyakozzon[593], kívánkozzon arra, hogy szívvel-lélekkel, teljesen egyesüljön a Végtelennel. **Ez a szeretet** a szív mélyéről fakad, a jobboldali kamrából. **Azaz az isteni lélek akarata, hogy** telis-tele legyen szerelmetes **Isten iránti** szerelemmel – olyannyira, hogy az kiterjedjen a baloldali kamrára is, és lebírja[594] a *szitrá áchrá*t, a „rossz vizek"[595] forrását, vagyis a *nogá klipá*ból származó vágyakat, hogy megváltoztassa azokat, és átállítsa őket a világi élvhajhászásból Isten szeretetére, ahogy az Írás tanúsítja „**szeresd...** teljes szíveddel"[596], **amit a Bölcsek úgy értelmeztek, hogy** „mindkét ösztönöddel"[597].

Ezt úgy kell érteni, hogy az ember **azáltal, hogy átfordítja a rossz ösztönt is Isten szeretetére** felemelkedik az ún. *áhává rábá* (nagy szeretet-szerelem[598])

---

[589] Alapja a Midrás (*Börésit rábá* 47:6.): „az ősatyák [Isten] szekerei (*merkává*) voltak", amit RSZ a 23. fejezetben idéz.

[590] *Tánjá* 3. és 4. fejezet.

[591] Ez a „három agy" tulajdonképpen az ész három megismerési módja – a *Chochmá, Biná* és *Dáát* – de egyben megvan ezeknek a fiziológiai megfelelője is (Mindel).

[592] A kifejezés az *Énekek énekéb*en előforduló szókép változata (lásd a 585. lábjegyzetet).

[593] „Sóvárog sőt eleped a lelkem" (*Zsoltárok* 84:3.) alapján.

[594] *Itkáfjá*, arameus formában, kényszeríteni. Az *Itkáfjá* és *Ithápchá* kabbalisztikus fogalmakat lásd a Fogalmakban.

[595] A „rossz vizek" mint kabbalisztikus fogalom a *Szitrá Áchrá* egyik elnevezése. Már a Misnában (*Atyák bölcs tanításai* 1:11.) ilyen értelemben fordul elő. Maimonidész szerint (*uo.*) az istentagadás (epikorsut) jelképe.

[596] *4Mózes* 6:5.

[597] *Bráchot* 54a. Alapja: a *libchá* helyett a nyelvtanilag helytelen *lövávchá* (szíveid) használata arra utal, hogy több szívről van szó. Eszerint a jó és a rossz ösztönnek egyaránt feladata Istent szolgálni és neki alávetni magát.

[598] Már volt alkalmunk megjegyezni, hogy a héber a szeretet és a szerelem kifejezésére ugyanazt az *áhává* igét használja.

kategóriájába, egy olyan szeretetébe, amely magasabb rangú, mint a **fent említett** *áhává ázá* (erős szerelem)[599], amit az izzó zsarátnokhoz hasonlítanak. Ez **az *áhává rábá*** az, amit az Írás[600] *áhává bötáánugim* (élvezetes szeretet) elnevezéssel illet, ami az isteni jelenlét élvezetét jelenti, mint a túlvilágon.

Ez a **szellemi** élvezet az agyban lévő bölcsesség és értelem sajátossága, amellyel az agy élvezi a felismerést és Istenismeretét, ahogy és amennyire esze képes felfogni **azt.** Ez a „víz" és a „mag" szintje, azaz olyan Fényé, amely bele van vetve az isteni lélek szentségébe, ami jóra fordítja az ösztönlélekben lévő **rossz** vizet, amiből ezen világ vágyai erednek. Ahogy ezt az *Éc Chájim*ban (50. kapu, 3. fejezet) találjuk, a *Zohár* nevében: a rossz tökéletes jóvá lesz, akár csak a jó ösztön azáltal, hogy leveti „szutykos ruháit"[601] – vagyis e világ hívságait, amelyekbe beöltözött.

Ugyanígy **az isteni lélek akarata az, hogy** a szívben székelő érzelmek (*midot*), amik tulajdonképpen a szeretet és félelem ágazatai, kizárólag Istennek legyenek szentelve; valamint a szájban levő beszéd- és az agyban székelő gondolkodási képesség, csak az isteni lélek gondolkodási és beszédismérveivel telítődjenek, amelyek magának Istennek a gondolatai és Tórája, annyira, hogy az ember egész nap kizárólag erről beszéljen „ajkai nem állnak meg a tanulással"[602], valamint a cselekvő erő, ami a kézben és egyéb testrészében van kizárólagosan a *micvá*k teljesítésében jusson kifejezésre. Ez **a cselekvés** az isteni lélek harmadik megjelenési formája **a gondolkodás és a beszéd mellett.**

Tehát az isteni lélek akarata az, hogy kizárólagosan az ő ismérvei és öltözetei töltsék be az egész testet viszont a *klipá*ból eredő állati ösztönlélek akarata ennek pont az ellenkezője, **hogy a test csak nem szent dolgokkal telítődjön. De az állati ösztönlélek eme rossz akarata nem valódi rossz, mivel ez csak** az ember javára van, hogy az ember erőt vegyen magán, és legyőzze azt, ahogy ezt az utcalány példázata érzékelteti a *Zohár*ban[603].

---

[599] Vö. *Énekek éneke* (8:6.), ahol a költő a halálhoz hasonlítja az erős („tüzes") szeretetet. RSZ itt és másutt (a továbbiakban, a 15., 16., 18. stb. fejezetekben) részletesen tárgyalja a szeret-szerelem különböző fokozatait.

[600] RSZ itt több fokozatot különböztet meg: *áhává ázá, áhává rábá*, és *áhává bötáánugim* (vö. *Énekek éneke* 7:7.).

[601] Zchárjá próféciájából (3:3.) vett kifejezés. Ott Jósua, a főpap visel „szutykos ruhákat", ami Bölcseink szerint arra mutat, hogy fiai eltávolodtak a zsidóságtól, és nem zsidó lányokat vettek feleségül (*Szánhedrin* 93a., lásd még *Ezrá* 10:18.).

[602] Talmudi kifejezés, *Bává Bátrá* 86a.

[603] *Zohár* 2:163a. A *Zohár* itt a rossz ösztön, a *jécer hárá* szerepét egy példázattal érzékelteti. Ebben egy király fia hozzá való ragaszkodását azzal teszi próbára, hogy egy utcalányt felbérel arra, hogy az próbálja meg fiát elcsábítani. Ha a fiú megállja helyét, és nem hajlik a csábításra, akkor jutalom jár neki is és a megbízást teljesítő utcalánynak is. Tehát a rossz ösztön csak az isteni akaratot teljesíti azzal, hogy próbára teszi az embert, aki – remélhetőleg – ki mutatja Istenhez való ragaszkodását, megállja a helyét és így közelebb kerül Hozzá.

A 9. fejezet dióhéjban

RSZ ismerteti a lelkek (az isteni és az ösztönlélek) küzdelmét, [az ember feletti uralomért] és elmondja, hogy az ösztönlélek lakhelye a szív baloldali kamrájában van, míg az isteni lélek az agyban és a szív jobboldali kamrájában székel. Írva van (*1Mózes* 25:23.) „az egyik nép erősebb lesz a másik népnél", mivel az emberi testet „kis városnak" nevezik és a lelkek harcolnak érte. Az isteni lélek azt szeretné, ha ő lehetne az egyeduralkodó, és a test lehetne az öltözete az ő tíz megnyilvánulási formájának és három öltözetének [kifejezési formájának] (mint az a 3. és 4. fejezetben szerepelt), és az állatias léleknek ne legyen semmi beleszólása (lásd majd a 12. fejezetben). Azt is akarja, hogy Isten szeretete olyan erős legyen, hogy átterjedjen a szív bal kamrájába is, megváltoztatva az állatias lélek vágyait és rákényszerítve – *itkáfjá* – azokat [a rosszat a jóra] Isten szeretetére, ahogy azt az *Éc Chájim* írja – hogy a rossz ösztön valósággal jóvá lesz és jóra változik, amikor leveti a szutykos ruhákat, és ez az a bizonyos *áhává bötáánugim* (mint ahogy az a 10. fejezetben szerepel). A *klipá*ból eredő állati ösztönlélek akarata viszont ennek pont az ellenkezője [hogy a test ne szent dolgokkal telítődjön. Azonban az állati ösztönlélek eme rossz akarata nem valódi rossz, mivel ez csak] az ember javára van, hogy az ember erőt vegyen magán, és legyőzze azt [rossz akaratát], ahogy ezt az utcalány példázata érzékelteti a *Zohár*ban.

(Kicurim Vöheárot)

10. fejezet

A TÖKÉLETES ÉS A NEM TÖKÉLETES *CÁDIK*

Amikor az ember megerősíti isteni lelkét és leküzdi az állati ösztönlelkét, olyannyira, hogy elkergeti és kiirtja a rosszat a szív baloldali kamrájából – ahogy az írva van „És takarítsd ki a rosszat közüled"[604], de a rossz azaz maga az állati ösztönlélek élvezési vágya **nem változik át jóvá – akkor nem tökéletes *cádik*nak[605] nevezzük, vagy úgy, hogy „*cádik*, de rossz neki"[606], ami**

[604] *5Mózes* 21:21. Az eredeti értelmezés kiiktatni a rossz egyént a közösségből. Itteni értelme, hogy az ember saját magából gyomlálja ki a rosszat, tehát kiirtja minden rosszra való vágyát.

[605] A *cádik*ot „igaz ember"-nek szokás fordítani, de ezenkívül több értelme is van: igazságos, igazságot tevő, csodarabbi, stb.

[606] A fogalom eredete a Talmudban található (*Bráchot* 7a.). Szó szerinti jelentése az, hogy igaz ember, de rosszul megy neki – „*cádik vörá lo*". RSZ ezt itt (és az 1. fejezetben) úgy interpretálja, hogy olyan igaz emberről, *cádik*ról van szó akiben még maradt valami rossz, *„vörá lo"*, vagyis még nem tökéletes *cádik*. Másik magyarázat – kis szójátékkal –: olyan

azt jelenti, hogy még van benne egy egészen kicsi rossz, a bal kamrában, de az alá van rendelve a jónak és valósággal semmis a jóval szemben, mivel olyan csekély. Ezért úgy tűnik neki, hogy a rosszat (a vágyakozó érzelmeket) **kiűzte magából és az teljesen eltűnt belőle. Az igazság azonban az, hogy ha valóban teljesen eltávozott volna belőle a rossz, akkor az valóságos jóvá változott volna[607].**

A dolog magyarázata[608] pedig ez:

A „tökéletes *cádik*" akinél a rossz átváltozott jóra – és ezért nevezik őt úgy, hogy „*cádik* és jó neki"[609] – úgy, hogy teljesen levetette a rosszból származó „szutykos ruhákat"[610]. Ez azt jelenti, hogy **a *cádik*** teljesen elveti ezen világ élvezeteit, úgy ahogy azokat az emberek szokták élvezni, amelyek a test vágyait elégítik ki csupán és amelyeknek semmi közük Isten szolgálatához[611], mivel azok a *klipá*ból és a *szitrá áchrá*ból erednek. Hiszen mindazt, ami a *szitra áchrá*ból ered az igazi, tökéletes *cádik* megveti a legerőteljesebb gyűlölettel. Ez az Isten és szentsége iránti nagy és élvezetes szeretetből[612] és az iránta való nagy odaadásból ered, ahogy ez fentebb szerepel[613]. **Azért nem lehet szeretni Istent és a rosszat egyszerre** mivel ezek egymással ellentétesek, ahogy írva van „Határtalan gyűlölettel gyűlölöm őket, hiszen ellenségeimmé lettek. Vizsgálj meg Istenem, ismerd meg szívemet..."[614]. Amilyen intenzív az Isten iránti szeretet, olyan erős a gyűlölet a *szitra áchrá* iránt, valamint az undor a rossz iránt, mivel az undor, éppen úgy mint a gyűlölet, a szeretet ellentéte.

---

cádik, akié a rossz, vagyis a rossz a birtokában van; a rossz teljesen alá van rendelve benne a jónak.

[607] Ha a *cádik* valóban teljesen kiirtja magából a rossz utáni vágyat, akkor „automatikusan" eléri azt, hogy ösztönlelkének élvezet utáni vágya az istenszolgálat felé fordul, így istenszeretete megnövekszik, „állatias" lesz (lásd még a Fogalmakban: „Szutykos ruhák"). Mivel a nem tökéletes *cádik*nál ez a nagy szeretet még nem ért be, ez mutatja, hogy mégis csak van benne rossz, annak ellenére, hogy már egyáltalán nem érzi annak jelenlétét.

[608] Magyarázatot kíván a fenti állítás miszerint az, hogy az állati ösztönlélek nem vált jóvá, arra mutat, hogy a rosszat még nem irtotta ki teljesen magából. Mi az összefüggés a jó szeretete és a rossz kiirtása között?

[609] *Cádik gámur*. A fogalom eredete szintén a Talmudban található (*Bráchot* 7a.). A 3. lábjegyzetben említett *cádik vörá lo* ellentéte, vagyis olyan *cádik*, akinek a rosszat sikerült teljesen kiirtania magából, így csak jó van benne.

[610] Lásd az előző fejezet 601. lábjegyzetét.

[611] Az itt bemutatott *cádik* fel nem foghatja, hogyan képes valaki élvezeti cikkek fogyasztását élvezni magáért az élvezetért (mégha azok szigorúan kóserek is). Steinsaltz kommentárjában illusztrációval szolgál erre: Volt egy chászid, aki a harmincas években Amerikába utazott és onnan írta hozzátartozóinak őszinte felháborodással: „Itt Amerikában az emberek húst esznek és bort isznak, egész egyszerűen, csak úgy, élvezetből!"

[612] Lásd a fogalmat az előző fejezetben.

[613] *uo.*

[614] *Zsoltárok* 139:22–23. Vagyis: az lesz a bizonyítéka annak, hogy valóban gyűlölöm az ellenséget, hogy a szívemben erős az Isten iránti szeretet.

Egy nem-tökéletes *cádik*[615] azonban nem gyűlöli a *szitrá áchrá*t **vagyis a rosszat** egyértelmű gyűlölettel, és ezért nem is undorodik teljességgel a rossztól. Akinél pedig a rossztól való elhatárolódás nem tökéletes, annál menthetetlenül maradt valamilyen csekély vonzódás **a rossz iránt,** vagyis nem vetkőzte le teljesen a „szutykos ruhákat" és így nem fordult benne a rossz teljességgel jóra, mivel még mindig van valamilyen köze a „szutykos ruhák"-hoz, csak **a rossz annyira semlegesítve van benne, hogy** az kisebbségben van és ezért olyan mintha nem is lenne[616]. Ezért nevezik **az ilyen embert** olyan *cádik*nak, „akinek rossz", **vagyis akiben még jelen van a rossz valamelyest, valamilyen formában,** de ez a rossz alá van rendelve a *cádik* akaratának. Ebből kifolyólag **az ilyen *cádik* olyan ember, akinek** Isten iránti szeretete nem teljes és tökéletes, és ezért nevezik őt „nem-tökéletes" *cádik*nak.

Ez a kategória sok-sok tízezernyi alkategóriára oszlik annak a rossznak a mennyisége szempontjából, ami megmaradt a négy rossz alapanyagból[617], valamint abból a szempontból, hogy mennyire hatástalan ez a rossz, amikor egy a hatvanhoz, egy az ezerhez, vagy csak egy a tízezerhez arányban van jelen[618].

Ez **az említett sok fokozat** aztán az a sok *cádik*, aki minden nemzedékben jelen van, ahogy azt a Talmud tanúsítja: „tizennyolc ezer *cádik* van az Örökkévaló előtt, áldassék a Neve..."[619] **ezek nem „tökéletes *cádik*ok", és belőlük van sok,** viszont ami a „tökéletes *cádik*"-ot illeti, erre mondta rabbi Simon bár Jochái, hogy „Láttam emelkedett embereket **(igazi *cádik*okat)**, de ők nagyon kevesen vannak..."[620]. Azért nevezte **a tökéletes *cádik*okat** emelkedett embereknek, mivel a rosszat jóra változtatják, és felemelik azt a Szentség szintjére. Hasonló gondolatot találunk a *Zohár* bevezetőjében: „Amikor Chijá rabbi be akart menni rabbi Simon bár Jochái **égi** csarnokába, hallott egy hangot, ami azt mondta: »Közületek csak az **jöhet be a Csarnokba**, aki a sötétséget fényre és a keserűt édesre fordította még mielőtt ide jött«„[621].

Még azért is nevezik őket emelkedett embereknek, mert az általuk a Tórának és parancsolatainak betartásával kapcsolatban tevőleges módon végzett istenszolgálat, **nem önös érdekből, hanem** Isten, a magasztos és a legmagasztosabb érdekében történik; nem pedig azért van hogy Isten közelébe férkőzzenek, és ezzel szellemi szomjukat oltsák – ahogy az írva van: „Ó ti szomjasok, menjetek a vízhez"[622], ahogy ennek magyarázata máshol megtalálható[623] – hanem **szolgála-**

---

[615] Eddig a *cádik gámur*, a „teljes *cádik*" szintről volt szó.

[616] Steinsaltz szerint a még meglévő rossz „megbénult" a *cádik*nál, vagyis „van is meg nincs is". Szunnyadó jelenléte nem aktív, de bármikor aktivizálódhat.

[617] Tűz, víz, levegő és por – lásd az 1. fejezetben.

[618] A *Hálachá* főleg a nem-kóser és kóser ételek keveredésével kapcsolatban hatástalanítási sorrendet állít fel: más a megítélése az esetnek, ha egy a hatvanhoz, egy az ezerhez, vagy egy a tízezerhez az arány.

[619] *Szukká* 45b. és *Szánhedrin* 97b. és Rási uo. Alapja egy Bibliai vers (*Jechezkél* 48:35.).

[620] *Szukká* 45b.

[621] *Zohár* 1:4a.

[622] *Jesájá* 55:1.

tuk célja olyan, amint azt a *Tikuné Zohár*ban találjuk: „Ki a jámbor? Aki kegyes Teremtőjével – vagyis fészkével **eredetével, gyökerével**”[624]. **Ez a kegy abból áll, hogy a szolgálat egyetlen célja az,** hogy „egyesítse” Istent az Ő jelenlétével az alsóbb régiókban[625].

Ahogy ezt a *Ráájá Möhémáná*[626] *Técé* szakaszában is találjuk: „**az ilyen, önmagét feláldozó *cádik* olyan,** mint az ifjú, aki mindent megtesz apjáért és anyjáért, akit még saját magánál, *Nefes–Ruách–Nesámá*-jánál is jobban szeret, és hajlandó feláldozni életét is, hogy kiváltsa őket **ha fogságba kerülnek,** ahogy ennek magyarázata máshol szerepel.

(A[627] két magyarázat[628] tulajdonképpen ugyanaz. Ugyanis azáltal, hogy a jót elkülönítjük a *Nogá*tól, *májim nukvin*[629] száll fel, és „egyesülés” történik a fenti szférákban, ami által *májim döchurin* száll alá, ami nem más mint az isteni kegy folyománya, ami a 248 tevőleges parancsolat mindegyikében benne van; ezek mind a Kegy (*Cheszed*) és a *májim döchurin* jegyében állnak, vagyis **a *micvá*k által** az isteni szentséget fentről lehozzák, hogy az beöltözzék az alsóbb világokba **hogy ott is érezhető legyen**[630], ahogy ezt másutt elmagyarázzuk[631].)

A 10. fejezet dióhéjban

RSZ értésünkre adja, ki az, aki annyira harcol és küzd, hogy kiérdemli a *cádik* elnevezést. Akinek olyan eredményes a küzdelme, hogy a rosszat képes jóra fordítani, azt nevezik így, „*cádik*, akinek jó” – ami azt jelenti, hogy sikerült teljesen levetkőznie a „szutykos ruhákat”, vagyis teljességgel elhatárolódnia ezen világ hívságaitól; azoktól az élvezetektől, amelyek csak a testi vágyakat elégítik ki, és amelyeknek semmi közük Isten szolgálatához, mivel ezek a vágyak a *klipá*ból erednek (a *Nogá*ból, vagy abból, ami ideiglenesen a teljesen tisztátalan *klipák* részévé lett); ugyanis mindazt, ami a *szitrá áchrá*ból ered, a tökéletes *cádik* teljesség-

[623] Az itt említett „szomjúság” az Isten iránti vágyakozást jelképezi, amit csak vízzel, tehát Isten szolgálatával és a Tóra tanulásával lehet oltani.

[624] Lefordíthatatlan szójáték, mivel a *Kono* (Teremtője) és *kino* (fészke) egy tőről fakad, akárcsak a *chászid* (jámbor) és a *cheszed* (kegy).

[625] Tehát azért, hogy a fizikai világban is érezhető legyen az isteni Jelenlét.

[626] *Zohár* 3:281a.

[627] RSZ maga zárójelbe tette a fejezet utolsó passzusát, mivel az olyan kabbalisztikus terminológiát tartalmaz, ami csak kevesek számára érthető.

[628] Vagyis a két magyarázat arra, hogy miért nevezik az igazi *cádik*ot emelkedett embernek: mert egyrészt a rosszat jóra emelte, másrészt mert egyedüli célja Istent megjeleníteni a fizikai világban.

[629] A *májim nukvin* és a *májim döchurin* magyarázatát lásd a Fogalmakban. Ez a kabbalisztikus fogalomkörben ismert *máspiá* és *mökábél* ismérvét fedi.

[630] Kabbalisztikus magyarázata annak, hogy a *cádik* azáltal, tudja elérni azt, hogy teljesen „önzetlen” istenszolgálatának viszonzásaként az istenséget kifejezésre jutassa az anyagi világban, hogy felemeli, vagyis jóvá fordítja állati ösztönlelkét.

[631] Főleg a 36–37. fejezetekben.

gel gyűlöli[632], mivel élvezetes szeretettel szereti Istent, és a kettő (a jóhoz és a rosszhoz egyaránt pozitív hozzáállás) nem fér össze.

Nem-tökéletes *cádik* az, aki nem maradéktalanul, teljes egyértelműséggel utálja és gyűlöli a rosszat, és így mindenképpen maradt benne egy csekély vonzódás afelé. Így nem vetkőzte le teljesen a „szutykos ruhákat", és nem változott át benne a rossz ösztön jóvá, mivel még van rajta valamennyi „szutykos ruha", de [a rossz ösztön] kisebbségben van olyannyira, hogy az már nem is számít. Ezért nevezik őt olyan *cádik*nak, „akinek rossz" [vagyis akiben még van valami rossz], de a rossz alárendelt szerepet játszik benne, és olyan, mintha nem is lenne. Nála az Isten iránti szeretet sem teljesen tökéletes, ezért nevezik „nem tökéletes *cádik*"-nak. Ennek vannak fokozatai, és ez az a sok *cádik*, aki minden nemzedékben jelen van. Viszont a „tökéletes *cádik*"-ról mondja rabbi Simon ben Jocháj: „Láttam emelkedett embereket, [de ők nagyon kevesen vannak]…". [Azért hívjuk őket emelkedetteknek, mert] megfordítják és felemelik a rosszat; [másrészt azért, mert] Isten érdekében cselekszenek, és „kegyesek Teremtőjükkel". Mindez [a két magyarázat] lényegében azonos, hiszen a „nőnemű víz" előhívja a „hímnemű vizet"[633], vagyis létrejön az Örökkévalónak és dicsfényének egysége. [Ez az önzetlen istenszolgálat olyan,] mint annak a fiúnak az esete aki igyekszik [szüleit kimenteni a fogságból].

(Kicurim Vöheárot)

[632] Amint a magyar mondás tartja „utálom, mint a bűnömet".

[633] A dolog lényege: a „nőnemű víz" és a „hímnemű víz" kabbalisztikus fogalmak, melyek annak jelképei, aki ad (*máspiá*) illetve annak, aki kap (*mökábél*). Eszerint a „nőnemű víz" jótéteményeket sugall, amit az ember saját kezdeményezésére tesz, „lentről felfelé", míg a „hímnemű víz" a felső kegyet jelképezi, ami Istentől jön lefelé, az emberhez (Mindel).

11. fejezet

A *RÁSÁ* – AKIN ERŐT VETT A ROSSZ

„Ezt[634] is, azt is Isten csinálta”[635]; a rossz ember (*rásá*) „akinek jó”, szemben az igaz emberrel (*cádik*kal) „akinek rossz”. Ez a *rásá* esetében **azt jelenti, hogy a jó, ami agyában és szíve jobboldali kamrájában fészkelő isteni lelkében van jelen, alá van rendelve a rossznak, és semmis a *klipá*ból eredő rosszal szemben, ami a bal kamrában tanyázik[636]. Ez is** akárcsak az, hogy a *cádik*ban is fellelhető bizonyos fokú rossz **sok-sok tízezernyi fokozatra oszlik,** annak megfelelően, hogy milyen **mennyiségben és minőségben[637] van alárendelve a jó a rossznak, Isten őrizz. Van akinél a jó alárendeltsége a rossznak és semmissége azzal szemben nagyon csekély, és nem is állandó, sőt nem is gyakori, hanem csak időről időre történik meg, hogy felülkerekedik a rossz a jón, elfoglalván a „kis várost”[638], ami a testet szimbolizálja, és még ekkor sem** foglalja el **a testet teljesen, hanem csak részben, hogy** az elfoglalt rész **fogadjon szót neki akárcsak egy szekér[639], vagy öltözet, amibe majd beöltözik** a rossz ösztön **három „öltözetének”** (kifejezési formájának) **egyikeként. Azaz vagy csupán cselekedetben** erősödik a rossz ösztön, **kisebb vétkek elkövetésében, de nem súlyosakéban, Isten őrizz; vagy csupán beszédben: olyasmit mond az ember, ami megközelíti a pletyka fogalmát[640], a gúnyolódást vagy ehhez hasonlót; vagy pedig csupán gondolatban** vétkezik, **ami** Bölcseink szerint **súlyosabban esik a latba mint maga a tevőlegesen elkövetett vétek[641]. S mégha nem is úgy gondol bele a vétekbe, hogy a gyakorlatban el**

---

[634] Eddig az általában véve két szintre sorolt *cádik*okról – igaz emberekről – beszélt RSZ. Az olyan *cádik*okról, akik már teljesen kiűzték magukból a rosszat, és az olyanokról, akikben ugyan maradt még egy kis rossz hajlam, de az teljesen alá van rendelve a jónak. Most következik a másik, az ellentétes oldal, a rossz ember (*rásá*) tulajdonságainak felsorolása. A szerző bonckés alá veszi a fogalmat és arra a következtetésre jut, hogy általában véve itt is két kategória van: a rossz, akiben még található egy kis jó, és az fel-felébred benne, és az olyan *rásá*, aki már teljesen kiűzte magából a jót, és ez csak „kívülről lebeg fölötte”.

[635] Lásd a 6. fejezet 490. lábjegyzetét.

[636] Vagyis van benne még jó, de annak hatását elnyomja a rossz.

[637] A minőség itt arra vonatkozik, hogy *miféle* (komolyabb, vagy enyhébb) rossz maradt még, a mennyiség pedig arra, hogy ez a bizonyos rossz *mennyire* nyilvánul meg.

[638] *Kohelet* 9:14. alapján (lásd még a 9. fejezet 9. lábjegyzetét). A moralizáló *Chovát Hálövávot* gyakran használja ezt a kifejezést az emberi testtel kapcsolatban.

[639] Lásd a 9. fejezetben illetve annak 589. lábjegyzetében.

[640] RSZ itt a talmudi kifejezést használja: „*ávák láson hárá*”, ami szó szerint annyit tesz, hogy a pletyka, a kibeszélés „pora”, vagyis látszata.

is kövesse, hanem csupán szexuális fantáziák foglalkoztatják – amivel ugyancsak megszegi a Tóra figyelmeztetését „Őrizkedj minden rossz dologtól”[642], amit Bölcseink úgy értelmeznek, hogy **„ne gondoljon az ember nappal olyan dolgokra,** amiktől éjjel tisztátalanná válhat”[643]**. Vagy pedig alkalma volna Tórát tanulni, de ehelyett hiábavalóságokkal foglalkozik, ahogy erre felhívja a figyelmet az *Atyák bölcs tanításai*:[644] „aki sokat éjszakázik… és a szívét hívságos dolgokra irányítja** az az életével játszik**”.**

Bármelyik a fent említett, vagy az azokhoz hasonló dolgok közül elég ahhoz, hogy *rásá*nak neveztessen az ember; a lelkében lévő rossz erőt vesz rajta, beöltözik testébe, és azt bűnre csábítva tisztátalanná teszi. Utána viszont felerősödik benne az a jó, ami az isteni lelkében lakozik, szánja-bánja tettét és bocsánatot kér Istentől, aki meg is bocsát neki, ha valóban megtért, annak rendje és módja szerint, ahogy azt áldott emlékű Bölcseink tanácsolják, Jismáél rabbi „háromféle bűnbocsánat” tétele alapján[645], ahogy ezt másutt elmagyarázzuk[646].

Van aztán olyan ember is **ugyanebben a „rossz, akinek jó” kategóriában,** akiben a rossz nagyobb méretet ölt, és áthatja mindhárom kifejezési formáját **(a gondolatot, a beszédet és a cselekedetet)**[647], és vétkezésre bírja; súlyosabb vét-

[641] *Jomá* 29a . Az első látásra illogikusnak tűnő megállapításnak több magyarázatát adják a kommentátorok, köztük Rabbi Smuél Eidelis (*Máhársá*) uo.; valamint a *Nötivot olám* (a prágai Lőw rabbi ismert műve) *Sáár háprisut* 2. fejezet., stb. Maimonidész *A tévelygők útmutatójá*ban (3. rész 8. fej.) rámutat, hogy azért esik súlyosabb elbírálás alá a gondolatban való vétkezés, mivel ezt a fej követi el, míg a cselekvő vétket „csak” a test. Hasonló a chászid értelmezés is (Mindel), mely szerint a gondolatban vétkezőnél a lélek három „öltözete” közül a legfontosabb és a lélekhez legközelebb álló öltözet – a gondolat – vesz részt. Egyébként a Talmudban a nem részletezett „vétek” (*ávérá*) alatt mindig a nemi életben elkövetett bűn értendő (Steinsaltz Talmudhoz fűzött kommentárja).

[642] *5Mózes* 23:10.

[643] *Ktubot* 46a.

[644] *Atyák bölcs tanításai* 3:4.

[645] *Jomá* 86a: *1.* Ha megszegett valaki egy cselekvő parancsolatot (*micvát ászé*), vagyis nem tette azt, amit tennie kellett volna, és megtér – akkor azonnali bűnbocsánatot nyer (szó szerint, „mielőtt megmoccant volna”). *2.* Ha megszegett valaki egy tiltó parancsolatot (*lo táásze*), és megtér – akkor megtérése feltételes („függőben van”), és a következő Jom Kipurkor nyer csak bűnbocsánatot. *3.* Ha szegett meg valaki olyan tilalmat, amiért halálbüntetés jár az égből, vagy földi bíróságtól (*kárét* vagy *mitát bét din*) – akkor mind a megtérés, mind a jom kipuri bűnbocsánat feltételes, függőben van, amíg a rámért szenvedés el nem törli a súlyos vétket.

[646] *Igeret hátsuvá* (a *Tánjá* 3. része) 1. fejezet.

[647] Eddig olyan rossz emberről volt szó, akiben a rossznak csupán egyik kifejezési formája jelentkezik a három közül. Most súlyosabb esetről van szó: ez is olyan „rossz, akinek jó”, vagyis akiben van jó is, de itt a rossznak mindhárom „öltözete” jelen van. Azért súlyosabb ez az eset, mert itt nem egyszeri, alkalmi botlásról van szó, hanem előre kigondolt és kitervelt cselekedetről, amelynek előkészítésében a beszédnek is szerepe volt, hogy aztán a cselekvés tegye rá a koronát (Steinsaltz).

kek[648] elkövetésére, és gyakrabban **mint a fent említett esetben,** de közben **két vétek között** megbánja tettét, és a megtérésre kezd gondolni a lelkében meglévő jóból eredően, ami időközben megerősödik; de ez nem elég ahhoz, hogy a jó legyőzze a rosszat, és az illető teljesen elhagyja a vétkezés útját azáltal, hogy „bevallja **a bűnt** és elhagyja **a bűn útját**"[649]. Erre a kategóriára mondták Bölcseink, hogy „a rosszak bűnbánattal vannak tele"[650]; azok alkotják a rosszak (*rásá*) többségét, akiknek a lelkében még található jó.

Ezzel szemben azt, aki soha nem bánja meg **cselekedeteit,** és soha nem gondol megtérésre (*tsuvá*) – azt nevezik így: „rossz, akinek rossz", vagyis akinek lelkében csak a rossz maradt egyes-egyedül, mivel az olyannyira legyőzte a jót, hogy a jó teljesen eltűnt belőle, és csupán kívülről lebeg felette[651]. Ezért tanították Bölcseink, hogy „minden tíz **zsidó ember** között ott van az isteni dicsfény"[652] **még akkor is, ha a tíz ember nem kimondottan *cádik*[653].**

A 11. fejezet dióhéjban

RSZ elmondja ebben a fejezetben, ki az, akit *rásá*nak (rossznak) nevez a chászid terminológia; továbbá, hogy a „rossz akinek jó" az olyan ember, akiben van jó is, de az alá van rendelve a rossznak (ahogy azt a 10. fejezetben [fordított esetben] mondta a *cádik*ról, akiben van rossz csak az alárendelt a jónak). Sok tízezer fokozat van ebben a kategóriában; van úgy, hogy a jó alárendeltsége csekély mértékű és csak néha uralkodik el a rossz, és csak néha foglalja el a „kis város" [a test] egy részét, hogy az szót fogadjon neki, és beöltözhessen a három „öltözetének" [vagyis kifejezési formájának] egyikébe, vagy cselekedetben, vagy szóban, valamilyen pletykaszerűségben, vagy gondolatban – vétkes gondolatok felvetésében – vagy pedig vétkes semmittevésben jelentkezzen; de utána felerősödik a jó, s az ember ő megbánja az előbbi rosszat.

---

[648] A vétkek két fő csoportra oszthatók: *1.* tórai eredetű, *2.* Bölcseink által elrendelt szabályok megszegésére. A tórai eredtű általában súlyosabbnak számít, de még ezeken belül is léteznek fokozatok (lásd 645. lábjegyzetet és a Fogalmakban: Vétkek – érdemek).

[649] Kifejezés, ami fogalommá vált – lásd *Példabeszédek* 28:13.

[650] A Talmudban ez csupán utalás formájában jelenik meg (*Nödárim* 9b.; lásd uo. a *Ros* magyarázatát), míg a szó szerinti szöveg rabbi Élijáhu De-Widás *Résit Chochmá* című könyvében (*Sáár hájirá* 3. fejezet) és rabbi Élijáhu Hákohen *Sévet Muszár* című moralisztikai gyűjteményében (25. fejezet) található, mint „Bölcseink mondása".

[651] Vagyis a jó, ami a lelkében van olyan, mintha meg lenne bénítva; van is, meg nincs is, mivel a gyakorlatban teljesen semlegesített.

Ez alatt az értendő, hogy még a legrosszabb rossz, a „tökéletesen rossz" (*rásá gámur*) is, akiről itt szó van, képes óriási szellemi erőfeszítések árán felélesztení a lelke mélyén meglévő, „befagyasztott" jót, és megtérni, mivel „a megtérés kapui soha nem záródnak be" (Mindel).

[652] *Szánhedrin* 39a.

[653] Steinsaltz kapcsolatba hozza a tíz ember *felett* lebegő *Sechiná*t azzal, amit itt mond RSZ a „tökéletes rossz" fölött lebegő Dicsfényről. Ha az ilyen zsidó felett van *Sechiná*, akkor tíz felett még inkább van, még ha mind a tíz ebbe a negatív kategóriába tartozik is.

Vannak olyanok is, akiknél a rossz olyannyira teret nyer, hogy időlegesen teljesen elfoglalja a „kis város”-t, de azért utána az ilyen ember is megbánja vétkeit. Erre mondják Bölcseink, hogy „a rosszak bűnbánattal vannak tele”.

[Eddig olyan *rásá*ról volt szó, akiben van még valami jó] azonban az a „rossz akinek rossz”, vagyis „*rásá vörá lo*”, az olyan ember, aki soha semmiféle megbánást nem tanúsít, mivel keblében csak rossz maradt, amely olyannyira legyőzte a jót, hogy ez teljesen eltávozott belőle. Hasonlóan a fordított esethez, amikor a jóban egy szemernyi rossz sem maradt. Azonban ez mégsem igazi párhuzam, mivel itt a rossznál az eltávozott jóból valamennyi kívülről lebeg felette, és ezért [mondták Bölcseink, hogy] minden [azaz bármilyen] tíz zsidó társaságában az isteni Dicsfény (*Sechiná*) tartózkodik.

(Kicurim Vöheárot)

12. fejezet

A *BÉNONI* – A „KÖZEPES”

A közepes[654] pedig olyan ember, akiben **a rossz sosem erősödik fel annyira, hogy elfoglalván a „kis város”-t és így beleöltözve a testbe azt bűnbe sodorja.** Ez a gyakorlatban annyit jelent, **hogy az ösztönlélek három öltözete** vagyis kifejezési formája, **ami nem más, mint az a gondolat, beszéd és cselekvés, ami a *klipá*ból ered – nem uralkodik el az isteni lelken; nem öltözik be a testbe, az agyba és a szájba és a többi 248 testrészbe[655], hogy vétekbe sodorja és tisztátalanná tegye azt, Isten őrizz. Ellenkezőleg, csakis az isteni lélek három „öltözete” –egyes-egyedül ők öltöznek be a testbe. Ezek a Tóra 613 parancsának megfelelő gondolatok, beszédek és cselekedetek.**

Az ilyen ember, az ún. „közepes”, soha életében nem vétkezett és sose fog vétkezni[656], és soha nem neveztetett rossznak (*rásá*), még egy órányira, egy percnyire sem egész életében[657].

---

[654] Az előző két fejezetben RSZ a két szélsőség: az igaz ember, vagyis a „*cádik*” és a rossz, a „*rásá*”, prototípusát, taglalta. A következőkben a kettő közötti kategóriáról, a „közepes”-ről beszél a szerző, aki a könyvét ennek a típusnak szentelte, mivel ez az a szint, ami mindenki számára elérhető.

[655] Bölcseink szerint minden embernek 248 (*rámách*) testrésze van, a cselekvő, tevőleges parancsolatoknak megfelelően. Az *agy* megfelel a gondolatnak; a *száj* a beszédnek és a többi *248 testrész* a cselekedeteknek (Mindel).

[656] A múlt vétkei nem zárják ki annak lehetőségét, hogy az ilyen ember elérje a „közepes” (*bénoni*) kategóriát, feltéve, hogy megtért annak rendje és módja szerint, ahogy ezt RSZ a 14. fejezetben mondja: „*mindenki* lehet közepes, nap mint nap, óráról órára”. Az az ember, aki valaha vétkezett, nem azonos azzal, aki itt és most közepessé lett. Ez egy új ember, va-

Akkor pedig miért nevezik őt „közepes"-nek és miért nem *cádik*nak? Azért, mert az isteni lélek lényege és mibenléte[658], azaz tíz jellemzője – nem bír **állandóan** kizárólagos uralommal a „kis városban", hanem csak különleges alkalmakkor, amikor a *Smá*-t mondja, vagy imádkozik. Mivel ez a szellemi emelkedettség (*mochin dögádlut*)[659] ideje fent **a szellemi világokban,** így lent **a földön** is ez az alkalmas időpont minden ember számára **a szellemi felemelkedésre,** mivel ekkor az ember összekapcsolja intellektusát **(*CHáBáD*)**[660] Istennel, elmélyedve az Ő végtelen nagyságában[661], és **ezáltal** feléleszti a tüzes szeretetet szíve jobboldali kamrájában, **ami arra vezeti majd,** hogy kötődjön Hozzá a Tóra és annak parancsolatai szeretetteljes betartásával. Ez **az isteni szeretet felélesztése** tulajdonképpen a *Smá* ima lényege, amelynek a **naponta kétszeri** recitálása tórai parancsolat, valamint az azt megelőző és követő áldásoké, amiket a Bölcsek rendeltek el, és amelyek előkészítenek bennünket a *Smá*ra **arra, hogy elérjük az istenszeretetnek a *Smá*ban említett szintjét,** ahogy ezt másutt részletezzük[662]. Ekkor, **de csak ekkor** a szív baloldali kamrájában levő rossz alárendeli magát a jónak, amely a szív jobboldali kamrájában terjeszkedik, és amely az agyban székelő *CHáBáD* intellektusból származik, ami **meditáció által** szoros kapcsolatban van Isten végtelen nagyságával[663], és így a rossz semmissé lesz. Azonban az ima végeztével, amikor az Ő végtelen nagyságából eredő szellemi emelkedettség tá-

---

lami egészen más. Más szóval a mostani szellemi állapotát tekintve törhetetlen, és így akár a jelen, akár a múlt bármilyen megpróbáltatásain megállná a helyét, és nem esne bűnbe (a lubavicsi rebbe, Mindel és Steinsaltz).

Chálámis idéz egy olvasatot rabbi Jákov Kajdáner *Tánjá* magyarázatából (Brooklyn, l975), mely szerint nem vétkezett „*mióta közepes lett"*.

[657] RSZ igen magas mércét szab. Az ő „közepese" sokkal magasabb rendű, mint a világi felfogásban elfogadott *cádik*, amit olyan valakire vonatkoztatnak, akinek jó cselekedetei túlsúlyban vannak a rosszakkal szemben. (Mindel).

[658] Lényeg és mibenlét (*ácmut* és *máhut*) – az esszenciális Lét kabbalisztikus elnevezése gyakran előfordul a Chábád chaszidizmus filozófikus írásaiban.

[659] Chászid fogalom; a CHáBáD (*Chochmá, Biná, Dáát*) legmagasabb szintű megjelenése, lásd Fogalmakban: CHáBáD.

[660] A legintimebb kapcsolat Isten és ember között, a *Smá Jiszráél* [Halljad Izrael] (lásd Fogalmakban: *Smá Jiszráél*) hitvallásának elmondása, amit becsukott szemmel mondunk úgy, hogy odafigyelünk a szavak értelmére.

[661] Isten egyik elnevezése a kabbalisztikus irodalomban „A Végtelen" (*Éjn Szof*), lásd Fogalmak.

[662] RSZ a 49. fejezetben elmagyarázza, hogy ahhoz, hogy az ember elérje az istenszeretetnek a *Smá* imába foglalt szintjét: „szeresd hát Örök Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és minden tehetségeddel", le kell győznie sok földi vágyát, amelyek ebben megakadályozzák. Erre készít fel a *Smá* előtti, Bölcseink által elrendelt áldás, amely arról szól, hogy milyen nagy odaadással szolgálják az égi angyalok az Örökkévalót.

[663] Isten nagyságáról meditálva a *bénoni*ban erős vágy, szeretet ébred Isten iránt – szívének jobb kamrájában (ahol az isteni lélek lakozik), és így legalábbis ideiglenesen „megbénítja" a szív bal oldalában fészkelő rosszat.

vozik az embertől, akkor a rossz újra éled a szív baloldali kamrájában[664], és újfent vágyat érez az ember ezen világ élvezetei és hívságai iránt.

De nem egyedül az övé **az ösztönléleké** a hatalom a „város"-ban – és így nem képes kivitelezni a gyakorlatban vágyait, azaz beöltözni a test különböző részeibe, a tudatos cselekedet, beszéd és gondolat révén; **a tudatos gondolat azt jelenti, hogy** belemélyedni ezen világ élvezeteibe, hogyan elégíthetné ki az ember szíve vágyait – mivel az agy uralkodik a szív fölött[665], (ahogy ezt a *Ráájá Möhéjmáná*[666] *Pinchász* szakaszában kifejti) születésétől és természeténél fogva, miután úgy teremtetett az ember eredetileg, hogy mindenki képes az agyában fészkelő akaratot **érvényesíteni, hogy** uralkodjék magán, és lebírja szíve vágyait, hogy ne élje ki azokat sem cselekedetben, sem beszédben, sem gondolatban, és hogy teljesen elterelje figyelmét szíve vágyairól[667] – az ellenkező irányba. **Ha ez általában így van, akkor** különösképpen **így van,** ha a szentség irányába fordulunk, ahogy az írva van „És láttam, hogy hasznosabb a bölcsesség az ostobaságnál, ahogy hasznosabb a világosság a sötétségnél"[668]. Ami azt jelenti, hogy éppúgy ahogy a világosságnak nagy az előnye a sötétséggel szemben, uralja és dominálja azt, mivel **már** egy kevés fény is elűzi a mély sötétséget[669], ami szinte automatikusan és magától eltűnik – ugyanígy magától tűnik el a *klipá* és *szitrá áchrá* sok ostobasága, ami a baloldali kamrában van, (ahogy azt Bölcseink mondották: „**az ember nem vétkezik,** hacsak az ostobaság szelleme át nem hatja")[670] – az isteni lélekben rejlő bölcsesség elől, ami az agyban székel, és ami egyedül szeretne uralkodni a „város"-ban és be szeretne öltözni a fent említett három öltözetébe, az egész testben, ami a gondolat, beszéd és cselekvés a Tóra 613 parancsolatában, mint azt fent írtuk[671].

Mindennek ellenére ez az ember egyáltalán nem számít *cádik*nak, mivel az isteni lélek fényének előnye a *klipá*ban lévő sötétséggel és ostobasággal szemben – ami önmagától eltűnik – csak a három öltözetben létezik **csak az ösztönlélek három megnyilvánulási formáját uralja,** de az isteni lélek önmaga és lényege

---

[664] Szó szerint „felébred". Steinsaltz szerint az ima ideje alatt a rossz, mintha el lett volna altatva, vagyis semlegesítve volt, mintha nem is létezne. Utána „felébred" és jelenlétét demonstrálva teszi a magáét.

[665] A *bénoni* agyában a világ hívságai utáni vágyak tisztátlan gondolatokat vetnek fel. Ezek ellen a felötlő gondolatok ellen a *bénoni* semmit sem képes tenni. Ennek ellenére uralkodnia kell magán, hogy ezeket a gondolatokat elvesse, azokban tudatosan ne mélyedjen el.

[666] *Zohár* 3:224a. Ez egyike RSZ alapvető megállapításainak (*Tánjá*, 30. fejezet), mely szerint az agy rendeltetésénél fogva uralja a szívet, vagyis az ember születésénél fogva racionális lény. Vö. Maimonidész (*Tévelygők útmutatója*, 3:8.), aki ezt mint követelményt állítja az ember elé.

[667] *Zohár* 3:224a.

[668] *Kohelet* 2:13. Az idézet nem értelmezhető egyszerűen, hiszen önmagában az, hogy a bölcsesség hasznosabb a ostobaságnál, az magától értetődő, és semmivel sem érthetőbb jobban a fény és sötétség hasonlata révén. RSZ ezért új magyarázatot ad e mondatnak.

[669] Alapja a *Chovát Hálövávot* 5:5.

[670] *Szotá* 3a.

[671] 4. és 9. fejezet.

vagyis legbelsőbb valója nem **uralkodik** a *klipá* lényegén **illetve legbensőbb valóján**[672]**.**

Ugyanis ennél a „közepes" embernél a *klipá*ból eredő, a balkamrában leledző ösztönlélek lényege és mibenléte zavartalanul a helyén marad az ima után[673], amikor szíve jobb kamrájában nem lobog nyíltan Isten szeretetének tüze, hanem csupán belső, rejtett szeretetet érez Isten iránt, ami az isteni lélek természetes istenszeretet adottsága, ahogy azt a továbbiakban látni fogjuk[674], – így és ekkor lehetséges, hogy a „gonosz ostoba"[675] butasága megnyilvánuljon, szívének balkamrájában, hogy vágyakozzon ezen világ hívságai iránt, akár megengedett akár tiltott dolgok után, Isten őrizz[676], – mintha egyáltalán nem is imádkozott volna.

Azonban, ami a tiltott dolgokat **vágyakat** illeti, ezeket eszébe nem jut a gyakorlatban is megtenni, Isten őrizz, hanem csak a vétkek gondolatai – amelyek súlyosabban esnek latba, mint maguk a tevőlegesen elkövetett vétkek[677] **–** merülhetnek fel agyában és ezek zavarják meg a Tóra tanulásában és Isten szolgálatában; ahogy azt Bölcseink mondották: „három vétek van amitől az ember nem mentes naponta: a vétkes gondolatok az imában, **nem megfelelő** áhítat és **a pletykaszerű kibeszélés**"[678]. Erre azonban van orvosság: a**z imából** fennmaradó hatás az agyban[679], valamint a rejtett Istenfélelem és -szeretet a szív jobb kamrájában, ami segít **a „közepes"-nek** leküzdeni ezt a negatív vágyakozást, és uralkodni **a rossz ösztön** fölött, nehogy az uralkodjon a „kis város"-on a gyakorlatban is kivitelezvén vágyait, hogy azok a test különböző részeibe „beöltözzenek".

Sőt, még ami az agyban fészkelő rossz gondolatokat illeti, itt sincs hatalma **a rossz ösztönnek**, hogy **a „közepes"** tudatosan gondolja ezeket **más szóval nem képes arra,** hogy a szívből az agyba maguktól feltoluló rossz gondolatokat tudatosan fogadja el, hanem mihelyt azok feljutottak az agyba – két kézzel elutasítja magától őket és eltereli figyelmét róluk, mihelyt tudatosul benne, hogy ezek rossz gondolatok, és nem fogadja őket szívesen, még annyira sem, hogy szívesen gondolna rájuk, nemhogy azt képzelné, hogy a gyakorlatban is megvalósítsa azo-

---

[672] Ahogy az isteni léleknek van „lényege és mibenléte", vagyis kemény magja, ami maga a lényeg a körítés nélkül – ugyanúgy van egy ilyen belső magja a *klipá*nak is. A kettő küzdelme csak azonos „fajsúly" esetén „számít".

[673] Csak az ima közben van semlegesítve, ahogy fent mondotta RSZ.

[674] 18. fejezet.

[675] A rossz ösztön „vén és ostoba király"-hoz van hasonlítva (*Kohelet* 4:13., *Kohelet rábá* és *Rási uo.*).

[676] A tiltott és megengedett dolgok egy kalap alá vétele, első látásra furcsa lehet. A chászid felfogás előírja, hogy a chászid úgy viselkedjen „ahogy kell", nem „ahogy szabad". A gyakorlatban az előbbi sokkal kevesebb, sokkal visszafogottabb mint az utóbbi. Lásd a 7. és 8. fejezetet.

[677] Lásd a 7. lábjegyzetet az előző fejezetben.

[678] *Bává Bátrá* 164b.

[679] Az imában „melegen lángoló" istenszeretet hatása, az abból visszamaradt bejegyzés. Valami, amit kódként bevésnek valahová és kitörölhetetlenül ott marad. Mindel ezt az angol kifejezést használja fordításában: „mnemonic impression of prayer on the intellect", vagyis emlékezeterősítő. RSZ egyedi héber kifejezést használ erre: *rösimo*.

kat, Isten őrizz, vagy pedig beszéljen azokról. Hiszen aki tudatosan rosszat gondol, az *rásá*-nak számít olyankor, a „közepes" pedig nem *rásá*, soha, egy percig sem.

Így van ez az emberek egymás közti viszonyában is. Mihelyst a szív, **az érzelmek központja,** valamilyen ellenérzést közvetít az agynak, Isten őrizz, esetleg gyűlöletet, irigységet, haragot, sértődést vagy hasonlót – az ember nem fogadja el azt agyában és akaratában. Ellenkezőleg: az agy uralkodik a szív érzelmein, hogy az ember az ellenkezőjét tegye; felebarátjával a szeretet jegyében viselkedjen, és éreztesse vele nagy szeretetét **olyannyira, hogy** hajlandó legyen szenvedni tőle a végső határig[680]; nem haragudni, Isten őrizz, nem bosszút állni, Isten őrizz[681], hanem ellenkezőleg: jót tenni a rosszakkal[682], ahogy azt a *Zohár* írja[683], okulni József és testvéreinek esetéből[684].

A 12. fejezet dióhéjban

RSZ ebben a fejezetben elmondja ki számít „közepes"-nek; az olyan ember, aki soha életében nem vétkezett, és sose fog vétkezni, és soha nem neveztetett rossznak (*rásá*), még egy órányira, egy percnyire sem egész életében, mivel az ösztönlélek három öltözete nem vesz rajta erőt, teste nem öltözik beléjük; hanem ellenkezőleg, az isteni lélek három megnyilvánulása [uralkodik rajta kizárólagosan] – ezek pedig a Tórával és annak parancsolataival kapcsolatos gondolatok, szavak és cselekedetek. De ennek ellenére az ilyen ember nem számít *cádik*nak mivel az isteni lélek említett előnye csupán a három öltözetben létezik, de az isteni lélek önmaga és lényege (*ácmut umöhut*) és ennek tíz kifejeződési módja nem uralja az ösztönlélek tíz kifejezési módját (lásd a 6. fejezetet), amelyek változatlan erővel léteznek, csakhogy az ima idején olyannyira el vannak nyomva, mintha szunnyadnának (lásd a 13. fejezetet), de az ima végeztével újra megkívánhatják a világ minden hívságát. Ez ellen azonban használ az ima, ami nyomot hagy az emberben (*rösimo*), hogy a rossz ne legyen képes tevőlegesen is kifejezésre jutni beöltözve a test három öltözetébe, Isten őrizz, hogy vétkezzen Isten, vagy ember ellen.

(Kicurim Vöheárot)

[680] Ezt követelte RSZ híveitől, amikor a chaszidizmus ellenzői üldözték őket. Lásd *Igeret hákodes*, 2, 103b.

[681] A bosszút a Tóra tiltja, *3Mózes* l9:18.

[682] Ahogy a *Gomél* áldásban mondjuk: „aki jótéteményt gyakorol a rosszakkal" (lásd *Sámuel imája – Zsidó imakönyv* 84. oldal).

[683] 1:201b.

[684] A bibliai József, akit testvérei eladtak rabszolgának – jót tett velük és nem bosszulta meg sérelmeit (*1Mózes* 50:15–21.).

13. fejezet

KÉT BÍRÓ VIASKODIK...

A fentiek alapján, ahol elmagyaráztuk, hogy a *bénoni*ban még teljes erejével létezik a rossz ösztön, de az nem jut kifejezésre, mert a *bénoni* elutasítja azt, **megérthetjük a Bölcseink által használt kifejezést[685], miszerint „a közepeseket ez is, az is megítéli (vagyis a jó és a rossz ösztönük egyaránt), ahogy az írva van: „Ő odaáll a szegény pártjára, hogy megmentse lelke bíráitól”[686].** A Bölcsek **nem mondták, hogy „ez és az *uralkodik* rajta”, Isten őrizz, mivel ha a rossz ösztönnek a legcsekélyebb hatalma és uralma van a „kis város”-on[687], ha csak egy kis időre is – akkor az alatt az idő alatt máris rossznak (*rásá*) számít. Tehát, a rossz ösztön itt csak olyan, mint például egy bíró, aki véleményt nyilvánít egy per során, de lehetséges, hogy az ítélete nem a végleges ítélet, mert van még egy bíró, aki ha vitába száll vele és dönteni kell kettejük között, akkor végül is az lesz a mérvadó, amit a döntőbíró mond majd ki[688]. Ehhez hasonlóan a rossz ösztön mondja a magáét a szív baloldali kamrájában, és az a szívből felmegy az agyba megfontolásra. Azonban legott vitába száll vele a másik bíró, az agyban lévő isteni lélek, ami a szív jobboldali kamrájában lakozik, ami a jó ösztön lakhelye, és a döntés a döntőbíró kezében van. A döntőbíró pedig az Örökkévaló, aki segíti a jó ösztönt[689], ahogy azt Bölcseink mondták „Ha az Örökkévaló nem segítené – nem tudná legyőzni** a rossz ösztönt”[690]**.** Miben jut kifejezésre ez a segítség? **A segítség pedig nem más, mint az Isteni Fény, ami bevilágítja az isteni lelket, hogy ezáltal fölényben legyen a rossz ösztön butaságával szemben, és uralja azt, ahogy a**

---

[685] *Bráchot* 61b.

[686] *Zsoltárok* 109:31. Mivel a „bíráitól” (*softé*) többes számban van – innen az indikáció, hogy két bíróról van szó, vagyis a két ösztönről.

[687] Lásd előző fejezetek.

[688] A kifejezés – „*hálachá ködivré hámáchriá*” – *Bráchot* 43b. alapján.

[689] Itt felfedi RSZ, hogy a döntőbíró maga az Örökkévaló, aki dönt a két viaskodó „bíró” – ösztön – között.

[690] *Kidusin* 30b. Megjegyzendő, hogy nincs szó „részrehajlásról”, ami megkérdőjelezné az ember szabad választását, hiszen maga a Tóra is, miután az ember elé tárja az alternatívákat, biztosítva ezáltal a szabad választást – ezt mondja jó tanácsként: „és válaszd az életet, hogy élj, te és leszármazottaid” (*5Mózes* 30:19). Ezenfelül, a Talmud máshelyütt megállapítja, hogy „azon az úton, amin az ember haladni akar – vezetik őt” (vagyis hozzásegítik, hogy haladhasson (*Mákot* 10b.), tehát az isteni segítség előfeltétele, hogy az illető – a „közepes”, akiről itt szó van – a maga részéről minden erőfeszítést megtegyen, hogy legyőzze rossz ösztönét. Ha ezt nem teszi – nincs segítség (Ginzburg).

világosság fölényben van a sötétséggel szemben, ahogy ezt fentebb mondottuk[691].

* * *

Mivel azonban a „közepes"-nél a szív bal kamrájában lévő rossz eredendően virulens állapotban van, vonzódik ezen világ hívságai felé, és nem elégé csekély ahhoz, hogy megsemmisüljön a jóval szemben, és nem mozdul el a helyéről, csak éppen hogy nem áll módjában és hatalmában eluralkodni a test különböző **részei fölött, mivel az Örökkévaló a „szegény pártjára" áll, segíti és megvilágítja az isteni lelket. Ennélfogva nevezik** a „közepest" **úgy, *mintha* rossz (*körásá*) lenne, ahogy ezt Bölcseink fogalmazták meg: „még ha mindenki azt is mondja, hogy igaz ember (*cádik*) vagy, akkor is légy a magad szemében olyan, *mintha* rossz (*körásá*) lennél"[692], nem valódi *rásá*, hanem csak olyan, *mintha*, vagyis az ember tartsa magát közepesnek, és ne higgyen a szóbeszédnek, amely azt mondja, hogy a benne rejlő rossz már feloldódott és megsemmisült a jóval szemben, mivel ez** kizárólag **a *cádik*nál, az igaz embernél van így.**

Legyen tehát a saját szemében olyan, mint akinél a rossz lényege és mibenléte változatlanul jelen van a **szív** bal kamrájában, mint amikor megszületett, és egyáltalán nem távozott el belőle, sőt az idők folyamán még jobban megerősödött benne, mivel sokat „alkalmazta" azt evésre-ivásra és más világi hívságokra[693].

Sőt, még az, ha az ember Isten Tórájában leli örömét, és azt éjjel-nappal önzetlenül tanulmányozza – még ez sem jelent bizonyítékot egyáltalán[694] arra, hogy nála a rossz elmozdult volna a helyéről[695]. Lehetséges ugyanis, hogy **a rossz** lényege és mibenléte a szív bal kamrájában változatlanul és intenzíven jelen van, csak éppen[696] „öltözetei", **megnyilvánulási formája,** azaz az ösztönlélek gondo-

---

[691] Lásd a 12. fejezetet

[692] *Nidá* 30b. RSZ ezzel válaszol az 1. fejezetben felmerült kérdésre: Hogyan tekintsük magunkat rossznak, hiszen tanultuk (*Atyák bölcs tanításai* 2:13.): „Ne tartsd magadat rossz embernek!" Ráadásul, ha az ember rossz véleménnyel van magáról, akkor nem lesz képes Istent örömmel szolgálni.

[693] Gyakorlat teszi a mestert: mivel az ember lelke össze van kötve testével, és kénytelen igénybe venni az ösztönlélek testet öltött szolgáltatásait (evés-ivás-stb.), az idők folyamán, a gyakorlattól ez megizmosodik. Ginzburg megjegyzi, hogy még az igazi *cádik*oknál is bizonyos lealacsonyodást okoz az evés-ivás és a világi dolgokkal való – bármennyire is megszentelt – foglalkozás, hiszen látjuk, hogy Mózes Mesterünk amikor a kőtáblákért ment fel a Szináj hegyre, 40 napig egyáltalán nem evett és nem ivott (*2Mózes* 34:28.).

[694] Ha valaki istenes életet él, és éjt nappallá téve tanulmányozza a Tórát – ez nem jelenti azt, hogy „tudata pincéjében" nincsenek elraktározva különböző sötét vágyak (Steinsaltz).

[695] A továbbiakban RSZ az amorita Rábát hozza fel példának, azonban érezhető itt burkolt, de egyértelmű bírálata, a litvániai talmudisták ellen, akik elitista élcsapatként viselkedtek... „ne tartsák nagyra magukat... hiszen ők is ki vannak téve a [rossz] ösztön csábításainak, mint minden más ember..." (Chálámis).

[696] A hangsúly azon van, hogy a rossz nem képes kifejezésre jutni.

latai, szavai és cselekvései, nem jutnak kifejezésre az ember agyában, szájában és kezeiben, valamint a többi testrészében, mivel Isten hatalmat adott az agynak a szív fölött, és ennélfogva az agyban székelő isteni lélek uralja a „kis várost", vagyis a test minden részét, hogy azok öltözetté és szekérré[697] váljanak az isteni lélek három öltözete alatt, hogy ezekbe beöltözzenek. **Ez a három öltözet** nem más, mint a Tóra 613 parancsolatával kapcsolatos gondolatok, szavak és tettek.

Azonban a „közepes"-ben az isteni lélek lényege és mibenléte *nem uralja* **állandóan** az ösztönlélek lényegét és mibenlétét, hanem csupán akkor, amikor Isten szeretete szívében megnyilvánul, mint például ima idején és ehhez hasonló alkalmakkor. De még ez sem több, mint **az olyan** uralom és hatalom, **amikor az egyik küzdő fél legyőzi a másikat,** ahogy ezt az Írás mondja „az egyik nemzet erősebb lesz a másik nemzetnél"[698], **ami folyamatos viaskodást sugall, ahogy Bölcseink ezt a mondatot értelmezték**:[699] amikor az egyik felülkerekedik, a másik alulmarad, és amikor a másik kerekedik felül, **akkor az előbbi marad alul. Ezt az uralmat úgy éri el** az isteni lélek, hogy nagy erőfeszítéseket tesz és felülkerekedik az ösztönlélek fölött, kihasználva az Erő (*Gvurot*) forrásait, vagyis magát az Értelmet (*Biná*)[700]; úgy, hogy belegondol Isten végtelen nagyságába, ami által lobogó tűzként Isten iránti nagy szeretet ébred benne szíve jobb kamrájában. Ez a szeretet leküzdi a *szitrá áchrá*t, ami a szív bal kamrájában lakozik, de az nem semmisül meg teljesen a közepesnél, csak a *cádik*nál, akire vonatkozólag mondja az Írás „A szívem üres bensőmben"[701], miáltal az utálja a rosszat és gyűlöli tökéletes és teljes, vagy nem egészen teljes gyűlölettel és utálattal, ahogy azt fentebb jeleztük[702]. **A *cádik*nál ez jelenti a rossz állapotot** a „közepes"-nél azonban olyan az, mint egy alvó ember, aki bármikor felébredhet. Vagyis a közepesben található rossz olyan, mintha szunnyadna a szív bal kamrájában a *Kriát Smá*[703] és az ima[704] idején, amikor a szíve lángol Isten szeretetében, de később újra felébredhet.

Ezért tartotta magát Rábá „közepes"-nek[705], annak ellenére, hogy egy percre sem hagyott fel a tanulással, és éjjel-nappal csak a Tórában lelte örömét lelkének erős vágyakozásával és nagy szeretettel telt sóvárgással Isten iránt – mint a *Smá*

---

[697] Lásd a 9. fejezetben és annak 589. lábjegyzetében.

[698] *1Mózes* 25:23. – az írásvers Ézsau és Jákob viaskodásáról szól, ami a jó és a rossz harcát jelképezi.

[699] Talmud, *Megilá* 6a.

[700] A kabbalisztikus szférák rendjében a *Biná*ból (Értelemből) származik a *Gvura* (Erő). Ebben az esetben ez annyit jelent, hogy az isteni lélek azáltal szerez „erőt" az ösztönlélek legyőzésére, hogy elgondolkodik Isten nagyságán (Wineberg).

[701] *Zsoltárok* 109:22.

[702] A 10. fejezetben.

[703] *Smá Jiszráél* – Halljad Izrael – a legszentebb zsidó ima, hitvallás (*5Mózes* 6:4., *Sámuel imája – Zsidó imakönyv* 53. old.).

[704] Itt az *Ámidá*t, vagyis az állva elmondott 18 áldást jelenti (Mindel).

[705] Lásd az 1. fejezetben, *Bráchot* 61b. alapján, Rábá nem merő szerénységből állítja magáról, hogy ő „közepes".

és az ima idején. **Ennélfogva Rábá** „közepes"-nek látta magát, olyannak, aki egész nap imádkozik, **azaz mindig is megtartja az ima alatti szintet, amikoris a rossz teljesen le van győzve,** ahogy Bölcseink mondták: „Bár imádkozna az ember egész nap!"[706]

* * *

Azonban a szeretetnek az a szintje, amit a „közepes" az Isteni lélek felerősödése által elér miközben imádkozik, a *cádik*oknak, Isten igazi szolgáinak szintjéhez képest egyáltalán nem számít igazi szolgálatnak, mivel az ima után elmúlik és eltűnik. Az igazról **pedig írva van: „Az igaz ajak mindörökre állhatatos, a hazug** nyelv **csak egy pillanatra az"[707]. Ennek ellenére, a „közepesek" igazi szintjéhez képest[708] ez valójában teljes istenszolgálatnak számít – kinek-kinek a maga fokozata szerint, a közepesek között. Így tehát rájuk** a közepesek **szeretetteljes imáira is vonatkoztatom: „Az igaz ajak mindörökre állhatatos..." versét,** habár Istenszeretetük nem tart örökké, **mivel isteni lelküknek mindig is módjában van újból felélesztени ezt a szeretetet, felerősödvén nap, mint nap, az ima során, megfelelő felkészítés által, kinél-kinél a maga szintje és fokozata szerint.**

Az[709] Igazság, mint olyan, Jákob jellemzője[710], amit *böriách hátichon*nak, a „középső retesz", is neveznek[711], ami „rögzíti **a deszkákat** az egyik végüktől a másikig". **Ugyanígy a *böriách hátichon* szellemi jelentésében is jelen van** a legmagasabb fokozattól lefelé a legalacsonyabb szintig, és minden fokozat közepén át, ami annak a központja, vagyis az igazság fókusza, jellemzője. Maga az igazság pedig „végtelen örökség"[712], olyan valami, aminek felfelé nincs határa, egész a legfelsőbb felsőbbségig, és minden lenti szint és fokozat semmisnek számít a felette levő fokozatokkal szemben[713].

---

[706] *Bráchot* 21a.

[707] *Példabeszédek* 12:19.

[708] Az ő szubjektív igazuk szerint (Steinsaltz).

[709] Azonban hogyan lehetséges az, hogy míg a fent említett istenszeretet a *cádik* szintjén nem számít igaznak, a *bénoni* szinten mégis valódinak számít? A következő, passzusban RSZ az „Igazság" fogalmát taglalja a kabbalisztikus felfogás szerint, választ adva kérdésünkre.

Az *ávodá támá* vagyis a jóhiszemű, lojális istenszolgálat megfelel a korábban említett „szubjektív igazságnak", ami igen messze van az objektív, oszthatatlan, „igazi" igazságtól (Chálámis).

[710] A próféta (*Michá* 7:20.) ezt Jákobra vonatkoztatja, mondván: „Igazságot szolgáltatsz Jákobnak".

[711] A „középső retesz" a pusztaságbeli Hajlék (*2Mózes* 26:28.) egyik alkatrésze volt. (Lásd a Fogalmakban)

[712] Talmudi kifejezés, *Sábát* 118a.

[713] Vagyis az igazság minden fokozatban csak a saját szintjére vonatkoztatható, de egy magasabb szinthez képest már nem számít igaznak.

(Amint[714] azt a Titkos Tanok ismerői tudják az alsó lépcsők „feje” alacsonyabb szintű, mint a felső lépcsők „sarka és lába”, ahogy azt Bölcseink kifejezték[715], mondván, hogy „a **szent** lények lába mindenek felett”.[716])

A 13. fejezet dióhéjban

A fejezet visszatér az 1. fejezetben említett *brájtá* (a *Nidá* traktátus harmadik fejezetének végén) értelmezésére: amit Bölcseink (*uo.*) mondanak, hogy légy a magad szemében rossz – azt úgy értették, hogy légy olyan, *mintha* rossz lennél, de nem valóban rossz, ahogy azt az *Atyák bölcs tanításai*ban mondották: „ne légy gonosz magadban” – vagyis tartsad magad közepesnek. Ugyanis a közepes az a kategória, amit olyannak mondanak „*mint* a rossz”, de nem valóban rossz, mert a rossz ugyan benne van [csak nem jut a gyakorlatban kifejezésre], és még ha az egész világ azt mondja is neki, hogy a rossz már megszűnt, feloldódott benne – ahogy azt a 10. fejezetben láttuk – akkor se higgye ezt el.

(Kicurim Vöheárot)

14. fejezet

MINDENKI LEHET „KÖZEPES”

A „közepes” kategóriája tulajdonképpen mindenkire ráillik, és mindenkinek legalább **erre kell törekednie, mivel mindenki lehet közepes, nap mint nap, óráról órára. Ugyanis, a „közepes” nem veti el teljesen a rosszat[717]; ez ugyanis olyan dolog, ami a szívtől függ** és a *bénoni* még nem ura teljesen a szívében lévő rossz ösztönnek, és annak ellenére, hogy bizonyos alkalmakkor, mint például ima idején az ő szívében is csak a jó uralkodik, **azonban nem minden idő egyforma.** A közepes tehát **csakis a gyakorlatban „távolodik el a rossztól és tesz jót”[718], vagyis a cselekvő gyakorlat három öltözetében – cselekvés, beszéd és gondolat – amelyekben az embernek megadatott a választás lehetősége, hogy tegyen, beszéljen és gondolkodjon akár szemben azzal** a rosszal, **amire szíve vágyakozik, sőt éppen ellentétesen azzal.** Nem vétkezik, **mivel akkor, amikor a szív megkíván valamilyen profán élvezetet és vágyakozik**

[714] Ezeket a mondatokat maga RSZ is zárójelbe teszi, mintegy jelezve, hogy ezt csupán a *Chén*, a Titkos tanok – *Chochmá niszteret* – művelőinek szánja.

[715] *Chágigá* 13a.

[716] Lásd a Fogalmakban.

[717] Ahogy ezt a 10. fejezetben láttuk, a rossz teljes elvetése a *cádik* jellemzője.

[718] Parafrázis a zsoltári mondatra, ami felszólító módban szerepel az eredetiben, és amit a *Sámuel imája – Zsidó imakönyv* 201. oldal így fordít: „Térj ki a rossz elől, és tégy jót” (34:15.). A mondat a zsidóságtudatban fogalommá vált.

azután – legyen az akár megengedett[719], akár, Isten ments, tiltott – képes uralkodni magán és teljesen elhessegetni rossz **gondolatait, meggyőzve magát, hogy „nem akarok rossz lenni még egy röpke órára sem, mivel nem szeretnék, Isten őrizz, semmi szín alatt sem elválasztva és különválva lenni az egy Istentől, ahogy az írva van: »Vétkeitek választottak el** benneteket Istenetektől**...«[720]** ami a rossz, a *rásá* kategóriája, **hanem én igenis teljes lélekkel[721] ragaszkodom Hozzá és egyesülni akarok Vele azáltal, hogy lelkemet beöltöztetem a három isteni öltözetbe, amelyek az Istennel, Tórájával és parancsolataival kapcsolatos cselekvés, beszéd és gondolat.** Ez az Istenhez való ragaszkodás **a titkos, szívemben rejlő istenszeretetből ered – ami minden zsidó szívében ott van, akiket »Neved szeretői«-nek neveznek[722].** Eszerint **még a leghaszontalanabb[723]** zsidó **is képes életét áldozni Isten nevének megszenteléséért, és én,** a *bénoni* **bizonyára nem vagyok alantasabb annál.**

Az a zsidó pedig, aki vétkezik, csak azért teszi ezt, mivel rájött a bolondéria[724] (*ruách stut*), és úgy tűnik neki, hogy ezzel a vétkével azért még a zsidóságon belül marad, és nem távolodik el lelke a zsidók Istenétől[725]. De egyúttal el is felejti Isten iránti rejtett szeretetét. De én **– mondja a közepes –** nem akarok olyan bolond lenni mint amaz, hogy megtagadjam az igazságot"[726].

* * *

Ezzel[727] szemben, ami a szívet illeti – vagyis, hogy a rosszat a szív valóban utálja és teljes mértékben gyűlölje és megvesse, vagy esetleg nem teljes

---

[719] A chászid felfogás még a nem tiltott, vagyis legális, de profán élvezeteket is a *klipák*ból eredezteti. A megengedett dolgok csak akkor pozitívak, ha azt „*lösém Sámájim*" teszik – vagyis istenes okokból – de nem azért, hogy élvezzék őket (lásd 6. fejezet).

[720] *Jesájá* 59:2.

[721] Az eredeti szövegben a lélek három héber kifejezése van: *nefes, ruách, nösámá.*

[722] *Zsoltárok* 5:12.

[723] *Kál sebökálim*, a kifejezés talmudi eredetű (*Ros Hásáná* 25b.). Szó szerint „a könnyük könnyűje", vagyis olyan ember, aki morális szempontból nulla. Más, eredeti magyarázat szerint a *kál sebökálim* olyan zsidó, aki egy másik, könnyelmű, zsidó szemében könnyelmű (Reb Náchum Goldsmidt Tánjá magyarázata).

Itt azt mondja RSZ, hogy még az ilyen „pillangókönnyű", mihaszna zsidó is *képes* életét áldozni, de a 18. fejezet végén ezt úgy ismétli meg, hogy „többségükben", vagyis nem mindannyian.

[724] A Talmud szerint (*Szotá* 3a.) „Az ember nem vétkezik, amíg a bolondság szelleme meg nem szállja".

[725] A vétkes ember „bolond" szelleme abban fejeződik ki, hogy bár zsidóságát nem akarja megtagadni, de bizonyos „enyhe" vétkeknél nem érzi a bűn súlyát (Steinsaltz).

[726] Ennek a gondolatnak a segítségével minden ember képes uralkodni rossz ösztönén, és így *bénoni* lenni.

[727] Eddig a „közepes", aki a gyakorlatban csak jót tesz, mivel mihelyt rossz gondolatok támadnak szívében, van lehetősége ezeket semlegesíteni. De azért a szívében lehetnek – és vannak is – vétkes gondolatok.

mértékben[728] – ezt a szintet elérni **igazából nem lehet, hacsak nem Isten nagy és erős szeretete által, ami nem más mint az ún. „élvezetes szeretet”**[729] **(*áhává bötáánugim*), vagyis a gyönyörködés Istenben, ami a túlvilág megjelenítője. Erre mondták Bölcseink, hogy „még életedben látod világodat”**[730] vagyis a túlvilágot**. Nem mindenki érdemli ezt ki**[731]**, mert ez egyfajta jutalom, ahogy írva van: „Ajándékul adom nektek a papságot...”**[732]**, ahogy ennek magyarázata máshol megtalálható**[733]**.**

Ez okból mondta Jób[734] „Teremtettél *cádik*okat...”[735], ahogy a *Tikunim*[736] részletezi ezeket **a veleszületett tulajdonságokat**: a zsidó lelkekben többféle kategória van: vannak chászidok, erős emberek, akik uralják ösztöneiket, Tóra-tudósok, próféták,... *cádik*ok, és mások – lásd ott.

* * *

Ezáltal válik érthetővé az a dupla kifejezés, amivel a születendő gyereket megesketik**: „Légy jámbor (*cádik*) és ne légy rossz (*rásá*)!”**[737]**, ami első látásra érthetetlen: hiszen miután megesketik, hogy legyen *cádik*, miért kell megesketni őt arra is, hogy ne legyen *rásá*?**

Mivel nem minden embernek adatik meg, hogy *cádik* lehessen és abban nemigen létezik szabad választás, hogy az ember igazából gyönyörködjön Istenben és igazából megvesse a rosszat – ennélfogva megesketik őt mégegyszer, **mivel az eskü első része nehezen teljesíthető, legalább** „ne légy *rásá*!”. Ebben minden embernek szabad választása van – hogy lebírja vágyait, uralkodjon ösztönein, hogy ne legyen *rásá* még egy rövid időre sem, egész életében. Mind a „Tartsd

---

[728] Teljes, vagy nem teljes mértékben, vagyis teljesen és tökéletesen gyűlölni és megvetni a rosszat, vagy nem teljesen és nem tökéletesen – ez a különbség a *cádik* két változata, a tökéletes és a nem-tökéletes *cádik* között (lásd az előző valamint a 10. fejezetben).

[729] Lásd a 9. fejezetben az *áhává bötáánugim* értelmezését. Steinsaltz szerint a rossz elvetése és Isten szeretete együtt jár – egyik sincs meg a másik nélkül.

[730] *Bráchot* 17a. Aki ezt a szellemi kategóriát eléri, az már életében „látja”, illetve élvezi a túlvilág nyugalmát.

[731] Csak a *cádik*ok, akik ezt érdemeik fejében ajándékba kapják.

[732] *4Mózes* 18:7.

[733] *Tánjá* 43. fejezet. A papság itt azt a bizonyos istenszeretetet jelöli, amelyet csak mint jutalmat kaphat az ember.

[734] Bölcseink magyarázata szerint Istennel folytatott, képzelt, vitájában.

[735] *Bává Bátrá* 16a. Ezáltal választ kapunk az 1. fejezetben feltett kérdésre: hogyan lehetséges, hogy az ember számára előre meghatározott, hogy *cádik*, vagy *rásá* lesz-e. A válasz erre az, hogy ami a gyakorlatot illeti, abban valóban minden embernek megvan a szabad választása, de a *cádik* Isten iránti szeretetét már nem feltétlenül érdemli mindenki ki.

[736] A *Tikuné Zohár* előszavában, 1b.

[737] *Nidá* 30b. Lásd 1. fejezet. A chaszidizmus szerint az „esketés” nem csupán esküvel megerősíteni az elvárást, hogy igyekezzünk jónak lenni, hanem egyben egyfajta erkölcsi támogatás is; elvárják az embertől, hogy jó legyen, és ebben segítségére is vannak (Steinsaltz).

magad távol a rossztól”[738], mind pedig a „Tégy jót” irányban[739]. **Ahogy Bölcseink mondták:** „nincs más jó mint a Tóra”[740] vagyis „A Tóra tanulása mindenek felett[741].

* * *

Azonban, mindennek ellenére, hogy a „közepes”, természeténél fogva, nem képes kivetni szívéből a rosszat **ajánlatos, hogy igyekezzen időt szakítani magának és próbáljon hatni saját lelkére, hogy az gyűlölje a rosszat. Például** a nemi ösztön fékezésére **Bölcseink tanácsa szerint gondoljon arra, hogy „az asszony** menstruációja idején **olyan mint a szennyes edény...”[742] és más hasonlókra,** ugyancsak az ételek iránti vágy leküzdése érdekében gondoljon arra, **hogy mindenféle ínyencségből és nyalánkságból ugyancsak „szennyes edény” lesz. Ugyancsak így van ez a világ minden élvezetével: az okos ember előre látja mi lesz belőlük – a végén elrothadnak és kukacos szemétdombbá lesznek.**

Másrészt **nemcsak a rossz gyűlöletére kell törekednie, hanem** élveznie kell az isteni jelenlétet, és örvendeznie kell azáltal, hogy elmélkedik az Ő, áldott legyen a neve, végtelen nagyságáról, amennyire csak telik tőle. Annak ellenére, hogy jól tudja, nem fogja ezt a szintet igazából elérni, csak képzeletében[743] – ennek ellenére tegye meg, ami telik tőle, hogy betartsa az esküt: „légy *cádik*”, és „az Örökkévaló majd azt teszi, amit jónak lát”[744]. Ezenfelül a „szokás hatalom”, és ha hozzászokik valamihez az ember, az második természetévé válik; így ha hozzászoktatja magát, hogy megvesse a rosszat, akkor azt valamennyire valóban utálni fogja. Ugyancsak, ha beleszokik, hogy örvendjen az Örökkévalónak azáltal, hogy belegondol Isten nagyságába – **aszerint az elv szerint, hogy** „a lenti impulzust fenti inspiráció követi majd[745]. És mindezek után, talán-talán egy fenti sugallat eléri őt, és **a közepes** arra érdemesül, hogy egy *cádik* lelke „foganjon” benne[746], hogy Istent igazi örömmel tudja szolgálni, ahogy az írva van: „Örüljetek, ti igazak az Örökkévalónak...”[747]. Ezzel aztán valóra válik benne az eskü: „légy *cádik*”.

---

[738] Lásd a 718. lábjegyzetet.

[739] Vagyis mind a tiltó, mind pedig a tevőleges parancsolatoknak, főleg a Tóra-tanulás parancsolatának betartása által, ami kifejezetten „jó”.

[740] *Atyák bölcs tanításai* 6:3., *Bráchot* 5a.

[741] Misna *Péá* 1:1.

[742] *Sábát* 152a.

[743] RSZ a „fantáziák” (*dimjonot*) kifejezést használja, aminek jelentése az itteni szövegkörnyezetben bebeszélés, vagyis illúzió.

[744] *1Sámuel* 3:18. alapján.

[745] Kabbalisztikus fogalom: „*itárutá diltátá – itárutá dilélá*” (arameus).

[746] Lehetséges hogy valaki, aki egész életében „közepes” volt, és akinek egész lénye „közepes”, forradalmi változás következtében egyszerre igazi *cádik* lesz. Ez nem önerőből következik be, hanem azáltal, hogy egy *cádik* lelkéből kap az illető egy szikrát, ami egy csapásra megváltoztatja lelkében az „erőviszonyokat” (Steinsaltz).

[747] *Zsoltárok* 97:12.

A 14. fejezet dióhéjban

RSZ elmondja, hogy minden ember lehet közepes, amennyiben eltávolodik a rossztól, és csak jót cselekszik tetteivel, szavaival és gondolataival, szíve vágyai ellenében, mondván szívének: nem akarok eltávolodni, Isten ments, Istentől, és ez az, amit Bölcseink mondanak: „...ne légy rossz (*rásá*)". Ezzel szemben, ami a szívet illeti, vagyis, hogy a rosszat a szív valóban utálja és teljes mértékben gyűlölje és megvesse, ahogy ezt a 10. fejezetben láttuk – ez csak az „élvezetes szeretet" (*áhává bötáánugim*) által érhető el, és ez nem igen az embertől függ, hanem isteni ajándék, ahogy azt Jób mondta [Bölcseink magyarázata szerint] „Teremtettél *cádik*okat...". Mindazonáltal kell, hogy az ember szoktassa magát a rossz elvetéséhez, és örvendeztesse szívét Istenben gyönyörködve, hogy ezzel valóra váljon amire megesketik „légy *cádik*...". És mindezek után, talán-talán egy fenti inspiráció eléri őt, és [a közepes] arra érdemesül, hogy egy *cádik* lelke „foganjon" benne.

(Kicurim Vöheárot)

15. fejezet

ISTENSZOLGÁLAT – JELENIDŐBEN

A fentiek[748] alapján érthetjük meg azt, ami írva van: „És majd ismét látjátok mi a különbség az igaz (*cádik*) és a rossz (*rásá*) között; aközött, aki Istent szolgálja és aki Őt nem szolgálja"[749]. Ugyanis a különbség a *cádik* és aközött, aki Istent szolgálja az, hogy „aki szolgálja (*ovéd*) – így jelen időben – Istent", az e tevékenység kellős közepén van. Szolgálata a rossz ösztöne elleni harc, hogy leküzdje azt és elűzze a „kis város"-ból, hogy az ne legyen

[748] Miután az előző fejezetekben RSZ elmagyarázta, hogy míg a *cádik*nak már semmi vágya sincsen a rossz iránt, a *bénoni* számára állandó harcot jelent a rossz legyűrése és az, hogy cselekedeteiben, beszédében és gondolataiban csak jót tegyen.

A „közepes" egyik alapvető feladata a folyamatos istenszolgálat. Ez a szolgálat sosem fejeződik be – sosem ér véget. Bármilyen fokozatot ért is el, nem állhat ott meg, hanem igyekeznie kell tovább, előrehaladni. A „közepes" a *cádik* és a *rásá* közötti „senkiföldjén" van; állandóan azon igyekszik, hogy *cádik* legyen, de semmi esetre se legyen *rásá* (Steinsaltz).

[749] *Máláchi* 3:18. Az idézett bibliai vers kétféle képpen osztja fel az embereket: *cádik* és *rásá*, illetve olyan ember, aki szolgálja, illetve aki nem szolgálja Istent. A Talmud megvizsgálja, hogy a kétféle felosztás ugyanazt jelenti-e, vagyis aki szolgálja Istent az-e a *cádik*, és aki nem, az-e a *rásá*, és arra a következtetésre jut, hogy nem: aki szolgálja Istent és aki nem „egyaránt jámbor ember", csak nem ugyanazon a szinten, mivel az egyik több erőfeszítést tesz, ezért jobban szolgálja Istent (*Chágigá* 9b. és Rási ott). RSZ szerint mind „aki szolgálja" mind pedig „aki nem szolgálja" „közepes" szemben a mondat elején említett *cádik*kal.

képes „beöltözni" a test különböző részeibe és eluralkodni azokon. **Ez az állandó küzdelem** a rossz ellen **valóban nehéz és fáradságos munka. Ez tulajdonképpen a „közepes".**

Ezzel szemben a *cádik*ot az „Isten szolgája" címmel **(jelzővel)**[750] illeti **az Írás,** hasonlóan, mint ahogy a „bölcs" vagy a „király" cím, olyan embert illet, aki már „bölcs" illetve „király". Így ez **a *cádik*** már megtette és bevégezte a rossz leküzdésének munkáját olyannyira, hogy elűzte azt, a rossz eltávozott a szívéből – helyén űr van[751].

* * *

A „közepesnek" is két kategóriája van: olyan ember, „aki szolgálja Istent" és olyan, „aki nem szolgálja"[752]. Ennek ellenére ez az utóbbi **sem *rásá*, mivel életében soha nem vétkezett, még a legkisebb vétket sem követte el[753] – és betartotta az összes parancsolatot, amit lehetősége volt betartani, beleértve a Tóra tanulását, ami mindennel felér: állandóan a Tóra tanulására áll a szája.**

De **ez az ember csak közepes, sőt még a „közepes"-nek is az utóbbi, alsóbb kategóriája: „aki nem szolgálja Istent", mivel** nem küzd a rossz ösztön ellen, hogy legyőzze azt Isten fényének segítségével, amely beragyogja az agyában székelő isteni lelket, ami uralja a szívet, ahogy azt fentebb mondottuk[754].

Ha azonban nem küzd a rossz ösztöne ellen, hogyan lehetséges, hogy sohasem vétkezik? Úgy, hogy rossz ösztöne nem szegül ellene, hogy akadályozza a Tóra tanulásában és Isten szolgálatában, és ezért egyáltalán nem kell harcolnia ellene[755]. Ha például valaki természeténél fogva azért szorgalmas tanuló, mert búskomorságban szenved (*márá schorá)* **és semmi nem érdekli**[756]; hasonlóképpen, ha valaki mentes a nemi vágyaktól, mivel frigid természetű; vagy indifferens a világ élvezeteivel szemben, annak nem kell erőfeszítést tennie, hogy belegondoljon Isten nagyságába, hogy tudatosan Isten ismerésének és félelmének szellemét ébressze fel agyában, hogy ezáltal megőriztessen, nehogy áthágjon tiltó parancsokat, valamint Isten szeretetét ébressze szívében, hogy ragaszkodva Hozzá betartsa a cselekvő parancsolatokat – és a Tórát tanulmányozza, ami mindenek felett áll. **Minderre nincs szüksége ennek a „közepes"-nek.** Hanem elég neki

---

[750] A különbség a héber *ovéd* (szolgál) és *eved* (szolga) kifejezések között van.

[751] *Zsoltárok* 109:22. A *cádik* nem küzd rossz ösztöne ellen – mivel már nincs rossz ösztöne – helye a szív bal kamrájában üresen áll (Steinsaltz).

[752] Az itteni paradoxont rabbi Niszán Nemenov *Tánjá* magyarázata így fogalmazza meg: „Szolgálja Istent – de nem *cádik*; nem szolgálja Istent – de nem *rásá*".

[753] Lásd a 12. fejezet 2. lábjegyzetet.

[754] 12. fejezet.

[755] Steinsaltz megjegyzi, hogy az emberek többségénél ez fordítva van: ahhoz, hogy valaki jó zsidó legyen, a „távolodj el a rossztól és tégy jót" (*Zsoltárok* 34:15.) alapján állandóan résen kell lennie és küzdenie kell. Vannak azonban kivételek: itt olyan kivételről van szó, amikor az illetőnek természeténél fogva nincs késztetése a vétkezésre.

[756] Lásd a Fogalmak között.

az az elrejtett szeretet, ami ott van minden zsidó szívében, akit „Neve szerelmesei”-nek neveznek[757]. Ennélfogva ez a közepes egyáltalán nem nevezhető „Istent szolgáló”-nak (*ovéd*), mivel ez a rejtett szeretet nem munkájának és erőfeszítésének gyümölcse, hanem ez örökségünk őseinktől – Izrael egészének öröksége, ahogy ezt később látni fogjuk[758].

Továbbá **másik kategória a „közepes”-nél** az, aki nem természeténél fogva szorgalmas és igyekvő, de addig-addig szoktatta magát, hogy szorgalmasan tanuljon, amíg ez a megszokás második természetévé vált – **és így most már** elég neki a rejtett szeretet, hacsak nem akar a szokottnál is még többet tanulni.

* * *

Ezáltal válik érthetővé a Talmud azon megállapítása[759], miszerint „aki Istent szolgálja”**, arra vonatkozik, aki százegyszer ismétli a tanult anyagot, míg az, aki** „nem szolgálja”**, az az, aki „csak” százszor. Ennek logikája: a talmudi időkben az volt a bevett szokás, hogy százszor ismételték a tanultakat[760]** és így ha ezt akár csak eggyel is megtoldotta valaki, az már szinte dupla erőfeszítésnek számított.

Ahogy azt a Talmud maga illusztrálja:[761] „például, a szamárhajcsár hordárok a piacon tíz mérföldért **(*párszá*)**[762] egy *zuz*t[763] kérnek, míg 11 mérföldért már 2 *zuz*t **a dupláját** – mégpedig azért mert ez túlmegy a normájukon.

Ennélfogva a százegyedik ismétlés, ami túlmegy azon a normán amihez fiatalkorunktól szoktunk egyenértékűnek számít az első száz ismétléssel, sőt túlnő azon igen nagy mértékben és ettől számít ez az ember olyannak, „aki Istent szolgálja”. Mivel ahhoz, hogy valaki megváltoztassa beidegződött szokásait **igen nagy lelkierő szükséges** – fel kell hogy keltse Isten iránti szeretetét azzal, hogy belegondol Isten nagyságába, miáltal uralkodni képes természetén, ami a szív baloldali kamrájában található, ami az ösztönlélek **helye, és így** telve van a *klipá*ból származó vérrel, amiből ered az ember természete. Ez tulajdonképpen a „közepes” igazi, „teljes szolgálata” (*ávodá támá*)[764].

Vagy pedig **az Istent szolgáló „közepes”-nek van még egy (alacsonyabb) lehetősége, ha nem képes erre a teljes szolgálatra, mégpedig** felkelteni a rejtett

---

[757] *Zsoltárok* 69:37. Lásd az előző fejezetben is.

[758] Ld a 18–19. és a 44. fejezetekben.

[759] *Chágigá* uo.

[760] Mivel akkoriban a tanulás szóbeli volt, hisz a Szóbeli Tant tilos volt leírni, így érthető, hogy a tanulásban a hangsúly a memorizáláson volt (Steinsaltz).

[761] *Chágigá* uo.

[762] Eredetileg perzsa távolság-mérték – *parasang* – (3,84 kilométer).

[763] Talmudkorabeli ezüstpénz, a „szent sekel” egy negyede; kb. 4–5 gramm ezüst. A Talmud szerint akinek 200 *zuz* vagyona van, az nem élvezi a Tóra által a szegényeknek adott juttatásokat (*Péá* 8:8.). Az ismert hágádái dalban (*Chád gádjá*) a hős két *zuz*ért vette a gödölyét.

[764] A „teljes szolgálat” a „közepes” lehetőségeihez mért (Chálámis). Lásd a 13. fejezetet is. A fogalom alapja – *Jomá* 24a.

szeretetet szívében; ezáltal uralkodni a szív balkamrájában megbújó természete fölött. Ez is „szolgálatnak” számít **a „közepes”-nél,** amennyiben küzd a természete és ösztönei ellen azáltal, hogy felébreszti a szívében rejlő szeretetet.

Ha azonban nincs küzdelem **mint a fent említett rideg természetű ember esetében, aki képes Istent szolgálni a szívében rejlő istenszeretet alapján,** akkor ez a szeretet önmagában nem számít **a „közepes”** szolgálatának, **mivel ez nem az övé – nem dolgozott meg érte.**

A 15. fejezet dióhéjban

A fejezet elmagyarázza az írásverset: „És majd látjátok mi a különbség az igaz (*cádik*) és a rossz (*rásá*) között...”. Vagyis hogy a *cádik* Isten szolgájának számít, mivel már befejezte a harcot a rosszal – [szemben azzal] „aki Istent szolgálja (*ovéd*)”, akit azért hívnak így, mert ő még a szolgálat és [a rosszal szembeni] harc kellős közepén tart – ez a „közepes”. Van azonban olyan „közepes” kategória is, aki „nem szolgálja Istent”, pl. olyan valaki, akinek természetes adottságainál fogva nincs szüksége arra, hogy leküzdje rossz ösztönét ahhoz, hogy elérje a 12. fejezetben említett [*bénoni*] szintet. Tehát neki elég az ún. „rejtett” szeretet [Isten iránt, ami minden zsidót jellemez], de ez nem számít a „munkájának”, mivel ez örökségünk őseinktől.

(Kicurim Vöheárot)

„Tabuk nélkül kérdezd a Rabbit!”

Mit kérdezzek?

Az alábbiakban különböző témákhoz kérdésötleteket közlünk:

1. A világ Isten szemszögéből

* Mi a jutalom és a büntetés jelentősége?
* Létezik-e szabad akarat?
* Hogy hívjuk Istent?
* Gyilkos-e az öngyilkos?
* Hogy állunk az abortusszal?

2. A Tóra: a teremtés alaprajza

* Rabbik és próféták. Szent-e a rabbi?
* Létezik-e a Tórában egy rejtett kód?
* Lehet-e egy tudós rabbi nem vallásos?
* Szemet szemért?

3. A zsinagóga, és az ima

* Ki tesz két pár tfilint?
* Létezik-e női *minjen*?
* Ajánlatos-e a személyes ima?
* Milyen öltözék illik a zsinagógába?

4. Életünk napjai

* Van-e nevük a hétköznapoknak?
* Zsidó-e az asztronómia?
* Léteznek a marslakók?
* Hogyan szenteljük meg a Holdat?

5. A pólyától a sírig

* A Hálachá szemlélete a lombikbébikről és a klónozásról
* Családtervezés
* Kap-e gyűrűt a vőlegény?
* Tiltott-e a többnejűség?

* Mindent amit az eutanáziáról és szervátültetésről tudni kell

6. A család és az otthon

* Kóser-e a baktérium vagy a cseresznye?
* Hogyan vágjuk a körmünket?
* Legyünk-e vegetáriánusok?
* Tilos-e a dohányzás és az alkohol?
* A szellemi és testi fogyatékosok
* Miénk-e az örökbefogadott gyerek?
* Miért szent a nemi élet a zsidóságban?
* Milyen a „kóser” ismerkedés?
* A házasságtörés
* Megvan-e engedve a háztartási kapcsolat a terhesség ideje alatt?
* Mi az álmok jelentése?
* A homoszexualitás

8. Zsidó üzleti etika:

* Mi számít megtévesztésnek egy termék hirdetésében?
* Mekkora a nyereség még tisztességes mértéke?
* Mi a zsidóság véleménye a gazdagságról?
* Miért tiltott a kölcsönért felszámított kamat?
* Mikor nem tisztességes az üzleti verseny?

9. Még egy pár kérdés:

* Neológ? Ortodox?
* A mennyország és a pokol
* Kiválasztott-e a nép?
* A mai törvény az Ígéret Földjén
* Háború és béke
* A büntetés és jutalom
* Minden áron tilos hazudni?
* Ki a zsidó Messiás?
* Vannak-e szellemek?
* Ki az a Sátán?
* A kereszténység és az iszlám
* Varázslás, csodatevés és mágia

Források

1. A Biblia:

1. Szemelvények Rási kommentárjából, Válogatta és fordította: Yaakov. Lektorálta Oberlander Báruch.

2. Részletek a *Hertz Bibliá*ból (reprint kiadás: Budapest, 1996, Chabad Lubavics – Zsidó Nevelési és Oktatási Egyesület).

2. A Talmud:

1. A Misna és legfontosabb kommentárjai, Dr. Eliézer Szegál írása alapján, kiegészítette Oberlander Báruch. Szentgyörgyi József fordítása. Lektorálta Köves Slomó és Gergely István.

2. A felügyelet nélkül hagyott hús, *Bászár sönitálém min hájáin* című disputáció. A Talmud, *Chulin* traktátusának 7. fejezetéből, Szentgyörgyi József fordítása. Lektorálta Köves Slomó, Büchler András, Cserne István és Oberlander Báruch.

3. A cicit törvényei, *Hilchot Cicit* című disputáció. A Talmud, *Mönáchot* traktátusának 4. fejezetéből, Szentgyörgyi József fordítása. Lektorálta Köves Slomó, Büchler András, Cserne István és Oberlander Baruch.

3. Hálachá

Maimonidész művei:

1. Misné Torá, Hilchot Bráchot – Az áldások szabályai 10. fejezet*,* Szentgyörgyi József fordítása. Lektorálta Köves Slomó és Gergely István.

2. Misné Torá, Hilchot Máchálot Ászurot, A tiltott ételek szabályai 3., 9. fejezetei*,* Szentgyörgyi József fordítása. Lektorálta Köves Slomó és Gergely István.

3. **Rabbi Joszéf Káro – Rabbi Mose Iszörlisz:** *Sulchán Áruch, Orách Chájim*, *Az étkezés szabályai* 170–171., 181., 184. fejezetei, Szentgyörgyi József fordítása. Lektorálta Köves Slomó és Akácz Zoltán.

4. **Rabbi Snéur Zálmán:** *Szidur Háráv, Az étkezés előtti kézmosás törvényei*, *Az étkezés előtti áldások rendje* 1. fejezet, Feig András fordítása. Lektorálta Köves Slomó és Akácz Zoltán.

5. Az étkezés áldásainak gyakorlati útmutatója, Rabbi S. Wagschal *Gyakorlati útmutató a kásrúszhoz* (Budapest, 2000), fordította Yeshaya P. Balog.

6. **Hayim Halevy Donin:** *Zsidónak lenni...* 6. fejezet, fordította Naftali Kraus és Mikes Katalin (Budapest, 1991).

4. A szombat a zsidó filozófia fényében:

1. **Rabbi Jehudá Hálévi:** *Kuzári:* A kazár király értekezései 3. esszé 13–17., Szentgyörgyi József fordítása. Lektorálta Köves Slomó és Akácz Zoltán.

2. **Maimonidész:** *More Növochim* – A tévelygők útmutatója, 3:48., fordította Klein Mór (Pápa, 1890). Lektorálta Köves Slomó és Akácz Zoltán.

3. **Rabbi Áháron Hálévi:** *Széfer Háchinuch* 3., 73., 92., 159., 451. micva, Szentgyörgyi József fordítása. Lektorálta Köves Slomó és Akácz Zoltán.

4. **A lubavicsi rebbe írása:** A kóser étkezés kabbalisztikus jelentése, *Likuté Szichot* című könyvéből, I., 222–227. old. Feig András fordítása. Lektorálta Köves Slomó és Gergely István.

5. **A lubavicsi rebbe írásai alapján:** Enni és imádkozni, Seleanu Magdolna fordítása.

6. **Zalman I. Posner:** *A zsidó gondolkodásmód* 7. fejezet, Simon Sároni fordítása (Budapest, Chabad Lubavics – Zsidó Nevelési és Oktatási Egyesület)

5. Az ima gyakorlata:

1. **Hayim Halevy Donin:** *Látogatás Isten Házában*, *To Pray as a Jew* című könyve alapján.

2. **Zalman I. Posner:** *A zsidó gondolkodásmód* részlet a 21. fejezetből, Simon Sároni fordítása (Budapest, Chabad Lubavics – Zsidó Nevelési és Oktatási Egyesület)

6. Kabbala – Zsidó misztika:

1. A kabbalisztikus Széder Histálselut és a „lélek térképe” Nógrádi Bálint munkája.

Jegyzetek

Jegyzetek

A HÉBER ÁBÉCÉ (ÁLEFBÉT) – אלף-בית

ו Váv (v)	ה Hé (h)[2]	ד Dálet (d)	ג Gimel (g)	ב Vét (v)	בּ Bét (b)	א Álef[1]
ך Szóvégi cháf	כ Cháf (ch)[3]	פ Káf (k)	י Jud (j)	ט Tet (t)	ח Chet (ch)[3]	ז Zájin (z)
ע Ájin[1]	ס Számech (sz)	ן Szóvégi nun	נ Nun (n)	ם Szóvégi mem	מ Mem (m)	ל Lámed (l)
ר Rés (r)	ק Kuf (k)	ץ Szóvégi cádi	צ Cádi (c)	ף Szóvégi fé	פ Fé (f)	פּ Pé (p)

תּ Táv (t)	ת Táv (t)	שׁ Szin (sz)	שׂ Sin (s)

A MAGÁNHANGZÓK – הנקודות

וֹ Cholám (o)	ְ Svá (ö)	ֶ Szegol (e)	ֵ Cére (é)	ַ Pátách (á)	ָ Kámác (á)
ֱ Chátáf szegol (e)[4]	ֲ Chátáf pátách (á)[4]	ֳ Chátáf kámác (o)[4]	וּ Suruk (u)	ֻ Kubuc (u)	ִ Chirik (i)

1 Néma betű. 2 Szóvégen néma. 3 Erős h, mint a „technika” szóban. 4 Röviden ejtett, ún. félhangzók.

A betűk átírása a mai héber kiejtést tükrözi. Csekély különbséggel (az utolsó mássalhangzónál: *táv–szóv* és három magánhangzónál: *kámác–ó, cholám–aj* és *suruk-kubuc–ü*) azonos a régebben Közép- és Kelet-Európában használatos héber kiejtéssel.